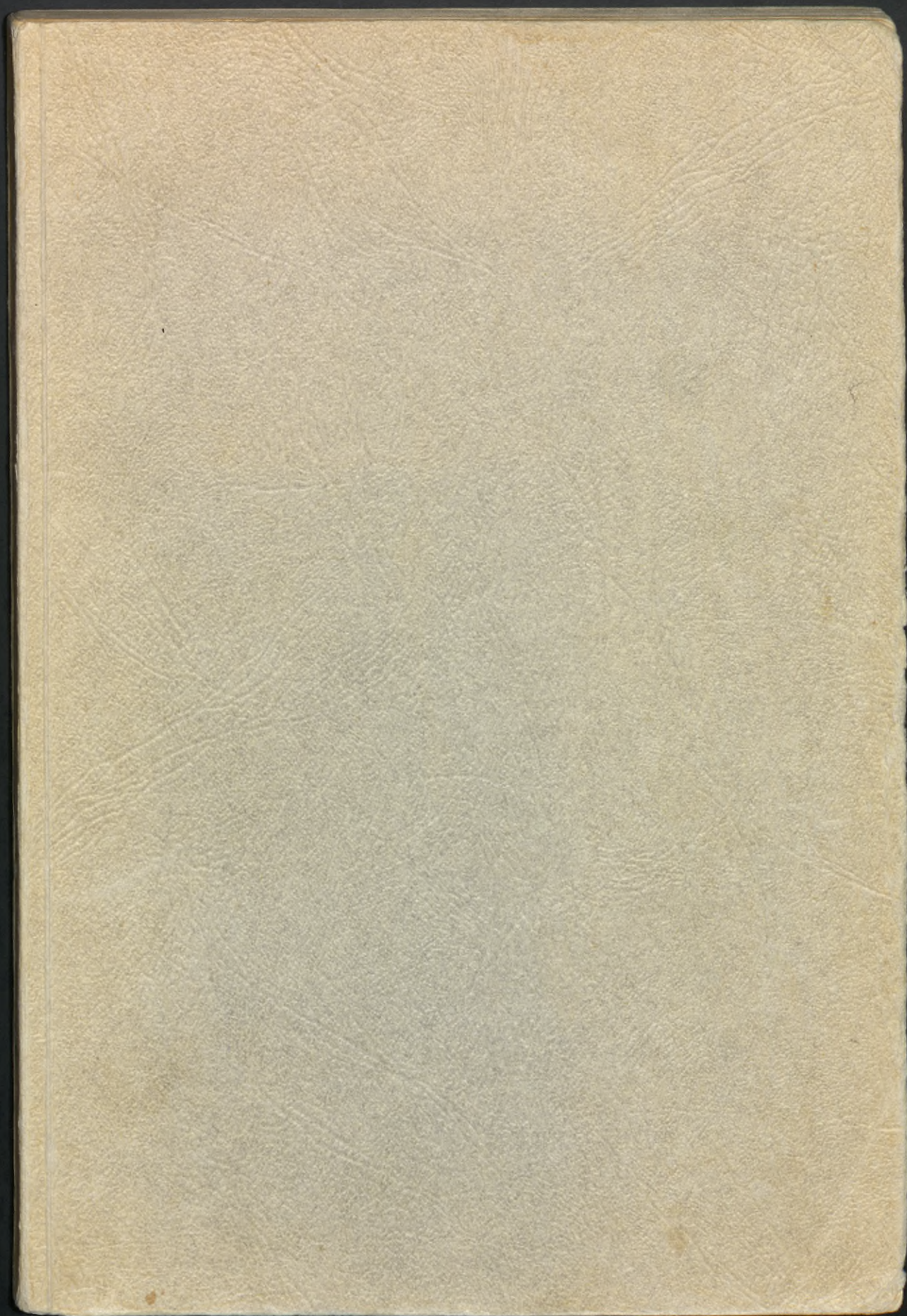

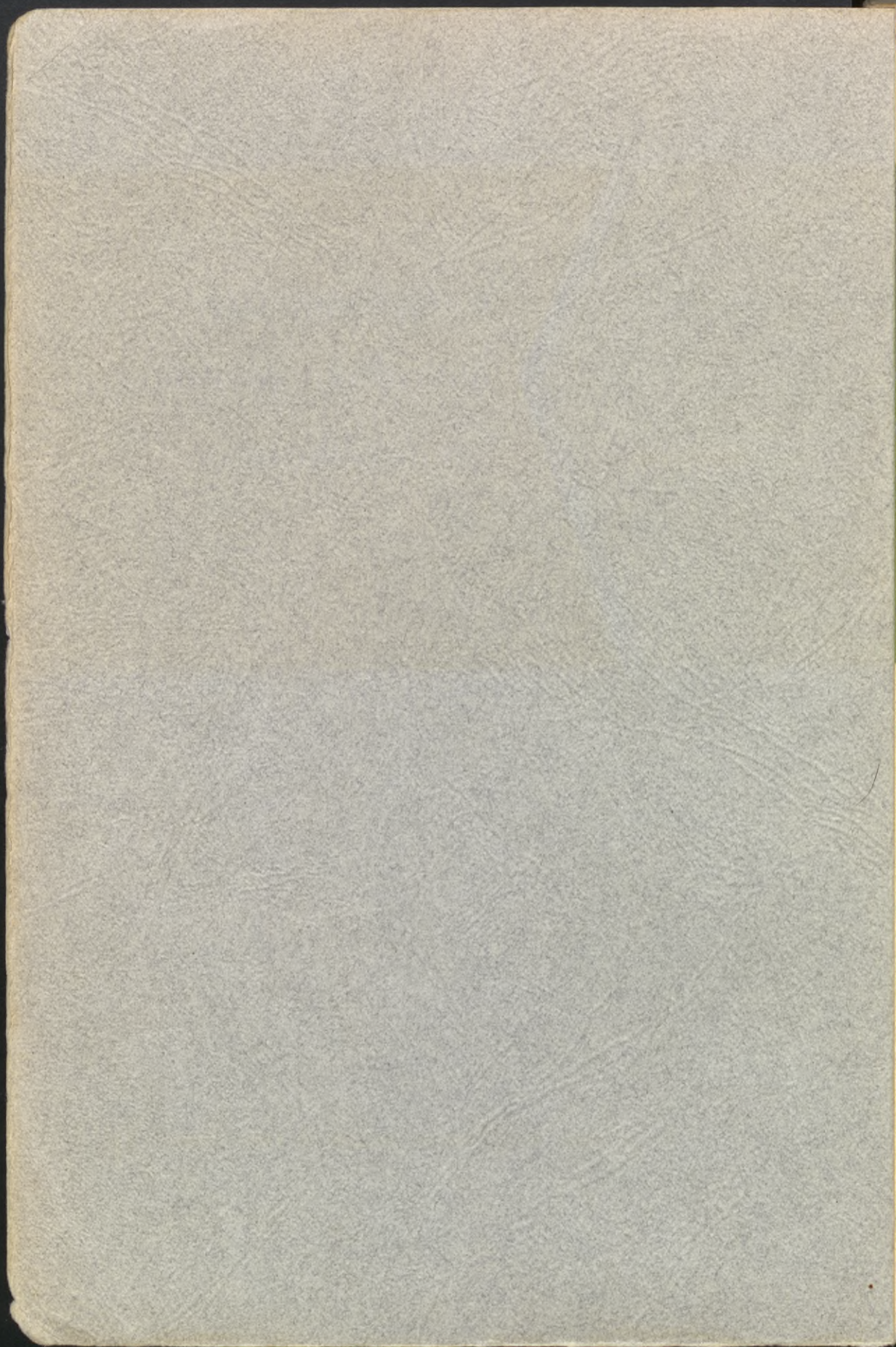
Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

<Skolöverstyrelsen>

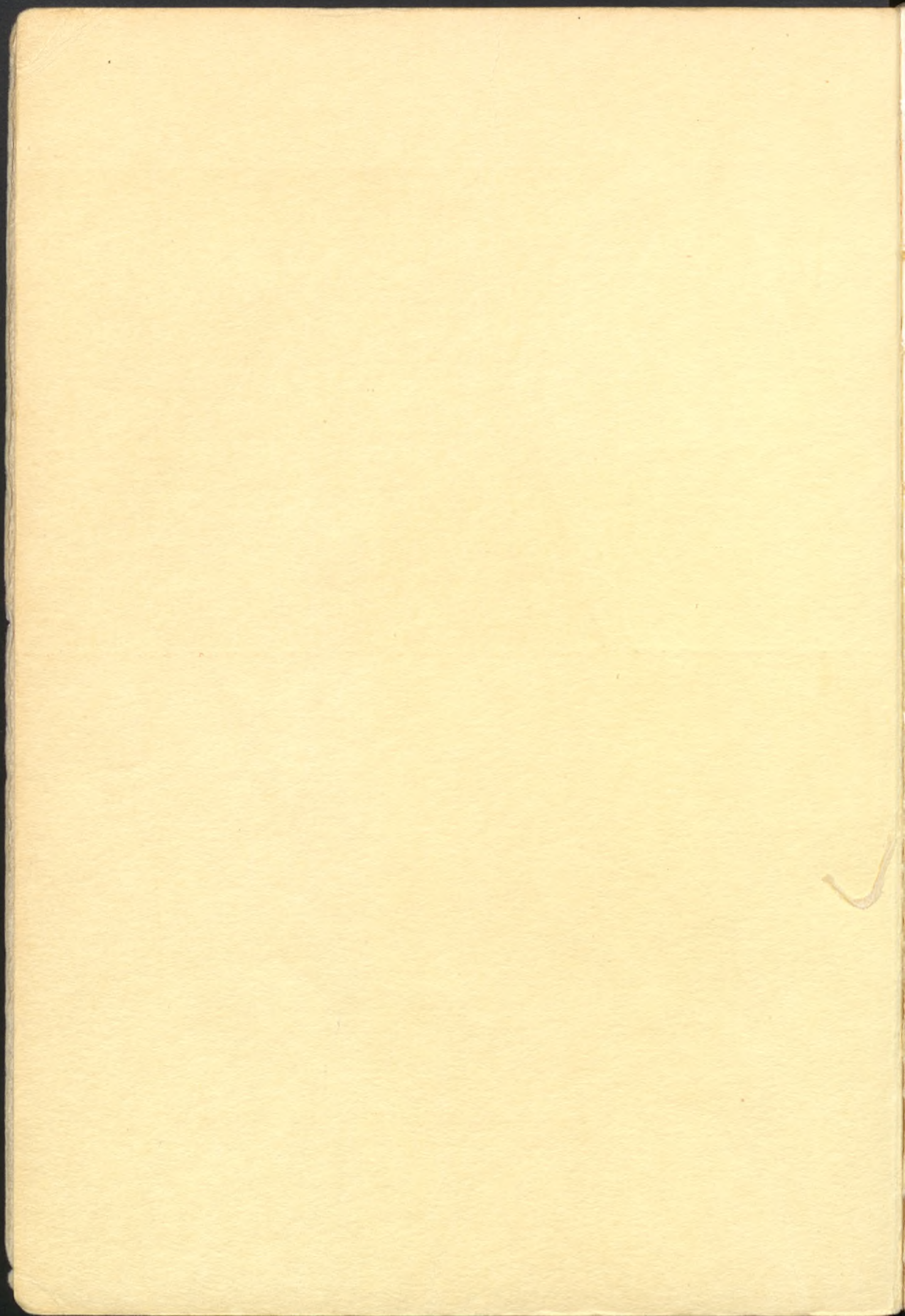
Pedagog
Sv
Asta

Utgivna av
Kungl. Skolöverstyrelsen

Kursplaner och
metodiska anvisningar
för realskolan

KUNGL. SKOLOVERSTYRELSENS SKRIFTSERIE 16

KUNGL. SKOLÖVERSTYRELSEN. SKRIFTSERIE 14

Kursplaner
och
metodiska anvisningar
för realskolan

Kursplaner
och
metodiska anvisningar
för realskolan

utgivna av

Kungl. Skolöverstyrelsen

SVENSKA BOKFÖRLAGET NORDSTEDT

i distribution

Kursplaner
och
metodiska anvisningar
för realskolan

Innehållsförteckning

Kursplaner

och

metodiska anvisningar
för realskolan

Kursplaner	54
Kristendömskunskap	11
Moderamålet	11
Kyngö	14
Tyska	15
Franska	16
Historia med samhällslära	16
Geografi	17
Matematik	18
Biologi med hälsolära	20
Fysik	21
Kemi	22
Varukännedom	23
Bokföring och kontorsgörande	23
Handelslära	24
Inköps- och försäljningsteknik	24
Stenografi	24
Maskinskrivning	24
Mekanik med hållfasthetslära	25
Materiallära	25
Beskrivande maskin- och byggnadslära	25
Rittekalk	26
Verkstadsarbete	26
Såmning	26
Hemkunskap och hushållsgörande (basta linje)	27
Hemskrädderi och barnavård	27
Teckning	27
Musik	28
Gymnastik med lek och idrott	29
Mänlig söj	30
Kvinnsöj	30
Hemkunskap och hushållsgörande (basta linje)	31

utgivna av

Kungl. Skolöverstyrelsen

SVENSKA BOKFÖRLAGET NORSTEDTS

i distribution

KUNGL. SKOLENDRÄNS SKRIFTSERIE 16

Kursplaner
och
metodiska anvisningar
för realskolan

utgivna av
Kungl. Skolensstyrelsen

Ivar Hæggströms Boktryckeri AB

Stockholm 1955

Innehållsförteckning

Kursplaner	sid.
Kristendomskunskap	11
Modersmålet	11
Engelska	13
Tyska	15
Franska	16
Historia med samhällslära	16
Geografi	17
Matematik	18
Biologi med hälsolära	20
Fysik	21
Kemi	22
Varukännedom	23
Bokföring och kontorsgöromål	23
Handelslära	24
Inköps- och försäljningsteknik	24
Stenografi	24
Maskinskrivning	24
Mekanik med hållfasthetslära	25
Materiallära	25
Beskrivande maskin- och byggnadslära	25
Ritteknik	26
Verkstadsarbete	26
Sömnad	26
Hemkunskap och hushållsgöromål (huslig linje)	27
Hemsjukvård och barnavård	27
Teckning	27
Musik	28
Gymnastik med lek och idrott	29
Manlig slöjd	30
Kvinnlig slöjd	31
Hemkunskap och hushållsgöromål (allmän linje, handels- linje)	31

<i>Metodiska anvisningar</i>	sid.
Kristendomskunskap	35
Modersmålet	42
Engelska, tyska och franska	78
Historia med samhällslära	103
Geografi	110
Matematik	113
Biologi med hälsolära	128
Fysik	137
Kemi	141
Teckning	144
Välskrivning	147
Musik	148
Gymnastik med lek och idrott	150
Manlig slöjd	157
Kvinnlig slöjd	160
Hemkunskap och hushållsgöromål	162
Användningen av audiovisuella hjälpmedel	164

Kemi	32
Varukännedom	33
Bokföring och kontorsgöromål	33
Handsklärta	34
Inköps- och försäljningsteknik	34
Stenografi	34
Maskinskrivning	34
Mekanik med hällstektelära	35
Materiallära	35
Beskrivande maskin- och byggnadslära	35
Rit teknik	36
Verkstadsarbete	36
Sömbad	36
Hemkunskap och hushållsgöromål (manlig lära)	37
Hemskötsel och barnvård	37
Teckning	37
Älsk	38
Gymnastik med lek och idrott	39
Manlig slöjd	39
Kvinnlig slöjd	39
Hemkunskap och hushållsgöromål (kvinnlig lära)	39
lära)	39

Förord

Föreliggande volym omfattar gällande kursplaner för samtliga ämnen på realskolans allmänna och praktiska linjer, metodiska anvisningar för realskolans teoretiska läroämnen och övningsämnen samt ett särskilt avsnitt om audiovisuella hjälpmedel. De metodiska anvisningarna har i stort sett under åren 1951—54 publicerats i *Aktuellt från Skolöverstyrelsen* men har nu kompletterats och, framför allt i de fall, där förändrade förhållanden gjort detta nödvändigt, omarbetats.

För de praktiska läroämnena är metodiska anvisningar under utarbetande liksom kompletterande anvisningar beträffande vissa teoretiska läroämnen på de praktiska linjerna. Under förberedelse är vidare de allmänna metodiska anvisningarna samt, i den mån de inte redan publicerats i *Aktuellt*, de särskilda anvisningarna för gymnasiets olika ämnen.

Stockholm i oktober 1955.

Kungl. Skolöverstyrelsen

Metodiska avhandlingar	131
Kristendomsutskottet	132
Moderatet	133
Engelska, tyska och franska	134
Historia med samhällslära	135
Geografi	136
Matematik	137

FÖRORD

Föreliggande volym omfattar gällande kursplaner för samtliga klasser i de olika skolformerna. De metodiska avhandlingarna har i stort sett utarbetats av lärarna i de olika skolformerna. De metodiska avhandlingarna har i stort sett utarbetats av lärarna i de olika skolformerna. De metodiska avhandlingarna har i stort sett utarbetats av lärarna i de olika skolformerna.

Stockholm i oktober 1955.

Konst. Skolöverstyrelsen

KRISTENDOMSKUNSKAP

1. Mål.

Undervisningen i kristendomskunskap i realskolan har till uppgift att på grundval av vad som inlämnats i folkskolan och på ett sätt, som kan främja barnungarnas religiösa och sedliga utveckling, göra dem förtrogena med bibeln och utrensade tros- och fröskädningsläran samt den insikt i kristendomens historia och samhällsformer ävensom någon kännedom om viktigare främmande religioner.

2. Kursfördelning.

a. Allmän läsa.

Femårig realskola

Klass 1 (2 timmar). Några av gamla testamentets religiösa gestalter. Berättelser och liknelser ur nya testamentet. Jesu bergspredikan. Kyrkostroet och guldtygsten. Psalmerna ur psalmboken.

Klass 2 (2 timmar). Grunddragen av den kristna tros- och fröskädningsläran. Berättelser och bilder ur kristendomens historia till slutet av 1700-talet. Psalmerna ur psalmboken.

Klass 3 (1 timme). Huvuddragen av 1800-talets kyrkohistoria samt med denna historiska bakgrund en översiktlig framställning av nutida kyrkosamband och frambotriktningar med huvudvikten lagd vid förhållanden i vårt eget land. Psalmerna ur psalmboken.

Klass 4 (2 timmar). Den nutida kristna missionen och i samband därmed meddelanden om viktigare utomkristna religioner. Översikt av gamla testamentets böcker med huvudvikten lagd på den israelitiska religionens utveckling.

Klass 5 (2 timmar). Översikt av nya testamentets böcker och i samband därmed en sammanfattande framställning av Jesu liv och förkunskor samt av Pauli verksamhet och förkunskor. Den kristna tros- och fröskädningsläran med särskilt beaktande av dess förhållande till kultur- och samhällsliv.

Klass 1 (2 timmar). Kyrkostroet och guldtygsten. Berättelser och bilder ur kristendomens historia till slutet av 1700-talet. Psalmerna ur psalmboken.

Klass 2 (1 timme). Lika med klass 1^a.

Klass 3 (2 timmar). Lika med klass 1^a.

Klass 4 (2 timmar). Lika med klass 1^a.

b. Inbyggda praktiska läsa.

Handskrifvelse, talade läsa och sång läsa.

Första årsklassen (1 timme). Kortfattad översikt av nya testamentets böcker; av Jesu liv och förkunskor samt av Pauli verksamhet. Kristna tros- och sedliga med särskilt beaktande av kristendomens inflytande på kultur och samhällsliv.

MODERNSMALET

1. Mål.

Undervisningen i modernsmalet har till uppgift att, på grundval av vad som inlämnats i folkskolan, göra barnungarnas förtrogena med svenska språk och svensk litteratur. Den skall sålunda ofta göra språkläsa och läsa dem att uttrycka sig kort och klart i tal och skrift samt att

KURSPLANER

KRISTENDOMSKUNSKAP

1. Mål.

Undervisningen i kristendoms-kunskap i realskolan har till uppgift att på grundval av vad som inhämtats i folkskolan och på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling, göra dem förtrogna med bibeln och med kristendomens tros- och livsåskådning samt bibringa dem insikt i kristendomens historia och samfundsformer ävensom någon kännedom om viktigare främmande religioner.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Några av gamla testamentets religiösa gestalter. Berättelser och liknelser ur nya testamentet. Jesu bergspredikan. Kyrkoåret och gudstjänsten. Psalmer ur psalmboken.

Klass 2 (2 timmar). Grunddragen av den kristna tros- och livsåskådningen. Berättelser och bilder ur kristendomens historia till slutet av 1700-talet. Psalmer ur psalmboken.

Klass 3 (1 timme). Huvuddragen av 1800-talets kyrkohistoria samt mot denna historiska bakgrund en översiktlig framställning av nutida kyrkosamfund och fromhetsriktningar med huvudvikten lagd vid förhållanden i vårt eget land. Psalmer ur psalmboken.

Klass 4 (2 timmar). Den nutida kristna missionen och i samband därmed meddelanden om viktigare utomkristna religioner. Översikt av gamla testamentets böcker med huvudvikten lagd på den israelitiska religionens utveckling.

Klass 5 (2 timmar). Översikt av nya testamentets böcker och i samband därmed en sammanfattande framställning av Jesu liv och förkunnelse samt av Pauli verksamhet och förkunnelse. Den kristna tros- och livsuppfattningen med särskilt beaktande av dess förhållande till kultur- och samhällsliv.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Kyrkoåret och gudstjänsten. Berättelser och bilder ur kristendomens historia till slutet av 1700-talet. Psalmer ur psalmboken.

Klass 2 (1 timme). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (2 timmar). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (2 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje, teknisk linje och huslig linje.

Första årskursen (1 timme). Kortfattad översikt av nya testamentets böcker, av Jesu liv och förkunnelse samt av Pauli verksamhet. Kristen tros- och sedelära med särskilt beaktande av kristendomens inflytande på kultur och samhällsliv.

MODERSMALET

1. Mål.

Undervisningen i modersmålet har till uppgift att, på grundval av vad som inhämtats i folkskolan, göra lärjungarna förtrogna med svenskt språk och svensk litteratur. Den skall sålunda odla deras språkkänsla och lära dem att uttrycka sig korrekt och klart i tal och skrift samt att

vårdat och uttrycksfullt läsa såväl vers som prosa, och den skall göra dem bekanta med den svenska litteraturen och dess historia. Därjämte avser den att giva dem någon kännedom om de nordiska frändefolkens språk och litteratur samt om särskilt betydelsefulla utomnordiska litteraturverk.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 1 (6 timmar). Läsning av till form och innehåll värdefulla stycken med klart och enkelt språk. I samband med läsningen språkliga iakttagelser och ordstudier. Språkbyggnadsövningar och språklära. Muntlig framställning: redogörelser för egna erfarenheter, återgivande av berättelser och skildringar, framsägning av inlärd stycken i bunden och obunden form, dramatiska framträdanden, enkla diskussionsövningar. Skriftlig framställning: rättskrivningsövningar, förberedande övningar för uppsatsskrivning, uppsatsövningar under lärarens direkta ledning.

Klass 2 (6 timmar). Läsning som i föregående klass. Språkliga iakttagelser och ordstudier. Språklig tolkning av några lätta stycken ur norsk (eller dansk) litteratur. Språkbyggnadsövningar. Språklära med skiljeteckenslära. Fortsatta övningar i muntlig framställning. Rättskrivnings- och interpunktionsövningar samt uppsatsövningar som i föregående klass.

Klass 3 (4 timmar). Läsning av stycken ur 1800- och 1900-talens svenska litteratur. Verslärans allmänna grunder. Språklig tolkning av några lätta stycken ur dansk (eller norsk) litteratur. Fortsatta ordstudier, även berörande främmande ord. Språkbyggnads- och språkriktighetsövningar. Genomgången av språkläran avslutad. Fortsatta övningar i muntlig framställning, upptagande även utförligare referat och enkla föredrag. Rättskrivnings- och interpunktionsövningar. Anvisningar för uppsatsskrivning. Sju uppsatser. Användning av uppslagsböcker, kataloger, innehållsförteckningar, register och dylikt.

Klass 4 (3 timmar). Läsning av svenska litteraturprov, huvudsakligen från 1800- och 1900-talen. I anslutning därtill anvisningar för litteraturläsning på egen hand och litteraturhistoriska upplysningar. Stycken ur dansk och norsk litteratur. Fortsatt behandling av frågor rörande språkriktighet och stilarter. Översikt av språkläran och repetition av skiljeteckensläran. Fortsatta övningar i muntlig framställning, upptagande även förberedda diskussioner. Planläggning av uppsatser och andra anvisningar för skriftlig framställning. Sju uppsatser. Övningar i att uppsätta enklare skrivelser av praktisk art. Bokkunskap med tillämpningsövningar.

Klass 5 (3 timmar). Litteraturläsning som i föregående klass. Prov ur fornisländsk litteratur i översättning. Stycken ur dansk och norsk litteratur. Sammanfattande behandling av frågor rörande språkbruk, språkriktighet och stilarter. Fortsatta övningar i muntlig framställning. Sammanfattande anvisningar för uppsatsskrivning. Sex uppsatser, av vilka någon kan utbytas mot referat eller översättning. Fortsatta övningar i att uppsätta skrivelser av praktisk art.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (6 timmar). Läsning av till form och innehåll värdefulla stycken med klart och enkelt språk. I samband med läsningen språkliga iakttagelser och ordstudier. Språklig tolkning av några lätta stycken ur norsk (eller dansk) litteratur. Språkbyggnadsövningar. Språklära med skiljeteckenslära. Muntlig framställning: redogörelser för egna erfarenheter, återgivande av berättelser och skildringar, framsägning av inlärd stycken i bunden och obunden form, dramatiska framträdanden, enkla diskussionsövningar. Skriftlig framställning: rättskrivnings- och interpunktionsövningar, förberedande övningar för uppsatsskrivning, uppsatsövningar under lärarens direkta ledning.

Klass 2 (4 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (3 timmar). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

Första årskursen (3 timmar). Läsning av svenska litteraturprov, huvudsakligen från 1800- och 1900-talen. I anslutning därtill anvisningar för litteraturläsning på egen hand och litteraturhistoriska upplysningar. Stycken ur dansk och norsk litteratur. Fortsatt behandling av frågor rörande språkriktighet och stilarter. Översikt av språkläran och repetition av skiljeteckensläran. Fortsatta ordstudier, särskilt berörande betydelse och stavning av inom affärlivet förekommande ord. Fortsatta övningar i muntlig framställning, upptagande även förberedda diskussioner. Planläggning av uppsatser och andra anvisningar för skriftlig framställning. Sju uppsatser. Övningar i att uppsätta enklare skrivelser av praktisk art. Bokkunskap med tillämpningsövningar.

Andra årskursen (2,5 timmar). Litteraturläsning som i föregående klass. Stycken ur dansk och norsk litteratur. Sammanfattande behandling av frågor rörande språkbruk, språkriktighet och stilarter. Fortsatta övningar i muntlig framställning. Sammanfattande anvisningar för uppsatsskrivning. Sex uppsatser, av vilka någon kan utbytas mot referat eller översättning.

Teknisk linje.

Första årskursen (3 timmar). Lika med klass 4°.

Andra årskursen (2 timmar). Litteraturläsning som i föregående klass. Stycken ur dansk och norsk litteratur. Sammanfattande behandling av frågor rörande språkbruk, språkriktighet och stilarter. Främmande ord med särskild hänsyn till tekniska termer. Fortsatta övningar i muntlig framställning. Sammanfattande anvisningar för uppsatsskrivning. Fem uppsatser, av vilka någon kan utbytas mot referat eller översättning. Fortsatta övningar i att uppsätta skrivelser av praktisk art.

Huslig linje.

Första årskursen (3 timmar). Lika med klass 4°.

Andra årskursen (3 timmar). Lika med klass 5°.

ENGELSKA

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i engelska på den allmänna linjen har till uppgift att bibringa lärjungarna gott uttal, förmåga att läsa och förstå lättare text, en viss färdighet att uppfatta enkel muntlig framställning och någon färdighet att tala och skriva språket.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 1 (6 timmar). Uttals- och läsövningar med hjälp av ljudskrift. Läsning av lätta stycken med centralt ordförråd. Memorering. Hör- och talövningar. Diktamenskrivning. I anslutning till textläsningen det viktigaste av formläran samt en och annan grundläggande syntaktisk företeelse. Översättning till engelska av lätta svenska meningar i nära anslutning till läst text, företrädesvis muntligt.

Klass 2 (5 timmar). Läsning av lättare texter med centralt ordförråd, delvis kursivt. Memorering. Hör- och talövningar jämte andra tillämpningsövningar. Muntliga reproduktioner. Formläran avslutad och repeterad; viktigare syntaktiska företeelser i anslutning till textläsningen.

Klass 3 (4 timmar). Läsning av lättare texter med centralt ordförråd, delvis kursivt. Hör- och talövningar. Muntliga reproduktioner. Grammatik: syntax i anslutning till den lästa texten. Tillämpningsövningar. Under vårterminen fyra lätta skrivingar.

Klass 4 (3 timmar). Läsning av text, delvis kursivt. Hörövningar. Talövningar dels

i anslutning till texten, dels fria. Muntliga reproduktioner och korta referat. Grammatik: syntax i anslutning till den lästa texten. Tillämpningsövningar. Sex skrivningar.

Klass 5 (3 timmar). Läsning av valda författare, delvis kursivt. Hörövningar. Talövningar dels i anslutning till texten, dels fria. Muntliga reproduktioner och kortare referat. Repetition av den mera intensivt behandlade kärnan i den lästa textkursen. Grammatiken avslutad i sina huvuddrag och repeterad. Tillämpningsövningar. Sju skrivningar.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (7 timmar). Uttals- och läsövningar med hjälp av ljudskrift. Läsning av lätta stycken med centralt ordförråd. Memorering. Hör- och talövningar. Diktamensskrivning. I anslutning till textläsningen det viktigaste av formläran samt vissa grundläggande syntaktiska företeelser. Översättning till engelska av lätta svenska meningar i nära anslutning till läst text, företrädesvis muntligt.

Klass 2 (4 timmar). Läsning av lättare texter med centralt ordförråd, delvis kursivt. Memorering. Hör- och talövningar jämte andra tillämpningsövningar. Muntliga reproduktioner. Formläran avslutad och repeterad; viktigare syntaktiska företeelser i anslutning till textläsningen.

Klass 3 (3 timmar). Lika med klass 4^s.

Klass 4 (3 timmar). Lika med klass 5^s.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i engelska på handelslinje har till uppgift att bibringa lärjungarna gott uttal, förmåga att läsa och förstå lättare text såväl med allmänt som med handelsbetonat innehåll, en viss färdighet att uppfatta enkel muntlig framställning och någon färdighet att tala och skriva språket.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (3 timmar). Läsning av allmän och handelsbetonat text, delvis kursivt. Inlärande av korta och enkla affärsbrev. Hör- och talövningar. Muntliga reproduktioner och korta referat. Grammatik: syntax i anslutning till den lästa texten. Tillämpningsövningar. Sex skrivningar med allmänt och handelsbetonat innehåll.

Andra årskursen (4 timmar). Läsning av valda författare och av handelsbetonat text, delvis kursivt. Memorering av enkel handelstext. Hör- och talövningar dels i anslutning till text, dels fria. Muntliga reproduktioner och korta referat. Repetition av den mera intensivt behandlade kärnan i den lästa textkursen. Grammatiken avslutad i sina huvuddrag och repeterad. Tillämpningsövningar. Avfattande och utskrivande av enklare handelsbrev. Åtta skrivningar, därav en eller annan med kommersiellt innehåll.

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i engelska på teknisk linje har till uppgift att bibringa lärjungarna gott uttal, förmåga att läsa och förstå lättare text såväl med allmänt som med tekniskt innehåll, en viss färdighet att uppfatta och någon färdighet att tala och skriva språket.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (3 timmar). Läsning av lättare text, jämväl av tekniskt innehåll, delvis kursivt. Inlärande av tekniska ord och uttryck. Hör- och talövningar. Muntliga reproduktioner och korta referat. Grammatik: syntax i anslutning till den lästa texten. Tillämpningsövningar. Sex skrivningar.

Andra årskursen (4 timmar). Läsning av text av allmänt och tekniskt innehåll, delvis kursivt. Inlärande av tekniska ord och uttryck. Hör- och talövningar dels i anslutning till text, dels fria. Muntliga reproduktioner och korta referat. Repetition av

den mera intensivt behandlade kärnan i den lästa textkursen. Grammatiken avslutad i sina huvuddrag och repeterad. Tillämpningsövningar. Åtta skrivningar, därav en eller annan med tekniskt innehåll.

Huslig linje.

1. Mål.

Lika med allmänna linjen.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (3 timmar). Lika med klass 4⁵.

Andra årskursen (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

TYSKA

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i tyska på den allmänna linjen har till uppgift att bibringa lärjungarna gott uttal, förmåga att läsa och förstå lättare text, en viss färdighet att uppfatta enkel muntlig framställning samt någon färdighet att tala och skriva språket.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 3 (5 timmar). Uttals- och läsövningar. Läsning av lättare text med centralt ordförråd. Memorering. Hör- och talövningar. Diktamensskrivning. Det viktiga av formläran i anslutning till textläsningen. Översättning till tyska av lätta svenska meningar i nära anslutning till läst text, företrädesvis muntligt.

Klass 4 (5 timmar). Läsning av lättare text med centralt ordförråd, delvis kursivt. Memorering. Hör- och talövningar. Korta muntliga reproduktioner. Formläran och viktigare syntaktiska företeelser i anslutning till textläsningen. Tillämpningsövningar. Under vårterminen tre lätta skrivningar.

Klass 5 (5 timmar). Läsning av lättare text, delvis kursivt. Hörövningar. Talövningar dels i anslutning till texten, dels fria. Muntliga reproduktioner och korta re-

ferat. Repetition av den mera intensivt behandlade kärnan i den lästa textkursen. Grammatik: syntaxen utförligare i samband med textläsningen och skrivningarna; översiktlig repetition av grammatiken. Tillämpningsövningar. Sex lätta skrivningar.

Fyraårig realskola:

Klass 2 (5 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (5 timmar). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (5 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i tyska på handelslinje har till uppgift att bibringa lärjungarna gott uttal, förmåga att läsa och förstå lättare text såväl med allmänt som med handelsbetonat innehåll, en viss färdighet att uppfatta enkel muntlig framställning samt någon färdighet att tala och skriva språket.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (5 timmar). Läsning, delvis kursivt, av lättare text med centralt ordförråd, även enkla handelsbrev. Inlärande av några korta affärsbrev. Hör- och talövningar. Korta muntliga reproduktioner. Formläran och vissa syntaktiska företeelser i anslutning till textläsningen; tillämpningsövningar. Under vårterminen fyra lätta skrivningar, därav ett eller annat handelsbrev.

Andra årskursen (6 timmar). Läsning av lättare, allmän och handelsbetonat text, delvis kursivt. Memorering av enkel handelstext. Hörövningar. Talövningar dels i anslutning till text, dels fria. Muntliga reproduktioner och korta referat. Repetition av den mera intensivt behandlade kärnan i den lästa textkursen. Grammatik: syntaxen utförligare i samband med textläsningen och skrivningarna; översiktlig repetition av grammatiken. Tillämpningsövningar. Avfattande av enklare handelsbrev. Åtta lätta skrivningar, därav några med kommersiellt innehåll.

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i tyska på den tekniska linjen har till uppgift att giva lärjungarna fortsatt övning i tyskt uttal, förmåga att läsa och förstå lättare text av tekniskt innehåll samt någon färdighet att uppfatta det talade språket.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (2 timmar). Läsning, delvis kursivt, av lättare text med centralt ordförråd, jämväl av tekniskt, för lärjungarna bekant sakinnehåll. Hör- och talövningar i anslutning till texten. I mån av behov grammatik. Tillämpningsövningar.

Andra årskursen (2 timmar). Läsning av text, huvudsakligen av tekniskt innehåll, delvis kursivt. Hör- och talövningar. I mån av behov grammatik. Tillämpningsövningar.

Huslig linje.

1. Mål.

Lika med allmänna linjen.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (4 timmar). Lika med klass 4⁵.

Andra årskursen (3 timmar). Läsning av lättare text, delvis kursivt. Hörövningar. Talövningar dels i anslutning till texten, dels fria. Muntliga reproduktioner och korta referat. Repetition av den mera intensivt behandlade kärnan i den lästa textkursen. Grammatik: syntaxen utförligare i samband med textläsningen och skrivningarna; översiktlig repetition av grammatiken. Tillämpningsövningar. Sex lätta skrivningar.

FRANSKA

1. Mål.

Undervisningen i franska i realskolan har till uppgift att hos lärjungarna grundlägga ett gott uttal samt giva dem övning i att läsa och förstå lättare fransk text.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 5 (3 timmar). Uttals- och läsövningar. Läsning av lättare text. Memoretering. Hör- och talövningar. Diktamensskrivning. Viktigare delar av formläran. Översättning till franska av lätta svenska meningar i nära anslutning till läst text, huvudsakligen muntligen.

Fyraårig realskola:

Klass 4 (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje:

Andra årskursen (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

HISTORIA MED SAMHÄLLSLÄRA

1. Mål.

Undervisningen i historia med samhällslära i realskolan har till uppgift att på den i folkskolan lagda grunden bibringa lärjungarna en mera sammanhängande kännedom om vårt folks historia, företrädesvis under nya tiden, och kunskap om viktigare gestalter och betydelsefullare politiska, ekonomiska, sociala och kulturella företeelser och sammanhang i den allmänna historien ävensom en elementär kännedom om det moderna svenska samhällets livsformer och rättsgrunder samt dess ekonomiska och sociala förhållanden.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Allmän historia: berättelser och bilder ur forntidens och medeltidens historia intill senmedeltiden.

Klass 2 (3 timmar). Allmän historia: senmedeltiden och nya tiden intill 1600-talets mitt. Svensk historia: kort återblick på de viktigaste händelserna i medeltidens histo-

ria intill Engelbrekts framträdande. Senmedeltiden och nya tiden intill 1600-talets mitt.

Klass 3 (3,5 timmar). Allmän och svensk historia: från 1600-talets mitt till 1800-talets.

Klass 4 (2 timmar). Allmän och svensk historia: från 1800-talets mitt till innevarande tid.

Klass 5 (4 timmar). Elementär kännedom om det svenska samhällets sociala struktur samt viktigare ekonomiska, sociala, ideella och politiska rörelser. Grunddragen av samhällsekonomin: elementär kännedom om de viktigaste institutionerna och företeelserna inom vår tids ekonomiska liv med särskild hänsyn till förhållandena i Sverige. Grunddragen av Sveriges författning, förvaltning och rättsväsen. I anslutning till dessa kursmoment översikt av valda sidor av vårt lands historiska utveckling, avsedd att på skilda områden ge nutidssamhällets historiska bakgrund.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (3 timmar). Allmän historia: berättelser och bilder ur forntidens och medeltidens historia, nya tiden till 1600-talets mitt. Svensk historia: återblick på viktigare företeelser intill 1600-talets mitt.

Klass 2 (3,5 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (2 timmar). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (4 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

Andra årskursen (2,5 timmar). Kort översikt av allmän och svensk historia efter 1800-talets mitt. Samhällskunskap: grunddragen av Sveriges författning, förvaltning och rättsväsen; elementär kännedom om det svenska samhällets ekonomiska och sociala byggnad samt viktigare ekonomiska, sociala, ideella och politiska rörelser. Grunddragen av samhällsekonomin: elementär kännedom om de viktigaste institutionerna och företeelserna inom vår tids ekonomiska liv med särskild hänsyn till förhållandena i Sverige.

Teknisk linje.

Första årskursen (2 timmar). Kort översikt av allmän och svensk historia efter 1800-talets mitt. Samhällskunskap: grunddragen av Sveriges statsförfattning, förvaltning och rättsväsen; elementär kännedom om det svenska samhällets ekonomiska och sociala byggnad samt viktigare ekonomiska, sociala, ideella och politiska rörelser.

Andra årskursen (0,5 timmar). Det viktigaste av arbetarlagstiftningen. Sjukvård och sjukförsäkring. Lagstiftning rörande arbetare och arbetsgivare samt rörande förlikning i arbetstvister. Arbetsförmedling och arbetsunderstöd.

Huslig linje.

Andra årskursen (2 timmar). Kort översikt av allmän och svensk historia efter 1800-talets mitt. Samhällskunskap: grunddragen av Sveriges statsförfattning, förvaltning och rättsväsen; elementär kännedom om det svenska samhällets ekonomiska och sociala byggnad samt viktigare ekonomiska, sociala, ideella och politiska rörelser.

GEOGRAFI

1. Mål.

Undervisningen i geografi i realskolan har till uppgift att, på grundval av vad som inhämtats i folkskolan, giva lärjungarna en samlad kunskap om och en i möjligaste mån åskådlig bild av jordytan, dess natur, befolknings- och näringsförhållanden.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Jordens form och rörelse; världsdelar och världshav; globen och dess avbildning genom kartan. Kort återblick på Sveriges geografi; Sveriges nordiska grannländer samt Island, Västeuropa. Mellaneuropa, påbörjad kurs. Geografiska övningar och exkursioner.

Klass 2 (2 timmar). Europas geografi avslutad. Sovjetunionens asiatiska del.

Klass 3 (2 timmar). Asiens geografi avslutad. Afrika. Australien.

Klass 4 (2 timmar). Amerika, Antarktis, Oceanerna. Allmän geografi: översikt av jordarter och klimat; växt- och djurgeografi. Kulturgeografi med särskild hänsyn till den ekonomiska geografien. Geografiska övningar och exkursioner.

Klass 5 (2 timmar). Nordens geografi: översikt av topografien, landytans förändringar och klimatet. Sveriges natur- och kulturgeografiska områden med särskild hänsyn tagen till viktigare naturförutsättningar och naturtillgångar, befolkningsförhållanden och näringsliv. Våra nordiska grannländer i översiktlig framställning, behandlade ur samma synpunkter. Geografiska övningar och exkursioner.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Kort återblick på Sveriges geografi. Sveriges nordiska grannländer och Island, Väst- och Mellanuropa. Geografiska övningar och exkursioner.

Klass 2 (2 timmar). Europas geografi avslutad. Asien, Afrika, Australien.

Klass 3 (2 timmar). Lika med klass 4³.

Klass 4 (2 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

Första årskursen (2 timmar). Amerika. Oceanerna. Sveriges geografi: översikt av vårt lands topografi; Sveriges natur- och kulturgeografiska områden med särskild hänsyn till näringsliv, naturtillgångar och befolkningsförhållanden.

Teknisk linje och huslig linje.

Första årskursen (1 timme). Lika med handelslinjen.

MATEMATIK

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i matematik på den allmänna linjen har till uppgift att, på

grundval av vad som inhämtats i folkskolan, bibringa lärjungarna kunskap och färdighet i räkning med tillämpning på skilda uppgifter, särskilt av praktisk art, samt göra dem förtrogna med geometriens elementära begrepp och metoder.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 1 (4 timmar). Fortsatt övning i de fyra räknesätten med hela tal jämte tillämpningar. Allmänna bråks uppkomst och beteckning, förlängning och förkortning; enkla exempel i anknötning härtill. De fyra räknesätten i decimalbråk jämte tillämpningar. Övningar och tillämpningsuppgifter, åsyftande att säkert inlära användningen av myntenheterna samt längd-, yt-, rymd- och viktmaßen. Huvudräkning.

Klass 2 (5 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka under vårterminen). De fyra räknesätten i allmänna bråk jämte tillämpningar. Procenträkning med tillämpning på beräkning av ränta, av vinst eller förlust vid köp och försäljning, av rabatt, av provision samt av olika ämnens procentiska sammansättning. Andra enkla praktiska räkneuppgifter. Övningar och tillämpningsuppgifter, åsyftande att säkert inlära användningen av icke-dekadiska sorter för tid och styckeräkning. Enkla sifferkvationer av första graden med en obekant jämte tillämpningar. Huvudräkning. Förberedande kurs i geometri med laborationer.

Klass 3 (3 timmar). Fortsatt behandling av ekvationer av första graden med en obekant jämte tillämpningsuppgifter. Huvudräkning. Geometri: punkter, räta linjer, sträckor, vinklar, trianglar, parallella linjer och parallelogrammer (ett tjugotal sats); lätta geometriska övningssatser.

Klass 4 (4 timmar). Fortsatt behandling av ekvationer av första graden med en obekant; tillämpningsuppgifter. Enkla användningar av de fyra räknesätten på bokstavsuttryck. Huvudräkning. Geometri: cirkeln; mätetal för sträckor, ytor och vinklar, för cirkelns omkrets och yta, för cirkelbågar

och cirkelsektorer; lätta geometriska övningsuppgifter och planimetriska beräkningar. Uppritning av och avläsning i enkla diagram.

Klass 5 (4 timmar). Fortsatt behandling av ekvationer av första graden med en obekant och fortsatt räkning med bokstavsuttryck; lättare ekvationssystem av första graden med två obekanta; någon räkning med kvadratrötter; uppgifter av praktisk art, lösta med eller utan användande av ekvationsmetoden. Huvudräkning. Geometri: transversalsatsen, likformighet, »3:e likformighetsfallet», längdskala och ytskala. Pythagoras' sats; planimetriska och stereometriska beräkningsuppgifter. Fem skrivningar.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (4 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka under vårterminen). Folkskolans kurs i bråk fördjupad och utvidgad. Sifferekvationer av första graden med en obekant jämte tillämpningar. Övningar för att säkert inlära användningen av sorter. Huvudräkning. Förberedande kurs i geometri med laborationer.

Klass 2 (3 timmar). Lika med klass 3°.

Klass 3 (4 timmar). Lika med klass 4°.

Klass 4 (4 timmar). Lika med klass 5°.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i matematik på handelslinje har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap och färdighet i räkning med tillämpning särskilt på praktiska uppgifter samt förmåga att använda i affärslivet allmänt förekommande praktiska hjälpmedel.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (4 timmar). Mätetal för sträckor, ytor och vinklar, för cirkelns omkrets och yta, för cirkelbågar och cirkelsektorer. Transversalsatsen, likformighet, längdskala och ytskala. Reduktion av in- och utländska mynt och andra mått. Växel-

räkning. Aktier och obligationer. Fakturor, kalkyler och försäljningsräkningar. Uträkning av indextal. Något om statistisk beräkning och grafisk framställning. Annuitetsberäkning. Användning av räknetabletter. Huvudräkning.

Andra årskursen (4 timmar). Sifferräkning. En grundlig repetitorisk behandling av bl. a. procent- och ränteräkning, regula de tri, bolags- och blandningsräkning, diagram samt räkningar med huvudvikten lagd på uträkningar och uppställningar, som äro av betydelse vid utförandet av olika arbeten inom affärslivet, såsom inköps- och försäljningskalkyler, bokföring, räntabilitet m. m. Praktiska övningar i användandet av räknetabletter och räknemaskiner. Huvudräkning. Fem skrivningar.

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i matematik på teknisk linje har till uppgift att bibringa lärjungarna vidgad kunskap och färdighet i räkning, göra dem förtrogna med geometriens elementära begrepp och metoder samt bibringa dem förmåga att tillgodogöra sig undervisningen i tekniska tillämpningsämnen.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (6 timmar). Lättare ekvationssystem av första graden. Fortsatt användning av ekvationer vid lösning av problem, hämtade från det dagliga livet och de tekniska yrkena. Enkla användningar av de fyra räknesätten på bokstavsuttryck. Kvadratrötter. Användning av räknetabletter. Övning i att använda räknesticka. Huvudräkning. Geometri: cirkeln, mätetal för sträckor, ytor och vinklar, för cirkelns omkrets och yta, för cirkelbågar och cirkelsektorer; det viktigaste om likformig avbildning. Planimetriska räkneuppgifter. Grafisk framställning; funktionsbegreppet. Fyra skrivningar.

Andra årskursen (4 timmar). Enkla sifferekvationer av andra graden. Beräkning av sifferuttryck med logaritmer. Fortsatt användning av räknestickan. Planimetriska

och stereometriska räkneuppgifter. De elementära trigonometriska funktionerna. Fortsatta övningar i grafisk framställning. Fem skrivningar.

Huslig linje.

1. Mål.

Lika med allmänna linjen.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (3 timmar). Fortsatt behandling av ekvationer av första graden med en obekant; tillämpningsuppgifter. Huvudräkning. Geometri: cirkeln; måttal för sträckor, ytor och vinklar, för cirkelns omkrets och yta, för cirkelbågar och cirkelsektorer; lätta planimetriska och stereometriska beräkningsuppgifter. Uppritning av och avläsning i enkla diagram.

Andra årskursen (3 timmar). Sifferräkning. En grundlig repetitorisk behandling av procent- och ränteräkning, regula de tri, bolags- och blandningsräkning samt diagram. Uppgifter av praktisk art, lösta med eller utan användande av ekvationsmetoden. Huvudräkning. En kortfattad kurs i bokföring med ett enkelt bokslut i anslutning till kursen i hemkunskap och hushållsgöromål. Fem skrivningar.

BIOLOGI MED HÄLSOLÄRA

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i biologi med hälsolära på den allmänna linjen har till uppgift att, på grundval av vad som inhämtats i folkskolan, bibringa lärjungarna en så vitt möjligt på egna iakttagelser grundad kunskap om växt- och djurrikets viktigaste former med särskild hänsyn till vårt eget lands flora och fauna, om människokroppens byggnad och funktioner, om övriga levande varelsers byggnad och livsytringar samt om organismernas samliv och beroende av varandra, ävensom att lämna vägledning för ett sunt levnadssätt.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Översikt av de högre växternas yttre organ i samband med undersökning av höst- och vårväxter. Övningar att använda flora. Grunderna för växters preparering. Valda däggdjur och fåglar (påbörjad kurs), särskilt sådana arter, som icke behandlats i folkskolan. Exkursioner med växtinsamling och iakttagelser över fågellivet. Kortfattad översikt över människokroppens byggnad och något om dess funktioner; sexualundervisning. Hälsolära: tandvård, matvanor, sömn; skolhälsovård.

Klass 2 (2 timmar). Undersökning av höst- och vårväxter. Övningar att använda flora. En eller annan växtfamilj (eventuellt). Fåglar (avslutad kurs), kräddjur, groddjur och fiskar. Någon grupp av ryggradslösa djur, t. ex. kräftdjur. Exkursioner med växtinsamling och iakttagelser över djurlivet. Hälsolära: arbetshygien, kroppslig träning, fritiden och dess användning.

Klass 3 (1,5 timmar). Växtrikets huvudgrupper (påbörjad kurs). Ryggradslösa djur. Exkursioner.

Klass 4 (2 timmar). Växtrikets huvudgrupper (avslutad kurs). Vårt lands växt- och djurvärld, varvid några av följande samhällen behandlas: barrskogar, lövskogar, heddar, kulturbygdernas samhällen, fjällens samhällen, sjöar, myrar, rinnande vatten, hav och havsstränder. Exkursioner i anslutning till kursen. Naturskydd. Den svenska växt- och djurvärldens invandringshistoria. Översikt av kulturväxterna.

Klass 5 (2,5 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Cellen. Växternas livsforeteelser. Vävnadslära. Människokroppens byggnad och funktioner. Hälsolära: bostadshygien, födans rätta sammansättning, vissa gifter (kaffe, te, tobak, alkohol) och deras verkningar, infektionssjukdomar, social hälsovård, sexualundervisning, något om hemsjukvård och barnavård. Ärftlighetslärans grunder.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Översikt av de högre växternas yttre organ i samband med undersökning av höst- och vårväxter. En eller annan växtfamilj (eventuellt). Övningar att använda flora. Grunderna för växters preparering. Utvidgning och fördjupning av folkskolans kurs rörande ryggradsdjuren. Exkursioner med växtinsamling och iakttagelser över djurlivet. Hälsolära.

Klass 2 (1,5 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (2 timmar). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (2,5 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i biologi med hälsolära på handelslinje har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap om människokroppens byggnad och funktioner ävensom att lämna dem vägledning för ett sunt levnadssätt.

2. Kurs.

Andra årskursen (1 timme). Människokroppens byggnad och funktioner. Hälsolära: födans rätta sammansättning, vissa gifter (kaffe, te, tobak, alkohol) och deras verkningar, infektionssjukdomar, sexualundervisning, social hälsovård, något om hemsjukvård och barnavård; arbetshygien. Ärfthighetslärans grunder.

Teknisk linje.

1. Mål.

Lika med handelslinjen.

2. Kurs.

Första årskursen (1 timme). Lika med handelslinjens andra årskurs.

Huslig linje.

1. Mål.

Lika med allmänna linjen.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (1 timme). Vårt lands växt- och djurvärld. Exkursion till något av de behandlade växtsamhällena. Översikt av kulturväxterna med särskild hänsyn till födoämnes- och spånadsväxter.

Andra årskursen (2,5 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Lika med klass 5⁵.

FYSIK

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i fysik på den allmänna linjen har till uppgift att bibringa lärjungarna en åskådlig kunskap om de viktigaste fysiska företeelserna och lagarna och deras praktiska tillämpningar.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 3 (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Allmän fysik. Värmelära. Meteorologi.

Klass 4 (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Magnetism. Elektricitetslära. Optik.

Klass 5 (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Akustik. Mekanikens grundbegrepp. Energiformerna och deras samband. Det allmännaste om solsystemet och himlakropparna i övrigt.

Fyraårig realskola:

Klass 2 (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i fysik på handelslinje har till uppgift att på några väsentliga områden bibringa lärjungarna en åskådlig kunskap om viktiga fysiska företeelser och kännedom om i det dagliga livet mötande tillämpningar.

2. Kurs.

Första årskursen (1 timme). De vanligaste fysiska företeelserna i det dagliga livet: magnetism, elektricitet, ljus, ljud.

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i fysik på teknisk linje har till uppgift att bibringa lärjungarna en åskådlig kunskap om de viktigaste fysiska företeelserna och lagarna och deras praktiska tillämpning, särskilt på det tekniska området.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (5 timmar, varav 2 timmar laborationer). Några enkla satser ur optiken och akustiken. Allmän fysik och värmelära, utvidgad kurs. Energilagen och i samband därmed anordningar för vattenkraftens utnyttjande samt värmemotorer av olika slag. De magnetiska och elektrostatiska grundfenomenen. Den elektriska strömmens magnetiska, termiska och kemiska verkningar. Ohms och Joules lagar. Ampère- och voltmetrar. Räkneövningar, huvudsakligen med exempel hämtade från det praktiska livet.

Andra årskursen (4,5 timmar, varav laborationer 2 timmar under höstterminen och 1 timme under vårterminen). Induktionsströmmar, deras framställning och användning; några enkla begrepp ur växelströmlära; elektriska motorer. Den elektriska energiens distribution och mätning samt det viktigaste av gällande föreskrifter om elektriska anläggningar. Termostroemmarna och i samband härmed något om mätning av

höga temperaturer. Telefon och radio. Räkneövningar, huvudsakligen med exempel hämtade från det praktiska livet. Fem skrivningar.

Huslig linje.

1. Mål.

Lika med handelslinjen.

2. Kurs.

Första årskursen (2 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Magnetism, elektricitetslära, optik och akustik med särskild hänsyn till företeelser, som möta i hemmet och i det praktiska livet.

KEMI

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i kemi på den allmänna linjen har till uppgift att bibringa lärjungarna en så vitt möjligt på iakttagelser byggd, åskådlig kunskap om de viktigaste kemiska företeelserna och deras praktiska tillämpning.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 4 (3 timmar, varav 1 timme laborationer). Den oorganiska kemiens viktigaste företeelser. De viktigaste mineralen och bergarterna.

Klass 5 (1,5 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Några av den organiska kemiens viktigaste ämnesgrupper. Några särskilt betydelsefulla områden av tillämpad kemi.

Fyraårig realskola:

Klass 3 (3 timmar, varav 1 timme laborationer). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (1,5 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Lika med allmänna linjen.

2. Kurs.

Första årskursen (3 timmar, varav 1 timme laborationer varannan vecka). Den oorganiska kemiens viktigaste företeelser. Några av den organiska kemiens viktigaste ämnesgrupper. Tillämpad kemi, särskilt med hänsyn till kursen i varukännedom.

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i kemi på teknisk linje har till uppgift att bibringa lärjungarna en såvitt möjligt på iakttagelser byggd, åskådlig kunskap om de viktigaste kemiska företeelserna och deras praktiska tillämpning, särskilt på det tekniska området.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (4 timmar, varav 2 timmar laborationer). Den oorganiska kemiens viktigaste företeelser. Atomer, molekyler och joner; kemiska tecken och formler. En kortfattad framställning av metalloider och metaller med koncentration kring några viktigare element. Mineral och bergarter.

Andra årskursen (3 timmar, varav 1 timme laborationer). Fortsatt kurs i oorganisk kemi. Några av den organiska kemiens viktigaste ämnesgrupper. Några områden av den tillämpade kemien. Enkla räkneövningar. Besök vid kemisk-tekniska anläggningar.

Huslig linje.

1. Mål.

Lika med allmänna linjen.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (2 timmar, varav 1 timme laborationer). Den oorganiska kemiens viktigaste företeelser. Kemiska föreningar, särskilt sådana som ha betydelse för hushållsarbetet. Tvätt- och rengöringsmedel.

Andra årskursen (3,5 timmar, varav 1 timme laborationer). Fortsatt behandling av grundämnen och föreningar: de viktigaste metallerna och deras egenskaper, porslin, glas o.s.v. Några av den organiska kemiens viktigaste ämnesgrupper, särskilt kolhydrater, fetter och äggviteämnen. De kemiska företeelserna vid vår födas beredande och smältning. Några viktigare områden av tillämpad kemi, med särskild hänsyn tagen till födoämnes- och textilindustrin.

VARUKÄNNEDOM

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i varukännedom har till uppgift att på grundval av vad som inhämtats i kemi och geografi meddela kunskap om de viktigaste handelsvarornas beskaffenhet och framställning och i samband härmed om den geografiska fördelningen av produktion och konsumtion.

2. Kurs.

Andra årskursen (2 timmar). De viktigaste råvarornas förekomst och bearbetning inom industrien. Förevisning och praktisk undersökning av några viktigare handelsvaror. Metoder för bestämning av varors kvalitet. Sammanfattande översikt av de skilda varuslagens produktionsorter och handelsvägar med särskilt beaktande av större handelscentra och samfärdselns huvudvägar. Sveriges ställning i det internationella varuutbytet.

BOKFÖRING OCH KONTORS- GÖROMÅL

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i bokföring och kontorsgöromål har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap om bokföringens grunder och uppgifter samt att giva dem insikter och färdigheter i bokföring och övriga inom handelsyrket förekommande vanliga arbeten.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (4 timmar). Bokföringens betydelse för affärsmanen. Förberedande övningar. Bokföring för detaljhandel med användning av inventariebok, dagbok och huvudbok. Fortsatt bokföring för handelsrörelse med ensam ägare vid ökad omsättning och något utvidgad bokföringsorganisation. Bokföringslagens ordningsföreskrifter. Några lätta bokslutsuppgifter. Privatbokföring för en löntagare; skattedeklaration. Utskrivning av affärshandlingar och notiser ur handelsläran i anslutning till bokföringsövningarna.

Andra årskursen (5 timmar). Bokföring för handelsrörelse under form av handelsbolag. Bokföring för kombinerad gross- och detaljhandel med filial under form av aktiebolag; kostnadsfördelning mellan huvudaffär och filial. Bokföringsuppgifter med bokslut för olika företagsformer. Bokföringen som grundval för kalkylationen. Fortsatt genomgång av de viktigaste kapitlen i bokföringslagen. Översikt av kontorsorganisationen, skattedeklarationer i anslutning till ett par av bokföringsuppgifterna i föregående klass. Fem skriftliga arbeten.

HANDELSLÄRA

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i handelslära har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap om handels och samfärdselns samt penning- och bankväsendets viktigaste uppgifter och funktioner ävensom kunskap om inom affärslivet utbildad praxis samt om de viktigaste rättsreglerna.

2. Kurs.

Andra årskursen (2 timmar). De viktigaste av de i vårt land gällande författningar, som beröra affärslivet. Översiktlig framställning av handelsläran och i samband därmed mera ingående behandling av varuhandels teknik samt penning- och kreditväsendet.

INKÖPS- OCH FÖRSÄLJNINGSTEKNIK

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i inköps- och försäljningsteknik avser att bibringa lärjungarna kännedom om de viktigaste fordringar, som kunna ställas på en expedit, en lageranställd och en försäljare.

2. Kurs.

Andra årskursen (1 timme). Expeditens försäljningsteknik. Platsförsäljarens och handelsresandens metod. Olika kundtyper. Viktigare reklammedel, särskilt skyltning och annonsering. Inköpsteknik: varornas mottagande, kontroll och lagervård.

STENOGRAFI

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i stenografi har till uppgift att bibringa lärjungarna elementär färdighet att efter diktamen stenografera enkel, vanlig text och enkla affärsskrivelser.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (2 timmar). Inlärande av stenografitecknen. Allmänna förkortningar. Läs- och skrivövningar.

Andra årskursen (2 timmar). Specialförkortningar för handelsbrev. Läs- och skrivövningar. Skrivning efter diktamen.

MASKINSKRIVNING

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i maskinskrivning har till uppgift att bibringa lärjungarna färdighet att använda skrivmaskin vid utskrivandet av inom affärslivet förekommande skrivelser och handlingar.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (2 timmar). Genomgång av skrivmaskinens konstruktion. Övningar för inlärande av fingersättning och riktigt anslag. Övningar i att skriva sammanhängande text. Skrivmaskinens vård.

Andra årskursen (2 timmar). Skrivning efter långsam diktamen. Användande av tabulator. Övningar i att utskryva affärsbrev, uppställa och utskryva räkningar, fakturor, tabeller m. fl. affärshandlingar. Utskrivning av stenogram. Stencilskrivning och duplicering. Olika skrivmaskinstyper.

MEKANIK MED HÅLLFASTHETSLÄRA

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i mekanik med hållfasthetslära har till uppgift att giva lärjungarna någon kunskap om jämvikts- och rörelseläras lagar samt om vanliga begrepp och företeelser på hållfasthetslärans område.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (1 timme). Läran om krafters jämvikt, sammansättning och uppdelning. Läran om tyngdpunkten. De s. k. enkla maskinerna. Begreppet arbete. Praktiska tillämpningar och räkneövningar.

Andra årskursen (2 timmar). Friktion. Begreppen effekt och verkningsgrad. Enkla lagar och företeelser ur rörelseläran. Rörelseenergi. Något om materialprovning. Dragning, tryckning, böjning, vridning och avknäckning. Tillåten påkänning vid olika slag av belastning. Enkla räkneövningar.

MATERIALLÄRA

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i materiallära har till uppgift att bibringa lärjungarna någon

kunskap om de vanligaste råmaterialen och halvfabrikaten samt om förfaringssätten vid varornas framställning.

2. Kurs.

Andra årskursen (2 timmar). Olika järn- och stålsorter samt deras förändringar genom värmebehandling. Andra viktiga tunga metaller och deras legeringar. Lättmetaller och lättmetallegeringar. Isolations- och ledningsmaterial. Cement, betong, tegel, trä, glas och plast samt deras egenskaper. Smörj- och slipmedel. Bränslen och deras olika användning jämte något om förbränningsläran.

BESKRIVANDE MASKIN- OCH BYGGNADSLÄRA

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i beskrivande maskin- och byggnadslära har till uppgift att på grundval av de vid undervisningen i fysik, mekanik med hållfasthetslära, ritteknik och verkstadsarbete inhämtade kunskaperna giva lärjungarna någon kännedom dels om de vanligaste arbets- och kraftmaskinernas konstruktion, verkningsätt och skötsel, dels om vid husbyggnad allmänt förekommande material, arbeten och konstruktioner samt att bibringa dem förmåga att med hjälp av handböcker utföra enklare beräkningar och arbetsritningar.

2. Kurs.

Andra årskursen (9 timmar). Maskinlära: enkla konstruktionsdetaljer; maskinritningar efter föregående uppmätningsskisser, någon övning i kopiering; beskrivning av förbränningsmotorer, pumpar och fläktar samt enkla lyft- och transportanordningar; övning i användandet av handböcker för uppgörande av konstruktioner; beräkning av utväxlingsförhållanden vid transmissioner, kuggväxlar, skruvväxlar och lyftanordningar; konstruktion av maskinelement med tillämpning på enklare hållfasthetsberäkningar; arbetsritningar. Byggnadslära: mur-

nings- och byggnadskonstruktioner med användande av vanligen förekommande byggnadsmaterial; en kortfattad framställning av viktigare arbeten och konstruktioner vid träbyggnaders uppförande, såsom trävägar, bjälklag, trappor, snickeriarbeten; ritning av byggnadsdetaljer.

RITTEKNIK

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i ritteknik har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap i projektionslära och förmåga att måttsätta enkla skissritningar samt att giva dem kunskap om sådana rymdgeometrisk konstruktioner, som äro erforderliga för lösandet av enklare förekommande konstruktionsuppgifter i beskrivande maskin- och byggnadslära.

2. Kurs.

Första årskursen (4 timmar). Teckning i perspektiv; krokiteckning efter maskindelar och andra detaljer, även med måttsättning. — Ritmaterialens användning och vård. Textning. Plangeometrisk konstruktion, likformig avbildning; projektionslärans grunder, projektionsritning efter enkla modeller; skalor. Skärningar, konstruktioner för bestämmande av verkliga storleken av linjer och vinklar, utbredning av ytor. Arbetsritningar till föremål, som skola förfärdigas under verkstadsarbetet.

VERKSTADSARBETE

Teknisk linje.

1. Mål.

Undervisningen i verkstadsarbete har till syfte att göra lärjungarna förtrogna med användningen av de inom den mekaniska industrien vanligaste verktygen och maskinerna för bearbetning av olika ifrågakommande material och att därvid även bibringa dem någon kännedom om arbetsgången inom nämnda industri.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (4 timmar). Verktygslära: de vanligaste inom det mekaniska facket förekommande mät- och arbetsverktygen och deras användning. Arbetsstyckets primära formgivning. Smidning av enklare föremål. Filning, borrar och brotschning. Nitning, gängning, lödning, härdning, anlöpning, sätthärdning. Gängskärningssvarvens, kipphyvelns och slipmaskinens konstruktion och användning. Övningar i svarvning, planhyvling och slipning. Kordongslagning.

Andra årskursen (5 timmar). Verktygsläran repeterad och utvidgad. Fortsatta övningar i smidning, härdning, svarvning, hyvling och slipning. Gängskärning i svarv. Fräsmaskinens konstruktion och övningar i dess användning. Övningar i svetsning och skärning. Något om toleranser och passningar. Jiggar och fixturer. Besök vid mekaniska verkstäder.

SÖMNAD

Huslig linje.

1. Mål.

Undervisningen i sömnad har till uppgift att bibringa lärjungarna förmåga att förfärdiga och underhålla enklare klädesplagg och liknande föremål, som höra till ett hems utrustning, att rita och sammansätta mönster samt att utveckla smak och praktiskt omdöme.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (4 timmar). Linne- och klädsömnad; måttagning, mönsterformning. Tyg- och kostnadsberäkning. Lagning för hand och på maskin.

Andra årskursen (3 timmar). Linne- och klädsömnad. Ändring och renovering av kläder. Klädvård. Verktyg för sömnad. Materiallära (teori och laborationer): de viktigaste textila råvarorna, deras användning och egenskaper; undersökning av olika material; tygval för olika ändamål. Budgetförslag till personlig garderob och hemmets linneförråd.

HEMKUNSKAP OCH HUSHÄLLS- GÖROMÅL

Huslig linje.

1. Mål.

Undervisningen i hemkunskap och hushållsgöromål har till uppgift att bibringa lärjungarna elementär kunskap i kostlära, hemekonomi och hemvårdslära samt grundläggande färdighet i matlagning och hemvård, att utveckla deras ekonomiska ömdöme samt att uppöva deras ordningssinne, organisationsförmåga och praktiska anlag.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (10 timmar). Matlagning: tillagning av enklare maträtter. Bakning: jäsdegår och enklare kakor. Konservering: beredning av sylt, saft m. m.; hermetisk inkokning. Dukning, servering och uppässning. Hemvård: kökets inventarier och deras vård, tvätt, mangling och strykning. Rengöringsarbeten. — Närings- och födoämneslära: näringsämnen, de viktigaste födoämnen och betydelsen av en sund kost; matlagninglära. — Hemekonomi: ekonomiska beräkningar i samband med det praktiska arbetet.

Andra årskursen (10 timmar). Matlagning, bakning och konservering med mera vikt lagd vid lärjungarnas självständiga arbete; mat för barn i olika åldrar; enklare dietmatlagning. Hemvård: vård och rengöring av ett bostadsrum; redskapsvård; tvätt, mangling, stärkning och strykning. — Närings- och födoämnesläran avslutad. Hemekonomi: olika synpunkter på skötseln av den enskildes och hemmets ekonomi; olika inköpssätt; budgetförslag; matsedelsförslag. Deklaration. Hemvårdslära: bostaden, dess läge, inredning och möblering med hänsyn till ändamålsenlighet och trevnad; olika slag av tvätt, tvättmedel, fläckurtagning; hushållsredskap och deras vård; hushållsarbetets planläggning och värdet av arbetsbesparande metoder och redskap.

HEMSJUKVÅRD OCH BARNAVÅRD

Huslig linje.

1. Mål.

Undervisningen i hemsjukvård och barnavård har till uppgift att bibringa lärjungarna någon kunskap om första hjälpen vid olycksfall, om de vanligaste sjukdomarna och den sjukes vård i hemmet samt om vården av späda barn och småbarn.

2. Kurs.

Andra årskursen (2 timmar). Första hjälpen vid olycksfall i samband med praktiska övningar. Något om de vanligaste sjukdomarna, särskilt de smittsamma. Övningar i bäddning av sjuksäng m. fl. till hemsjukvården hörande uppgifter och praktiska sysslor. Demonstration av spädbarnsvård med docka och spädbarnsutrustning. Elementär kurs i barnpsykologi.

TECKNING

a. Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i ämnet teckning, som på den allmänna linjen även omfattar välskrivning, har till uppgift att, på den i folkskolan lagda grunden, bibringa lärjungarna ökade kunskaper och färdigheter i frihandsteckning, målning och geometrisk ritning samt förbättra deras handstil, utveckla deras form-, färg- och skönhetssinne, giva dem någon kunskap om konstens historia och väcka deras intresse och förståelse för konst och konsthantverk.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar, varav 1 timme välskrivning under höstterminen). Frihandsteckning: bildframställning ur minnet och fantasien; enkla proportionsstudier; färglära. — Välskrivning: kursivskriftens bokstavsbildning i stora och lilla alfabetet; bokstävers sammanställning och bindning; siffror.

Klass 2 (2 timmar). Frihandsteckning: bildframställning ur minnet och fantasien; orneringsuppgifter; teknikövningar; proportionsstudier; färglära; textning.

Klass 3 (2 timmar). Frihandsteckning: bildframställning ur minnet och fantasien; form- och färgstudier efter verkligheten; enkla perspektivuppgifter; textning. Linearritning: geometriska konstruktioner i ett plan.

Klass 4 (2 timmar för gossar, 1 timme för flickor). Frihandsteckning: perspektivlära och perspektivteckning med skuggning och färgläggning; djurstudier. Linearritning: geometriska konstruktioner i ett plan; likformig avbildning; skalor med tillämpningar; måttsättning; projekteringsritning i två plan.

Klass 5 (2 timmar; för dem som läsa franska 1 timme). Frihandsteckning: fortsatt perspektivteckning med skuggning och målning; snabbkissering och minnesritning av perspektivmotiv; figurteckning; skisstreckning utomhus; stilhistorisk teckning. Linearritning: uppritning av föremål i bestämd skala; projekteringsritning i två eller tre plan; härledning av linjers, vinklars och ytors verkliga storlek ur givna projektioner; några exempel på geometriska kroppars skärning och ytutbredning. Konsthistoria: kort framställning med huvudvikten lagd på svensk konsthistoria.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Lika med klass 2°.

Klass 2 (2 timmar). Lika med klass 3°.

Klass 3 (2 timmar för gossar, 1 timme för flickor). Lika med klass 4°.

Klass 4 (2 timmar; för dem som läsa franska 1 timme). Lika med klass 5°.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

1. Mål.

Undervisningen i ämnet teckning, som på handelslinjen även omfattar välskrivning och textning, har till uppgift att bibringra lärjungarna kunskap och färdighet i frihandsteckning och målning, en lättläst

och flytande handstil samt förmåga att skriva en prydlig rubrikstil och att utföra enkel textning och sådana teckningar för skyltning o. d., som förekomma i affärlivet.

2. Kursfördelning.

Första årskursen (1 timme för gossar). Övningar i rubrikstil. Textning av olika bokstavstyper. Välskrivning.

Andra årskursen (1 timme). Övningar i rubrikstil. Textning av olika bokstavstyper. Övningar i att uppgöra skisser till pris-lappar, skyltar och annan enkel reklam med enbart text samt med text och teckning tillsammans. Färgläggning.

MUSIK

1. Mål.

Undervisningen i musik har till uppgift att väcka och vidmakthålla lärjungarnas kärlek till musik, bibringra dem en elementär musikteoretisk allmänbildning och odla deras intresse för god musik. Den åsyftar därjämte att hos lärjungar med därför erforderliga förutsättningar utbilda gehör och sångteknik och med dem inöva värdefulla sånger samt giva dem som så önska någon färdighet i instrumentalmusik.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Visor, däribland folkvisor; några av stamsångerna; kanon; koraler. Tonbildningsövningar. Rytmska övningar i anslutning till i sångerna förekommande rytmer. Musikdemonstrationer. Dur- och mollskalor. Diktat och melodiläsning. Tonarter i förekommande sånger.

Klass 2 (2 timmar) och *klass 3* (2 timmar.) Unisona och tvåstämmiga sånger; kanon; koraler. Stamsånger. Tonbildningsövningar. Rytmska övningar. Musikdemonstrationer. Fortsatta övningar i dur- och molltonarter. Melodiläsning. Diktat. Analys av melodier. Något om intervall- och ackordlära. Allmän orientering beträffande

orkestrernas instrument (funktion och klangfärg) samt beträffande aktuell musik vid konserter och i radio.

Klass 5 (1 timme). Röstorganets funktioner och vård. Praktiska och teoretiska gehörsövningar i anslutning till intervall- och ackordläran. Musikdemonstrationer; de musikaliska formerna. Kortfattad framställning av musikens historia jämte belysande föredrag av berömda tonverk.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Unisona och tvåstämmiga sånger; några av stamsångerna; kanon; koraler. Tonbildningsövningar. Rytmsiska övningar. Musikdemonstrationer. Dur- och mollskalor. Melodiläsning. Diktat. Analys av enklare visor med hänsyn till melodibildning, takt och rytm.

Klass 2 (2 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 4 (1 timme). Lika med klass 5⁵.

Anm. Lärjungar i klasserna 2⁵, 3⁵ och 4⁴ kunna av musikläraren helt eller delvis befrias från undervisningen i ämnet, om de sakna förutsättningar att tillgodogöra sig denna.

Lärjungar i klasserna 2⁵, 3⁵ och 4⁴ kunna av musikläraren hänvisas till deltagande i körsång under 1 veckotimme. De äga i sådant fall erhålla befrielse från 1 veckotimmes annan undervisning i musik. Därjämte står frivillig körsång öppen för lärjungar i övriga klasser och ringar, dock utan att befrielse från annan undervisning i musik medges.

Instrumentalmusik för samtliga klasser: Företrädesvis violin- (eventuellt violoncell-), piano-, harmonium- och orgelspelning; samspelning av olika instrument.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Huslig linje.

Första årskursen (1 timme). Lika med klass 5⁵, allmän linje.

GYMNASTIK MED LEK OCH IDROTT

1. Mål.

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har till uppgift att söka åstadkomma allsidig utveckling av lärjungarnas kroppsliga anlag, god hållning och god samverkan mellan kroppens olika rörelsefunktioner, att genom härdning öka deras motståndskraft, att skänka dem känsla av välbefinnande och livsglädje samt frammana goda karaktersegenskaper, laganda och självdisciplin.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Manliga lärjungar.

Klass 1 (4 timmar) och *klass 2* (4 timmar). Gymnastik: gymnastikövningar. Lek: smålekar, bollspel och terränglekar. Idrott: fri idrott, simning, orientering, skidlöpning och skridskoåkning. Trafikundervisning.

Klass 3 (4 timmar). Gymnastik och lek såsom i föregående klasser. Idrott: fri idrott, simning och livräddning, orientering, skidlöpning och skridskoåkning. Trafikundervisning.

Klass 4 (4 timmar). Gymnastik, lek, idrott och trafikundervisning såsom i föregående klass. Första hjälpen vid olycksfall.

Klass 5 (3 timmar). Gymnastik och idrott såsom i föregående klass. Lek: smålekar och bollspel. Teoretisk undervisning.

Kvinnliga lärjungar.

Klass 1 (4 timmar) och *klass 2* (4 timmar). Gymnastik: gymnastikövningar. Lek: smålekar, bollspel, terränglekar, sånglekar och folkdanser. Idrott: fri idrott, simning, orientering, skidlöpning och skridskoåkning. Trafikundervisning.

Klass 3 (4 timmar). Gymnastik och lek såsom i föregående klasser. Idrott: fri

idrott, simning och livräddning, orientering, skidlöpning och skridskoåkning. Trafikundervisning.

Klass 4 (3 timmar). Gymnastik, lek, idrott och trafikundervisning såsom i föregående klass. Första hjälpen vid olycksfall.

Klass 5 (3 timmar). Gymnastik och idrott såsom i föregående klass. Lek: smålekar och bollspel. Teoretisk undervisning.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (4 timmar). Lika med klass 2⁵.

Klass 2 (4 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (4 timmar för gossar och 3 timmar för flickor). Lika med klass 4⁵.

Klass 4 (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

Första årskursen (4 timmar för gossar och 3 timmar för flickor). Lika med klass 4⁵.

Andra årskursen (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

Teknisk linje och huslig linje.

Första årskursen (3 timmar). Lika med klass 4⁵.

Andra årskursen (3 timmar). Lika med klass 5⁵.

MANLIG SLÖJD

(Slöjd för gossar.)

I. Mål.

Undervisningen i manlig slöjd har till uppgift att, på grundval av lärjungarnas i folkskolan inhämtade kunskaper och färdigheter i praktiskt arbete, bibringa dem förmåga att självständigt förfärdiga enkla föremål av trä eller annat lämpligt material för hemmet, skolan, leken och friluftslivet, fostra till allmän händighet, ordning och noggrannhet, utveckla praktiskt omdöme, formsinne och god smak samt väcka håg och aktning för handens arbete.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Föremål av trä utan sammansättningar eller med enkla sådana. Ytbehandling.

Klass 2 (2 timmar). Träslöjd: föremål av sammansatta delar med enkel eller något svårare konstruktion; ytbehandling. Metallslöjd: kompletteringsarbeten till i träslöjden förfärdigade föremål.

Klass 3 (2 timmar). Träslöjd: föremål av svårare konstruktion, alltefter lärjungens förmåga, efter fritt val och efter av eleverna utförda skisser och ritningar; ytbehandling. Reparationer av föremål från hemmet m. m. Fysikslöjd: tillverkning av apparater för fysikaliska laborationer samt av enklare maskiner.

Alternativ. Metallslöjd: enkla föremål utan sammansättningar eller med lättare sådana.

Klass 4 (2 timmar). Träslöjd, hemreparationer och fysikslöjd såsom i föregående klass.

Alternativ. Metallslöjd: föremål med lättare sammansättningar, enklare smide m. m.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Lika med klass 2⁵.

Klass 2 (2 timmar). Lika med klass 3⁵.

Klass 3 (2 timmar). Lika med klass 4⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

Första årskursen (2 timmar för gossar). Lika med klass 4⁵.

Alternativ. Bokbinderi: grundläggande övningar i bokbinderi, såsom fastsättning av lösa planscher, uppklistring av kartor, häftning; inbindning av någon bok i klotband.

Anm. 1. Lärjungar i klasserna 4⁵ och 3⁴, som icke deltagit i manlig slöjd i föregående

klasser, utföra enklare slöjduppgifter, avpassade efter deras förmåga.

Anm. 2. I läroverk med inbyggd teknisk linje må i slöjdundervisningen i klasserna 3⁵ och 2⁴ inläggas en eller annan enklare uppgift i verkstadsarbete.

KVINNLIG SLÖJD

(Slöjd för flickor.)

Allmän linje.

1. Mål.

Undervisningen i kvinnlig slöjd har till uppgift att, på grundval av folkskolans undervisning i ämnet, bibringa lärjungarna någon färdighet i att tillverka enkla klädesplagg och andra för hemmet nyttiga handarbeten, att utveckla deras smak samt att väcka aktning och häg för praktiskt arbete.

2. Kursfördelning.

Femårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Stickning, rätt och avigt, med 5 stickor. Måttagning och tillklippning av plagg och andra föremål med sömnad för hand och på maskin. Prydnadsöm: korsstyggn på grovtrådigt material, sydda över tygets räknade trådar, rutsöm, kedjesöm eller liknande.

Fyllnadsarbete: knyppling eller stickning.

Klass 2 (2 timmar). Symaskinens skötsel och användning. Måttagning och tillklippning samt sömnad företrädesvis på maskin. Stoppning. Prydnadsöm: hopdragssöm, hålsöm, tvistsöm eller någon teknik från föregående klass.

Fyllnadsarbete: knyppling eller stickning.

Klass 3 (2 timmar). Linne- och klädsömnad. Demonstration av hur mönster förstoras och förminskas. Lappning och lagning. Materiallära: de viktigaste textila råvarorna, deras användning och egenskaper; undersökning av olika material; tygval för olika ändamål.

Fyllnadsarbete: knyppling eller prydnadsöm.

Fyraårig realskola:

Klass 1 (2 timmar). Måttagning och tillklippning av plagg för linnenömnad och enkel klädsömnad, företrädesvis maskinömnad. Demonstration av hur mönster förstoras och förminskas. Lappning och lagning.

Fyllnadsarbete: stickning eller prydnadsöm.

Klass 2 (2 timmar). Fortsatt linne- och klädsömnad. Materiallära: de viktigaste textila råvarorna, deras användning och egenskaper; undersökning av olika material; tygval för olika ändamål.

Fyllnadsarbete: prydnadsöm eller stickning.

Anm. Material- och kostnadsberäkningar böra förekomma i samtliga klasser.

HEMKUNSKAP OCH HUSHÄLLS- GÖROMÅL

1. Mål.

Undervisningen i hemkunskap är avsedd att giva lärjungarna någon kunskap om det praktiska ordnandet av ett hushåll samt att väcka deras intresse och ansvarskänsla för hemmets uppgifter; undervisningen i hushållsgöromål har till uppgift att därutöver bibringa lärjungarna någon färdighet i skötseln av ett hushåll samt att utveckla deras praktiska anlag.

2. Kursfördelning.

a. Allmän linje.

Femårig realskola:

Klass 4 (1 timme för gossar, 5 timmar för flickor).

Hemkunskap (1 timme). Olika synpunkter på skötseln av den enskildes och hemmets ekonomi; olika inköpssätt; budgetförslag, deklaration. Det mest elementära av näringsläran. De viktigaste födoämnen. Hemmets inredning och inventarier och deras vård. Klädvård.

Hushållsgöromål (4 timmar för flickor). Matlagningslära: uppgörande av matsedlar.

Beredning av enklare maträtter, särskilt typrätter. Bakning av jäsbröd och enklare småbröd. Konservering. Dukning och servering. — Rengöringsarbeten i samband med matlagningen. Städning av kök och sovrum. Tvätt, mangling och strykning. Fläckurtagning. Skodonens skötsel.

I samband med det praktiska arbetet kostnadsberäkningar.

Fyraårig realskola:

Klass 3 (1 timme för gossar, 5 timmar för flickor). Lika med klass 4⁵.

b. Inbyggda praktiska linjer.

Handelslinje.

Första årskursen (1 timme för gossar, 5 timmar för flickor).

Hemkunskap (1 timme). Olika synpunkter på skötseln av den enskildes och hemmets ekonomi; olika inköpsätt; budgetförslag. Det mest elementära av näringsläran. De viktigaste födoämnen. Hemmets inredning och inventarier och deras värd. Klädvärd.

Hushållsgöromål (4 timmar för flickor). Lika med klass 4⁵.

Kristendoms-kunskap

I. Föreläsningar.

De två första folkskolornas kursplan upptager enkla muntligt berättade berättelser ur evangelierna och gamla testamentet. I tredje och fjärde klassen äro berättelser ur nya testamentet och arbetet med ett första urval ur Jesu tal och liknelser samt i anslutning därtill ett begränsat antal betydande berättelser ur gamla testamentet.

Femte och sjätte klassens kurser omfattar ett följande urval ur Jesu tal och liknelser, valda berättelser ur apostlagångarnas jämte några få kärnor ur Pauli brev och vidare ett urval texter ur gamla testamentet med allmänreligiösa eller allmänbildande värde samt berättelser och bilder ur kristendomens historia till natten av 1800-talet.

I samtliga klasser läsas några psalmer och kyrkostämor samt i etiska och religiösa ämnen.

II. Allmänna synpunkter.

Kristendomsundervisningens mål i skolans år enligt 1950 års undervisningsplan att på grundval av vad som inhämtats i brukskolan och på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och världliga utveckling, göra dem förtrogena med bibeln och med kristendomens teorier och livsåskådning samt bibringa dem insikt i kristendomens historia och samhällsformer såsom någon kännedom om viktigare främmande religioner.

1. Undervisningen i kristendoms-kunskap har således till uppgift att meddela kunskap om kristendomen. Men undervisningen har också ett förtroende syfte: kunskaperna skall

meddela på sådant sätt, att lärjungarna för öppen öppnade för fröpostuleringarna typen av och betydelsen för dem själva. Ämnet skall förtro till sanningssökande och ansvarstänkande. De centrala religiösa och etiska värdena skall utvecklas och utövas i sammanhang med det allvar och den helgi, som naturligt för sig själva med ämnet. Det är därför också klart, att vad som har ämnet icke är en självisk och självisk läsning av bibeln, psalmer och kyrkostämor.

Kristendomsundervisningen får icke stå följande eller efterföljande inför den grundläggande av kristendomen, som värd fullt omfattar och på vilken vårt allmänna och vår kultur utvecklats. Lärarna skall också i all sin undervisning beakta sig om objektivitet och låta varje förtroende gälla för vad den är ämnet självisk utveckla sig från ständigt omvärlden om objektiva. Även om man icke följer sin egen uppfattning i den ens eller andra förtro, bör man icke söka påverka elevernas ställningstagande utan medverka till att lärjungarna för bästa möjliga förtro till förtro för en självständig personligt utveckling.

2. Det utrymme, som lära olika ämnen ges i ett historiskt element, är förtro betingad av psykologiska hänsyn: på de förtro stadierna är speciellt stort värde förtro ett av resonerande och begreppslogiska utredningar. Den historiska orienteringen bör även i hög grad tjäna det allmänna kravet på objektivitet. Just från historiska synpunkt kan man betyda religionens allmänna förtroende värde i den allmänna och folkens för: lärjungarna bör få förtro insikt av vad den religionen som förtro och

Beredning av enkla maträtter, särskilt typätter. Bakning av jäsröd och enkla småröror. Konservering. Dukning och servering. — Hensöringsarbeten i samband med avslutningen. Stämning av lock och panna. Ylsta, mörning och stekning. Flykttagning. Seckens skålar.

I slutet med det praktiska arbetet kostnadsberäkningar.

Fyraårig avslutning

Klass 2 (1 timme för gossar, 2 timmar för flickor). Lika med klass 4.

b. Lärarens praktiska öfningar.

Husvärdskap.

Stads deklaration (1 timme för gossar, 2 timmar för flickor).

Hemkassan (1 timme). Öfva språkter på stads- och de enskildes och hemmetens ekonomiska olika inköpsvärd. Budgetförslag. De mest elementära av näringslivet. De viktigaste hushållens. Hemmets redovisning och inventarier och deras värde. Eldvärd.

Muchållningsvärd (1 timme för flickor). Lika med klass 4.

METODISKA ANVISNINGAR

1. Inledning

1.1. Syftet med denna kurs är att ge eleverna en grundläggande kunskap om hushållens ekonomiska och tekniska förhållanden.

1.2. Kursens innehåll omfattar hushållens ekonomiska förhållanden, tekniska förhållanden och hushållens redovisning.

1.3. Kursens utvärdering sker genom skriftliga och muntliga prov.

1.4. Kursens litteratur består av följande böcker:

1.4.1. Hushållens ekonomiska förhållanden.

1.4.2. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.3. Hushållens redovisning.

1.4.4. Hushållens inventarier.

1.4.5. Hushållens värdepappersförhållanden.

1.4.6. Hushållens skattförhållanden.

1.4.7. Hushållens försäkringsförhållanden.

1.4.8. Hushållens bostadsförhållanden.

1.4.9. Hushållens trafikförhållanden.

1.4.10. Hushållens kulturförhållanden.

1.4.11. Hushållens hälsöförhållanden.

1.4.12. Hushållens utbildningsförhållanden.

1.4.13. Hushållens arbetsförhållanden.

1.4.14. Hushållens sociala förhållanden.

1.4.15. Hushållens politiska förhållanden.

1.4.16. Hushållens religiösa förhållanden.

1.4.17. Hushållens kulturella förhållanden.

1.4.18. Hushållens vetenskapliga förhållanden.

1.4.19. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.20. Hushållens ekonomiska förhållanden.

1.4.21. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.22. Hushållens ekonomiska förhållanden.

1.4.23. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.24. Hushållens ekonomiska förhållanden.

1.4.25. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.26. Hushållens ekonomiska förhållanden.

1.4.27. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.28. Hushållens ekonomiska förhållanden.

1.4.29. Hushållens tekniska förhållanden.

1.4.30. Hushållens ekonomiska förhållanden.

2. Hushållens ekonomiska förhållanden

2.1. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.2. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.3. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.4. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.5. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.6. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.7. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.8. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.9. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.10. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.11. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.12. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.13. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.14. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.15. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.16. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.17. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.18. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.19. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.20. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.21. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.22. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.23. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.24. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.25. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.26. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.27. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.28. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.29. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

2.30. Hushållens ekonomiska förhållanden är de förhållanden som rör hushållens ekonomiska verksamhet.

Kristendomskunskap

I. Förkunskaper.

De två första folkskoleårens kursplan upptager enkla muntligt meddelade berättelser ur evangelierna och gamla testamentet. I tredje och fjärde klassen läses berättelser ur nya testamentet om Jesu liv och verksamhet med ett första urval ur Jesu tal och liknelser samt i anslutning därtill ett begränsat antal betydande berättelser ur gamla testamentet.

Femte och sjätte klassens kurser omfattar ett fortsatt urval ur Jesu tal och liknelser, valda berättelser ur apostlagärningarna jämte några få kärnord ur Pauli brev och vidare ett urval texter ur gamla testamentet med allmänreligiöst eller allmänbildande värde samt berättelser och bilder ur kristendomens historia till mitten av 1800-talet.

I samtliga klasser inläres några psalmer och förekommer samtal i etiska och religiösa ämnen.

II. Allmänna synpunkter.

Kristendomsundervisningens mål i real-skolan är enligt 1950 års undervisningsplan att på grundval av vad som inhämtats i folkskolan och på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling, göra dem förtroga med bibeln och med kristendomens tros- och livsåskådning samt bibringa dem insikt i kristendomens historia och samfundsformer ävensom någon kännedom om viktigare främmande religioner.

1. Undervisningen i kristendomskunskap har således till uppgift att meddela *kunskap* om kristendomen. Men undervisningen har också ett fostrande syfte: kunskaperna skall

meddelas på sådant sätt, att lärjungarna får ögonen öppnade för frågeställningarnas djupa allvar och betydelse för dem själva. Ämnet skall fostra till sanningssökande och ansvarskänsla. De centralt religiösa och etiska kursmomenten bör genom själva sitt innehåll prägla undervisningen med det allvar och den helgd, som naturligt hör samman med ämnet. Det är därför också klart, att vad som här åsyftas icke är en själlös och mekanisk läsning av bibel, psalmbok och läroböcker.

Kristendoms läraren får icke stå främmande eller oförstående inför den grunduppfattning av kristendomen, som vårt folk omfattar och på vilken vårt rätts-samhälle och vår kultur utvecklats. Läraren skall också i all sin undervisning bemöda sig om objektivitet och låta varje företeelse gälla för vad den är samt självfallet avhålla sig från stötande omdömen om oliktankande. Även om han icke döljer sin egen uppfattning i den ena eller andra frågan, bör han icke söka påverka elevernas ställningstagande utan medverka till att lärjungarna får bästa möjliga förutsättningar för en självständig personlighetsutveckling.

2. Det utrymme, som inom olika ämnesgrenar givits åt historiska element, är främst betingat av psykologiska hänsyn: på de lägre stadierna är episkt stoff mera tillgängligt än resonerande och begreppsmässiga utredningar. Den historiska orienteringen bör även i hög grad tjäna det nyssnämnda kravet på objektivitet. Just från historisk synpunkt kan man belysa religionens alljämt fortfarande verkan i den enskildes och folkens liv. Lärjungarna bör få levande intryck av vad den religiösa tron betytt och

betyder som omgestaltande och nyskapande kraft.

Läraren bör i kristendomsundervisningen uppmärksamma anknytningen till livet i det förgångna liksom i samtiden och, så ofta detta på ett naturligt och taktfullt sätt kan ske, till förhållanden, som ligger elevernas erfarenhetsområde nära. Frågor och händelser, som sysselsätter deras sinnen, bör upptagas för att ställas in i större sammanhang och i etisk belysning.

3. Inom ämnets olika grenar bör vid *stoffurvalet* hänsyn tagas till det religiösa, etiska eller kulturhistoriska värde lärostoffet i och för sig kan anses äga. Företeelser, som huvudsakligen haft temporär betydelse eller tillhör ett mer periferiskt område av kristendomen, ävensom allt sådant, som är av mera begränsat fackvetenskapligt intresse, måste vid undervisningen träda tillbaka. Kunskapsmaterialet bör sovras och inskränkas, så att de partier, som kommer under behandling, vinner i åskådlighet och fyllighet.

4. Ej minst vad kristendomsämnet angår, må betonas vikten av *samarbete* med lärare i andra ämnen, främst i modersmålet, historia och biologi (sexualundervisningen, nykterhetsfrågan m. m.). En väl genomtänkt fördelning mellan de olika ämnena av likartat kunskapsstoff är synnerligen önskvärd. Visserligen kan det ha sin betydelse, att en företeelse behandlas i olika ämnen och sålunda från skilda synpunkter, men mindre lämpligt är dock särskilt med hänsyn till den knappa tiden, att samma kunskapsstoff blir föremål för lika ingående behandling inom flera ämnen.

5. Ämnets *behandling* måste komma att gestalta sig väsentligt olika på olika åldersstadier. På ett lägre stadium lämpar sig en mera åskådlig och berättande behandlingsmetod. I samma mån som lärjungarnas tankeförmåga utvecklas samt deras erfarenhetskrets och intressesfär vidgas, bör krävas en mognare eftertanke och en något större förmåga av abstraktion.

Även beträffande *arbetsättet* måste en viss skillnad förefinnas mellan olika ålders-

stadier. På alla stadier kräves lärarens handledning, för att lärjungarna skall kunna intränga i det kunskapsstoff, som behandlas. Detta bör dock icke hindra, att redan i de lägsta klasserna lärjungarna sysselsättes med arbetsuppgifter, som är ägnade att inpräglade vissa fakta i minnet, att klargöra enkla sammanhang eller att vänja dem vid att handskas med bibel och psalmbok liksom med kartor och uppslagsböcker. Även vid en sådan undervisning har läroböckerna en betydelsefull uppgift att fylla. De kan ge uppslag till arbetsuppgifter att av eleverna utföras gruppvis eller enskilt. Utredande partier, som ej bör ges som läxa, användes med fördel för kursivläsning och göres till underlag för samtal. Tyst läsning av korta stycken är i dessa fall i regel att föredraga framför högläsning.

6. Till undervisningens åskådlighet bidrager, att lärjungarna får göra bekantskap med *källskrifter* och samtida skildringar av de behandlade företeelserna och personligheterna.

Självfallet är, att främst bibeln på detta sätt skall komma till användning vid studiet av Israels historia, Jesu liv och urkristendomen. Men även vid undervisningen i kyrkohistoria och religionshistoria bör man uppmärksamma möjligheten att utnyttja samtida skildringar eller originallitteratur. Intet kan så förmedla ett levande intryck av en personlighet eller en religiös företeelse, som att personligheten själv kommer till tals eller att man får göra bekantskap med en religions eller religiös riktningens egna uttryck för dess livssyn. Särskilt kan psalmdiktningen förmedla ett direkt intryck av den fromhet, som präglat en given tid eller en viss riktning.

Psalmen bör komma till användning icke endast såsom ett historiskt dokument i syfte att belysa en gånge tids fromhet, utan den bör också användas som ett uttryck för kristendomens religiösa och etiska budskap till vår egen tid. I realskolan bör därför i organiskt sammanhang med kursen i övrigt samt i anslutning till de kyrkliga högtiderna och läroverkets andaktsstunder ett antal psalmverser inläras och, där omstän-

digheterna sådant medgiver, sjungas. En kort upplysning kan i detta sammanhang lämnas om psalmens författare eller ursprungliga miljö. I övrigt är det av vikt, att intrycket av psalmen icke försvagas genom omständlig utläggning och förklaring. Noggrann omsorg bör ägnas åt en god uppläsning.

7. Den gemensamma *morgonandakten* skall präglas av värdighet och högtid. Denna synpunkt måste beaktas även i fråga om de yttre anordningarna, t. ex. rummets skick och formen för lärjungarnas samling. Särskild omsorg måste ägnas häråt, om skolan saknar högtidssal och lärjungarna skall trängas samman i en hall eller ett alltför litet rum. I än högre grad gäller detta i sådana fall, då skolor utan samlingsal anordnar morgonandakt med hjälp av centralradio.

Bibelläsning och psalmsång är naturliga moment vid morgonandakten. Bibelläsningen kan omfatta antingen en sammanhängande bibeltext, som till innehåll och form utan särskild utläggning skapar andakt och verkar uppbyggande, eller också ett bibelord, till vilket knytes en kort betraktelse, ägnad att belysa något för de unga betydelsefullt och fattbart ämne. I allmänhet bör vid lördagens morgonandakt hänsyn tagas till följande söndags texter. Utom till bibelord kan en betraktelse anknyta till kärnord från klassisk religiös eller annan litteratur eller fristående behandla något ämne, som kan väcka eftertanke och ge upplyftande stämning. Lyrik finner ofta gensvar hos ungdomen, likaså skildringar ur stora personligheters liv. Varje betraktelse vid morgonandakten bör vara klar, öppen och personlig, fri från såväl sentimentalitet som trivialitet. All polemik mot olikänkande skall vara bannlyst från morgonandakterna.

I den mån bön på ett naturligt sätt avslutas till sammanhanget, är den önskvärd som ett led i morgonandakten.

Bibelläsning, betraktelse och bön bör utföras på ett naturligt och levande sätt. Endast om innehållet gives i en sådan form, när det fram till det unga auditoriet. Detta

måste uppmärksammas, inte minst om betraktelsen läses ur bok.

Även åt psalmsången och musiken måste ägnas noggrann omsorg. Samarbete mellan morgonbönförrättarna och musikläraren är i detta syfte oundgängligt. Om möjligt bör musikläraren delta i morgonandakten.

Önskvärd omväxling vid morgonandakten kan beredas bland annat därigenom, att andra lärare än kristendoms lärarna även som personer utom skolan biträder vid ledningen av andaktsstunderna, antingen viss dag i veckan eller vid särskilda tillfällen, t. ex. vid högtidsdagar och minnesfester. Med särskild uppmärksamhet brukar lärjungarna följa morgonandakten, om någon av dem själva håller betraktelse. Stundom kan det vara lämpligt att åt en viss klass överlämna anordnandet av en morgonandakt. Förutom med betraktelse kan lärjungarna medverka med musik, solosång, växelsång eller talkör.

Till omväxling bör en morgonandakt kunna anordnas helt som musikandakt. Den kan få liturgisk form eller samlas kring vilket musikprogram som helst, som kan ge andakt och lyftning. Vid vissa tillfällen synes en sådan anordning vara särskilt lämplig, såsom under adventstiden och passionstiden samt i samband med allhelgonadagen. Över huvud bör den rytm och omväxling, som kyrkoåret erbjuder, få göra sig gällande även vid skolans andaktsstunder.

III. Ämnets olika grenar.

Den närmare planläggningen av de olika kursmomenten tillkommer ämneskonferensen. Av synnerlig vikt är, att ämnets olika grenar icke isoleras från varandra utan sättes i levande ömsesidig förbindelse.

a. Bibeln.

1. Bibeln, särskilt nya testamentet, bör ej blott vara föremål för det grundläggande studiet i kristendoms kunskap utan ock vara den medelpunkt, kring vilken undervisningen över huvud kretsar. Även om lärover-

kens kristendomsundervisning gäller vad som stadgas om folkskolans: ett huvudändamål är, att lärjungarna från densamma medför en samlad och levande bild av Jesus, hans person och verk.

Det bör därjämte klargöras för eleverna, att en ej alltför flyktig bekantskap med den bibliska litteraturen hör till den orientering, utan vilken man ej kan vara hemmastadd i västerländsk kultur eller rustad för ett ställningstagande i religiös debatt.

2. Vad beträffar undervisningen i bibeln på realskolans lägsta stadium, bör vid såväl valet som behandlingen av det bibliska stoffet den rent historiska synpunkten träda något tillbaka för den religiöst-etiska. Härav följer, dels att sådana berättelser och texter i främsta rummet bör väljas, som är ägnade att giva lärjungen en levande och åskådlig bild av de stora religiösa personligheterna eller vilkas innehåll eljest är av värde ur religiöst-etisk synpunkt, dels ock att vid behandlingen av de särskilda bibelstyckena frågor av religionshistorisk och litterärkritisk art inskränkes och begränsas till det verkligt nödvändiga samt att upplysningar i nu berörda avseenden meddelas endast i den mån de tjäna bibelstudiets huvudsakliga uppgift: lärjungarnas införande i ett religiöst betraktelsesätt av bibeln.

Bibeln egen framställning bör ligga till grund för undervisningen. Om en särskild lärobok användes, bör noga tillses, att läroboken icke undantränger bibeln själv. Lärjungarna bör vid undervisningen få stifta omedelbar bekantskap icke blott med de delar av bibelns böcker, ur vilka berättelserna och texterna är hämtade, utan helst ock med någon bibelbok i dess helhet, framför allt något av de synoptiska evangelierna.

Då lärjungarna skall redogöra för innehållet i en läst bibeltext, bör det i allmänhet ske så, att de erhåller frågor, som i största möjliga mån uppfordrar till självständig eftertanke. Därvid är av vikt, att de icke blott erhåller en klar uppfattning av berättelsens eller textens huvudtankar utan också vägledes till att med egna ord återgiva det lästa.

Endast väl förberedda uppgifter bör föreläggas lärjungarna till överläsning i hemmet. Utanläsning eller ordagrant återgivande bör förekomma blott i fråga om viktigare bibelord eller — i enstaka fall — något kort sammanhängande stycke ur bibeln.

Det är, som redan framhållits, av största vikt, att läraren, när osökt anledning därtill erbjuder sig, anknyter undervisningen till det levande livet och framför allt tillämpar bibelns religiösa och etiska tankar på företeelser i lärjungarnas egen erfarenhetsvärld. Endast härigenom kommer dessa tankar att för lärjungarna framstå icke såsom tillhörande blott en gången tid och sålunda mer eller mindre verklighetsfrämmande utan såsom religiösa och etiska sanningar av tidlös giltighet.

Icke minst i fråga om evangeliernas framställning av Jesu förkunnelse må erinras om vikten av att dess ideala krav på nu antytt sätt erhåller förbindelse med det verkliga livet och framför allt med de ungas erfarenhet. De ideal av viljekraft, självtukt och karaktärsstyrka, som tecknas i t. ex. bergspredikan, torde kunna äga anknytning i de ungas uppskattning av självbehärskning, själsstyrka och modiga handlingar. Likaledes bör den starkt utpräglade rättfärdighetskänsla, som brukar framträda hos ungdomen, kunna bli utgångspunkt för ett djupare inträngande i bergspredikans kärleksbud, som innebär kravet på aktning för personligheten och människovärdet, ett krav, som är av grundläggande betydelse för samlivet mellan människor.

Det bör observeras, att lärjungarna redan före sitt inträde i den femåriga realskolan gjort bekantskap med ej så få bibliska gestalter och berättelser. I fråga om såväl urval som behandling av bibeltexterna i begynnelseklassen fordras stor uppmärksamhet och skicklighet av läraren, för att undervisningen å ena sidan ej skall få karaktären av slentrianmässig upprepning, å andra sidan ej skall ställa sådana krav på lärjungarnas mognad, som hör samman med den förnyade behandlingen av bibelstoffet i realskolans bägge högsta klasser.

Kyrkoåret och gudstjänsten behandlas lämpligen under årets lopp i anknytning till kyrkoårets gång och de bibliska berättelserna, varpå mot slutet av läsåret en sammanfattning kan ges.

3. Då det gammaltestamentliga stoffet återupptages i realskolans näst högsta klass, får man förutsätta, att eleverna har möjlighet att tillgodogöra sig en något fördjupad undervisning däri. Det bör observeras, att undervisningsplanen till en enhet sammanför översikten av gamla testamentets böcker och den israelitiska religionens utveckling. Det grundläggande momentet i undervisningen bör då vara ett så fylligt urval som möjligt av gammaltestamentliga texter. Dessa skall väljas och behandlas på ett sådant sätt, att de dels ger eleverna någon kännedom om den israelitiska litteraturens historia, dels och framför allt för dem in i den israelitiska religionens historia. Av den politiska historien bör endast medtagas sådant, som är oundgängligen nödvändigt för förståelsen av den religiösa historien. Inom denna bör tyngdpunkten läggas på profetismen, men lärjungarna bör också få göra en icke alltför ytlig bekantskap såväl med förprofetisk mer eller mindre primitiv religiositet som med efterexilisk lagfromhet och apokalyptik. Psaltaren bör ägnas en relativt fyllig behandling, och i samband därmed bör den judiska tempelgudstjänsten skildras. Synagoggudstjänsten bör också göras till föremål för en kort framställning.

I realskolans avslutningsklass skall nya testamentets böcker behandlas och i samband därmed Jesu liv och förkunnelse samt Pauli verksamhet och förkunnelse. Även här bör en fördjupning i förhållande till den tidigare behandlingen av bibeltexterna eftersträvas. Jesu liv och förkunnelse behandlas i första hand i anslutning till den synoptiska traditionen, om vars karaktär lärjungarna bör få en kortfattad men tydlig framställning. Någon kännedom bör de också erhålla om den johanneiska traditionen. Apostlagärningarna och för lärjungarna tillgängliga avsnitt ur Pauli brev utgör underlaget för skildringen av Pauli verksamhet

och förkunnelse. Pauli resor och förkunnelsen i hans brev får aldrig behandlas som separata moment. Slutligen bör även uppenbarelseboken göras till föremål för en icke alltför knapphändig behandling. Önskvärt är, att därtill anknytes en framställning av eskatologiens betydelse i urkristendomen, varvid även texter ur evangelierna, apostlagärningarna och breven beaktas.

Även vid bibelundervisningen i realskolans bägge högsta klasser bör sambandet med nutiden starkt betonas. Det bör bli klart för eleverna, att bibeln alltid utgör grundvalen för kristen gudstro och att vissa ideal — rättfärdighet, barmhärtighet, trohet mot inredd sanning osv. — är betydelsefulla för alla tider, liksom att sådana motsättningar som mellan etisk och kultisk religion, mellan partikularism och universalism, mellan kärlekslöst förkastande av syndaren och tron på möjligheten av hans upprättande i olika former går igen i historien. Det urkristna församlingslivet och eskatologiens roll i urkristendomen må också tjäna att belysa senare fromhetsriktningar.

I de högsta årsklasserna bör några korta meddelanden lämnas om tillkomsten av gamla och nya testamentets kanon, dock utan att inlärande fordras.

4. Bibelundervisningen främjas genom användande av lämpliga bilder, om möjligt ljusbilder, av landskap, städer och föremål. Sådana hjälpmedel erfordras särskilt med hänsyn till de egenartade naturförhållanden och den från vår egen vitt skilda kultur, varmed framställningen ofta rör sig.

b. Kyrkohistorien.

1. Särskilt beträffande den kyrkohistoriska kursen må framhållas nödvändigheten av att kunskapsstoffet begränsas med beaktande av de allmänna synpunkter, som i det föregående framhållits. Av vikt är, att intet lärostoff upptages endast därför, att det sedan gammalt behandlats vid den kyrkohistoriska undervisningen och brukar medtagas i läroböckerna.

I fråga om inlärande av namn och årtal bör stor återhållsamhet iakttagas.

2. I realskolan bör undervisningen i kyrkohistoria huvudsakligen taga form av berättelser, som ger tids- och livsbilder från olika skeden i kyrkans historia. Här kommer helt naturligt personlighetsskildringar att träda i förgrunden. Men även dessa måste ställas in i en historisk ram och väljas så, att de belyser någon viktig sida av tidsperioden i fråga. Såvitt ske kan, bör anknytningspunkter sökas till kunskaper från undervisningen i andra ämnen, t. ex. i historia.

3. Då i klasserna 2⁵ och 1⁴ bilder ur kyrkohistorien t. o. m. 1700-talet skall behandlas, måste en sträng begränsning ske till ett urval av verkligt betydelsefulla och för barnen tillgängliga berättelser och bilder. Detta gäller framför allt det som skall föreläggas barnen till inlärande. Att de genom lärarens muntliga berättande eller genom kursivläsning får göra bekantskap med ett fylligare urval torde vara både önskvärt och möjligt.

I klasserna 3⁵ och 2⁴ skall 1800-talets kyrkohistoria behandlas, och därjämte skall en översiktlig framställning ges av nutida kyrkosamfund och fromhetsriktningar. Sambandet mellan dessa moment bör noga beaktas, vare sig man utgår från det kyrkohistoriska och låter det utmytna i en översikt av nutida samfund och riktningar eller man börjar med detta senare moment och därtill anknuter en kort skildring av de olika samfundens historiska bakgrund i personligheter och rörelser. Möjligheten att utnyttja elevernas på egna iakttagelser grundade kännedom om olika samfund bör tillvaratagas.

Den nutida kristna missionen behandlas i klasserna 4⁵ och 3⁴. Det bör vara möjligt att där få utrymme för såväl en någorlunda fyllig framställning av några stora missionsgestalter som en konkret bild av missionens arbetssätt i olika miljöer.

c. Den kristna tros- och livsuppfattningen.

1. I realskolan behandlas den kristna tros- och livsuppfattningen dels i den fem-

åriga realskolans andra klass, där grunddragen av detta kursmoment skall genomgå, dels i avslutningsklassen, där en framställning av den kristna tros- och livsuppfattningen med särskilt beaktande av dess förhållande till kultur och samhällsliv skall ges.

Vid denna undervisning bör särskilt iakttagas, att icke abstrakta bestämningar och definitioner kommer att söndersplittra eller undanskymma det för den kristna tron väsentliga. I största möjliga mån bör framställningen erhålla en historisk och psykologisk orientering, och anknytning bör ske bl. a. till värdefull människoskildring i skönlitteraturen. Härigenom vinnes den fördelen, att kristendomen bindes samman med det mänskliga livet över huvud och sålunda kommer ut ur den isolering, i vilken den ofta blivit ställd. Långt ifrån att dess egenart härigenom utplånas, torde kristendomen genom ett sådant förfarande erhålla den rätta bakgrunden för att kunna till sitt väsen och sin egenart rätt uppfattas. Dessutom möjliggör en historisk-psykologisk betraktelse en bättre och riktigare uppfattning av de uttryck, som fromheten under gångna tider skapat.

2. I klass 2⁵ bör framför allt tillses, att undervisningen sysslar med sådana frågeställningar, som är aktuella för barnens åldersstadium. En av lärare eller lärobok given systematisk framställning får icke motverka detta syfte. Erfarenheten visar, att barn i denna ålder gärna framställer frågor och deltar i samtal kring etiska och religiösa ämnen, vilka ger läraren anledning att förmedla en uppfattning av den kristna tros- och livsåskådningen. Om en bestämd del av läsåret anslås till detta kursmoment, bör undervisningen finna utgångspunkter i ett lämpligt urval av bibliska texter eller i en speciell läroboksframställning. Den lärare, som så önskar, bör emellertid ha frihet att anknuta undervisningen om den kristna tros- och livsuppfattningen till andra moment i kursen, aktuella händelser eller elevernas frågor. I sådant fall bör en lättfattlig sammanfattning ges vid läsårets slut.

Man bör alltid både vid samtal och sammanfattning gripa tillbaka på och aktualisera vad som inhämtats i första klassens bibelkurs, särskilt Jesu liknelser och bergspredikan. Vissa kärnord ur Luthers lilla katekes kan också i sådant sammanhang användas. Man bör därvid påvisa, att katekesen finnes i psalmboken. Elever i fem-årig realskola får eljest, till skillnad från dem som från sexårig folkskola inträder i den fyraåriga realskolan, ingen kännedom om Luthers lilla katekes.

3. Bland frågor, som i realskolans avslutningsklass lämpligen kan komma under behandling, må nämnas: den kristna tron på Guds uppenbarelse i naturen och historien, främst genom Jesus; den religiösa skapelse-tron och naturvetenskapen; tron på Guds försyn och på under; bön och bönhörelse; Jesus såsom frälsare (uppfattningen av Jesu person); bibeln såsom Guds ord; kristendomen och andra religioner. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt etiken. Här märkes bl. a. det kristna kärleksbudet, våra plikter mot hem och samhälle, den sexuella frågan, nykterhetsfrågan, arbetets helgd enligt evangelisk åskådning (kallelseidealet), krig och fred. Undervisningsplanens föreskrift om särskilt beaktande av kristendomens förhållande till kultur och samhällsliv

bör ständigt hållas i minnet. Sålunda bör eleverna få en levande föreställning såväl om vad kristendomen historiskt betytt för kulturutvecklingen som om den centrala roll kristna tankar spelar i våra dagars brottning med livsåskådningsfrågorna.

d. Religionshistorien.

I realskolan kan det enligt sakens natur icke bli fråga om en mera omfattande framställning av religionshistorien. I näst högsta klassen skall i samband med missionen lämnas meddelanden om viktigare utomkristna religioner. Dessa meddelanden kan givetvis utformas så, att de blir en kortfattad religionshistoria. Men naturligare torde vara att här behandla sådana religioner, med vilka den kristna missionen företrädesvis kommer i beröring, alltså primitiv religion, Indiens, Kinas och Japans religioner samt islam. Korta meddelanden om egyptisk, babylonisk, kananeisk, persisk, grekisk och romersk religion kan då lämnas i samband med Israels och urkristendomens historia. Med fornnordisk religion har eleverna stiftat någon bekantskap vid historieundervisningen, men detta stoff bör i samband med den allmänna religionshistorieundervisningen aktualiseras och fördjupas.

Modersmålet

Utdrag ur Metodiska anvisningar den 18 maj 1935

I. Allmänna synpunkter.

Undervisningen i modersmålet skall så bedrivas, att den väcker *kärlek till svenskt språk och svensk litteratur* samt *intresse för bildande läsning* i allmänhet.

Med hänsyn till ämnets omfattning och skiftande innehåll samt lärarnas skiljaktiga förutsättningar bör en viss *frihet* lämnas dem att ordna undervisningen. Dock få härvid de i målet för undervisningen angivna uppgifterna aldrig släppas ur sikte. De formella övningar, som falla inom ramen för arbetet, såsom rättskrivning, satslösning, grammatik och talteknik, få icke bli självändamål och bortskymma undervisningens djupare syfte utan skola användas såsom medel och i naturligt sammanhang.

En uppdelning av veckotimtalet för olika uppgifter bör snarare tjäna till att ange den ungefärliga tidsproportionen för ämnets olika delar än till att binda arbetet inom respektive områden vid bestämda veckotimmar. Å ena sidan kan det vara till fördel att ägna en sammanhängande tid åt *en* del av ämnet, medan andra delar lämnas å *sido*, t. ex. vid läsning av större litteraturverk. Å andra sidan kan sysslandet med *en* del av ämnet ge naturliga och förmånliga tillfällen att främja studiet inom andra delar; så t. ex. bör rättstavningen liksom läsningen sättas i samband med ordstudierna, och för uppsatskrivningen böra iakttagelser göras och förredömen hämtas vid läsningen.

Även med *andra ämnen* böra sammanhang och samarbete eftersträvas, närmast med historia, kristendomskunskap och — för ämnets språkliga sida — främmande språk, stundom också med musik och teckning (illustrationer till uppsatser). På gemensam ämneskonferens bör plan för dylikt samarbete uppgöras.

Vid undervisningen användes lämplig *åskådningsmateriel*. Särskilt må framhållas grammfonens och radions betydelse vid undervisningen i danska och norska samt i föredrags- och uppläsningkonst. Även filmframställningar av litterära verk kunna vara av värde.

II. Ämnets olika sidor.

1. Litteraturläsning.

Litteraturvalet.

Vid valet av lektyr bör först och främst tillses, att det som läses är begripligt och tilltalande för de unga samt litterärt värdefullt. — — — Hänsyn bör tagas till lärjungarnas åldersstadium, mogenhetsgrad och speciella intressen, lokala förhållanden (t. ex. i fråga om hembygdsskildringar) samt till lärjungarnas studier i andra ämnen (kristendomskunskap, historia, geografi, biologi, språk). Stundom kan det vara lämpligt eller nödvändigt att taga upp ett stycke, som lästs tidigare, och behandla det ur nya synpunkter. Med hänsyn härtill och även till individuella uppgifters lösande böra lärjungarna bevara sina gamla läseböcker och andra texter, som de ålagts att skaffa.

På hela realskolestadiet bör litteratur med *berättande* innehåll i främsta rummet väljas. I de lägre klasserna passa bäst äventyr såväl ur fantasiens som ur verklighetens värld samt skildringar ur barnens liv och från naturen. Av *dikter* kunna läsas icke blott episka utan även lyriska, t. ex. sådana som besjunga fosterlandet, hemmet och naturen. Dock bör tillses, att diktens stämning är tillgänglig för det ifrågavarande åldersstadiet. — — —

För läsningen bör i regel användas en läsebok med ett litterärt värdefullt, intresseväckande och omväxlande innehåll. Efter hand utvidgas läsningen även till sådant, som icke ingår i läseboken, i det att våra främsta författare i deras mest betydande arbeten eller utförliga delar därav tagas upp till studium. Vid läsningen behöver läraren icke vara bunden av läsebokens uppställning eller överhuvud av en på förhand i detalj fastställd plan. Tillfälliga händelser (en minnesfest, ett dödsfall, ett nytorkommet litterärt verk) eller årstidernas växlingar kunna föranleda, att en viss författare eller ett visst slag av stycken bli aktuella och därigenom få ett speciellt intresse för lärjungarna. I allmänhet bör koncentration eftersträvas, så att litteratur med likartat innehåll sammanföres till enhetlig behandling. — — —

Litteraturens behandling.

Det sätt, på vilket lärjungarna tillägna sig den behandlade litteraturen, måste bli olika allt efter stoffets beskaffenhet och lärjungarnas ålder och mognad. Såväl högläsning som tyst läsning böra förekomma. Vid den förra är det av stor vikt, att läsningen skötes på ett sätt, som ger lärjungarna en levande uppfattning av det lästa. Detta främjas bäst genom en god, ostörd uppläsning, utförd antingen av läraren själv eller av någon lärjunge, som förberett sig på denna uppgift. Avbrott för förklaringar eller rättelser böra endast undantagsvis förekomma under själva uppläsningen. Dramatiska verk kunna ofta med fördel framföras i skolan med fördelade roller och med av läraren givna anvisningar rörande utförandet.

För förstående av den lästa texten behöves emellertid i många fall en kommentar, bestående av ord- och sakförklaringar, litteraturhistoriska och biografiska upplysningar m. m. — — —

På realskolestadiet bör man nöja sig med litteraturhistoriska upplysningar rörande de lästa författarna; särskild lärobok är icke behöfvlig. — — —

2. Muntlig framställning.

— — —

Den muntliga framställningens betydelse.

Övningarna i muntlig framställning avse att utveckla lärjungarnas förmåga att i tal uttrycka sig tydligt, korrekt och klart, att öva dem i uttrycksfull uppläsning av vers och prosa samt att lära dem hålla föredrag och deltaga i diskussioner.

Det är av så mycket större vikt, att uppmärksamhet ägnas åt denna sida av undervisningen, som de färdigheter, det här gäller, fått en ökad praktisk betydelse i vår tid. Dessa övningar ha för övrigt stort värde även därigenom, att de utgöra ett gott stöd för den skriftliga framställningen och för förståelsen av litteratur samt bilda en naturlig utgångspunkt för studiet av språket.

På grund av den muntliga framställningskonstens betydelse bör vid bestämmande av vitsord tillbörlig hänsyn tagas även till lärjungarnas förmåga i detta avseende. Av samma skäl bör vid examina lärjungarnas förmåga av uppläsning provas. — — —

Talteknik och välläsning.

Om undervisningen i muntlig framställning skall leda till gott resultat, erfordras på alla stadier och särskilt i de lägsta klasserna övningar i talteknik på den i folkskolan lagda grundvalen. Det gäller att inöva en ändamålsenlig andningsteknik, ett naturligt röstläge, en fri och klangfull tonbildning samt att bortarbeta störande talfel (t. ex. läspning, stamning, harskning). Vid behandlingen av sådana talfel, oriktigt uttal o. d. kan man efter förberedelse i klassen ge individuella hemuppgifter.

Med läraren i sång bör samarbete äga rum såväl vid bortarbetandet av individuella talfel som i fråga om anvisningar rörande röstorganets vård.

Särskild uppmärksamhet kräver behandlingen av störande *dialektala* inslag och andra egenheter i uttalet. Egendomligheter, som avvika från uttalet hos de bil-

dade på respektive orter, böra redan på lågstadiet bortarbetas. Allt efter dialektinflytandets olika styrka på olika orter kräver detta kursmoment ett större eller mindre arbete av lärare och lärjungar.

Det gäller för läraren att också övervinna de svårigheter, som förorsakas av lärjungarnas blyghet och därmed sammanhängande motsträvighet eller av deras liknöjdhet. Här krävas i hög grad tålmod, takt, varsamhet och uppmuntran, särskilt under målbrottstiden. Understundom kan med fördel användas *körläsning*, varigenom det är lättare att få med de inbundna, tystlåtna och röstsvaga lärjungarna.

Redan i realskolans första klass böra praktiska övningar i *välläsning* påbörjas; särskilt lägges vikt vid pausering och frasering, röstläge, betoning och tempo. Dessa övningar grundas dels på undervisningen i talteknik, dels på en riktig uppfattning av innehållet. — — —

Vid *uppläsning av vers* skall i första hand en god prosodisk betoning eftersträvas och skandering motarbetas. Men å andra sidan får ej versen förvandlas till prosa, utan dess rytmiska särprägel måste också komma till sin rätt. »Överklivning», betoning av slutrimmet o. d. böra särskilt uppmärksammas.

Beträffande *uppträdandet* vid den muntliga framställningen bör läraren också ge nödiga anvisningar. Allt som kan inverka störande vare sig på åhörarna eller på talaren bör beivras. Framför allt skall hos den senare naturlighet i framträdandet eftersträvas.

Uppläsning och memorering.

En god uppläsning bör visa, att uppläsaren satt sig väl in i textens innehåll, så att han kan förmedla detta till åhörarna. Den vårdade och uttrycksfulla uppläsningen kräver förberedelse. Det är lämpligt, att den oförberedda högläsningen i rätt stor utsträckning utbytes dels mot tyst läsning, dels mot förberedd uppläsning inför klassen; i sistnämnda fall böra åhörar-

na icke ha bok uppslagen och i denna följa uppläsningen. Å andra sidan måste förmågan att uppläsa okänd text upprätthållas och utvecklas och övningar av denna art, icke minst på de högre stadierna, understundom förekomma.

Textvalet bör, vad både form och innehåll beträffar, göras med stor omsorg. Särskilt gäller detta i fråga om dikter och prosastycken, som skola inläras. I den mån lärjungarnas förmåga, smak och omdöme göra detta möjligt, lämnas större frihet vid val av text; dock bör alltid lärarens råd inhämtas.

Utanläsningen bör icke inskränkas till enstaka strofer av en dikt, utan lärjungarna böra lära sig hela, dock ej alltför långa dikter. Härvidlag böra lärjungarnas individuella intressen och smak få göra sig gällande; samma dikter behöva ej inläras av klassens samtliga lärjungar. Samverkan med sångläraren kan ge ett gott resultat med hänsyn till valet av dikter. I mindre omfattning kan även memorering av prosa-text förekomma. Korta, kärnfulla citat på vers eller prosa, ordspråk o. d. förtjäna att inläras, även med hänsyn till deras praktiska nytta.

Hänsyn bör tagas till lärjungarnas olika förmåga av utanläsning, så att övningarna icke kännas som ett motbjudande tvång.

Dramatiskt framförande.

Då ett skådespel läses, är det lämpligt att låta några lärjungar efter förberedelse framföra detta eller, om det är långt, åtminstone delar därav inför klassen. Härvid behöver ingen större vikt läggas vid kostymering och andra yttre anordningar, ehuru dylika givetvis bidraga till att göra framställningen livligare. Särskilt i realskolans lägre klasser kan intresset för dramatiskt framförande vara stort, och läraren kan, om han så finner lämpligt, låta grupper av lärjungar åtaga sig att såsom frivilligt arbete inlära ett skådespel efter lärarens anvisningar. Även på högre stadium

bör vid läsning av dramatiska verk rollfördelning ske; dock gäller även här som regel, att rollerna i förväg instuderas, naturligtvis utan krav på memorering.

Ett särskilt intresse kunna dylika övningar få för lärjungarna, om de själva författa sitt skådespel. I de lägre klasserna av realskolan kan man t. ex. låta dem dramatisera en saga, en berättelse, en dikt eller en händelse ur skollivet.

Redogörelser, reproduktioner och föredrag.

Redan i realskolans första klass böra lärjungarna övas i sammanhängande muntlig framställning. Lämpliga uppgifter härför äro *redogörelser (referat)*; dessa kunna avse något som förut behandlats (en del av läxan e. d.), innehållet i en berättelse eller egna erfarenheter. Till en början kan dylik övning ske utan särskild förberedelse och utan att åhörarna utöva någon egentlig kritik; i den mån blyghet och rädsla övervinnas, ställas större krav på utformning och utförande.

På mellanstadiet böra redogörelserna mera avse sakliga iakttagelser, innehållet i en längre berättelse eller en längre beskrivning o. d.

För *reproduktion* böra väljas stycken med enkelt språk, vars tillägnande icke erbjuder alltför stora svårigheter för de unga. Understundom kan med fördel ett nytt och intresseväckande moment inläggas i reproduktionen därigenom, att innehållet klädes i ny form. Så kan exempelvis ett samtal återgivas i berättelseform eller tvärtom, eller också kan en berättelse, ett händelseförlopp eller dylikt skildras från annan synpunkt än den ursprungligen givna.

De nämnda redogörelserna övergå så småningom till *föredrag*. Sådana kunna förekomma på alla skolstadier. De böra i regel icke kräva längre förberedelse av lärjungarna utan vara ganska korta, så att ett föredrag jämte erforderlig kritik ej upptager mer än en del av lärotimmen. Ämnena må väljas fritt av lärjungarna,

eventuellt på förslag av läraren. — — —
Är ämnet utpräglat fackmässigt, kan föredraget, om så anses lämpligt, förläggas till lektionstimme i vederbörande fackämne, varvid modersmålsläraren så vitt möjligt är tillstådes. — — —

För föredragets *yttre utförande* givas noggranna anvisningar. Lärjungarna böra tillrådas att i katedern endast medföra en lapp med huvudpunkterna upptecknade. Om koncept användes, måste noga tillses, att föredraget icke urartar till ren uppläsning. Lärjungarna skola tillsägas att icke »tala som en bok»; framställningen skall hållas i ett ledigt och otvunget men efter ämnets natur avpassat talspråk.

För att icke uppmärksamheten skall avledas från föredragets innehåll och den föredragande störas i sitt arbete, bör *kritiken* sparas, tills föredraget är avslutat. Kritiken får ingalunda vara utslutande negativ, utan lärjungarna böra vänjas vid att beakta föredragets förtjänster och värdera det arbete, som utförts. Granskningen bör i första hand inrikta sig på innehållsbehandlingen. Åhörarna skola vänja sig att uppfatta och fastställa, om framställningen är klar och tydlig och fyller sitt ändamål. De skola läras att överblicka olika partier i framställningen, så att de efter föredraget kunna ge en sammanfattning därav. Men även föredragets form skalkas, icke blott beträffande uttal, pausering o. d. utan även i fråga om föredragandens hållning och sätt att framträda i övrigt. — — —

Om möjligt bör en *naturlig inramning* givas åt övningarna. Man kan t. ex. anordna en klassfest med uppläsning, föredrag och skådespel på programmet. Enskilda lärjungar eller en grupp lärjungar kunna få till uppgift att åhöra ett offentligt föredrag utanför skolan och sedan redogöra för detta; härvid få lärjungarna också tillfälle att direkt studera det offentliga talandets konst. En lämplig övning är också att låta lärjungarna i högtidssalen pröva sina röstresurser, varvid med åhörarnas hjälp lätt kan konstateras, att ett tydligt uttal är viktigare än ökad röststyrka.

Diskussioner.

I anslutning till ett föredrag kunna några lärjungar få till uppgift att sätta sig in i det ämne, som därvid skall behandlas, och yttra sig efter föredragets slut. Genom en sådan anordning, som med fördel kan praktiseras redan i första klassen, möjliggöres en icke blott formell utan även saklig kritik av föredraget. Därjämte tillgodoses en annan sida av den muntliga framställningens konst, nämligen förmågan att deltaga i diskussioner. Redan tidigt kan man på detta sätt få sådana till stånd och vänja de unga att tala fritt utan formell förberedelse.

Även i andra fall, t. ex. vid uppsatsgenomgång och litteraturläsning, kan diskussion uppstå; läraren bör tillvarata alla dylika naturliga anledningar att få ett meningsutbyte till stånd.

Lägges undervisningen på detta sätt, kan man redan i realskolans lägre klasser anordna diskussionsövningar över ämnen, som intressera lärjungarna (något som rör skolan, de lokala förhållandena o. s. v.). På det högre stadiet böra diskussionerna under denna förutsättning kunna bli givande, särskilt om ett ämne delas upp på flera lärjungar, vilka få i uppdrag att ur olika synpunkter belysa detsamma. — — —

Vid diskussionerna tillses, att lärjungarna i gemen och icke endast ett fåtal deltaga, att de uppträdande hålla sig till ämnet och att personliga utfall och kitsliga småanmärkingar undvikas.

3. Skriftlig framställning.

Uppsatsskrivningens mål och anordning.

Uppsatsskrivningen har till uppgift att öva lärjungarna att på klar och värdad svenska behandla ämnen, som falla inom deras erfarenhets- och kunskapsområden eller äga samband med deras känslö- och fantasiliv.

Lärarens uppgift är icke blott att rätta och genomgå uppsatser utan även — och i främsta rummet — att *handleda*. Härvid bör noga ihågkommas, att utveck-

lingen av lärjungarnas språkliga uttrycksförmåga mycket nära sammanhänger med deras allmänna utveckling. Läraren måste därför vinnlägga sig om att genom systematiska övningar öka lärjungarnas språkfärdighet, skärpa deras iakttagelse- och tankeförmåga samt ge näring åt deras fantasi.

De skriftliga framställningarna skola uppfattas såsom *övningar*, icke blott som prov. På de högre stadierna måste krävas nöjaktig förmåga av skriftlig framställning; påfallande svaghet i detta avseende beror i de flesta fall på allmän omogenhet, vilken merendels torde visa sig även i andra ämnen. På det första stadiet böra däremot lärjungarnas arbeten bedömas mildare; betyg behöva ej nödvändigt utsättas, och även där sådana användas, böra de ej alltför mycket inverka på terminsbetyget. Erfarenheten visar nämligen, att somliga lärjungar på detta stadium ännu icke kunna övervinna de svårigheter, som miljö, kynne, långsam arbetstakt och dylikt lägga i deras väg, men att dessa hinder försvinna med ökad mognad hos lärjungarna. Det är också av stor vikt, att rättandet av fel sker på ett måttfullt sätt och avväges efter lärjungens utvecklingsgrad. Alltför detaljerad kritik kan verka förvirrande och nedslående.

En *individuell* läggning av arbetet är på här ifrågavarande område särskilt betydelsefull. Icke minst gäller detta om ämnesgivningen. Resultatet av en skrivning är i hög grad beroende av det stoff, som skall behandlas, och av det intresse, som detta kan väcka hos den som skriver. Viktigt är, att svårighetsgraden noga avväges efter lärjungarnas utvecklingsståndpunkt. Ämnen kunna visserligen ibland med fördel hämtas ur tillgängliga samlingar av uppsatsämnen eller ur facklärares förslag, men säkrast vinnes syftet att få ett passande ämnesval, om läraren står i god kontakt med sina lärjungar, så att han känner deras möjligheter och intressen. Deras tidigare uppsatser kunna ej sällan ge anvisning i detta avseende. Å andra sidan bör tillses, att ensidighet i fråga om ämnesval och därav betingad stilart undvikas. — —

Förberedande övningar.

Såsom förberedelse till och stöd för uppsatsskrivningen böra då och då på olika stadier anordnas *speciella övningar* av olika art, vilka avse att inöva vissa för den skriftliga framställningen viktiga moment i fråga om t. ex. språkbehandling, stilart och planläggning. Först gäller det att utvidga lärjungarnas aktiva ordförråd, vilket ofta är synnerligen torftigt. Med utgångspunkt från läsningen, undervisningen i övrigt och livet utanför skolan upptagas vissa ordkategorier till behandling. Till en början inriktas arbetet huvudsakligen på konkreta ord, t. ex. namn på olika föremål och deras delar, djurs och människors rörelser, benämningar på ljud och färger ävensom med allt detta sammanhängande adjektiv och verb. Längre fram kan man t. ex. behandla olika yrkesmäns verktyg och sysselsättningar, gärna i anslutning till lämplig åskådningsmateriel. På de högre stadierna träda småningom abstrakta begrepp i förgrunden. Av stort värde äro övningar i att utfinna synonymer och motsatsord, att upptäcka betydelseskiftningar och nyanser i likartade uttryck, att utbyta främmande ord mot inhemska, att sammanslå, uppdelat och sammanknyta meningar. Olika stilarter böra metodiskt övas, t. ex. genom att en på normalprosa skriven framställning överflyttas till ledigt skriftspråk eller till tal-språk, en tidningsnotis om en händelse förvandlas till en berättelse av en person, som varit med om händelsen.

Dessa övningar böra icke bedrivas isolerat utan i anslutning till och med material hämtat från såväl den muntliga och skriftliga framställningen som litteraturstudiet. Lämpligt är, att lärjungarna ha en särskild *arbetsbok*, där olika arter av övningar grupperas i olika avdelningar. Åtskilliga av dessa övningar kunna anordnas som hemuppgifter, antingen för hela klassen eller för grupper av denna, särskilt då det gäller att samla material eller göra direkta iakttagelser.

Uppsatsskrivning under lärarens direkta ledning.

I klasserna 1⁵, 2⁵ och 1⁴ äro särskilda skrivningsdagar icke anslagna åt uppsatsskrivning, utan denna förlägges till lektionstid och sker under lärarens direkta ledning. Åt dessa övningar bör anslås åtminstone en dubbeltimme varannan vecka.

Som ämne för uppsatsövningarna i de nämnda klasserna bör endast väljas sådant, som erbjuder särskilt intresse för den som skriver. Ofta torde lärjungarna själva kunna föreslå ämnen, som de önska behandla. De böra härvid lära sig inse, att icke blott det ovanliga och egendomliga utan även det vardagliga kan göras till föremål för behandling. I första hand komma i fråga berättelser om egna upplevelser i hemmet eller utomhus, under terminen eller under ferierna, om lekar och andra nöjen, om andra personers sysselsättningar, om djur o. s. v. Småningom lägges mera vikt vid beskrivningar, grundade på egna iakttagelser, t. ex. av föremål, djur, människor, händelser. Fantasiämnen kunna även förekomma, men därvid bör ihågkommas, att många barn ha ett svagt utvecklat fantasiliv. Då förhållandena göra det lämpligt, må någon gång kunsapsämnen, hämtade från andra läroämnen, behandlas av därför särskilt intresserade lärjungar. Däremot torde reproduktioner mindre väl lämpa sig för uppsatsskrivningen, alldenstund de alltför mycket binda det språkliga uttrycksättet; särskilt gäller detta omskrivningar på prosa av dikter.

Då lärjungarna redan i folkskolan något sysslat med uppsatsskrivning, kan man omedelbart i första klassen låta dem nedskriwa små uppsatser över enkla ämnen av ovan angivet slag. Ofta torde det dock vara lämpligare att börja med *muntliga* övningar såsom förberedelse till de skriftliga; härtill kan och behöver längre tid anslås i 1⁵ än i 1⁴. Under höstterminens första veckor låter man lärjungarna t. ex. berättat om sina upplevelser under de gångna ferierna. Dessa redogörelser, vilka helt na-

turligt bli mycket korta, diskuteras av läraren och klassen gemensamt, varvid till en början mindre vikt fästes vid att den språkliga formen är korrekt än vid att framställningen är klar, åskådlig och om möjligt livfull. Redan från början skola lärjungarna vänja sig vid att sovra stoffet, att koncentrera sig på det väsentliga och att undvika torra uppräknings.

Sedan lärjungarna på nu angivet sätt erhållit någon föreställning om vad de böra sträva efter i en framställning, få de till uppgift att *skriftligen* berätta något, t. ex. i brevform. Att på vanligt sätt rätta de första uppsatsförsöken torde icke vara nödvändigt, men om så sker, bör naturligtvis stor mildhet och måttfullhet iakttagas. Under alla förhållanden kan läraren utnyttja uppsatserna dels genom att särskilt behandla en del mera allmänt förekommande fel, dels genom att låta de lärjungar, som skrivit de bästa uppsatserna, läsa upp dessa för kamraterna. Härvid påvisas även förtjänsterna i framställningen. Det kan vara nyttigt att läsa upp kontrasterande uppsatser om samma ämne, t. ex. en, som är allmänt hållen, en annan, som innehåller konkreta, livfulla skildringar. Sedan en del uppsatser på detta sätt behandlats, är det lämpligt att låta lärjungarna omedelbart få skriva en uppsats antingen över samma ämne eller över ett nytt. Av stor vikt är, att lärjungarnas framställning icke bindes av en i förväg uppgjord, detaljerad disposition.

Under de åt uppsatsövningar anslagna timmarna arbeta lärjungarna individuellt eller gruppvis på de olika uppgifter, som de fått sig förelagda. Läraren biträder dem härvid, så långt möjligt är. När en uppsats är färdig, genomser läraren tillsammans med lärjungen uppsatsen eller en del därav, visar, vilka förbättringar som böra vidtagas, vad som behöver förtydligas, strykas, flyttas, omarbetas, förkortas, utvidgas o. s. v., påpekar enformighet i ordval och satsbyggnad, oriktig användning av ord och uttryck o. d. Dock bör uppsatsförsöket icke bedömas ur för många synpunkter på en gång; det är bättre, att läraren koncentre-

rar sig på några få företeelser och utreder dessa grundligt. Lärjungarna själva utföra rättelserna, varefter läraren ånyo granskar arbetet och ger nya anvisningar, om så erfordras.

I fråga om uppsatsövningarnas *yttre skick* kan läraren vidtaga de anordningar, han i varje fall finner lämpliga. Dock behöver han icke alltid ålägga lärjungarna att renskriva den rättade kladden. Emellertid böra redan tidigt åtminstone några uppsatser, vilka genomgått grundligare, renskrivas. De lärjungar, som ej hinna med renskrivningen i skolan, kunna få utföra detta arbete hemma. Likaså bör läraren tillåta de lärjungar, som så önska, att ytterligare utarbeta sina uppsatser i hemmet.

Genom vissa *yttre anordningar* kan lärjungarnas intresse för skrivning stimuleras. Så t. ex. kunna deras bästa uppsatser sammanföras till en gemensam bok, vilken vid läsårets slut inbindes och under följande termin får cirkulera bland lärjungarna i klassen och även i deras hem; eller också kunna lärjungarna få utarbeta var sin bok. En gemensam ram kan skapas för en följd av små uppsatser; så t. ex. kan ämnet »Mina upplevelser» uppdelas på olika små uppsatser: Mina upplevelser i hemmet, i skolan, på landet o. s. v. Lärjungarna kunna också — gemensamt, gruppvis eller individuellt — få till uppgift att utarbeta en tidning.

Uppsatskrivning utan lärarens direkta ledning.

Från och med klasserna 3° och 2° förekommer uppsatskrivning på särskilda skrivdagar samt såsom hemskrivningar. De i nämnda klasser föreskrivna uppsatserna skola på ett naturligt sätt framgå ur de föregående klassernas övningar och så nära som möjligt anknytas till dessa. I fråga om *ämnesvalet* bör till en början ingen egentlig förändring ske. Berättelser och beskrivningar, hämtade ur lärjungarnas egen erfarenhet, samt fantasiämnen komma sålunda främst i fråga. Natur, djurliv, årstidernas växling, hembygd, kamratskap, olika arter

av mänskligt arbete, studier, idrott, resor o. s. v. erbjuda skiftande och för alla tillgängliga ämnen. Önskvärt är, att de olika ämnesslagen förekomma i lämplig omväxling, så att alla lärjungar få öva sig i olika arter.

I realskolans högre klasser böra lärjungarna i ökad utsträckning även försöka sig på s a k ä m n e n, dels sådana av mera allmän art, dels sådana, som hämtas från andra läroämnena (»fackämnena»). Härvid tillses dock noga, att tillräckligt stoff är aktuellt för lärjungarna. Likaså kan man redan på detta stadium någon gång ge ämnen, som fordra en r e s o n e r a n d e framställning. Här som eljest bör ämnena formulering vara fullt klar, icke alltför snäv men icke heller alltför vittsvävande. — —

Redan från början skola lärjungarna vänja sig vid att gallra och planmässigt ordna *stoffet*. I fråga om berättelser ger sig gången av framställningen vanligen av sig själv, men lärjungarna böra även här läras att urskilja och rubricera huvudmomenten. Beskrivningar fordra mera omtanke vid planläggningen, fackämnena och resonerande ämnen ställa ännu större krav.

I samma mån som uppsatserna på det högre stadiet erhålla en mera komplicerad karaktär, blir en omsorgsfullare planläggning allt viktigare. — — — Det visar sig nog ofta välbehövt att varna lärjungarna för vittsvävande eller intetsägende inledningar och avslutningar och för pedantisk strävan efter fullständighet. De skola lära sig att efter förnuftiga synpunkter indela uppsatsen i stycken, att någorlunda jämnt avväga proportionerna mellan uppsatsens olika delar och att iakttaga lämplig begränsning beträffande dess längd. En naturlig, enkel och överskådlig plan är vad som skall eftersträvas. — — — Där så anses önskvärt, må läraren ålägga lärjungarna att bifoga plan till uppsatsen.

Läraren bör söka vänja lärjungarna vid att skriva sina uppsatser med tanke på en bestämd läsare eller läsekrets och att avpassa framställningen i fråga om såväl innehåll som form efter densamma. Vid *utarbetandet* av uppsatserna skola lärjung-

arna vinnlägga sig om klarhet och åskådlighet samt om ett enkelt och naturligt men hyfsat och över allt vulgärt höjt uttryckssätt. Särskilt i fackuppsatserna böra de undvika anhopning av fakta och termer och noga se till, att inga för en riktig uppfattning av framställningen nödvändiga led i densamma överhoppas eller endast antydas. Lärjungarna skola vänjas vid att särskilja olika stilarter och hålla den stil, som passar för det ämne de behandla.

Vid *granskandet* och *rättandet* av uppsatserna kunna olika metoder användas. Det gamla bruket är, att läraren själv gör rättelserna och vid genomgången upptager dessa till behandling. Metoden kan t. ex. kompletteras med att lärjungarna i sin arbetsbok införa rättelserna samt uppgiva, vari det anmärkta felet består. Det effektivaste sättet torde emellertid vara, att lärjungarna själva få rätta så mycket som möjligt av sina fel. Förfaringssättet kan t. ex. vara följande. Läraren rättar sådana fel, som han icke anser lärjungen i stånd att rätta. Vid fel, som denne själv bör kunna rätta, gör läraren i marginalen en anteckning, som visar, att en ändring bör företagas av lärjungen; sådana fel äro först och främst uppenbara slarvfel, formfel och skiljeteckensfel. Även felaktigheter av mer invecklat slag kunna lärjungarna på mera mogna åldersstadier själva söka avhjälpa. Läraren kan använda på förhand överenskomna tecken, som markera olika felkategorier, eller göra en hänvisning till den använda läroboken i grammatik eller stilistik. Då böckerna första gången återlämnas, få lärjungarna tillfälle att diskutera felen dels med varandra, dels med läraren. Sedan få de, om så behöves, göra rättelserna i hemmet. Läraren återfår därpå böckerna och kontrollerar rättelserna. Vid den slutliga genomgången kan han förbigå en del smärre fel, som lärjungarna rättat, och koncentrera sig på frågor av allmännare intresse och större betydelse. Vilken metod som än användes för granskning och genomgång av uppsatser, torde en systematisk uppställning av de förekommande felaktigheterna vara behövt.

Vid uppsatsernas rättande och *bedömande* bör hänsyn tagas till det ålders- och utvecklingsstadium, på vilket lärjungarna befinna sig. Kraven få icke vara så stränga, att de verka förlamande på lärjungens bemödanden. Man måste vara på sin vakt, så att icke småsaker tillmätas en överdriven betydelse. I synnerhet bör tolerans iakttagas i de fall, då språkbruket är vacklande eller språkutvecklingen tydligt pekar i en annan riktning än det hävdvunna bruket (predikatets numerus, bruket av passivum vid icke transitiva verb och uttryck osv.). ——— Vid stav- och interpunktionsfel må icke fästas för stort avseende, såvida de icke blotta genomgående svaghet, och icke heller böra enstaka sakliga detaljfel inverka för mycket på totalomdömet. Där emot är det av vikt att strängt beivra löslighet i uppfattningen av ämnet, misstag i tankegången, oklarhet, svammel och överdrifter, felaktigheter i fråga om satsbyggnaden, ordvalet och ordens betydelse, pronomenfel, stilbrott o. s. v. Överhuvud bör iakttagas, att granskningen och bedömandet av de ungas prestationer icke blir en enbart negativ kritik. Det som är värdefullt bör också framhållas, och det är icke ur vägen, att goda uppsatser eller stycken ur sådana till vederbörande författares uppmuntran och de övrigas ledning läsas upp för klassen.

Skrivelser av praktisk art.

I samband med övningarna i skriftlig framställning böra lärjungarna någon gång få tillfälle att författa enklare skrivelser av praktisk art samt ifylla blanketter och formulär. I realskolans avslutningsklass och i ring II^a sker en sammanfattning och komplettering av dessa övningar, så att lärjungarna vid avgången från nämnda klass (ring) fått åtminstone någon färdighet i att uppsätta sådana enklare skrivelser av praktisk art, som mest förekomma i det allmänna livet, särskilt ansökningar, fullmakter, intyg, protokoll över sammanträden, promemorior, annonser, kvitton och mot-tagningsbevis. I sammanhang härmed bör läraren påpeka och utreda de omständighe-

ter, som föranleda vissa egendomligheter i den affärsmässiga och officiella stilen. Dessa övningar böra huvudsakligen förläggas till lärotimmarna men kunna någon gång, då den förelagda uppgiften kräver längre tid, utföras t. ex. under en halvdagsskrivning. De lämpa sig också väl till individuella uppgifter eller gruppuppgifter.

— — —

4. Språklära.

— — —

Allmänna principer.

Undervisningen i svenska språket har förutom det praktiska syftet att utveckla lärjungarnas förmåga att korrekt och klart behandla sitt modersmål i tal och skrift även en mera teoretisk sida: den skall ge lärjungarna inblick i språkets väsen, dess liv och historia och därmed också väcka deras intresse och känsla av ansvar för dess vård.

Med hänsyn till båda dessa uppgifter får språkstudiet icke begränsas till att omfatta enbart ljud-, form- och satslära samt rättskrivnings- och interpunktionslära. Stor uppmärksamhet kräva även såväl ordbildnings- och betydelselära som stillära och språkvård. Härtill kommer såsom ett värdefullt moment belysningen av de viktigaste sidorna av vårt språks liv och historia.

Språkläran får icke drivas i den omfattning, att den inkräktar på ämnets övriga delar; den får icke göras till självändamål. Men läraren skall lägga den fasta grund för språkkunskap och språkfärdighet, som det tillkommer skolan att giva.

I regel bör till språklära anslås endast en del av lektionstimmen, mera undantagsvis hela lektioner, t. ex. då det gäller skriftliga arbetsuppgifter eller de tid efter annan erforderliga sammanfattande överblickarna.

Då i modersmålet språkmaterialet är lärjungarna på förhand bekant och lagarna för dess användning redan vid inträdet i skolan omedvetet av dem tillämpas, lämnar undervisningen i språklära de största möjligheter för ett *heuristiskt* tillvägagångssätt. Konkreta språkliga iakttagelser

skola vara utgångspunkten och under lärjungarnas medverkan eventuellt leda till sammanfattande regler och grammatiska benämningar. Då åskådligt material och för olika utvecklingsstadier lämpliga uppgifter i rikt mått erbjuda sig, kan lärjungarnas *självverksamhet* med fördel här tagas i anspråk. Genom att anknyta till eller utgå från lärjungarnas vardagsspråk eller dialekt, från deras muntliga eller skriftliga framställning eller från läsningen främjar undervisningen icke blott språkfärdigheten utan även språkintresset.

Beträffande den egentliga grammatikundervisningen är en *lärobok* nödvändig såsom hjälpmedel att fästa i minnet det muntligt genomgångna. Lärjungarna böra efter hand i denna strecka för det genomgångna, om det där finnes behandlat. Detta underlättar också vid eventuellt byte av lärare eller klass orienteringen i vad som genomgått.

Undervisningen i stilistik må bedrivas med eller utan särskild lärobok.

Av särskild vikt är studiet av ordförrådet (se ovan sid. 47). Speciell uppmärksamhet kräva *de främmande orden*. Alltifrån första klassen behandlas vid undervisningen förekommande främmande ord med hänsyn till uttal, böjning, betydelse och stavning. Viktigt är, att detta kursmoment icke får karaktär av glosplugg, med huvudvikten fäst på ordens stavning och med mekaniskt inlärande av någon för lärjungarna kanske lika oförstådd svensk motsvarighet till det främmande ordet. Endast i mån av behov och i ett naturligt sammanhang böra lärjungarnas kunskaper i fråga om de främmande orden ökas, samtidigt som hithörande språkvårdsfrågor beröras. Lärjungarna böra vara försedda med en ordlista över främmande ord, vilken vid behov kan användas som uppslagsbok.

Grammatik.

Särskilt vid grammatikstudiet är det av vikt, att undervisningen anpassas efter lärjungarnas allmänna ståndpunkt samt allt ifrån början göres *klar* och *åskådlig*,

så att en säker grund lägges. På lågstadiet är förmågan att förstå abstrakta begrepp och definitioner mycket begränsad. Genom enbart mekaniskt inlärande av regler och »lagar» eller uppräknande av form- och ordserier vinnes icke praktisk språkfärdighet. Det erforderliga grammatiska stoffet bör följaktligen behandlas i anslutning till de levande språkliga företeelser, som möta lärjungarna i tal och skrift. De så gjorda iakttagelserna och erfarenheterna samlas och ordnas tid efter annan, varvid läroboken kan bli till god hjälp. Den vunna kunskapen befästes och vidgas genom muntliga och skriftliga tillämpningsövningar, exempelvis s. k. språkbyggnadsövningar, samt genom påpekanden vid textläsningen.

Vid grammatikundervisningen bör hänsyn tagas till det i de *främmande språken* bedrivna grammatikstudiet. Då undervisningen i svenska språket utgör grunden för all språkundervisning, är det av vikt, att modersmålläraren bibringar lärjungarna en klar och säker kunskap om grammatiska kategorier och grammatisk terminologi. Vid val av stoff för grammatisk behandling bör därför till en viss grad de främmande språkens behov beaktas. Detta kan ske icke blott i fråga om ljud-, form- och satslära utan även i fråga om ordbildning och betydelselära. Jämförelser med de samtidigt studerade främmande språken böra göras, när sådana osökt erbjuda sig. — —

När så erfordras, ha vederbörande ämneskonferenser att tillse, att den grammatiska terminologien vid ett och samma läroverk är så långt möjligt enhetlig.

Vidare torde genom samarbete mellan vederbörande lärare en viss samtidighet — — — beträffande den grammatiska gången kunna åvägbringas. Av vikt är emellertid, att det svenska språkets säregna grammatiska förhållanden kraftigt betonas, så att olikheten klart framträder.

Ur modersmålets synpunkt kan det ofta vara likgiltigt, i vilken ordning de grammatiska företeelserna upptagas till behandling, varför utan större praktisk olägenhet vissa partier kunna förbigås för be-

redande av tid till en grundligare genomgång av andra. Uppmärksamheten ägnas i första hand åt sådana avvikelser från riksspråket i fråga om uttal, böjning, ordval o. d., som framträda hos lärjungarna. Då dessa avvikelser växla alltefter olika orter och miljöer, följer härav, att undervisningen måste anpassas efter de i varje fall föreliggande behoven.

Då lärjungarna i regel vid inträdet i realskolans första klass ha ganska ojämna förkunskaper, kan det anses påkallat att i korthet repetera och befästa det tidigare genomgångna. Mest fruktbärande torde vara, att detta sker från nya utgångspunkter, som giva språkföreteelserna ny belysning. Härvid kan man med fördel såväl i klass 1° som i klass 1^a börja med meningen eller satsen och därefter ta upp satsens huvuddelar till behandling och giva en översikt över de viktigaste ordklasserna. Av stor vikt är, att lärjungarna vid denna repetition genom konkret stoff och åskådighet från början få intresse för denna del av ämnet. — — —

Särskilt vid *satsanalysen* ligger den faran nära till hands, att den mekaniseras och frestar lärjungarna till gissning och tanklös eftersägning. De satsanalytiska övningarna måste därför röra sig med enkla, typiska satser med naturligt språk. De böra bedrivas energiskt men endast under någon del av lektionen. Satsanalysen bör vidare kompletteras med övningar av syntetisk art, s. k. satsbyggnadsövningar. Dessa kunna t. ex. bestå i att lärjungarna bilda satser med ett predikatsverb som utgångspunkt eller utvidga satser genom tillägg av olika satsdelar. Vid båda dessa förfaringssätt kan, särskilt på det lägre stadiet, grafisk framställning vara till värdefull hjälp såväl vid själva undervisningen som vid kontrollen av lärjungarnas insikter. Härigenom kunna också lärjungarnas självverksamhet och intresse befordras.

Vid alla dessa språkövningar tillses, att lärjungarna ständigt ha klart för sig sambandet mellan de språkliga formerna och deras innebörd; det viktiga är studiet av

tankeinhållets uttryckande i ord och meningar. Språkiakttagelserna få icke isolerat inriktas på språkets yttre sida, på ljud och former. Den naturliga gången är i regel från sak eller tanke till ord.

I samband med analysen bör uppmärksamhet ägnas åt sammanhanget mellan meningar och stycken.

Rättskrivning och interpunktion.

Det är av stor praktisk betydelse, att lärjungarna lära sig att rätt stava de ord, de använda. Detta motiverar emellertid icke, att i skolan en alltför stor del av den för modersmålet i de lägre klasserna anslagna tiden användes till inpräglande av rättstavningsregler, till avskrivningar och diktat, så att därigenom andra delar av ämnet, som ha större bildningsvärde, försummas. I första hand gäller att tillse, att övningarna begränsas till att omfatta ett ordförråd, som för åldersstadiet är naturligt, så att man ej fordrar, att lärjungarna skola kunna stava en mängd ord, vilkas betydelse är dem främmande. I den mån lärjungarnas allmänna och därmed också deras språkliga utveckling fortskrider, förbättras deras förmåga att stava rätt så att säga av sig själv, utan regelplugg och orduppräknings.

Säkerhet i stavning vinnes dock ej utan trägen övning. Även om mekanisk drill här någon gång kan vara påkallad, så gäller dock som regel, att även rättstavningsundervisningen skall söka utveckla lärjungarnas tanke- och iakttagelseförmåga. Övningarna skola erhålla en sådan form, att de få betydelse för lärjungarnas utveckling överhuvud. Detta sker lämpligen genom samverkan med andra delar av ämnet. Såsom exempel härpå må anföras följande.

Ett riktigt uttal underlättar stavningen, varför erforderlig uppmärksamhet bör ägnas hithörande företeelser. Vid behandlingen av substantivens, adjektivens och verbens böjning kan man som exempel medtaga ord, vilkas stavning vållar svårighet; även språkbyggnadsövningarna kunna med fördel anordnas så, att de gagna stavnings-

undervisningen. Icke minst ordbildningsläran ger utmärkta tillfällen till övning i rättstavning. Lärjungarna kunna få till uppgift att bilda sammansättningar med ord som *jord, gjord* och *hjord, hjälte, djur* eller bilda substantiv och verb av adjektiv som *bred, hög, lång*. Studiet av ordens samhörighet och betydelse ger också god ledning eller är en förutsättning för riktig stavning, t. ex. av *blott-blått, såld-sold* eller *mäta-meta*. Även hänvisning till motsvarande ord i tyskan är värdefull: *giessen, Herz, lieb, Stern* o. s. v. Vid den sakundervisning, som bl. a. åsyftar att utöka lärjungarnas ordförråd, bör också ordens stavning uppmärksammas. Principen för denna undervisning är alltså, att stavningen icke får bli ett fristående moment utan skall inläras i samband med ordens behandling ur andra synpunkter.

De egentliga *diktaten* kunna avsevärt begränsas. De böra huvudsakligen avse att inöva och befästa det, som genomgått; förekomma ord, vilkas stavning ännu ej behandlats, skall upplysning lämnas och ordet helst skrivas på tavlan, så att icke en felaktig skriftbild inövas. De valda texterna skola ha ett naturligt och enkelt språk och sålunda icke innehålla hopade svårigheter. Om möjligt böra stilistiskt värdefulla stycken ur goda författares skrifter användas; härigenom få lärjungarna tillfälle att stifta närmare bekantskap med text, som kan tjäna som mönster för deras egen språkliga framställning. Man bör skilja på övningar och prov. Vid rena övningar böra lärjungarna i regel få använda ordlista samt den ovan omnämnda förteckningen över främmande ord. Härigenom förhindras felstavningar, som eljest lätt kunna inrota sig.

Vad beträffar *interpunktion*, bör i första hand bruket av de stora skiljetecknen inövas. I klass 1⁵ inläras i samband med satsstudiet och med tillhjälp av typiska exempel de enklaste reglerna för kommatering. Även i de följande klasserna böra kommateringsreglerna begränsas till ett fåtal huvudregler. Det väsentliga bör

vara inhämtat i realskolan, t. ex. att komma användes för att skilja fullständiga sätser inom meningen, ange utelämnat bindeord och avskilja utropsord, appositioner o. d. Lärjungarnas uppmärksamhet bör riktas på att kommats egentliga uppgift är att åstadkomma större tydlighet och således underlätta läsningen och uppfattningen av den föreliggande texten.

Det ankommer på vederbörande ämneskonferens att närmare utforma och fastställa de regler, som skola tillämpas vid kommatering.

Språkriktighet och stilistik.

Då i kursplanen behandling av betydelsefullare spørsmål rörande *språkriktighet* och *stilarter* föreskrives, så innebär detta icke, att dessa frågor skola bli fristående kursmoment, som genomgås under särskilda därtill anslagna lektioner. Med deras upptagande på kursplanen avses att betona vikten av att dessa frågor ständigt beaktas vid modersmålsundervisningen, särskilt i samband med litteraturläsningen och uppsatsgenomgången men även i anslutning till föredrag och diskussioner. Det måste anses vara av synnerlig vikt, att stor uppmärksamhet ägnas åt språkliga och stilistiska problem och att modersmålsundervisningen i sin mån söker bidra till det svenska språkets rykt och ans och till motarbetandet av osköna och onaturliga utväxter.

Vid undervisningen i *språkriktighet* böra lärjungarna hänvisas att använda förefintliga ordböcker och stilistiska handböcker, vilka böra finnas tillgängliga i lärjungarnas referensbibliotek. Det bästa stödet kunna lärjungarna få genom att iakttaga erkänt goda författares språkbruk. Uppmärksamheten skall fästas på nödvändigheten och värdet av ett lexikaliskt riktigt, klart och tydligt, vårdat och koncist språk. Gångse fel och oskönheter skola till sin innebörd förklaras, och lärjungarna skola läras att vara på sin vakt mot dem; dit höra kontamination, bildblandning, onödig användning av främmande ord, tautologi,

onödigt ordrikedom, kanslisvenskans inkräktande på det enkla, naturliga språket, vulgarismer, slanguttryck o. s. v. Alltför långt drivna krav på språkriktighet må dock undvikas, och lärjungarna böra få uppmärksamheten riktad på den alltjämt pågående språkutvecklingen.

Av stor vikt är, att skillnaden mellan olika *stilarter*, mellan talspråk och skriftspråk, mellan riksspråk och dialekter klargöres. Stilistiska egendomligheter, som möta i litteraturen eller i talspråket (metafor, eufemism, hyperbol, klimax, antites o. s. v.), böra belysas. Lämpligt är, att lärjungarnas självständiga arbete ibland inriktas på stilistiska iakttagelser hos någon särskild författare eller i något enstaka literaturverk.

Språkets liv och historia.

Redan från början böra lärjungarna vänjas vid *språkiakttagelse*. Språkets brokiga liv erbjuder det rikaste stoff härför. Man kan t. ex. utgå från småbarnens språk, låta lärjungarna samla ihop erforderligt material och ordna detta i lämpliga grupper. Undersökningen av detta stoff för på ett naturligt och intresseväckande sätt lärjungarna in i viktiga delar av ljudlära, ordböjning och ordbildning, satsbildning och betydelselära. Olika yrkesspråk kunna göras till föremål för studium, varvid i regel lärjungarna själva få lämna bidrag. Eller också kan lärjungarnas dialekt, slangspråk eller vardagsspråk erbjuda material för undersökningar av liknande art.

Man kan vidare göra egennamnen, t. ex. personnamn (för- och efternamn), till föremål för undersökning. Material samlas, t. ex. ur almanacka, skolkatalog eller telefonkatalog, och ordnas, studier ägnas åt uppsatser om namnskick och namngivningens historia, dekorativ stavning, bildande och antagande av familjenamn o. s. v. På samma sätt kunna socken-, gatu-, sjönamn o. d. studeras. Andra liknande frågor, som redan i realskolan kunna upptagas till behandling, äro t. ex. ordfamiljer, bilder i språket, lånord, ordlekar, tilltalsord, ore-

gelbunden stavning. Värdefulla äro också andra ordstudier, t. ex. av ord, som avslöja gångna tiders förhållanden och föreställningar, såsom *åska*, *tordön*, *penna*, *bläckhorn*; för dylik »kulturhistoria i språket» hysa lärjungarna i regel stort intresse. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt nybildningar av ord och därmed sammanhängande spörsmål.

Genom detta studium kunna samtidigt viktiga och intressanta frågor rörande riksspråkets grammatik och stilistik erhålla ny belysning och lärjungarnas språkkänsla ytterligare utvecklas.

Redan i realskolan kan, t. ex. i samband med rättstavningen, vid behandlingen av ord med ålderdomlig böjning eller vid jämförelser med främmande språk, lärjungarnas blick för *språkets historia* öppnas. — — —

Genom studiet av språkets liv och historia skola lärjungarna få en föreställning om att *språket lever*. Härigenom lära de sig förstå orsaken till det vacklande språkbruk, som på åtskilliga punkter förefinnes, samt att rätt värdera dialekter och andra sarspråk.

5. Bokkunskap.

— — — Den *grundläggande* undervisningen i bruket av böcker torde i allmänhet lämpligen förläggas till modersmålslektionerna. Här kan den utan svårighet anknytas till litteraturläsningen samt till övningarna i muntlig och skriftlig framställning och få praktisk användning vid utarbetandet av föredrag och hemuppsatser liksom även vid litteraturstudiet.

Denna förberedande undervisning bör i huvudsak avse dels studium av boken såsom sådan (tryckning och bindning, format, titelblad med dess upplysningar om författare, upplaga, tryckår m. m., förord, innehållsförteckning och register), dels orientering i biblioteket och dels slutligen vissa tekniska övningar (alfabetisering, användning av kataloger, ordlistor, uppslagsböcker o. d.).

I. Allmänna synpunkter.

De följande anvisningarna är att betrakta som tilläggsanvisningar till skolöverstyrelsens *Metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk* från 1935, ovan meddelade i utdrag och i fortsättningen betecknade MA. Vissa synpunkter kommer att nedan understrykas något skarpare och exemplifieras utförligare än som skedde 1935. Fortfarande gäller också skolöverstyrelsens Anvisningar för uppsatsrättning och uppsatsbedömning 1944 (ny upplaga 1955)¹ och Anvisningar för läsning av danska och norska 1946.²

Den nya undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk avviker från 1933 års undervisningsplan huvudsakligen i följande punkter: Ordstudier, verslära och bokkunnskap har upptagits såsom särskilda kursmoment. Större utrymme ges åt muntlig framställning med bl. a. dramatiskt framförande och diskussionsövningar från första klassen. Att undervisningen i språklära skall anknyta till andra undervisningsmoment och stödjas av konstruktiva övningar framhäves genom de nu direkt uttalade kraven på språkliga iakttagelser i samband med läsningen och på språkbyggnads- och språkriktighetsövningar. Vikten av att undervisningen i skriftlig framställning ej begränsas till elevernas skrivning med åtföljande kritik inskärpes genom föreskrifter om förberedande övningar och anvisningar för uppsatsskrivning. Danska och norska texter skall läsas redan från klasserna 2° och 1⁴. — Motsvarande ändringar har vidtagits i de nya normalundervisningsplanerna för kommunala flickskolor (SFS 1950:61).

Modersmålet omfattar en hel rad olika undervisningsområden. Det är emellertid angeläget, att ämnet inte får sonderfalla i delområden, isolerade från varandra, utan

hålles samman i en naturlig organisk enhet. Mer än som ofta brukas, bör läsningen kunna läggas till grund för muntlig och skriftlig framställning, och samspelet mellan muntliga redogörelser och skriftliga övningar kan och bör intensifieras. Sådana kursmoment som ordböjning, ordbildning, stavning, satsbyggnad, språkriktighet, stilarter och språkutveckling kan knytas samman vid behandlingen av lämpliga texter och på det sättet stödja varandra och även komma att verka mera meningsfyllda än eljest. Å andra sidan måste läraren vara på sin vakt, så att inte undervisningen därigenom blir slumbetonad, och det får inte förbises, att den systematiska översikten särskilt på ett något högre stadium har ett betydande pedagogiskt värde. Iakttagelser från ett visst område bör därför då och då planmässigt sammanfattas. Detta gäller bl. a. den egentliga grammatiken, där eleverna efter hand för kunskapernas befästande bör göras väl förtrogna med lärobokens uppställning. I princip bör övningarna av olika slag inriktas på att utveckla språkkänslan och uttrycksförmågan och sålunda gälla ord och betydelse, form och innehåll i intim förening. Detta utesluter dock inte, att rent formella övningar stundom kan vara ej blott försvarliga utan också nödvändiga. De bör då bedrivas endast under korta tidspass men desto mer intensivt, och självfallet bör iakttagas att de har ett bestämt syfte och inte får bli självändamål.

Modersmålet lämpar sig väl för sådana arbetsformer, som uppmuntrar lärjungarnas självverksamhet. Numera finns åtskilliga läroböcker för realskolan — både läseböcker och andra övningsböcker — som innehåller uppgifter för självverksamhet, individuell och i grupp. Med fördel kan realskolans och flickskolans lärare också stifta bekantskap med läroböcker för folkskolan och ur dem hämta uppslag för arbetsövningar; det må blott ihågkommas, att det begränsade timtalet i realskolan inte medger sådana övningar i samma omfattning som i folkskolan. Över huvud taget skall

¹ Dessa finns tillgängliga i bokhandeln.

² Dessa anvisningar kan erhållas från skolöverstyrelsen efter rekvisition av skolor eller lärare.

arbetsövningarna självfallet inskränkas till sådana moment, som är verkligt befordrande för lärjungarnas insikter, färdigheter och språkliga utveckling. I de fall, då redovisning för individuellt arbete skall äga rum inför den samlade klassen, bör fyllnadsuppgifter hållas i beredskap för de lärjungar, som blivit färdiga med sitt arbete före klassens flertal. Helst bör sådana fyllnadsuppgifter ge övning på områden, där den enskilde lärjungen behöver särskild träning eller för vilka han har speciellt intresse.

Där så är möjligt, bör läraren i modersmålet undervisa också i något orienteringsämne. För uppsatsskrivningen liksom för den muntliga framställningen och läsningen är det mycket värdefullt, att modersmålsundervisningen kan utnyttja det aktuella stoffet från orienteringsämnena. Ett villkor för att lärjungarna skall kunna utveckla sin uttrycksförmåga är, att de har något att uttrycka. Det måste också ur flera synpunkter anses fördelaktigt, att kunskaper från olika håll sammanföres och samman-smälter. I folkskolan, där klassläraren i regel svarar för alla ämnen, kan modersmålet naturligt förbindas med olika orienteringsämnena i den s. k. samlade undervisningen med dess »intresseområden». De högre skolornas ämnesläraresystem däremot drager tyvärr upp alltför skarpa gränslinjer mellan de skilda skolämnena och försvårar därigenom en mer planmässig samverkan mellan modersmålet och specialämnena. I någon mån kan dock samling kring intresseområden genomföras, även om modersmålsläraren inte undervisar i något annat ämne. Då får emellertid sådana områden väljas, som är jämförelsevis oberoende av andra ämnen, t. ex. skola, handel, post, telefon, radio eller trafikförhållanden. Arbetet bör planläggas för självverksamhet i grupper, vilka behandlar olika delområden genom att utnyttja av läraren anvisad litteratur (böcker, tidskriftsuppsatser, tidsningsartiklar), eventuellt också genom att göra studiebesök och intervjuar olika yrkesutövare. På grundval av gjorda anteckningar — lärjungarna bör alltid vänjas vid att arbeta med papper och penna till hands —

redovisas sedan de inhämtade sakkunskaperna genom muntlig redogörelse. Förutom övning i tyst läsning och muntlig framställning ger detta arbete material till hela klassen för ordstudier, rättstavning, språkvård och uppsatsskrivning. Av läraren kräves emellertid detaljerad förberedelse.

Vid ett sådant arbetssätt som det ovan berörda kan en boksamling i klassrummet svårligen undvaras. Även för modersmålsundervisning i andra former är ett klassbibliotek synnerligen värdefullt. Tyvärr går det inte alltid att åstadkomma ett sådant. Anslagen till böcker och undervisningsmaterial vid läroverken är ofta så små, att lärjungebiblioteket inte räcker till för bokdepositioner i de olika klassrummen, och vad lärjungarna själva kan bidra med blir många gånger för litet givande för den egentliga undervisningen. Därtill kommer, att under nuvarande lokalbrist varje klass inte alltid kan räkna med att få disponera ett eget klassrum. Skall modersmålslektionerna förläggas än hit och än dit, blir det praktiskt taget omöjligt att hålla och anlita ett klassbibliotek. Även på annat sätt försvåras lärjungarnas självverksamhet av lokalbristen. Om en klass uppdelas i arbetsgrupper, är klassrummet i regel för litet för att bereda plats åt alla, varför några grupper då brukar hänvisas till ett för tillfället ledigt klassrum. Tillgången till sådana lediga klassrum minskas emellertid eller försvinner helt, i och med att en skola måste taga emot fler undervisningsavdelningar än den har klassrum. Önskvärt vore, att varje skola förfogade över ett antal mindre gruppstudierum, helst i anslutning till biblioteket. En sådan anordning är nära nog ett villkor för en reformerad undervisning speciellt i modersmålet.

Självfallet ställer en mer differentierad undervisning stora krav på lärarens arbetstid och arbetskraft. Redan den traditionella rättningen av lärjungarnas skrivningar är ju ytterst betungande för modersmålsläraren. Skall lärjungarna mer än hittills sysselsättas med språkbyggnadsövningar och andra lösningar av givna arbetsuppgifter, ökas lärarens granskningsarbete inte ovä-

sentligt. Än mer torde arbetsbördan växa därigenom, att lärjungarnas självverksamhet förutsätter mycken förberedelse från lärarens sida — inte endast utarbetande av uppgifter utan också framskaffande av litteratur och annat arbetsmaterial. Över huvud taget fordrar de mer eller mindre nya momenten i modersmålsundervisningen noggrann eftertanke och åtskillig uppslagsrikedom, grundad på förtrogenhet med lärjungarnas intressen och föreställningsvärld, och ställer därjämte lärarens organisationsförmåga på hårda prov. Förberedelserna blir så mycket mer tidskrävande, som metodiken här i stort sett alltjämt befinner sig på experimentstadiet och läroböckerna i allmänhet inte hunnit tillägna sig så mycket därav.

Det kan fördenskill inte undgås, att modersmållärarnas arbete blir en kompromiss mellan vad de skulle vilja och vad de orkar med. Det saknar dock inte sin betydelse, att de har ögonen öppna för vad som under gynnsammare betingelser kan uträttas. Detta ger en ändamålsenlig inriktning åt de förhållandevis blygsamma ansatser, som verkligen kan göras. Med tiden kommer säkert också mödorna att lättas genom en rikare metodisk litteratur med detaljanvisningar och genom bättre tillgång på arbetsmaterial. Redan nu torde åtskilligt kunna vinnas genom samarbete mellan olika modersmållärare vid en skola. Bland annat bör de arbetsuppgifter, som en lärare utarbetat och praktiserat, kunna sättas in i en skolan tillhörig pärm för arbetsuppgifter att användas även av andra lärare.

Ännu ett tidsproblem uppställer sig: hur skall det bli möjligt att på ett begränsat timal hinna med allt, som skall ingå i modersmålsundervisningen? Nya moment har undan för undan kommit till, allt under det att ämnets timal minskats i realskolan. Inte utan skäl finner många lärare problemet olösligt. Det enda medel, som kan anvisas i detta läge, torde vara, att den begränsade tiden utnyttjas så effektivt som möjligt. Stor frihet måste vara lärarna medgiven beträffande sättet att meddela undervisning, men ett oavvisligt krav är, att så-

dana hittills ofta för litet beaktade moment som ordkunskap, muntlig framställning och direkt handledning i uppsatsskrivning får tillräckligt utrymme i undervisningen. Frågan blir då, vilka andra moment som kan tåla en inknappning. Dit hör i första rummet innanläsningen, när den bedrivs tämligen planlöst såsom oförberedd högläsning med inströdda, något nyckfulla ordförklaringar. På många håll kan åtskillig tid vinnas — och samtidigt större behållning uppnås — genom att utbyta en god del av denna högläsning mot tyst läsning med ledning av arbetsuppgifter. Ej sällan torde också den traditionella satslösningen och grammatikdrillen kunna något inskränkas. Särskilt bör framhållas, att satslösningen och den systematiska grammatikgenomgången kan bli onödigt tidsödande därigenom, att den kommer på ett för tidigt åldersstadium, innan abstraktionsförmågan ännu hunnit utvecklas. Att engelska i stället för tyska numera blivit begynnelsepråk, underlättar avsevärt förskjutningen av mera svårfattliga grammatiska kunskapsmoment från ett lägre till något högre stadium. Därjämte torde på åtskilliga ställen mer tid än nöden kräver offras på rättstavningen, särskilt på diktamensövningar.

Det bör slutligen framhållas, att inte endast de lärare, som undervisar i ämnet modersmålet, är modersmållärare. Mer eller mindre har alla skolans lärare inflytande på och ansvar för att lärjungarna lär sig att riktigt och redigt använda sitt modersmål. Eftersom sakkännedom alltid är nära förknippad med ordkännedom, måste alla ämnen medverka till att ordförrådet berikas och uppfattningen av ordens betydelse befastes och nyanseras. Det ligger sålunda i de olika ämnenas eget intresse, att ordförklaringar ges målmedvetet och systematiskt. Detsamma gäller om övning i att skilja mellan väsentligt och oväsentligt stoff och att finna sammanhang mellan företeelserna. Att vid lämpliga tillfällen lägga upp behandlingen av ett avsnitt i kursen efter huvudlinjer, som antecknas på svarta tavlan, ger stadga åt kunskaperna på området och befordrar samtidigt den intellektu-

ella utvecklingen i allmänhet och förmågan av planläggning i synnerhet. Det blir här fråga om utbildande av en viss lästeknik — man kan ur begränsad synvinkel också betrakta den som läxläsningsteknik.

Förmågan att läsa med urskillning och god behållning i övrigt kommer till synes bl. a. i uppsatser över s. k. fackämnen. Vederbörande facklärare har att biträda modersmålsläraren med granskningen av dessa uppsatser och bör även i sin egen undervisning beröra de iakttagelser rörande uppsatsernas disposition och ämnets behandling, som granskningen givit anledning till. Ett mycket gott stöd åt modersmålsundervisningen ges också av väl skötta laborationsredogörelser i biologi, fysik och kemi. Naturligtvis får man inte fordra, att de skall rättas på samma sätt som vanliga uppsatser, men å andra sidan bör inte alltför framträdande språkliga otympligheter där tolereras. Bl. a. vore det olyckligt, om lärjungarna skulle få det intrycket, att vårt språk behöver vårdas endast i de svenska uppsatserna.

Vad beträffar muntlig framställning, bör varje lektion i skolan ge övning däri. En lärare, som godtagger språkligt otillfredsställande svar, anser måhända, att han inte har tid att rätta till uttrycken eller begära en bättre redogörelse, men sannolikt är detta dålig tidsekonomi på längre sikt även med tanke på hans eget ämne. Självfallet bör dock inte strävan efter språklig korrekthet leda till pedanteri. Särskilt på lägsta stadiet och gentemot mindre utvecklade lärjungar måste försiktighet iakttagas, så att inte ogynnsamma hämningar grundläggas. Vid snabbförhör vore det också orimligt att fordra annat än korta svar. Som regel bör dock, inte minst på lågstadiet, det kravet uppställas, att lärjungarna under viss del av en lektion skall svara med fullständiga meningar. I de något högre klasserna bör sammanhängande redogörelser mera få komma till sin rätt, än vad som nu torde vara brukligt. Särskilt goda tillfällen därtill ger redovisningarna för grupparbeten och individuella studier i orienteringsämnen. Föredrag över mer speciella fackämnen

kan också med fördel förläggas till lektioner i det skolämne, som närmast berör föredragets innehåll, bl. a. emedan fackläraren har de bästa förutsättningarna att bedöma innehållet och ge positiv vägledning. Över huvud taget måste av lärare i alla ämnen ihågkommas, att det inte är tillräckligt, att lärjungarna med sitt medvetande införlivar ett visst mått av kunskaper. Det är lika viktigt, att de kan ge uttryck åt sitt vetande och åt sina reflexioner med anledning av detta vetande.

II. Ämnets olika sidor.

I. Litteraturläsning.

Litteraturläsningen i realskolan och därmed jämförliga skolor har det dubbla syftet att hjälpa lärjungarna till att läsa med behållning och att läsa med glädje. Bland annat ur denna synpunkt bör de i MA uppställda principerna för *litteraturvalet* till alla delar noggrant uppmärksammas.

Omfattande undersökningar har givit vid handen, att ungdomens läsning är bunden vid vissa relativt klart avgränsade utvecklingsstadier (sagoåldern, robinsonåldern osv.). Hänsyn härtill bör tagas vid textvalet — förhållandena gestaltar sig olika i rena pojkklasser och i rena flickklasser — och läraren bör inte känna sig alltför bunden av att vissa verk brukar läsas i vissa klasser. Att årsredogörelserna allttjämt upptager ungefär samma huvudverk som i slutet av 1800-talet — Fänrik Ståls sägner, Älgskytterne, Svenska bilder, Fritiofs saga — kan tolkas som ett tecken på för långt driven traditionalism i detta hänseende. Tämmligen säkert har pojkar i klass 4⁵ större behållning av t. ex. Mälarpirater än av Älgskytterne. Och det finns inte, såsom många tyckes tro, någon föreskrift om att Fritiofs saga skall läsas. Härmed vare dock inte sagt, att Älgskytterne och Fritiofs saga alldeles bör försvinna från realskolan. Avgörande blir, om lärjungarna kan nå någon verklig kontakt med dessa verk — det beror dels på klassens allmänna nivå, dels på lärarens förmåga att levandegöra. Om Fritiofs saga läses, kan det vara lämpligt att

begränsa sig till de bästa och mest dramatiska romanerna med referat av mellanliggande partier. Några av de lättast tillgängliga och fullodigaste dikterna i Svenska bilder (Djursholm, möjligen Vita frun, Stenbocks kurir, På Värnamo marknad) försvarar väl sin plats i samband med historieverksamheten, men hela samlingen kan knappast komma i fråga. Fänrik Ståls sägner har väl fortfarande betydande tjuvkraft och lämpar sig särskilt väl för att ge unga litteraturläsare vissa grundläggande föreställningar om poesiens verkningssätt. Dock bör endast en del av sägnerna — högst hälften — läsas i skolan.

Många anser, att versen blivit otillbörligt gynnad i vår läsundervisning på bekostnad av prosan. Detta är sannolikt riktigt, men i reaktionen mot den ena ytterligheten bör man akta sig för att gå till motsatt överdrift. Förmågan att uppleva poesi är emellertid ganska individuell. Så långt möjligt bör därför lärjungarnas personliga inställning beaktas. Detta kan ske bland därigenom, att de i stor utsträckning själva får välja dikter för uppläsning. Det torde likaså vara berättigat att ge lyriken större utrymme i flickklasser än i pojkklasser. Dock bör ej heller pojkarnas mottaglighet för poetisk stämning underskattas. Det gäller blott att finna den rätta dikten och det rätta ögonblicket. Övriga mycket kan vinnas genom anknytning till något för lärjungarna aktuellt, exempelvis årstider, väderleksförhållanden eller uppmärksammade händelser. Kurserna i olika orienteringsämnen ger också värdefulla anknytningspunkter. Om en dikt skall läsas mer fristående, är det i allmänhet önskvärt, att läraren genom ett kort samtal söker rikta lärjungarnas fantasi åt rätt håll. Han får då även tillfälle att ge erforderliga ord- och sakförklaringar. Ofta är det lyckligast att inte från början ange, vart en sådan inledning syftar. En dikt mister lätt sin fräschör, om klassen först skall få höra ungefär följande: »Vi ska nu läsa en dikt A av NN, men för att ni skall kunna förstå den, måste ni först lära er en del saker». Särskilt på lågstadiet bör i övrigt sådan dikt und-

vikas, som inte kan göras begriplig och njutbar utan alltför omfattande kommentar.

Bestämmande för litteraturvalet blir i första hand läseboken. Läraren bör dock inte begränsa sig till texterna där. Mer än hittills vanligen skett, bör längre prosaverk beredas plats i läsundervisningen. Genom att på det sättet skapa en förbindelse mellan skolan och lärjungarnas privata nöjesläsning får läraren bättre förutsättningar än eljest att påverka utvecklingen av deras litterära smak. Det finns därvid ingen anledning att undvika böcker med äventyr och spänning, men på samma gång måste läsarna få göra bekantskap med verkliga människor och mötas av mänsklig värme. Bland lämpliga prosaverk kan nämnas Mina pojkar, Anna-Clara och hennes bröder, Mälarpirater, Ulla-Bella, Herr Arnes penningar, Röde Orm, Hemsöborna, Hans nåds testamente, Flickan i frack, någon kortare isländsk saga, Swedenhielms och Lycko-Pers resa. För det lägsta stadiet kan utländsk litteratur i översättning svärigen undvaras. Bland många andra kan följande böcker ifrågakomma: Robinson Crusoe, Jordan runt på 80 dagar, Den hemlighetsfulla ön, Djungelboken, Havets hjältar, Skattkamarön, Tom Sawyer, Huckleberry Finn, Sotarpojken och Det blåser på månen. För att lärjungarna själva inte skall tvingas att bekosta sådana böcker, bör skolans bibliotek efter hand inköpa ett tillräckligt antal exemplar därav. Utgifterna därför måste anses relativt blygsamma i förhållande till materielanskaffningen för en del andra skolämnen.

Beträffande textvalet på realskolestadiet bör slutligen anmärkas, att det inte får ha en ensidigt skönlitterär karaktär. Av denna anledning behöver nuvarande läseböcker kompletteras med dagstidningar och tidskrifter (t. ex. enstaka artiklar i »Det bästa» eller »Hörde Ni?»). Förutom att lärjungarna därigenom vinner värdefull kunskap om det samhälle, vari de växer upp, ger det aktuella stoffet utgångspunkter för muntlig och skriftlig framställning av skilda slag. Inte minst för undervisningen i upp-

satsskrivning i de högre klasserna är det nödvändigt att ha tillgång till mönsterbildande sakprosa. Ett tidningsnummer ger därjämte utmärkt material för ordstudier och iakttagelser av växlande framställnings-sätt.

I samband med läsningen i skolan utnyttjas lärjungarnas spontant visade intresse genom hänvisning till bredvidläsning av lämplig litteratur. De individuella variationerna bör då tillgodoses, så långt lärarens förmåga sträcker sig. Önskvärt är, att läraren kan rekommendera ej blott skönlitteratur utan också t. ex. korta biografier över märkliga personer, populärt skrivna framställningar över upptäckter och uppfinningar och annan kunskapsbefrämjande litteratur. Lärjungarnas läslust kan ävenledes stimuleras genom anordnande av klassbibliotek och bokcirklar.

Enligt de nya undervisningsplanerna skall läsningen av dansk och norsk litteratur börja redan i klass 2^a. (När en klass i den 5-åriga realskolan angives, avses här och i fortsättningen även motsvarande klasser i den 4-åriga realskolan och i flickskolan.) Under de två första åren bör företrädesvis det språk läsas, som lärjungarna har lättast att förstå med hänsyn till ortens geografiska läge och den egna dialekten. I övrigt hänvisas till överstyrelsens särskilda anvisningar för läsning av danska och norska (jfr ovan s. 55).

Vid inträdet i den högre skolan har lärjungarna förvärvat grundläggande *lästeknik*. Denna måste sedan ytterligare befästas och utvecklas. Kravet på god uppläsning bör uppehållas på alla stadier. Målet är, att uppläsningen visar riktig uppfattning av det lästa och väcker intresse hos åhörarna. All högläsning i klassen skall vara välläsning, även om den är avsedd att förmedla kunskap. Framför allt på lågstadiet bör den i stor utsträckning vara förberedd, antingen i hemmet eller genom tyst läsning i skolan. Modersmålets läxtimmar bör inte helt reserveras för språkläran utan också tagas i anspråk av bl. a. arbetet på bättre innanläsning. Då bör emellertid uppgifterna

fördelas individuellt eller gruppvis. En lärjunge, som hemma allvarligt bemödat sig om att åstadkomma en god uppläsning, bör i skolan få tillfälle att i åtminstone någon mån visa resultatet av mödorna.

Det ligger i sakens natur, att den tysta läsningen i den högre skolan får vida större utrymme än högläsningen. Den är den mest tidsbesparande och naturliga läsformen vid kunskapsförvärvande, och gjorda undersökningar tyder på att den i regel ger den säkraste förståelsen och behållningen. Det är därför av vikt, att systematiska övningar i tyst läsning bedrivs. Lämpligast är att före läsningen ge de ordförklaringar, som är nödvändiga och kan ges isolerade. Lärjungarna bör i övrigt vänjas vid att anteckna eller stryka under ord, som de ej förstår, och rådfråga ordlista, eventuell uppslagsbok i klassrummet eller läraren. Efter läsningen förvissas sig läraren genom kontrollfrågor om att lärjungarna har rätt uppfattat det lästa, såväl enstaka dunklare ställen som sammanhanget och tankegången i dess helhet. Då och då bör lärjungarna få ge en muntlig sammanfattning av det lästa, men att alltid begära ett referat skulle bli enformigt och för litet utvecklande. Den muntliga redogörelsen blir intressantare både för redogöraren och åhörarna, om det lästa skall återges ur någon viss synpunkt, som kräver en smula egen bearbetning av stoffet. Ofta är fördelaktigt att i förväg genom arbetsuppgifter rikta uppmärksamheten på sådant som särskilt skall iakttagas eller begrundas. Som omväxling bör även övningar i snabb läsning förekomma. Uppdraget gäller då att hastigt taga reda på vissa fakta eller söka förklaringen till ett visst förhållande.

Läsförmågan är i allmänhet — även på högre stadier — mycket skiftande inom en och samma klass. Det kan därför många gånger vara lämpligt att vid tyst läsning dela upp klassen i grupper. Framför allt bör de i förväg utdelade uppgifterna fördelas individuellt eller gruppvis. Om den enskilde lärjungen får känna, att just han har en uppgift att ansvara för, kan detta öka upptäckarglädjen och sporra honom till närma-

re eftertanke. Både utvecklande och uppfostrande är också, att åt ett par lärjungar överlämnas att gemensamt arbeta med en uppgift.

Litteraturbehandlingen blir i övrigt beroende av vad för slags text som studeras. Icke-skönlitterär prosa läser en vanlig människa för att få vissa kunskaper, som hon har behov av i sitt arbete, eller en mer allmän orientering inom något område, naturligtvis också för att få vägledning i sin åsiktsbildning eller i sitt handlande. Skolan torde ha all anledning att inrätta läsundervisningen efter dessa syften och speciellt att ge övning i att hämta fakta och synpunkter ur en given text. Häråt syftar bland annat såväl handledningen i läsläsningsteknik som bokkunskapen.

Betydelsefullt är sålunda, att lärjungarna lär sig urskilja, vad som är huvudsak och vad som är bisak, och får blick för att enskildheter kan inordnas i ett meningsfyllt sammanhang. Kan läraren ställa till förfogande två framställningar av ungefär samma ämne, blir jämförelsen ofta mycket instruktiv, åtminstone för de mer begåvade eleverna. Sådana jämförelser lämpar sig särskilt väl för grupparbete både i modersmålet och — kanske än mer — i orienteringsämnen. Redan på ett ganska tidigt stadium kan planmässigheten i den givna framställningen observeras, vare sig det är fråga om en kronologisk ordning eller en mer logisk uppbyggnad. Att sätta rubriker över ett stycke eller en avdelning eller att finna nyckelord i olika delar av en framställning underlättar i hög grad helhetsuppfattningen och ger samtidigt impulser för den egna uppsatsskrivningen. Med tanke på uppsatsskrivningen bör också, när den lästa texten ger anledning därtill, uppmärksamheten inriktas på författarens förmåga att binda samman olika avdelningar och att göra framställningen intresseväckande eller rent av spännande. Även iakttagelser av en författares möjligheter att åskådliggöra ett förhållande eller en tankegång kan många gånger vara fruktbarande. Att den lästa texten därjämte skall läggas till grund för

olika språkliga iakttagelser och ordstudier, anges uttryckligt i undervisningsplanerna.

Om all textbehandling gäller dock, att den inte får bli för omständlig. Att på det ena stycket efter det andra anlägga samma synpunkter kan vara lärorikt men blir lätt i längden enformigt och väcker leda, så att den goda avsikten förfelas. Konsten blir att i varje enskilt fall finna någon eller några givande synpunkter.

Särskilt måste detta iakttagas vid läsning av skönlitteratur, då lärjungarna inte bör hindras att få känna något av författarens egen berättarglädje och omedelbart gripas av stämningen. Det är inte något fel att alltemellanåt i de lägre klasserna låta tyst läsning förekomma enbart som rekreation utan varje kommentar och arbetsuppgift. Ofta är också omvittnat, att en dikt — läst eller sjungen — kan ge rika stämnings- och skönhetsupplevelser utan att i sin helhet förstås. Å andra sidan kan en stunds samtal om ett spännande kapitel i en bok uppdaga nya fängslande moment, och tonåringars sinne för poetiska värden behövs och tal åtskillig uppodling. På lägsta stadiet bör frågor och arbetsuppgifter beröra så pass enkla ting som händelseförloppet med orsaker och verkningar samt situationer och föremål. Några reflexioner kan också ganska tidigt knytas till människorna, deras handlingar och känslor. I de högre klasserna kommer karaktärsteckningen alltmer i förgrunden, men därjämte observeras t. ex. miljö- och naturskildringar, verklighetstrohet, stämning, grundtankar, tendens, komposition och olika stil- och uttrycksmedel.

Tiden medger inte, att hela litteraturkursen läses i skolan. Åtskilligt måste därför överlämnas till arbete i hemmet. Så blir fallet främst med längre prosaverk — ett eller två sådana bör läsas i varje klass. Det är då i regel lämpligast att läsa början (t. ex. ett 20-tal sidor) i skolan och därvid leda in uppmärksamheten på sådana förhållanden, som bör beaktas vid den fortsatta läsningen. För att hemarbetet inte skall kännas för betungande, bör läraren några gånger under loppet av den tidsperiod, som är anslagen för läsningen, låta

lärjungarna i skolan arbeta med sina uppgifter. Detta är särskilt motiverat, om uppgifterna fördelats gruppvis. Slutredovisningen ger utmärkta tillfällen till övningar i muntlig framställning: korta föredrag lika väl som en mer otvungen diskussion. Jämförelser med andra böcker blir också naturliga i detta sammanhang, och särskilt betydelsefullt är, om skillnaderna mellan god och underhållig litteratur kommer till synes. Läsningen av ett helt verk bör i övrigt inte inskränkas till epiken. Ätminstone någon gång i de högre klasserna bör lärjungarna få göra bekantskap med ett litterärt värdefullt drama och diskutera dess speciella verkningsmedel. Får de tillfälle att vara med om en riktig teaterföreställning — t. ex. s. k. skolteater — bör de helst i förväg orienteras om det stycke, som skall spelas, och intrycken av föreställningen bör sedan under närmast följande modersmålslektion befästas och fördjupas. En påpasslig lärare har också mycket att utvinna av radioteatern.

Ofta är lärjungarna i de högre klasserna intresserade av biografiska notiser om de författare som läses. Läraren bör taga vara på detta intresse men huvudsakligen begränsa sig till sådant, som kan hjälpa lärjungarna att bättre förstå meningen i det lästa och författarens avsikter med sitt verk. En bredare biografisk skildring blir dock berättigad, om den kan anses representativ för en viss tid. Värdefulla kulturhistoriska interiörer ges sålunda t. ex. i Tegnér's ungdomshistoria. Särskilt intresserade lärjungar kan hänvisas till lämplig biografisk litteratur — eventuellt kan det resultera i ett föredrag i klassen — och många gånger kan det vara tillrådligt, att läraren från biblioteket tar med sig och visar något annat verk av en författare än det som man behandlar i skolan. Sådana snabba presentationer av böcker skall emellertid ges såsom anvisningar för fri läsning och i regel inte såsom fakta att läggas på minnet.

Enligt de nya kursplanerna skall undervisning i verslärans allmänna grunder påbörjas i klass 3^e. Det torde under de första åren vara tillfyllest att i anslutning till versläsningen åskådliggöra begrepp som

rytm, meter, versfot, rim, vers och strof. Genomgången av de viktigaste vers- och strofformerna kan anstå till avslutningsklassen och bör taga befattning endast med det mest väsentliga.

Att särskild litteraturhistoria inte är behövlig på realskolestadiet, har ovan påpekats (s. 43). Om sådan lärobok skall användas, bör den tjäna mindre som läxbok än som uppslagsbok och bredvidläsningsbok — i den egenskapen kan den vara verkligt betydelsefull för mer försigkomna lärjungar. Under inga omständigheter får realskolans orientering i litteraturhistoria bli ett sammandrag av gymnasiets. Litterära strömningar måste beröras med stor försiktighet. En populär framställning av göticismens innebörd med anknytning till historien kan vara på sin plats, men försök att utreda exempelvis romantikens väsen och idéhistoriska bakgrund kan i realskolan inte leda till annat än meningstomma fraser. Rent litteraturhistoriska paralleller bör undvikas. Däremot kan det vara givande att samla läsningen av litteraturprov kring vissa motiv eller tendenser. Då kan lärjungarna själva upptäcka likheter och olikheter mellan olika diktares sätt att uppfatta en företeelse, och en och annan betydning kan ges om skillnaderna i olika tidskedens betraktelsesätt. Viktigast är dock, att läraren så långt han förmår ställer det lästa i relation till lärjungarnas egen erfarenhetsvärld och låter sådant trada fram, som kan vara av värde för deras personlighetsutveckling.

I flickskolans högsta klasser kan och bör litteraturundervisningen få en mer systematisk form. MA:s synpunkter på läsning av litteratur och litteraturhistoria i gymnasiet bör därvid i tillämpliga delar uppmärksammas. Då särskilda läro- och läseböcker inte finns utgivna för flickskolan, brukar i allmänhet gymnasiets böcker användas. Försiktighet måste då iakttagas, så att inte studiet blir alltför vittutsvävande. Ämneskonferenserna bör ingående diskutera kursernas omfattning och ge stöd åt en betydande nedskärning av stoffet. I övrigt får det anses fullt tillräckligt att

använda en mer kortfattad litteraturhistoria. Om läraren något utförligare vill framhäva det för ett verk eller en författare tidstypiska eller belysa de litterära strömningarna, ges alltid tillfälle därtill vid studiet av själva litteraturen. Ämneskonferenserna bör också känna sig fria nog att bestämma om t. ex. avvikelser från den rent kronologiska ordningen. En tänkbar studiegång är att ägna tiden i klasserna 5⁷ och 6⁷ (4⁶ och 5⁶) åt litteraturen från och med Strindberg — den bör redan då läsas med stöd av den litteraturhistoriska läroboken — och först under sista året eller de tre sista terminerna något mer planmässigt behandla äldre diktning. I varje fall bör tyngdpunkten vila på den nyare litteraturen. Målet för litteraturundervisningen i dessa klasser är givetvis en litterär bildning, som innesluter även överblick över den litterära utvecklingen särskilt i vårt land. Det väsentliga är dock inte kvantiteten av vad som genomgått under skoltiden och stannat kvar såsom minneskunskap, utan förmågan av förståelse, inlevelse och omdöme samt — ej minst — lust och behov att efter avslutad skolgång fortsätta att läsa värdefull litteratur.

2. Muntlig framställning.

Ehuru redan MA framhåller, att den muntliga framställningen fått ökad praktisk betydelse, torde denna sida av modersmålsämnet ännu icke ha fått tillbörligt utrymme i undervisningen. MA bör därför på denna punkt i alla avseenden ingående studeras.

Det dagliga skolarbetet ger ständiga tillfällen att öva lärjungarna i sammanhängande muntlig framställning. Denna skall vara en så självklar del av skollivet, att den i allmänhet inte uppfattas som direkt »talövning». Situationer och föremål i läst text, aktuella tilldragelser och händelser i skollivet kan ge anledning till *samtal*. Spontan får lärjungarna berätta om egna upplevelser, beskriva föremål eller handlingar, som kommit i blickpunkten för intresset, referera vad de läst i någon fråga som är på tal. Särskilt för att övervinna blyghet

och försagdhet hos inbundna och tystlåtna lärjungar är dessa otvungna samtal av stort värde. Lärarens främsta uppgift blir därvid att locka just de blyga och självkritiska lärjungarna att yttra sig; annars kommer samtalen lätt att domineras av ett fåtal talträngda.

Snart nog bör lärjungarna också få vänja sig vid att uppträda i katedern. En programpunkt under en »klassens timme» kan därvid bilda en naturlig övergång från bänken till katedern. För att det offentliga framträdandet skall bli till något av en vana, som övervinner ängslan att yttra sig inför ett auditorium, bör varje lärjunge upprepade gånger under läsårets lopp få hålla ett kort *anförande* på 3—5 minuter inför klassen. Det kan vara en berättelse om vad han varit med om eller en redogörelse för hobbies, yrkesarbete eller andra företeelser från den egna erfarenhetsvärlden. Mycket nyttiga är beskrivningar av ett arbete eller ett redskap. Då bör övningen omfatta även konsten att utnyttja åskådningsmateriel, t. ex. medförda föremål, planscher eller teckningar på svarta tavlan. Att finna lämpliga ämnen för sådana anföranden brukar gå ganska lätt för lärjungarna, om de väl kommer i gång. En flicka kan t. ex. få beskriva, hur hon sticker en jumper, kokar kaffe, lagar köttbullar, bakar en sockerkaka eller hur man hoppar hage eller spelar brännboll. För en pojke kan det ligga nära till hands att redogöra för hur han lagat en cykelslang, ryktat en häst eller fångat kräftor men också för hur en dammsugare fungerar och för vad offsideregeln i fotboll innebär. Det bör även kunna förekomma, att lärjungar får muntligt återberätta innehållet i sina uppsatser — vilket inte är det samma som att lära sig uppsatserna utantill.

Det är ytterst viktigt, att dessa övningar försiggår under en sådan stämning i klassen, att de blyga inte känner sig hämmade av kamraternas omdömen. För att en känsla av arbetsgemenskap skall kunna uppstå, torde det vara klokt att från början — och senare, när så visar sig behövt — diskutera syftet med övningarna. Har klassen

klart för sig, att man skall hjälpa varandra fram till ett bestämt mål, får kritiken en mening, som alla respekterar och är beredda att draga nytta av. För bedömningen kan vara lämpligt, att vissa enkla normer anges, exempelvis: Talade han så tydligt, att man kunde höra allt? Förstod man alltid, vad han ville säga? Talade han i fullständiga meningar? Upprepade han ord och vändningar alltför ofta, eller kunde han omväxla med uttrycken? Talade han så, att det var intressant att höra på? Om anförandet i något hänseende visar särskilda förtjänster, t. ex. en omedelbart fängslande början, ett effektivt slut, en träffsäker iakttagelse, en fyndig formulering eller skickligt utnyttjande av demonstrationsmaterielen, bör läraren framhålla detta dels som uppmuntran åt talaren, dels som föredöme för andra.

Från och med klass 3⁵ skall övningarna i muntlig framställning enligt undervisningsplanerna omfatta även utförligare *referat* och enkla *föredrag*. Gränsen häremellan och de tidigare anförandena blir självfallet ganska flytande — det blir väl främst fordringarna på innehåll och framförande, som successivt ökas. De väl förberedda föredragen bör ej heller utesluta kortare, mer improviserade anföranden. Att finna ämnen för referat och föredrag torde inte välla några större svårigheter. Redovisningen av individuellt arbete och grupparbete vid litteraturläsningen kan i stor utsträckning ske föredragsvis. Likaså kan uppläsningen av en dikt föregås av en kort orientering, som för lyssnarna underlättar förståelsen av det de skall få höra. Dagshändelserna ger mycket stoff till muntlig framställning. Bland annat kan »krönikor» av skilda slag rekommenderas, t. ex. över framstående idrottsprestationer en viss söndag eller under en månad eller över viktigare händelser i Sverige eller utomlands under en vecka. Självfallet bör lärjungar med specialintressen få välja föredragsämnen i anslutning till dessa intressen.

Med hänsyn till det praktiska livets krav har lärjungarna största nyttan av att lära sig tala fritt. De bör därför avrådas från

att utarbeta sina föredrag som uppsatser, vilka därefter ordagrant återges ur minnet. Visserligen bör ett föredrag vara förberett: nödvändigt material skall samlas och anteckningar göras. I katedern bör lärjungarna dock inte — utom i undantagsfall, t. ex. om föredraget har en mer utpräglat litterär karaktär, där stor omsorg ägnats ordvalet — få taga med annat än ett papper med »stolpar» och någon enstaka formulering. Vare sig föredraget i förväg helt utskrivits eller inte, måste det framföras på ett talat språk utan invecklad meningsbyggnad eller pluralformer av predikatsverben eller andra rent skriftspråkmässiga uttryckssätt. Vad som skiljer talspråk från skriftspråk bör sålunda genomgå inte endast med tanke på uppsatsskrivningen utan också för den muntliga framställningens skull. Vid förberedelserna bör lärjungarna hålla i minnet, att de skall tala inför ett auditorium, som kanske från början är likgiltigt för föredragets ämne eller rent av inställt mot dess syfte men måste bli intresserat för att kunna upplysas och kanske övertygas. Vid kritiken av föredragen kan lämpligen diskuteras, vilka medel talaren använt för att väcka intresse, och det bör alltid betraktas som en betydande förtjänst hos ett föredrag, om det kunnat fångsla åhörarna.

De otvungna samtalen i de lägsta klasserna bör under hand övergå till mera regelrätta *diskussioner*. Undervisningsplanerna talar om »enkla diskussionsövningar» redan i klass 1⁵. Därmed torde främst åsyftas, att lärjungarna alltifrån begynnelseklassen bör göras förtrogna med de elementära reglerna för allt tankeutbyte. De bör lära sig att inte falla varandra i talet, att uppträda hövligt, att söka förstå och ej missuppfatta andras meningar och att hålla sig till ämnet. Medan de väntar på att få ordet, bör de tänka igenom vad de skall säga, så att de tar var sak för sig och får sammanhang i sina inlägg. Självkritiska lärjungar, som inte anser sig ha något nytt att komma med och därför föredrager att sitta tysta, kan med fördel användas som inledare. I de lägre klasserna torde läraren i allmänhet själv böra leda diskussionerna. Han kan

då ge antydningar om synpunkter, som annars skulle bli obeaktade, och i övrigt vaka över att diskussionen inte hamnar i ordtvister om oväsentliga ting eller på annat sätt urartar. Från och med klass 4^s, då de förberedda diskussionerna enligt undervisningsplanerna skall sätta in, torde det vara lämpligt att låta enskilda lärjungar försöka sig som ordförande. I det sammanhanget ges också någon handledning i förenings-teknik.

Genom samtal och återreferat i anslutning till muntlig framställning bör lärjungarna från början få klart för sig, hur viktigt det är för allt skolarbete och för samlivet mellan människor över huvud taget att lyssna aktivt. På något högre stadium bör de därjämte få handledning i att göra anteckningar under föredrag. En nyttig övning är att låta en lärjunge omedelbart efter ett föredrag i klassen sammanfatta huvudpunkterna i detta. Även andra föredrag, t. ex. i radio, kan bli föremål för referat i skolan — helst inte endast under modersmålslektionerna.

Till den muntliga framställningen hänföres också *dramatiska framträdanden*. I ovanligt hög grad stimulerar de till aktivitet på olika områden. De torde bland annat vara modersmålsundervisningens verksamaste hjälpmedel att bibringa lärjungarna god artikulation, uttrycksfull betoning, naturlighet och säkerhet i uppträdandet. Samtidigt ges värdefull näring åt fantasi- och känsloliv. Givetvis ställer sig detta moment i undervisningen ganska olika för olika lärare: en del lärare har utpräglade anlag för att uppträda som skådespelare och regissörer, andra har mindre håg och läggning för en sådan verksamhet. Det bör dock stå klart, att den tid i skolan, som ägnas häråt, i allmänhet får anses vara väl använd.

Improviserade dialoger kan lämpligen förekomma i de lägsta klasserna. Läsningen av en berättelse kan sålunda avslutas med att lärjungarna får »spela» den ur minnet. Är de från början inställda därpå och vana vid ett sådant arbetssätt, kan resultatet bli överraskande gott. Även situationer ur

vardagslivet kan läggas till grund för sådana improvisationer. I det sammanhanget bör ej heller försummas att t. ex. genom fingerade telefonsamtal ge lärjungarna övning i att göra förfrågningar och överbringa meddelanden. Önskvärt är vidare, att varje lärjunge på låg- och mellanstadiet ett par gånger under läsåret får medverka i kortare teaterstycken (valda ur t. ex. »Skoldramat» eller »Ungdomsteatern»). Dessutom bör lärjungarna uppmuntras att själva författa pjäser. På lågstadiet nås i regel bästa resultatet, om till underlag väljes en äventyrsberättelse, en situation från historien eller eventuellt en episk dikt. (Bl. a. lämpar sig fru Lenngrens dikter ganska väl för dramatisering.) Hela klassen kan deltaga i arbetet. I så fall får man gemensamt bestämma om planen i stort och om innehåll och personer i varje scen, varefter detaljarbetet utföres i grupper. Sedan klassen i sin helhet genomgått det färdiga förslaget scen för scen, utses skådespelare, och repetitionerna sätter i gång, delvis utom lektionstid. Att pjäsen redan i detalj diskuterats i klassen, dämpar ingalunda spänningen inför det slutliga uppförandet. Mindre instruktivt men enklare för läraren är att låta skilda grupper arbeta med var sin dramatisering under ledning av en för sådant arbete särskilt intresserad lärjunge.

De dramatiska framförandena, det må vara fråga om en inom klassen författad pjäs eller inte, förlägges delvis till klassens underhållningstimme. I tur och ordning bör olika grupper få svara för programmen. Även andra former av muntligt framförande bör då förekomma, såsom berättelser, korta föredrag, uppläsning av dikter och prosastycken. I begränsad utsträckning må även exempelvis frågesport, sång och musik kunna få upptagas på programmet. Läraren behöver inte — och bör knappast — i detalj deltaga i planeringen men skall dock se till, att underhållningen inte sjunker ned på ett för lågt plan. Bland annat bör han motarbeta de korta s. k. sketcher, som ofta på ett märkbart sätt bidrager till att utarma språket och avtrubba stilkänslan. I klasser med mer än 4 veckotimmar i mo-

dersmålet torde en dylik underhållningstimme kunna anordnas varje vecka. Alldeles bortsett från nyttopunkterna ges därigenom ett avbrott i det vanliga vardagsarbetet, som har stor psykologisk betydelse: gemenskapskänslan i klassen stärkes och trivseln i skolan ökas. På högre stadier får underhållningsprogrammen inskränkas till varannan vecka eller någon gång i månaden, dels av tidsskäl och dels på grund av att anspråken på framträdandena stigit och kommit att kräva mera förberedelse. I stället kan en lektion varannan eller var tredje vecka få form av »aktuell timme», då stoff från press och radio refereras och debatteras och klass- och skolanlegenheter diskuteras.

En lång rad mer eller mindre samhöriga synpunkter på det talade språkets funktion och uppgifter måste beaktas vid undervisningen i muntlig framställning. Därvid får inte heller själva *uttalsvärden* försummas. Då uppkommer bland annat frågan, i vad mån läraren skall tolerera dialektfärgat uttal. Olika meningar har framförts därom. MA föreskriver (ovan s. 43 f.), att »egendomligheter, som avvika från uttalet hos de bildade på respektive orter, böra . . . bortarbetas». Åtminstone så länge allmänna normer för ett värdat riksspråksuttal inte blivit uppställda, torde man böra stanna vid denna moderata ståndpunkt. Att tillämpningen i många fall kan bli svår nog, må ej fördöljas, i all synnerhet om läraren själv är från en helt annan landsända och därför inte känner skillnaden mellan bildat och mindre bildat uttal. Sådana egenheter i dialekten, som för människor från andra delar av landet medför svårigheter att uppfatta vad som sägs, bör dock alltid bekämpas. På en del håll har förekommit, att ämneskonferenserna gjort upp förteckningar på sådana lokala uttalstendenser, som inte kan godtagas. Exemplet rekommenderas till efterföljd. Särskilt värdefullt är att i dessa frågor söka samarbete med folkskolans lärare på orten.

Oberoende av inställningen till dialekterna måste skärpt vaksamhet iakttagas

mot vissa oarter i uttalet, som för närvarande tycks breda ut sig, framför allt tendensen till slapphet i artikulationen. Den framträder på olika sätt inom olika lokala områden. Detta visar sig bl. a. i den kartläggning av uttalsvanorna, som 1946 verkställdes av Modersmållärares förening och för vilken redogörelse lämnades i föreningens årsskrift 1947. Denna redogörelse innehåller även i övrigt så många värdefulla upplysningar och anvisningar — bl. a. om lägmäldhet — att den förtjänar att studeras av alla modersmållärare och helst även av andra lärare.

För uttalsvärden liksom för andra sidor av den muntliga framställningen har läraren ett utmärkt hjälpmedel i olika slags talregistreringsapparater. Det må blott ihågkommas, att de inte får användas på sådant sätt, att lärjungarna känner sig såradade. Sådan försiktighet måste även eljest iakttagas, när det gäller att bortarbeta störande dialektinslag och egenheter i uttalet. Tyvärr finns ingen tid anslagen till individuell behandling i detta hänseende. Möjligt kan, om läraren har klassen i sin hand och goda arbetsvanor råder där, större delen av klassen sysselsättas med tyst läsning och andra arbetsuppgifter, medan läraren och en mindre grupp i ett annat rum sysslar med uttalsövningar. Därigenom kan tiden mera effektivt utnyttjas.

Att en skolas lärjungar talar ett språk med läraren under lektionerna och ett annat språk med kamraterna på skolgården är ett faktum. Riskerna därav får väl inte överdrivas, men det är dock att beklaga, att skolan skall visa sig så maktlös inför språkvanorna inom lärjungarnas egen miljö. Föga står att vinna genom välmeniga förmaningar. Skall en förbättring av det torftiga och primitiva uttrycksförrådet bland tonåringar i deras vardagliga liv kunna uppnås, måste det ske genom att de får ett verkligt intresse för det talade språket och dess vård — ett intresse som inte inställer sig utan framgångsrik övning. Modersmålsundervisningen är säkerligen inte fri från underlåtenhetssynder i detta hänseende, genom att den muntliga framställningen så

ofta kommit i skymundan för språklära och uppsatsskrivning. Kamratgängens språk, där slang drives som sport, är ett fattigdomsbevis men uttrycker trots allt samtidigt ett behov av språklig förnyelse, som inte tillfredsställs inom mera kultiverade former. Kan eleverna i skolarbetet göras delaktiga av det vårdade talspråkets rika resurser, måste detta påverka även uttrycksvanorna utanför klassrummets dörrar.

3. Skriftlig framställning.

MA inskärper, att lärarens uppgift »är icke blott att rätta och genomgå uppsatser utan även — och i främsta rummet — att *handleda*». De nya undervisningsplanerna ger eftertryck härät genom att föreskriva dels förberedande övningar för uppsatsskrivning i de lägsta klasserna, där uppsatsövningarna för övrigt skall försiggå »under lärarens direkta ledning», dels anvisningar för skriftlig framställning i klasserna från och med 3^e. Undervisningsplanernas föreskrift om *förberedande övningar* får inte fattas så, att dessa övningar skall helt föregå de egentliga uppsatserna. I stället bör speciella övningar löpa jämsides med själva uppsatsskrivningen. Termen förberedande övning bör i övrigt tagas i vid betydelse och innefatta allt som främjar och berikar uttrycksförmågan. Det mesta, som förbereder och stöder den skriftliga framställningen, tjänar också den muntliga framställningen och språkuppfattningen över huvud.

Särskilt angeläget ur dessa synpunkter är, att lärjungarnas aktiva ordförråd utökas. Däri inbegripes såväl en exakt uppfattning av ordens betydelse som en efter hand vunnen säker känsla för ordens stilvärder. På lägstadiet kan förrådet av konkreta ord bli avsevärt rikare, om orden sammanställs med föremål eller bilder. Allt emellanåt kan man låta klassen, eventuellt i grupper, samla ord från ett visst område. Orden antecknas på tavlan, förklaras och föres in i arbetsböckerna. (Jfr också vad inledningsvis sagts om undervisning kring ett intresseområde.) Andra nya

ord än konkreta substantiv bör i regel sättas in i ett syntaktiskt sammanhang, så att betydelsen klart framträder — definitioner av abstrakta ord har föga värde åtminstone för de lägre klasserna. Ofta kan uppfattningen av ett ords innebörd underlättas, genom att motsatsord och synonymer anges. En ständig övning i att finna synonymer ger lärjungarna en inriktning på medveten språkiakttagelse, som är av stor betydelse för deras språkliga utveckling. Lärorikt kan vara bland annat att på tavlan skriva upp en synonymräcka och låta lärjungarna ordna den efter betydelsen och stil. I en stencilrad text kan också en rad synonyma ord och uttryck upptagas, bland vilka lärjungarna har att välja det för varje ställe lämpligaste. Som uppgift kan även ges att sätta in synonymer i en framställning med enformigt ordval.

Även ordbildningsläran kan bidra till att öka ordförrådet, genom att den ger klarare blick för ordens samhörighet, samtidigt som känslan för ordens betydelse blir säkrare. Även vid genomgång av främmande ord bör släktskapsord antecknas för att öka associationsmöjligheterna. I övrigt bör studiet av främmande ord i regel inte bedrivas såsom isolerat glosplugg, utan orden bör hämtas från ett naturligt sammanhang. Goda utgångspunkter ger läsningen av ett tidningsnummer. Orden bör införas i arbetsboken eller en särskild anteckningsbok, och inläringen kontrolleras med jämna mellanrum, t. ex. varannan vecka i form av frågesport eller lagtävling.

Av stort värde för uppsatsskrivningen är vidare s. k. språkbyggnadsövningar av skilda slag. Ej minst bör dessa inriktas på meningsbyggnaden. Redan på ett tidigt stadium bör lärjungarna lära sig avgränsa meningar med punkt i stället för komma. Med fördel sker detta genom särskilda övningar, vari sådana lärjungar deltagit, som visat brister i detta hänseende. En annan uppgift kan gälla omarbetning av en text med enformig meningsbyggnad, t. ex. den ständigt upprepade typen »När vi hade gjort det, så . . .». Lärjungarna kan också få ett stycke med något omkastade me-

ningar för att åstadkomma bättre sammanhang genom en annan meningsföljd. En framställning kan dessutom göras mera sammanhängande, genom att lämpliga övergångsord sättes in (t. ex. genast, i det samma, kort därefter, en stund senare, fortfarande, vidare, slutligen, också, ej heller, dock, emellertid, trots allt, nämligen, därför, således, sålunda). Då svagheterna i språkbehandlingen är olika hos olika lärjungar, är det ett önskemål, att språkbyggnadsuppgifterna i någon mån individualiseras. Åtminstone kan man befria en del lärjungar från formella övningar, som de inte har behov av, för att i stället låta dem ägna sig åt egen uppsatsproduktion.

Givetvis kan också muntlig framställning tjäna som förberedande övning för uppsatsskrivningen. I många hänseenden är det samma färdigheter, som bör uppodlas. Ofta kan en muntligt given berättelse eller beskrivning överföras till en uppsats, och redogörelser och beskrivningar av det slag, som ovan rekommenderades för muntlig framställning, bör även kunna avfattas skriftligt. Särskilt bör läraren taga vara på och utveckla lärjungarnas förmåga att iakttaga. De kan sålunda få i uppdrag att under del av en lektion utarbeta en kort men åskådlig beskrivning av t. ex. hur en katt bär sig åt, då han skall fånga en råtta, hur ett tåg rullar in på stationen och stannar där, hur en pojke och en flicka hälsar utomhus, vilken väg man skall gå från stationen till kyrkan o. d. Olika förslag läses upp och jämföres. Varianter antecknas på tavlan, och den bästa skildringen införes eventuellt i arbetsböckerna. På något högre stadium vidgas dessa formuleringsuppgifter, och kraven på språklig precision ökas. Bland annat kan bruksanvisningar till olika verktyg och arbetsbeskrivningar komma i fråga. Vidare bör lärjungarna få i uppdrag att avfatta telegram och rapporter och att göra sammandrag av tidningsartiklar.

Någon skarp gräns kan och bör ej dragas mellan vissa förberedande övningar och *uppsatsövningar under lärarens direkta ledning*. Skillnaden blir väl främst den, att

lärjungarna i senare fallet mera får följa sin egen ingivelse. Lyckligast är då, om läraren kan anknyta till eller framkalla ett uttrycksbehov hos den enskilde lärjungen. Sålunda bör lärjungarna på lägsta stadiet oftast ha frihet att skriva om något som för ögonblicket intresserar dem. Lärarens uppgift blir till stor del att ge uppslag till skriftlig behandling. Många gånger kan det verka frigörande på inbillningskraften, om lärjungarna får höra början på en berättelse och sedan på egen hand får fortsätta att fabulera. Det kan även bestämmas, att någonstans i uppsatsen skall ingå en viss mening — gärna ett fantasieggande replikskifte — eller att uppsatsen skall sluta på ett visst sätt. Mycket uppskattat kan det bli, att lärjungarna får skildra personer ur någon berättelse, som lästs i skolan, i nya öden och äventyr. Goda uppsatser kan också åstadkommas med bilder eller ännu hellre bildserier som underlag, och naturligtvis kan läraren även på mer traditionellt vis på svarta tavlan anteckna en rad förslag till ämnen. MA ger ytterligare exempel på hur intresset för skrivningen kan stimuleras, t. ex. genom att uppsatserna sammanföres till en för klassen gemensam bok eller till en klasstidning.

Uppsatsskrivning enligt detta mönster skiljer sig ganska bestämt från det vanliga systemet, att på en för ändamålet anslagen dubbeltimme alltid en uppsats — men endast en enda — skall presteras och att alla lärjungar under ett år skriver lika många uppsatser. Olika individer kan ju ha olika arbetstakt och olika mycket att uttrycka, och det vore onaturligt — och olyckligt för arbetsglädjen — att inte låta detta avspegla sig vid anordnandet av skrivningarna. Om såsom MA rekommenderar en dubbeltimme varannan vecka ägnas åt uppsatsskrivning, får lärjungarna då åstadkomma så mycket de hinner med för att fortsätta vid nästa skrivningstillfälle eller någon gång dessförinnan under en från klassundervisning ledig stund. Vid ett friare arbetssätt uppkommer regelbundet sådana stunder, och erfarenheten tycks visa, att lärjungarna

gärna använder dem just för uppsatsskrivning.

Hur viktigt det än är, att spontaneiteten tillvaratages vid uppsatsskrivningen, kan det dock knappast undvikas, att skrivningen redan i de lägsta klasserna delvis måste läggas mera systematiskt. Skulle lärjungarna helt få följa sina egna tycken, riskerades att deras stilistiska färdigheter bleve alltför ensidigt utvecklade. Vissa bestämda uppgifter gör inte med nödvändighet arbetet tråkigare. Avgörande är, att lärjungarna får tillfälle att göra en produktiv insats och inte endast reproducera. Två villkor måste emellertid därvid uppfyllas: dels att uppgiften inte överskrider de gränser, som deras allmänna mognad utstakar, dels att de kan se ett mål för och en mening i sitt arbete.

Uppsatsundervisningen är ett utmärkt medel att främja lärjungarnas intellektuella utveckling, men samtidigt måste läraren vara på sin vakt, så att han inte föregriper själva mognadsprocessen hos klassens flertal — då blir det magert resultat av hans och lärjungarnas ansträngningar. Bland annat får han inte ställa fordringarna för högt på ett mer skriftspråksmässigt uttryckssätt. Slang och utpräglat vardagliga vändningar bör motarbetas, men att i större utsträckning skriva om en omedelbar skildring till normalprosa är i bästa fall meningslöst, i många fall olyckligt genom den förvirring det skapar. Vid varje ändring bör tillses, att den inte formuleras på ett för barnen främmande språk, som de till nöds förstår men aldrig själva skulle kunna göra bruk av. Ej heller bör rättelserna för mycket bryta mot stilen i övrigt. Att i en enkel berättelse t. ex. ersätta »för» med »ty» är i många fall en stilistisk försämring i stället för en avsedd förbättring. Över huvud taget bör »normalprosan» inte få dominera som norm för undervisningen. Både på lågstadiet och högre upp är det viktigast, att språket är enkelt, naturligt och friskt men på samma gång så fast i sin byggnad, att det är lätt att fatta och inte ger rum för missförstånd.

Att singularformer av predikatsverbet får användas även efter pluralt subjekt, är numera en självklar sak. Detta gäller hela skolan igenom och alla slags uppsatser. Frågan är därför inte längre, hur skolan skall ställa sig till singularformerna, utan hur den skall ställa sig till pluralformerna. Alltjämt fordras regelmässig kongruensböjning i vissa ämbetskrivelser och av en del privata arbetsgivare. Detta gör, att lärjungarna vid utträdet ur skolan måste ha vunnit viss förtrogenhet med pluralformerna i olika tempus och conjugationer och med de viktigaste reglerna för deras rätta bruk. Ju mer pluralformerna försvinner ur skriftspråket, desto svagare blir den rent spontana reaktionen inför verbets numerus. Ett medvetet iakttagande av reglerna blir fördenskull nödvändigt, bland annat för att undvika felaktigt använda pluralformer. Den bästa övningen torde ges genom att i ett antal texter med enbart singularformer — sådana kan hämtas ur de dagliga tidningarna — genomföra pluralböjning enligt kongruensregeln.

I klass 3⁵ inträder en ny fas i uppsatsskrivningen, såtillvida som »uppsatsovningarna under lärarens direkta ledning» ersättes av ett visst antal *uppsatser*, skrivna på särskilda skrivdagar (enligt MA:s terminologi »uppsatsskrivning utan lärarens direkta ledning»). Detta bör dock inte utsluta, att en del skriftliga övningar anordnas även under de vanliga lektionerna. I själva verket är detta en förutsättning för den minskning i det föreskrivna antalet uppsatser, som företagits i de nya undervisningsplanerna. Det må också betonas, att uppsatsskrivningen på mellanstadiet så nära som möjligt bör ansluta sig till modersmålsundervisningen i övrigt, bland annat av psykologiska skäl. Känslan av att skrivningarna är övningar — och inte i första rummet prov — inställer sig lättare, om de äger rum i det vanliga klassrummet i stället för i skrivsalen eller högtidssalen. Då har läraren också bättre möjligheter att själv dela ut ämnena och inledningsvis

ge en del anvisningar och råd eller på annat sätt stimulera till ett gott arbete.

Ett önskemål är vidare, att hjälpmedel vid behandling av fackämnen skall kunna tillåtas i större utsträckning än nu är vanligt. Att den skrivande skall kunna kontrollera sakuppgifter och utnyttja litteratur i sitt ämne är självfallet vid allt författarskap i det praktiska livet — det är snarast ett fel att underlåta sådan kontroll. Så långt möjligt bör liknande arbetsvillkor beredas uppsatsskrivarna i skolan. Detta stöter på betydande svårigheter i fråga om examenskrivningar men torde åtminstone i någon utsträckning kunna genomföras vid de vanliga övningskrivningarna. Dagen före en skrivning kan tillkännages, att vissa läro- och läseböcker jämte en del andra böcker får medföras. En del litteratur, bl. a. en mindre uppslagsbok, kan också tillfälligt överflyttas från skolbiblioteket till klassrummet eller skrivsalen.

Ett steg längre i samma riktning tages genom de s. k. biblioteksskrivningarna. Såsom namnet antyder, var avsikten ursprungligen att förlägga skrivningarna till skolans bibliotek. Då detta endast mera sällan låter sig göra, har beteckningen — något oegentligt — kommit att gälla alla skrivningar, som en bestämd dag utföres på annat ställe än på lärorummet. Lärjungarna får då fritt välja lokal för utarbetandet av sina uppsatser: i klassrummet, på skolbiblioteket, på ett allmänt bibliotek eller i hemmet. I övrigt bör dessa skrivningar inte uteslutande bygga på böcker och annan tryckt litteratur. Lika värdefullt är, att de skrivande kan utgå från direkta iakttagelser av natur och arbetsliv, och olika slags reportage, t. ex. intervjuer, kan också förekomma. Stor vikt bör därvid läggas vid att de verkliga förhållandena blir vederhäftigt återgivna. Någon gång kan uppsatsen bestå av en redogörelse för en viss laboration eller en följd av samhöriga laborationer i ett naturvetenskapligt ämne. En sådan uppsats skall vara lika exakt i sina uppgifter som en vanlig fackredogörelse men bör därjämte skrivas så, att den

kan intressera en lekman. När uppsatserna skall grundas på litterära källor, bör dessa anvisas av läraren och på realskolestadiet i regel ej vara fler än två, varav den ena kan vara läroboken. Ämnena ges dagen före skrivningen eller beträffande iakttagelseämnena högst tre dagar i förväg. För ytterligare anvisningar om anordnande av biblioteksskrivningar hänvisas till *Aktuellt från skolöverstyrelsen 1949:11: »Biblioteksskrivningarna»* av Rolf Hillman. Med hänsyn till betygsättningen i svensk skrivning bör emellertid minst två skrivningar varje termin försiggå på lärorummet under sådan kontroll, att den skrivande inte får otillbörlig hjälp av utomstående.

Enligt undervisningsplanerna skall, såsom redan antytts, uppsatsskrivningen i klasserna 3^e—5^e suppleras med *anvisningar för uppsatsskrivning*. Även om dessa anvisningar stundom får sammanfattande karaktär, ligger det i sakens natur, att de inte får stanna vid abstrakta resonemang. Till stor del kan de anslutas till läsningen av litteratur och särskilda för ändamålet iordningställda texter. Av omedelbart värde för den skriftliga framställningen är lärjungarnas iakttagelser om disposition, ej minst sättet att börja och avsluta en framställning och att knyta ihop olika avsnitt, om variation i ordval och meningsbyggnad samt om bildspråk och andra målände uttryck.

Härmed bör egna konstruktiva övningar omväxla. Dessa kan avse t. ex. omarbetning av en given text ur vissa synpunkter för att åstadkomma bättre sammanhang, behagligare framställningssätt och större slagkraft (jfr ovan om förberedande övningar). Rätt bedrivna har även planläggningsövningar sin stora betydelse. De bör inte endast avse ämnet i stort utan också omfatta mera framträdande detaljer. Däremot är rent kramässiga dispositioner med en lång följd av logiskt betingade avdelningar och underavdelningar knappast att eftersträva. Även den gamla uppdelningen i inledning, avhandling och avslutning kan lätt bli konstlad. Snarare bör med

exempel visas, hur viktigt det är, att början fångar läsarens intresse för vad som sedan skall följa och att slutet inte kommer alltför tvärt. Beträffande dispositionsarbetet får inte heller förbises, att det grundläggande är, att lärjungarna verkligen har ett stoff att ordna. Särskilda övningar i att samla material bör då och då anordnas, men mera fruktbarande torde i regel vara, att lärjungarna göres uppmärksamma på fyllighet och konkretion i de studerade texterna. Detta behöver inte leda till slavisk efterbildning utan ger tvärtom impulser åt den egna fantasien.

I sina diskussioner med lärjungarna om uppsatsskrivning bör läraren alltid, samtidigt som han ger goda råd om metoder vid behandlingen av skilda ämnestyper, respektera lärjungarnas individuella arbetsvanor.

Övningar i att uppsätta *skrivelser av praktisk art* skall enligt de nya undervisningsplanerna börja redan i klass 4⁵ (i flickskolan i klass 5⁷). De bör uppmärksammas mera än hittills. Bland annat behöver lärjungarna övas i att skriva brev, varvid de naturliga anledningar till brevskrivning, som skollivet erbjuder, påpassligt utnyttjas (t. ex. klassfester och skolresor). Att säker behärskning av den mer affärsmässiga eller officiella stilen med dess schabloner ej kan vinnas på detta stadium, får inte leda till att brev till firmor, myndigheter och överordnade försummas. Framför allt bör emellertid lärjungarna allt ifrån de lägsta klasserna få vana vid att skriva privata brev. En del stående fraser, använda på rätt plats, tillhör övningarna, men i stort sett bör dock undervisningen inriktas på att låta det personliga träda i stället för det konventionella. När någon lyckats åstadkomma en trevlig poäng t. ex. i ett svarsbrev eller ett tackbrev, bör klassen i sin helhet få taga del av den. Det påstås, att svenskarna är tröga att svara på brev. Kan skolan bidra till att minska antalet obesvarade brev, är den vinsten inte att förakta.

Vad ovan anförts om uppsatsskrivningen i realskolan är att uppfatta endast som en komplettering på några punkter av framställningen i MA (ovan s. 46 ff.). Modersmålsläraren har sålunda alltså att där söka såväl huvudlinjer som detaljuppslag för sitt arbete med uppsatsskrivningen.

Beträffande speciellt *uppsatsträttning och betygsättning* gäller därjämte de utförligare Anvisningar för rättande och bedömning av svenska uppsatser, som 1944 utfärdades av skolöverstyrelsen (jfr ovan s. 55). Härutöver må några påpekanden göras.

Att det ofta kan vara svårt för läraren att finna medelvägen mellan att rätta för mycket och att rätta för litet, framhölls i sistnämnda anvisningar. Därvid anlades emellertid uteslutande pedagogiska synpunkter, och den outtalade förutsättningen var, att läraren hade tid och kraft att genomföra vad som pedagogiskt var motiverat. Denna förutsättning kan man inte alltid påräkna, om läraren har mer än två välbesatta klasser i modersmålet, något som i stor utsträckning är fallet. Ett nytt avvägningsproblem uppstår då. Uppsatsträttningen är knappast det väsentliga i modersmålsundervisningen; i varje fall bör inte lärarens ambition ensidigt koncentreras på att uppsåra och korrigera alla uppsatser. För lärjungarna kan det vara lika värdefullt, om förberedelserna för muntlig framställning eller för handledning i uppsatsskrivning får en del av den tid, som läraren eljest skulle ha lagt ned på att lämna från sig perfekt rättade uppsatser. I grunden har modersmålsläraren att så fördela sin arbetskraft, att ämnet som helhet gör den största vinsten.

I en sådan situation torde som allmän regel kunna uppställas, att i första hand sådana rättelser skall göras, som lärjungarna har den största nyttan av. Allt rättningsarbete skall ju utföras med tanke på lärjungarna, inte för själva uppsatsernas skull. Vad som enligt denna princip bör rättas, blir beroende på dels åldersstadiet, dels de individuella förutsättningarna inom klassen. Med nyssnämnda regel samman-

hänger nära, att vad som rättas skall rättas föredömligt. I och för sig är det långt bättre att rätta litet men väl än att rätta mycket men mera hafsigt. När lärjungarna fått tillbaka skrivningarna, tar de i allmänhet inte någon nämnvärd befattning med vad som ligger mellan de mer eller mindre rödfärgade partierna. Svagheter och felaktigheter där, som lämnats obeaktade, torde därför inte få särskilt skadliga efterverkningar. Däremot observeras — och bör mycket noggrant observeras — de ställen, där det röda bläcket påkallar uppmärksamheten. Då måste ändringarna vara fullgoda och instruktiva. Ofta förhåller det sig också så, att vad som vållar läraren det största besväret vid rättningen, berör sådant som lärjungarna på realskolestadiet endast ganska ofullständigt kan tillgodogöra sig. Det är förklarligt, om en lärare då vill finna en rimlig proportion mellan sitt eget arbete och dess värde för lärjungarna. Det må inte heller förtänkas honom, om det bjuder emot att med stort huvudbry lösa upp språkliga knutar, som lärjungarna snört samman i ren lättja. I sådana fall som de nu nämnda bör det kunna vara tillräckligt att i marginalen ange — eventuellt genom ett överenskommet tecken — att stycket inte är godtagbart, och sedan vid enskild genomgång försöka klargöra, varför man inte kan skriva på det sättet. Om den väsentliga bristen kan uttryckas i några få ord, bör helst en anmärkning därom också göras i marginalen.

Av ovan antydda skäl kan — med nuvarande undervisningsskyldighet för lärarna — inte alltid krävas, att uppsatsrättningen blir helt igenom oklanderlig. Ett sådant medgivande innebär dock ingalunda, att sanktion givits åt vårdslöst skötta uppsatser. Bland annat måste läraren vara så väl förtrogen med varje uppsats, att han kan sätta rättvisa betyg — den dubbla genomgången av uppsatserna är motiverad minst lika mycket av betygsättningen som av rättningen. Att återlämna en slarvigt rättad uppsats får därjämte olyckliga återverkningar på klassen. Läraren måste ofta

— tyvärr — ensam representera den publik, som uppsatsskrivarna bör ha i tankarna. Märker de, att även denne läsare sviker dem, har de ingen att skriva för. En nonchalant rättning leder fördenskull ganska ofelbart till en viss nonchalant hållning hos de skrivande, och därmed är det på upphållningen med uppsatsskrivningens värde både moraliskt och språkligt. Om läraren vill, att hans lärjungar skall göra sitt bästa, måste han se till, att de får känna, att han svarar på deras ansträngningar med en motprestation.

För att lärarens möda med rättningsarbetet skall kunna ge verklig behållning, måste rättelserna bli beaktade av lärjungarna. Kontrollen därav är knappast mindre viktig än själva rättningen — ett förhållande som ej sällan förbises. Den kan naturligtvis ordnas på olika sätt. Ganska effektivt synes vara, att var och en får i hemläxa att gå igenom rättelserna i sin uppsats så noggrant, att han kan förklara dem. Den som trots allt inte förstår en eller annan rättelse, bör före förhöret be om närmare förklaring. Själva förhöret kan gå ganska fort, om läraren vid en rundvandring i klassen gör stickprov: Varför duger inte det uttrycket? Varför har jag ändrat så? Varför skall det stå komma där? etc. Om lärjungarna själva skall delvis rätta sina uppsatser efter korrekturtecken i marginalen, måste läraren se till, att de vid omarbetningen bildar uttrycken riktigt och bygger meningarna så, att den sista villan inte blir värre än den första. Åtskillig tid kan han då spara för sig själv, om han granskar lärjungarnas förslag till ändringar, innan dessa införes i skrivböckerna. Detta kan ske individuellt under en arbetslektion.

4. Språklära.

Metodiken vid undervisningen i *grammatik* har en lång tradition att falla tillbaka på. Detta hindrar inte, att den erbjuder åtskilliga svårlösta problem. Svårigheten är framför allt, att grammatikstudiet, även när det lägges förhållandevis konkret,

ställer stora krav på lärjungarnas förmåga av abstrakt logiskt tänkande. Då denna förmåga är starkt begränsad före puberteten, bör den grammatiska studiegången vara sådan, att lärjungarna inte på tidigare stadium än nödvändigt belastas med svårtillgängligt stoff. I och med att engelskan efterträtt tyskan som nybörjarspråk, blir det möjligt att genomföra en psykologiskt bättre underbyggd lärogång än tidigare. Den fullt systematiska behandlingen av form- och satsläran kan sålunda i stort sett uppskjutas till klass 3°. Dessförinnan genomgås sådana sidor av grammatiken, som mera omedelbart gagnar den muntliga och skriftliga framställningen i modersmålet eller som lärjungarna behöver för att tillgodogöra sig samtidig undervisning i engelska.

Följande exempel på kursplan anger i stora drag, hur grammatikundervisningen kan fördelas. Skillnaderna i sak mot svarande exempel i MA är huvudsakligen betingade av att tyskan ej längre utgör begynnelsepråk.

Klass 1°. Formlära: substantiv i singularis och pluralis, bestämd och obestämd form, grundform och genitiv; substantivens genus; egennamn; adjektivens kongruensböjning och regelbundna komparation; räkneord; personliga, possessiva och relativa pronomen; verbets temaformer; presens, imperfekt, perfekt och pluskvamperfekt; imperativ; de vanligaste hjälpverben; exempel på adverb och prepositioner; de vanligaste konjunktionerna. Satslära: enkla sats; subjekt och predikat; huvudord och bestämning; enklare fall av subjektiv predikatsfyllnad; adjektiv och genitiver som attribut; akkusativobjekt; adverb och prepositionsuttryck som adverbial; förening av huvudsatser; enkla satsfogningar med konjunktionsbisatser och relativa bisatser; direkt anföring; interpunktion i anslutning till satsläran. Ordkunskap: sammansättningar; några vanliga avledningstyper; motsatsord och synonymer.

Klasserna 2° och 1⁴. Befästande av kunskaperna från klass 1° resp. folkskolan. Form-

lära: substantivens deklinationer; reflexiva, demonstrativa, interrogativa och indefinita pronomen; verbens kongruensböjning; particip; passivbildning; skillnaden mellan adjektiv och av adjektiv bildade adverb. Satslära: formellt subjekt; dativobjekt; prepositionsuttryck som attribut; epitet; adverbial som bestämning till adjektiv och adverb; agent; indirekta frågesatser; inskjutna bisatser; samordnade bisatser; bisatser underordnade andra bisatser; direkt och indirekt anföring. Ordkunskap: analys av ordbetydelse; ordbildning med omljud och avljud; ordfamiljer.

Klasserna 3° och 2⁴. Systematisk genomgång av formläran och satsläran, dock med möjlighet att till närmast högre klass uppskjuta vissa avsnitt, t. ex. bruket av reflexiva pronomen, verbformernas tidsbetydelse, speciella regler för verbets kongruensböjning, satsammandragning, utbrytning, satsfläta. Det viktigaste av skiljeteckensläran. Främmande ord: uttal, böjning, betydelse.

Klasserna 4° och 3⁴. Repetition av formläran, ordbildningsläran, satsläran och skiljeteckensläran. Genomgång av sådana avsnitt, som sparats till denna klass. Utförligare behandling av några grammatiska eller språkhistoriska frågor, t. ex. några av följande: tilltalsord i svenskan, familjenamn, lånord från olika tider, hemortens dialekt, idrottsspråk, analogibildning, betydelseförskjutningar, ordföljd, förhållandet mellan huvudsats och bisats, indirekt anföring. Fortsatta studier av främmande ord.

I *flickskolan*, där modersmålet har färre veckotimmar i de båda lägsta klasserna, utsträcker studiegången över en något längre tid. Den sammanfattande repetitionen förlägges enligt normalundervisningsplanen till klass 5⁷ (4°).

Som kommentar till ovanstående förslag till fördelning av det grammatiska stoffet må — vid sidan av synpunkterna i MA (ovan s. 50 ff.) — framhållas följande.

Med hänsyn både till den skriftliga behandlingen av modersmålet och till studiet av engelskan bör grammatikundervisningen

i de lägsta klasserna följa en väl genomtänkt plan, men någon fullständighet i genomgången eller strängt logisk gruppering av materialet bör inte eftertraktas. Så t. ex. finns ingen egentlig anledning att i klass 1⁵ indela substantiv efter betydelsen. För engelskans skull bör lärjungarna kunna säkert skilja mellan singularis och pluralis, men fördenskull behöver inte begreppet deklinationer införas. Det kan sparas till en senare återblick på substantivets böjning; termen får praktisk betydelse först i samband med den tyska grammatiken. För modersmålets del är det mest angeläget, att de rätta formerna brukas, dvs. att språkkänslan utvecklas. Arbetet får sålunda inriktas på att motarbeta former som »strumper», »barnena» och »örona» eller direkt dialektala böjningar. Än mer överflödigt är att tala om adjektivets bestämda och obestämda deklinationer; snarare kan det vara motiverat att upptaga termen kongruensböjning redan från början. Likaså kan konjugationsindelningen uppskjutas, fastän lärjungarna övas att säga tema på verb och därvid får skilja mellan svaga och starka verb. Det allra viktigaste i verb-läran på lägsta stadiet är, att lärjungarna får säkerhet i att bestämma presensformer och imperfektformer, bl. a. av de vanligaste hjälpverben. Futurum som tempus kan utslutas åtminstone före klass 3⁵, i all synnerhet som omskrivningen med »skall» vanligen har modal betydelse och framställningen därför kan bli direkt missvisande.

I satsläran gäller det på lägsta stadiet framför allt att kunna avgöra, vad som är subjekt och vad som är predikat. För att undvika ordplockning, som lätt blir mekanisk och leder bort från satsens betydelseinnehåll i stort, torde det då vara mest ändamålsenligt att taga med hela subjektsdelen och hela predikatsdelen. Grundläggande för satslösningen blir sedan begreppen huvudord och bestämning. De gängse namnen på bestämningarna (s. k. satsdelar) inläres relativt tidigt, men endast successivt fullständigas bilden av deras funktioner. Predikatsfyllnaden (subjektiv predikatsfyll-

nad) omnämnes redan i samband med ordklassen adjektiv; adjektiv bestämmer substantiv antingen som predikatsfyllnad eller som attribut. Då behandlas emellertid predikatsfyllnad endast vid verben vara och bliva. Den objektiva predikatsfyllnaden kommer in i kursen tidigast i klass 3⁵. Begreppet attribut klargöres vid behandlingen av adjektiv. Då kan man också anknyta till vad man läst om genitiv vid substantiv och konstatera, att ett attribut även kan utgöras av substantiv i genitiv. Men tanke på engelskans »of-genitiv» får man också på förhållandevis tidigt stadium visa, att ett substantiv med preposition kan tjänstgöra som attribut, men exemplifieringen bör inskränkas till mycket enkla fall. Akkusativobjektet torde böra behandlas redan på lägsta stadiet. Eventuellt kan man använda den enkla termen objekt, till dess man — tidigast i klass 2⁵ — tager upp dativobjektet. Vid den första presentationen av adverbial torde det vara lämpligast att utgå från prepositionsuttryck som bestämning till verb. I övrigt bör bestämningen adverbial vara det primära och ordklassen adverb det sekundära. Drill med prepositionsadverbial och prepositionsattribut är direkt förkastlig på lägsta stadiet och onödig även högre upp. Däremot blir det för engelskans skull ofrånkomligt att — tyvärr något för tidigt ur psykologisk synpunkt — öva skillnaden mellan adjektiv i neutrum och adverb, som bildats av adjektiv.

Satsföreningar med dels uteslutande huvudsatser, dels huvudsats och bisats måste demonstreras redan i klass 1⁵. Dock bör man tills vidare hålla sig till okomplicerade meningar, för att de elementära kunskaperna skall kunna säkert inpräntas. Fordringarna på att känna igen huvudsatser och bisatser får på detta stadium vara synnerligen måttfulla. Vid allt grammatikstudium måste analysen ständigt kombineras med rent laborativa övningar, och detta är här mer befogat än någonsin. Att räkna upp, indela och sätta etiketter på de underordnande konjunktionerna kan inte få komma i fråga i klasserna 1⁵ och 2⁵ men väl att

bilda meningar med dem: t. ex. att hitta på bisats, när huvudsatsen och konjunktionen är givna, att foga olika slags bisatser till en given huvudsats, att i en given mening finna synonymer till konjunktionen, att skriva en sammanhängande berättelse, där vissa givna konjunktioner skall ingå. Skillnaden i betydelse mellan t. ex. »medan» och »emedan» kan mycket väl klargöras, utan att man använder termerna temporal och kausal. Ännu på realskolans högstadium torde exercisen med olika slags konjunktioner böra få begränsad omfattning; termerna bör med tiden inläras, särskilt som de förekommer i grammatikorna i de främmande språken, men huvudvikten lägges i modersmålet vid betydelseförhållandena och inte vid minnesramsor. Eftersom lärjungarna själva i sina berättande uppsatser i stor utsträckning använder direkt anföring, bör denna genomgås redan i klass 1⁵. Däremot kan övningar med indirekt anföring utan större olägenhet anstå till senare tidpunkt.

I samband med satsläran behandlas interpunktionen. För tillfället rådande förakt för komma i tryckt litteratur bör inte få leda till att kommateringen i skolan vårdslösas. Den har otvivelaktigt betydande pedagogiskt värde och underlättar uppfattningen av det lästa. Naturligtvis får den inte drivas till pedanteri. Till ledning för läraren i tveksamma fall rekommenderas Skrivregler, utgivna av Nämnden för svensk språkvård.

Ovan givna antydningar om studiegången i svensk grammatik — vilka självfallet inte har bindande karaktär — får inte tolkas som en undervärdering av fasta kunskaper i svensk grammatik. Det minimum, som inhämtas i klasserna 1⁵ och 2⁵, skall i samband med tillämpningsövningar inläras grundligt. I klass 3⁵ måste vidare — trots reduceringen av antalet timmar i denna klass — avsevärd tid ägnas åt grammatiken. Finesser i satslösningen och andra distinktioner av övervägande teoretiskt intresse får lämnas därhän, i regel även systematiska utredningar och grupperingar i

betydelseläran (t. ex. av sådana moment som betydelsen av bestämd och obestämd form hos substantiv och adjektiv, genitivens olika betydelse, de olika fallen av konjunktiv, betydelsen av skall och skulle). Kvar står dock, att lärjungarna skall bibringas en klar överblick över formsystemet och en snabb och säker uppfattning av elementen i sats- och meningsbyggnad.

I MA inordnas behandlingen av frågor rörande *språkriktighet och stilistik* under rubriken språklära, men samtidigt betonas vikten av att dessa frågor ständigt beaktas vid modersmålsundervisningen, såväl i samband med litteraturläsningen och uppsatsgenomgången som i anslutning till föredrag och diskussioner. Naturligt nog kommer många av språkbyggnadsövningarna till grammatiken att direkt avse språkriktighet. Då språkkänslan till mycket stor del är en produkt av ständiga analogibildningar, ger goda mönster en bättre och säkrare ledning än felexempel. Endast med stor sparsamhet bör övningar bestå i att ur en blandning av riktiga och oriktiga konstruktioner välja ut de riktiga eller rätta de oriktiga, enär en sådan metod är ägnad att inge osäkerhet. Det kan rent av befaras, att riklig exemplifiering av kontaminationer framkallat åtskilliga sådana, som annars aldrig hade kommit att inställa sig i lärjungarnas uppsatser. Minst farliga är sådana typexempel (t. ex. på subjektregeln eller pronominas syftning), som väcker löje och därför blir uppenbart avskräckande; de kan verksamt bidra till att skärpa uppmärksamheten för likartade men mindre frappanta fel.

Även om ordet stil i undervisningsplanerna förekommer först i samband med klass 4⁵, bör lärjungarna tidigt göra iakttagelser om olikheter mellan talat och skrivet språk, mellan vardagligt och högtidligt språk, mellan barns och vuxnas sätt att tala, mellan slang och värdat samtalspråk. Syftet bör inte ensidigt vara att värna skriftspråket från oarter i vardagsspråket, utan talspråkets berättigade särdrag bör

också skyddas för ogynnsam påverkan från det stelare bokspråket. Erfarenheter och kunskaper får tillämpning dels i uppsatsövingarna, dels i de egna dramatiseringsförsöken. Någon gång kan givas i uppgift att — eventuellt gruppvis — redogöra för en viss tilldragelse i olika stilarter, t. ex. i samtal mellan två jämnåriga, i brev till läraren, i ett kåseri i klasstidningen, i en tidningsnotis. I klass 5⁵ (i flickskolan i klass 7⁷) skall »frågor rörande språkbruk, språkriktighet och stilarter» få en sammanfattande behandling. En sådan sammanfattning kan med gott resultat läggas upp som grupparbete med åtföljande gemensam diskussion.

Om skriftliga övningar av olika slag anordnas i överensstämmelse med vad som ovan rekommenderats, gynnas därigenom lärjungarnas förmåga av *rättstavning* och minskas behovet av särskilda rättskrivningsövningar. Det bör ej heller förbises, att flertalet lärjungar i realskolan utan egentliga ansträngningar så småningom förvärvar tillfredsställande ortografisk säkerhet. Så begränsat timal som modersmålet har till sitt förfogande, får ingen tid i onödan offras på enbart rättstavning. Det kan t. ex. knappast anses rationellt att varje eller varannan vecka använda en lektion till diktamensskrivning, om större delen av klassen stavar tämligen felfritt. Önskvärt vore, att övningarna i rättstavning kunde individualiseras efter vad varje enskild lärjunge behöver. Detta försvåras emellertid än så länge av bristen på tryckta samlingar av lämpligt arbetsmaterial. Däremot bör det ej vara omöjligt att i någon utsträckning låta dem, som stavar bra, syssla t. ex. med uppsatsskrivning, under det att läraren bedriver rättstavningsundervisning med de svaga i klassen.

Såsom antytts i MA, underlättas stavningen av ett riktigt uttal. Ej sällan sammanhänger dålig stavning med otydlig artikulation och oförmåga att urskilja ljudföljden i ett ord. Indelning i stavelser vid muntliga övningar — däremot ej vid skrivning — kan i sådana fall vara till god hjälp.

Av grundläggande betydelse är även, att lärjungarna lär sig snabbt uppfatta, om en vokal är lång eller kort och om en stavelse är tryckstark (»betonad») eller trycksvag (»obetonad») — det är ju det »långa medljudets» teckning, som vållar de största svårigheterna. Mångfalden rättstavningsregler har numera kommit i ett icke oförtjänt vanrykte, men regler är inte helt av ondo. Just i fråga om konsonanternas enkelteckning och dubbelteckning vore det ganska oekonomiskt att inte betjäna sig av några av de mest allmängiltiga, främst om dubbelteckning mellan två vokaler och i slutljud, enkelteckning av m och n framför d och t samt enkelteckning framför konsonant, som tillhör ordstammen. Systematisk övning av de dubbla konsonanterna framför sådana vanliga bokstavsförbindelser som -la, -lig, -ling, -na, -ning, -ra, -ring torde också vara på sin plats. Ord, som ofta och mera allmänt skrivs fel i klassen, kan samlas i en särskild ordlista och genomgås gång efter annan. Detta gäller bland annat ord, där det lokala uttalet förorsakar osäkerhet i skrivningen. Vid undervisningen i rättstavning bör de behandlade orden skrivas ned i arbetsböckerna efter förskrift på svarta tavlan. Kontroll av att stavningen i arbetsböckerna är riktig, bör då och då göras och kan i stort sett ske genom att lärjungarna granskar varandras böcker. Läxläsningen i rättstavning visar sig ofta vinna i effektivitet, om förhöret anordnas som lagtävling, sannolikt därför att arbetet då får ett för lärjungarna eftersträvanvärt mål. Diktamensskrivningar kan några gånger i terminen anordnas som prov men har ett mycket begränsat övningsvärde. Duktiga lärjungar behöver dem inte, och särskilt svaga bör helst aldrig delta i dem, då de många felskrivningarna skapar ytterligare osäkerhet och minskar den själv-tillit, som är villkoret för ett gott resultat. Rent förkastliga är sådana övningar, som består i att bland ett flertal olika skrivningar av ett ord finna den riktiga. I den mån diktamensskrivningar ersättes av uppgifter att bilda meningar eller om möjligt en sammanhängande berättelse, där vissa

uppgivna ord skall ingå, får lärjungarna också övning i att uttrycka sig skriftligt. Att deras arbete då blir mer lustbetonat tack vare den självständiga insatsen, torde gynnsamt påverka övningseffekten.

De lärjungar, som lider av särskilda skrivsvårigheter (s. k. ordblindhet), bör inte hindras i sin studiegång endast på grund av bristande ortografisk säkerhet, om de eljest visar goda studieförutsättningar. I övrigt hänvisas till av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar härom.

5. Bokkunskap.

Med den ökade individualiseringen i skolans undervisning har handledningen i biblioteks- och bokkunskap kommit att spela en allt större roll i själva skolarbetet. Därtill kommer, att vanan och förmågan att använda uppslagsböcker och att i ett bibliotek finna den bok man behöver är en viktig del av den allmänbildning, som skolan skall giva.

Särskilt i samband med tyst läsning bör lärjungarna ständigt vänjas vid att rådfråga sina egna läroböcker, ordlistor och andra i skolrummet eventuellt befintliga uppslagsböcker för att få förklaring på obekanta ord och uttryck samt vinna upplysning om i texten förekommande namn och fakta, som de ej känner till. Redan i de lägsta klasserna ges en allmän orientering om böckerna i skolans bibliotek och deras uppställning. Lärjungarna bör också själva katalogisera sitt klassbibliotek och i tur och ordning sköta utlåningen. Är skolans bibliotekslokaler stora nog att rymma en hel

klass, bör en och annan lektion förläggas dit, varvid lärjungarna övas i att leta fram litteratur för olika uppgifter, bl. a. med hjälp av kataloger. I klass 3⁵ (i flickskolan i klass 4⁷) eller senast i klass 4⁵ (5⁷) ges därjämte en sammanhängande kurs på 3 à 4 lektioner i bokkunskap. Beträffande kursinnehållet hänvisas till s. 54 ovan. Det må betonas, att kursen inte bör få en för utpräglat teoretisk karaktär. Större delen av tiden bör ägnas åt användningen av olika slags uppslagsböcker och annan facklitteratur. För ändamålet bör finnas utarbetade arbetskort med frågor att besvaras skriftligt. Även gemensamma muntliga övningar kan bli mycket instruktiva, särskilt som det då kan bli fråga om att jämföra flera källor och redogöra för divergerande uppgifter. Då speciellt geografi och biologi lämpar sig för övningar av denna art, är det tacknämligt, om lärarna i dessa ämnen medverkar — det sker naturligtast på läxfria timmar i respektive ämnen efter en gemensamt utarbetad plan. Vidare bör lärjungarna med hjälp av Sveriges kommunikationer få taga reda på tågtider och biljettpriiser samt göra upp fullständiga resplaner. Därjämte bör de få lära sig att utnyttja telefonkatalogens abonnentförteckning och yrkesregister; det är ju mycket mer än telefonnummer, som där finns att hämta. Om förhållandena på skolorten lämpar sig därför, bör studiebesök någon gång — t. ex. i samband med den särskilda kursen i bokkunskap — göras på ett offentligt bibliotek, så att lärjungarna får klart för sig, vilka möjligheter till läsning och studier som där erbjudes.

Engelska, tyska och franska

Gemensamma synpunkter.¹

Undervisningen i främmande levande språk har till huvuduppgift att bibringa lärjungarna praktisk språkfärdighet, nämligen dels någorlunda god förmåga att läsa litteratur på det främmande språket, dels en viss aktiv språkbehärskning, dvs. förmåga att själva tala och skriva språket någorlunda korrekt. Den aktiva språkbehärskningen är av särskild vikt, när det gäller huvudspråket. Undervisningen bör dessutom hela tiden inriktas så, att den så långt möjligt orienterar lärjungarna rörande de främmande folkens liv, kultur och litteratur.

De olika språkliga färdigheterna hänger nära tillsammans och bör icke isoleras; någon fullständig isolering är för övrigt icke möjlig. Allsidigheten i språkundervisningen bör särskilt iakttagas under de första åren ett språk läses. Inlevelsen i språket skapas därvid icke minst av de olika slagen av aktiv övning. Öga, öra och talorgan behöver i lika grad övas, för att det främmande språket skall framstå som ett levande helt. Undervisningens uppgift är att ge en *helhetsbild* av språket, även om en viss färdighet eller vissa färdigheter träder i förgrunden.

Det är också av största vikt, att lärjungarnas kunskaper vid betygsättningen bedömes allsidigt och i sin helhet, icke endast eller företrädesvis efter de skriftliga arbetena. Stor hänsyn skall sålunda alltid tagas till elevernas prestationer vid den muntliga undervisningen, till deras därvid ådagalagda förmåga att förstå och att använda språket och till deras uttal.

a. Uttal.

1. Ett gott uttal är en ovärderlig tillgång vid all kontakt med utlänningar. Vår tids livliga internationella förbindelser — radio, film, korrespondens, resor, kongresser m. m. — ställer allt större krav på verkligt levande språkkunskaper. Med förmågan att

uttala väl sammanhänger i hög grad förmågan att lätt höra och uppfatta. Ju noggrannare artikulatorisk-akustiska föreställningar vi äger, vunna på övningens väg, desto säkrare förmår vi med hörseln urskilja de främmande fonemen i den inföddes mun.

Det är knappast någon sida av språktillägnet, där den lärande är så beroende av sakkunnig ledning och tillförlitligt föredöme som i fråga om uttalet. Detta gäller framför allt beträffande det första inlärandet av ett främmande språk, men det gäller även för den, som vill förbättra sitt en gång förvärvade uttal. *Individuell handledning* blir därför av särskild betydelse för denna sida av språkstudiet. Utan sådan märker den lärande ofta icke själv, till vilka oriktigheter han gör sig skyldig i uttalsavseende, och kan ännu mindre vidtaga de omläggningar och förskjutningar i artikulationen, som kan vara behövliga.

Att grundlägga och befästa ett gott uttal är sålunda en av de viktigaste uppgifterna för skolans språkundervisning. Av vikt är därför, att den första undervisningen anförtrös åt lärare, som har ett gott eget uttal av språket, då det i allmänhet visar sig ytterst svårt att hos lärjungarna bortarbota redan förvärvade ovanor i uttalsavseende.

¹ De här meddelade metodiska anvisningarna för engelska, tyska och franska utgör ett i stort sett oförändrat avtryck av de den 10 december 1951 (Aktuellt 1952 s. 35 ff.) utfärdade anvisningarna. Dessa avsåg att ersätta dels de anvisningar, som fastställdes av överstyrelsen den 18 maj 1935, dels de särskilda tilläggsanvisningar, som utfärdats den 15 december 1941. Då de under den tidigare rubriken »Gemensamma synpunkter» sammanförda *allmänna anvisningarna* för undervisningen i engelska, tyska och franska avsåg både realskolan och gymnasiet, sammanförde överstyrelsen för överskådlighetens skull även vid utfärdandet av anvisningarna den 10 december 1951 dessa anvisningar och vidtog icke några ändringar i de delar, som enbart avsåg gymnasiet. De särskilda anvisningarna för vart och ett av språken avsåg däremot endast realskolan och motsvarande stadier av övriga skolformer.

I hög grad betydelsefullt är, att kravet på ett gott uttal upprätthålles på alla stadier.

2. *Uttalsundervisningen* bör till en viss grad läggas på fonetisk grund. Under alla förhållanden är det nödvändigt, att läraren utom ett eget gott uttal äger nödig förtrogenhet med såväl modersmålets som det främmande språkets fonetik. Han bör också göra sig förtrogen med de dialektala egenheterna i sina lärjungars uttal av modersmålet. Alltför mycket teoretiserande är ofruktbart, men det är en vinst, om lärjungen, samtidigt som han på efterhärmingens väg inövar de nya språkljuden, får sådana förklaringar av deras bildningssätt, som kan givas genom påtaglig demonstration och genom hänvisning till en lätt kontrollerbar muskelkänsla. Skillnaden mellan närstående ljud i modersmålet och det främmande språket blir mera uppenbar och lättare att fasthålla, om olikheten i organställningarna påvisas samtidigt med olikheten i hörselintryck. Å andra sidan bör dialektala ljud i svenskan, som är ägnade att underlätta inlärandet av vissa främmande ljud, framdragas till jämförelse, där lärjungarna kan anses ha nytta därav.

Lärjungarna bör få några enkla och lättfattliga anvisningar rörande talorganens allmänna inställning och sätt att fungera (språkets *artikulationsbas*).

I samband med inövandet av de enskilda ljuden är användandet av fonetiska tecken ett värdefullt hjälpmedel, särskilt i engelska och franska; för tyskans vidkommande torde det ej vara behövt. Av vikt är, att samma fonetiska system användes för de olika språken, varvid det, som uppställts av *l'Association phonétique internationale* (i dess för svenskt skolbruk modifierade form), lämpligen bör komma till användning.

Inövandet av de enskilda ljuden kan ske antingen så, att alla ljuden först genomgås i en följd, varefter läsning av lättare text vidtager, eller så, att ljuden inläres efter hand som de förekommer i lärobokens första läsestycken. Fonetisk text bör i fråga om engelska och franska användas vid den första tidens läsning, till dess att lärjungarna lärt sig någorlunda säkert behärska ljudut-

talet samt vunnit tillräcklig kunskap om tecknens ljudvärde för att kunna begagna ordlistor med fonetisk beteckning och uttalsordböcker.

Vid stavning av ord bör lärjungarna vänjas att använda det främmande språkets namn på bokstäverna.

3. Då det är av synnerligen stor vikt, att lärjungarna så mycket som möjligt får höra ett gott uttal, bör läraren, särskilt under det första året, i samband med förberedelsen och förhöret av läxan, genom ständigt förnyade uppläsningar söka inpräglade ljudbilderna i deras öron. Det riktiga uttalet bör så långt möjligt inövas redan vid den förberedande genomgången av hemuppgifter. Stor vikt bör läggas vid *förebyggande* av fel. Särskilt gäller detta i fråga om svårare ord, där feluttal gärna innästlar sig. För att alla lärjungar i en klass må få tillfälle till så mycken praktisk övning som möjligt, bör *körläsning* begagnas vid sidan av individuell läsning och detta icke minst vid förberedelsen av den nya läxan. Därvid bör tillses, att naturligheten i uttalet icke går förlorad, t. ex. genom alltför långsamt tempo eller genom att längre satser styckas sönder i meningslösa brottstycken, som ej kan läsas med riktig intonation. Det bör i början vara en ständig växling mellan körläsning och enskild läsning. Vid den enskilda läsningen observeras och rättas vars och ens individuella fel. Lärjungarnas munställning och tungläge iakttages, när så är möjligt. Det är att rekommendera att ofta låta lärjungarna lyssna utan att följa med i någon text. På nybörjarstadiet kan ny läxa även genomgås på så sätt, att läraren läser texten bitvis, utan att lärjungarna har böckerna öppna. Lärjungarna upprepar därefter varje ordgrupp läraren läst. Sedan öppnas böckerna, och läxan genomläses ännu en gång, varvid lärjungarna följer med i texten.

Så långt det är möjligt, bör lärjungarna även få höra det främmande språket i andras uttal än lärarens, och för detta ändamål bör i lämplig utsträckning grammofonskivor användas vid undervisningen. Lärjungarna bör få läsa upp en dylik grammofontext, först när det främmande text-

innehållet är vederbörligen förklarat och klart uppfattat samt skivan föredragits upprepade gånger. Även i samband med denna uppläsning bör såväl individuell övning som gemensam läsning förekomma. De moderna inspelningsapparaterna kan i detta sammanhang göra goda tjänster. Assistentundervisningen och språklektioner i skoloradio liksom även undervisning med ljudfilm tjänar givetvis också icke minst här berörda syfte.

4. Ett gott uttal består icke blott däri, att det främmande språkets *enskilda ljud* uttalas med sin så långt möjligt genuina *klang*. Minst lika viktigt är, att lärjungarna får sikte på och lär sig återgiva de för de olika språken karakteristiska allmändragen, däri inbegripet det mest påtagliga i det givna språkets kvantitetsförhållanden samt i dess melodiska och rytmiska egenart. I samband med systematiska läsövningar bör lärjungarna få skillnaden mellan *ordaccent* och *satsaccent* klarlagd. Full förtrogenhet med svenskans två accenttyper, grav och akut, måste anses som en förutsättning för ett framgångsrikt tillägnande av de främmande språkens accentförhållanden. På inga villkor får den grava accenten tolereras i något av de främmande språken. Redan vid de första läsövningarna bör man bibringa lärjungarna en viss enkel schematisk kännedom om det främmande språkets vanliga *melodiformer*. Läraren bör genom egen högläsning vänja lärjungarnas öron vid den för resp. främmande språk karakteristiska språkmelodien. Det är av vikt att även under »drillen» med paradigm och verbtema, grammatiska exempel m. m. upprätthålla kraven på noggrant uttal och riktig intonation.

En god hjälp för bibringandet av ett ledigt föredrag torde vara att på ett någorlunda framskridet stadium underkasta en väl intalad grammofocontext en noggrann analys ur alla här nämnda synpunkter och därefter ej alltför sällan återvända till samma standardskiva, tills så många som möjligt förvärvat förmågan att återgiva den korrekt.

5. Läraren bör beakta, att de olika lärjungarnas förutsättningar för förvärvande av ett gott uttal kan växla högst betyd-

ligt, varför det icke är möjligt att ställa anspråken på varje enskild lärjunge lika högt. Dock visar erfarenheten, att en god ledning kan åstadkomma förvånande resultat, utan att andra viktiga moment vid undervisningen åsidosättes. Där läraren upptäcker påtagliga anlag i detta avseende, bör han därför ej försumma att odla dem. Gentemot lärjunge, som lider av organiskt uttalsfel eller av stamning, bör överseende visas.

b. Textval.

1. Det främmande språkmaterialet inhämtas bäst genom läsning av väl valda, för de olika åldersstadierna avpassade texter. *Textläsningen* bör därför utgöra *det centrala* i språkundervisningen. Vid valet av texter måste naturligtvis de språkliga synpunkterna väl tillgodoses, så att lärjungarnas sinne för språklig korrekthet och god stil odlas. Men även ur innehållets synpunkter skall texterna vara ägnade att väcka lärjungarnas intresse och främja deras allmänna utveckling. De bör också i största möjliga utsträckning lämpa sig för återberättande eller samtalsövningar.

2. *Den första läseboken* måste utformas under hänsynstagande till att lärjungarna vid begynnandet av de olika språken befinner sig på olika åldersstadium och följaktligen äger olika mognadsgrad och olika grammatiska förutsättningar. Men då den grundläggande undervisningen i språken är tämligen ensartad, måste nybörjarboken i stort sett uppställas efter samma normer. Den måste sålunda i enkla, rytmiskt lättlästa satser bjuda på ett konkret ordförråd, berörande det dagliga livets vanligaste förhållanden, och ge lärjungen en första orientering i fråga om det land, vars språk han studerar: hem och skola, livet i staden och på landet, årstider och högtider och därmed sammanhängande bruk, något om naturen med dess djur- och växtvärld, något om landets geografi osv. Lättare stycken på prosa bör omväxla med rim och kortare dikter, lämpliga att läras utantill. Text och musik till några enkla sånger bör också medtagas.

Den första läsebokens huvuduppgift blir att meddela det mest centrala ord- och uttrycksförrådet, och så långt som möjligt bör mindre vanliga ord undvikas. Om det enklaste ordförrådet ständigt återkommer i läsestyckena, successivt utökat med ett lämpligt antal nya ord, innötes detta utan alltför stor ansträngning, och den första läsebokens ordförråd blir den säkra grund, på vilken lärjungarna sedan bygger vidare.

Det grammatiska lärostoffet i nybörjarboken bör inskränkas till det nödvändigaste och mest centrala, men det sålunda reducerade stoffet måste ordentligt inläras. Det tempo, i vilket nya grammatiska kategorier införes, måste i någon mån växla med de olika språken, men särskilt under det första året i den 5-åriga realskolan, då lärjungarna ännu är helt unga och icke har stöd av några säkra kunskaper i svensk språklära, bör införandet av nya grammatiska former ske i varsam takt. Den »grammatiska trappan» får icke bli för brant. Därigenom koncentreras lärjungarnas uppmärksamhet mera kring det viktigaste: det centrala ord- och uttrycksförrådet. I sin helhet bör dock den första läseboken avse att bibringa lärjungarna kännedom om det viktigaste av form-läran och särskilt viktiga moment av syntaxen.

Ett antal av de första läsestyckena — 10 å 15, beroende på deras längd — bör förekomma i *fonetisk transkription*. (Med hänsyn till tyskans jämförelsevis ljudenliga stavning torde dock fonetisk textavdelning för den tyska läseboken icke vara behöflig.)

I fråga om tyska texter bör tillses, att lärjungarna på realskolestadiet ej står alldeles främmande för frakturstilen och att de sedan uppövar och bevarar färdigheten att läsa denna stil.

3. Efter den första läseboken kan som övergång till mera litterär text väljas en andra läsebok, avsedd att i större utsträckning än den första förmedla bekantskapen med den främmande *miljön*. Artiklar av biografiskt och historiskt innehåll, behandlande framstående personligheter i det främ-

mande landet och deras livsgärning eller viktiga moment i landets historia och folkliv, kan bl. a. rekommenderas för en sådan bok. Emellertid kan man även omedelbart efter den första läseboken övergå till lättläst litterär prosa i form av kortare noveller av skilda författare eller något större verk av en författare.

4. För *litteraturläsningen* på det högre stadiet kan uppställas som ett allmänt önskemål, att lärjungarna får göra bekantskap med värdefull modern skönlitterär prosa, erhåller någon kännedom om den poetiska litteraturen, studerar åtminstone ett i vidare mening klassiskt verk eller någon del därav, samt att textläsningen icke enbart inskränkes till skönlitteraturen utan även omfattar uppsatser och artiklar av historiskt, naturvetenskapligt eller tekniskt innehåll. För att lärjungarnas kännedom om ett språks litteratur ej må begränsas endast till några få författarnamn, är det önskvärt, att i någon av gymnasiet ringar en antologi bildar underlaget för textläsningen.

Det bör vara ämneskonferensen angeläget att på ett så planmässigt sätt som möjligt ordna den successiva litteraturläsningen och tillse, att ovan framställda önskemål blir i största möjliga utsträckning förverkligade.

Iakttagas bör, att icke större och dyrare arbeten väljes som textböcker och att de valda textböckerna så långt möjligt genomgås i sin helhet.

5. Då en väl avvägd *kommentar* förhöjer textläsningens värde, bör kommenterade texter i första hand användas vid undervisningen. Dock bör på högstadiet jämväl användas upplagor utan ordlistor, så att lärjungarna vinner nödig förtrogenhet med vanliga främmande-svenska ordböcker och ernår den större övning i självständig tolkning av en främmande text, som användningen av en icke glosserad textupplaga skänker.

Det är också önskvärt, att lärjungen bringas i mera omedelbar kontakt med den främmande bokvärlden genom att läsa en eller annan bok, direkt utgången från ett utländskt förlag, och någon utländsk tid-

ning. Sådan okommenterad text ägnar sig ofta väl för kursivläsning. I skolans bibliotek bör finnas tillgång på lämplig litteratur av detta slag.

Av stor betydelse är, att lärjungarna uppmuntras att *på egen hand läsa litteratur* på det främmande språket. I skolans *lärjungebibliotek* bör därför finnas god tillgång på för de olika stadierna lämpliga böcker med fängslande innehåll samt enkelt, lättläst språk. Böcker med planmässigt begränsat ordförråd (1 000 ord, 1 500 ord osv.) är ofta mycket användbara för här ifrågasvarande syfte. De lämpar sig också synnerligen väl för kursivläsning.

c. Textbehandling.

1. Vid den *grundläggande* undervisningen i ett språk blir behållningen större av en mindre, grundligt genomarbetad kurs än av en större, som lästs mera ytligt. En *intensiv* snarare än en *extensiv* metod bör därför komma till användning vid den första språkundervisningen, och detta i stor utsträckning oberoende av det huvudmål, som sedan ställs för undervisningen i det ena eller andra språket. Lärjungarna bör sålunda säkert förstå varje särskilt moment av den främmande texten samt kunna snabbt och någorlunda språkriktigt aktivt använda vad de inhämtat. Det första helt centrala *ord- och frasförrådet* bör alltså behärskas både aktivt och passivt för att bilda en kärna, kring vilken det övriga sedan kan växa ut. Det huvudsakliga av *formsystemet* behöver successivt *inövas* i nära anslutning till texterna. Annars blir även förståendet av den främmande texten ofullständigt och ofta helt oriktigt, eleverna får vanan att gissa sig fram, att arbeta inexakt, att gå förbi svårigheter i stället för att reda ut dem. Om grunderna i fråga om ord och former aldrig blivit ordentligt inlärd, måste mycken tid gå förlorad för undervisningen genom ständiga upprepningar av det som redan genomgåtts; den fortsatta undervisningen blir över huvud lidande av bristen på ett fast underlag av rent elementära språkliga insikter, och eleverna själva kommer att arbeta under

stor osäkerhetskänsla. Under de första åren ett nytt språk läses — och framför allt under det första året — är återöversättning av de utländska texterna till god hjälp. Denna sker lämpligen med slutna böcker och bör i regel anknytas till den s. k. gamla läxan. Vid denna återöversättning bör förekommande satser icke blott föreläggas till ordagrant återgivande utan också varieras, för att mekanisk utanläsning må undvikas och för att ordens olika former må kunna samtidigt övas. Därjämte bör textens innehåll läggas till grund för utfrågning — med slutna böcker — på det främmande språket. På ett högre stadium kan denna utfrågning undan för undan lämna rum för mera självständigt referat av lärjungarna med lämpliga frågor av läraren som ledning. I den mån återöversättandet får lämna rum för återberättande, blir det lämpligt att understryka i texten förekommande vanliga ordförbindelser och uttryck, som bör noga inläras. Direkta glosförhör kan i regel icke undvaras, särskilt när det gäller inlärande av vanliga ords genus, deklination m. m., men bör icke erhålla större utrymme. Orden bör framför allt inövas i naturliga sammanhang, alltså i talövningar av olika slag och genom återgivande av hela satser på det främmande språket. Textbehandlingen bör sålunda syfta till *aktivering* av det främmande ord- och uttrycksförrådet, och *särskilt viktigt är detta i fråga om det tidigaste stadiet*. Att endast förstå den främmande texten och kunna återgiva den i svensk översättning är icke tillfyllest. Lärjungarna skall själva kunna ledigt och spontant använda de främmande ord och uttryck, med vilka de stiftat bekantskap i texter och grammatikexempel. Detta gäller även vid den grundläggande undervisningen i sådana främmande språk, i vilka läraren, med hänsyn till den tillgängliga tiden, icke kan på längre sikt inrikta sig på att bibringa lärjungarna någon större grad av talfärdighet.

För befästande av ordkunskapen kan det vara lämpligt att emellanåt förena genomgångna ord i grupper, sammanhållna av naturliga associationer av saklig eller språklig art. Man bör också, till en början i ringa

utsträckning, sedermera i större omfattning, påvisa de främmande ordens släktskap med de svenska eller med motsvarande ord i andra främmande språk samt, då tillfälle erbjuder sig, uppspara motsvarande lånord i svenskan.

2. Det ligger i sakens natur, att den här förordade intensiva textbehandlingen icke kan generellt och likformigt genomföras på alla stadier och i samtliga lästa språk.

På ett mera *framskridet stadium* bör textbehandlingen i viss mån skifta karaktär. Naturligtvis står det klart, att texten alltjämt är underlaget för ett rent språkligt studium och att den därför skall vederbörligen utnyttjas ur grammatisk och lexikalisk-fraseologisk synpunkt. I sistnämnda avseende är det av särskild betydelse, att det idiomatiska frasföråd, som redan i samband med den tidigare textläsningen inhämtats, alltjämt hålles aktuellt och ytterligare vidgas och att språkhistoriska och sakliga upplysningar, som texten ger anledning till, lämnas lärjungarna. Å andra sidan får icke en litterär text behandlas, som om den blott vore tilllämpad grammatik eller fraseologi. De osökta tillfällen den kan ge till stilistiska erinringar, till exkurser över stilartsbegreppet, till analys av språkligt estetiska medel, av komposition och karaktärsteckning, till kultur- och litteraturhistoriska meddelanden bör icke lämnas obegagnade. På denna punkt bör emellertid åt den enskilde läraren lämnas stor frihet med hänsyn såväl till hans egen personliga läggning och orientering som till olika lärjungars växlande mottaglighet för här berörda sidor av undervisningen.

På de stadier, det här gäller, bör givetvis också en mera extensiv läsning förekomma vid sidan av de grundligt behandlade texterna. Själva textbehandlingen kan därvid väsentligen inskränkas till det för det fulla förståendet nödvändiga. Om det ovannämnda kravet på aktivering har noga beaktats tidigare, visar det sig vanligen på ett framskridet stadium, att mera tid blir disponibel för sådan extensiv textläsning. Dylik läsning kan ibland även givas i form av en något längre sammanhängande arbetsuppgift åt enskilda lärjungar eller grupper av lärjungar,

varvid motsvarande begränsning bör ske av dessas övriga hemarbete i ämnet.

3. Till textbehandlingen hör också förklaring av de i texten förekommande s. k. *realia*. Sådana förklaringar, om möjligt även med hjälp av belysande *åskådningmateriel* (kartor, planscher, skioptikon- och balloptikonbilder, filmband m. m.), förlänar åt språkundervisningen både ökat bildningsvärde och större praktisk nytta. Då det synes helt naturligt, att denna sida av språkundervisningen i största möjliga utsträckning bedrivs på det främmande språket och i fråga om kommenterade texter bl. a. anknytes till kommentarens noter, bör det tillrådas, att dessa avfattas på textens språk. Detta gäller särskilt texter för sådana stadier, där lärjungarna kan anses ha förutsättningar att utan alltför stor svårighet uppfatta innehållet. Påpekas må i detta sammanhang, att enkelhet, konkretion och korthet bör eftersträvas vid utarbetande av språkliga kommentarer.

4. *Översättning* från det främmande språket till modersmålet är i första hand ett medel att kontrollera, att lärjungarna rätt uppfattat innehållet i och betydelsen av den lästa texten. Detta utesluter icke, att kravet på idiomatiskt god svenska bör i det väsentliga upprätthållas. Översättningsövningar, rätt bedrivna, är ägnade att fördjupa inblicken i de skilda språkens egenart och uttrycksmedel och kommer sålunda både modersmålet och det främmande språket till godo. De olika språkens idiomatiska uttryck (anglicismer, germanismer, gallicismer) uppmärksammas i sitt naturliga sammanhang. Omsorgen om den svenska språkformen må dock icke drivas därefter, att en språklektion i viss mån får karaktären av en lektion i modersmålet snarare än i det främmande språket.

Under den första nybörjartiden bjuder försiktigheten, att översättning av texten användes i rätt stor utsträckning vid preparation och förhör, men om i läroboken det enklaste ordförrådet ständigt återkommer och de nya orden införes sparsamt, torde läraren, när han lärt känna klassen och vet,

hur den arbetar, i regel redan under det första året kunna i stor utsträckning utbyta översättningen mot andra i och för sig mera givande kontrollmetoder. Ofta kan läraren genom stickprov rörande svårare ord, uttryck och satser, genom efterfrågning av synonymer och omskrivningar och genom utfrågning av innehållet förvissa sig om att läxan blivit vederbörligen inlärd och texten riktigt förstådd. Då härvid det främmande språket på naturligt sätt kommer till användning, bidrager en sådan metod till att förverkliga det önskemål, som framför allt bör förbindas med undervisningen i främmande språk, nämligen att det ifrågavarande språket höres under så stor del av lektionen som möjligt.

Även av ett annat skäl kan noggrann översättning hela skoltiden igenom icke göras till regel vid de dagliga läxförhören i främmande språk: det är ju av vikt, att en lärjunge under sin sammanlagda skoltid får göra bekantskap med ett icke alltför begränsat textmaterial.

5. Vid sidan av den i läxor uppdelade litteraturläsningen bör, så snart lärjungarnas ordförråd tillåter det, nödig tid anslås till *kursivläsning*. Denna form av läsning bör främst ha som mål att uppöva ett omedelbart förstående av främmande text utan översättning, varvid det mindre kommer an på att lära lärjungarna någonting nytt än att ge dem tillfälle att ytterligare befästa det redan inlärd. Icke minst vid sådan läsning synes det lämpligt, att läraren genom enstaka frågor eller, då det gäller rent berättande innehåll, genom att låta lärjungarna på det främmande språket återgiva det lästa förvissas sig om att textinnehållet blivit rätt uppfattat. Men givetvis kan och bör kursivläsning också anordnas i syfte att öva lärjungarna i oförberedd översättning, skärpa deras fyndighet i ordval och deras kombinationsförmåga samt uppodla deras förmåga av ledigt föredrag. Så anordnad bör även denna form av textläsning verksamt bidra till att öka lärjungarnas ord- och frasförråd, i synnerhet om samtidigt nya ord och uttryck får av lärjungarna antecknas och inläras.

6. Skriftliga översättningar under ämnets timmar på lärosalen kan någon gång anordnas i stället för kursivläsning. De kan även kombineras med hörövning, i det att ett lämpligt textstycke dikteras för omedelbar skriftlig översättning i stället för att föreläggas i tryckt eller stencilerad form.

7. Läraren bör eftersträva att så långt ske kan göra undervisningen lustbetonad, så att lärjungarnas intresse för språkstudier väckes. Särskilt bör de få vana vid och lust för läsning av litteratur på främmande språk, så att de under ferier och framför allt efter slutad skolgång gärna griper sig an med läsning av arbeten på främmande språk. I lämplig utsträckning bör också, så snart förutsättningar finnes, anvisningar lämnas lärjungarna om litteraturläsning på egen hand.

d. Hör- och talövningar.

1. Den enklaste och tidigaste formen för *hörövning* bör bestå däri, att lärjungarna med hopsplagna böcker översätter läxan efter lärarens uppläsning av den främmande texten. Så tidigt som möjligt bör denna hörövning modifieras därhän, att läraren behandlar texten fritt med efter hand tilltagande avvikelser från bokens ordalydelse. Härvid inströs i sammanhanget så mycket som möjligt av ord och uttryck, som förekommit under föregående lektioner, i syfte att hålla det redan inhämtade levande vid sidan av nyförvärvet.

2. *Talövningar* bör på alla stadier ägnas stor uppmärksamhet, och läraren själv bör redan från början begagna alla tillfällen att tala till eleverna på det främmande språket. Rätt ledda bidrager talövningarna i hög grad att göra språkundervisningen levande.

Till att börja med torde det få anses tillfyllest, om lärjungarna till svar på lärarens frågor kan använda de i boken förekommande meningarna i oförändrat skick. I den mån ordförrådet växer, kan dessa övningar sedan få en friare gestaltning. Viktigt är, att lärjungarna själva i största möjliga utsträckning kommer till orda under talövningarna samt att lärarens frågor formuleras så, att de framtvingar någorlunda utför-

liga svar. Eftersom talövningarna skall tjäna inövningen och aktiveringen av det språkstoff, som därvid behandlas, måste de läggas upp planmässigt och göras effektiva. De bör i första hand taga sikte på det centrala ordförrådet. I den mån talövningen anknytes till läst text, bör självständighet i förhållande till denna eftersträvas.

Lärjungarna bör vänjas vid att återberätta lästa stycken på det främmande språket, varvid läraren visserligen måste i mån av behov ingripa med stödfrågor och annan hjälp. Vid dessa övningar bör mindre avseende fästas vid språkriktigheten än vid ledigheten att uttrycka sig och vid förmågan att över huvud göra sig förstådd, även om läraren i regel bör på så sätt rätta elevernas fel, att han själv anger den riktiga formen. Men talövningen bör icke ideligen avbrytas av mer eller mindre ingående förklaringar med anledning av fel, som lärjungarna begått. Det är av vikt, att eleverna vid dessa övningar så långt som möjligt befrias från hämningar och att de uppmuntras att frimodigt och oförskräckt uttrycka sig på det främmande språket.

Talövningar av friare typ, oberoende av direkt textunderlag, kan också vara mycket effektiva, ehuru de ställer större krav på både lärare och elever för att icke urarta och bli planlösa och intetsägande. I anslutning till bestämda konkreta ämnen kan de lämna god behållning. Sålunda torde klassrummet med dess utrustning, året och tidsindelningen, klockan, myntet m. m. redan tidigt kunna bilda ämnen för enklare samtal, oberoende av om dessa ämnen behandlas i elementarboken eller icke. I samband härmed kan lämpligen lärjungarnas ordförråd utökas med ord och uttryck, som icke förekommer i textboken; härvid bör nya ord skrivas på tavlan, så att hörselbilden genast stödes av synbilden. Så mycket som möjligt bör lärjungarna taga aktiv del i talövningarna, så att även frågor må kunna utgå från skolbänken. Handlingar, som utförts av lärjungarna, kan beskrivas av kamrater osv. På ett relativt tidigt stadium kan talövningar även anordnas med kar-

tor, planscher och annan åskådningmateriel som utgångspunkt. Slutligen kan talövningen direkt anknytas till hörövningen och reproduktionsövningen, därigenom att en av läraren uppläst anekdot eller en väl förberedd grammofonövning lägges till grund för densamma. Nya ord klargöres även härvid på förhand i nödig utsträckning. Dock bör icke lärjungarnas gissningslust stäckas genom att allt nytt gives dem till skänks. Lärjungarnas intuition bör vid hörövningar och talövningar — liksom vid kursivläsningen — så mycket som möjligt tagas i anspråk.

Små dialoger och dramatiska texter av växlande svårighetsgrad kan verka stimulerande på lärjungarnas intresse för hör- och talövningar såväl på nybörjarstadiet som på ett högre stadium. Dramatisering av lästa stycken kan ofta vara ett värdefullt inslag i undervisningen. Lämpliga lekar på det främmande språket är ett utmärkt hjälpmedel på det lägre stadiet.

3. Det ligger i sakens natur, att den muntliga språkfärdighet, som talövningen avser att uppodla, blir ganska olikartad i vart och ett av de tre språken. *Engelskan* är givetvis det språk, som på det tidigaste stadiet lämpar sig bäst för talövningar. Det ur formell synpunkt lätthanterliga språkmaterialet underlättar här i hög grad denna sida av språkstudiet. Lärjungarna får omedelbart en känsla av att gå framåt och stimuleras därigenom till större frimodighet. Tillvaratages alltjämt i fortsättningen det påtagliga intresset hos nybörjaren, bör det även på det högre stadiet vara möjligt att nå goda resultat. För *tyskans* vidkommande lägger det svåra formsystemet betydande hinder i nybörjarens väg. Detta gör det nödvändigt att här relativt länge hålla sig till rent reproducerande talövningar. I gengäld torde likheten med svenskan i fråga om ord och ordbildning längre fram göra det lättare för lärjungarna att muntligt komma till rätta med tyskan än med de andra språken. I *franskan* bereder såväl formrikedomen som ordförrådet avsevärda svårigheter, varför anspråken på talfärdighet här får ställas

relativt lägre än i de andra språken. Det visar sig dock möjligt att även i franska erhålla förhållandevis goda resultat i detta avseende.

4. Om talövningen i form av enkla frågor och svar i anslutning till berättande text eller bild närmast tillhör läg- och mellanstadiet, så måste det dock stå klart för läraren, att den färdighet, en lärjunge kan ha vunnit på ett tidigare stadium, måste *upprätthållas i fortsättningen*. Detta sker naturligtast därigenom, att, på sätt förut framhållits, lektionen i största möjliga utsträckning föres på det främmande språket, varvid talövningen får tjäna som medel att bearbeta och intränga i den sakliga sidan av lekturen. Refererande redogörelser för innehållet i den lästa texten, där denna ägnar sig därför, bör också förekomma i lämplig utsträckning i hela gymnasiet, varvid läraren medelst stödfrågor bör lämna lärjungarna erforderlig ledning.

Det kan vara lämpligt att t. ex. i näst högsta ringen anordna en serie systematiska talövningar om rent praktiska ämnen för att befästa lärjungarnas kännedom om vardagslivets ordförråd.

5. För att befordra ett raskare framåtskridande vid litteraturläsningen kan det på högstadiet ibland vara lämpligt, att vissa partier av lekturen behandlas under en kombinerad form av textläsning och muntligt *referat*. Så kan t. ex. åt alla lärjungarna givas ett större antal sidor till genomläsning (exempelvis dubbelt så många som vid en ordinär läxa), medan det ifrågasvarande textmaterialet fördelas på två eller tre lärjungar till noggrant refererande. För flertalet lärjungar torde denna form av muntligt föredrag få anses tillfyllestgörande.

6. Till fristående *föredrag* bör särskilt skickliga och för ämnet intresserade lärjungar uppmuntras. Särskilt bör det vara läraren angeläget att låta sådana lärjungar, som valt enskilt arbete inom något av språken, genom föredrag i klassen i lämplig utsträckning redovisa detta arbete. Över huvud bör föredragen så mycket som möjligt ordnas som ett naturligt led i undervisningen

och främst avse att öka såväl föredragshållarens som övriga lärjungars kunskaper inom ifrågasvarande språk.

e. Grammatik.

1. Åt grammatiken måste ägnas stor omsorg, om språkundervisningen inom den ram, som skolans arbetsförhållanden medger, skall kunna ge fasta och varaktiga kunskaper och lägga en säker grund för de fortsatta språkstudier, som så många lärjungar efteråt av olika anledningar finner nödvändiga. Ett grundligt grammatikstudium kräves redan för förvärvande av förmåga att med säkerhet förstå det främmande språket. Direkta missförstånd av läst text eller talat språk och bristande uppfattning av väsentliga betydelsenyanser hotar ständigt för den, som icke tillgodogjort sig det väsentliga i språkens formella byggnad. Utan en fast grammatisk grund erfar lärjungarna en allmän osäkerhetskänsla på språkstudiets alla områden. Detta gäller i större eller mindre utsträckning samtliga de i skolan studerade främmande språken. Med särskild styrka må det framhållas beträffande franskan och även tyskan. Redan tolkningen av en enkel fransk text kräver ovillkorligen behärskning av formläran och vissa syntaktiska förhållanden, och texter av något större svårighetsgrad kan icke uppfattas, utan att man tillgodogjort sig den franska syntaxen i dess grunddrag. Ännu viktigare är givetvis de grammatiska kunskaperna, när det gäller att någorlunda korrekt uttrycka sig på det främmande språket i tal och skrift, och färdigheten att tala franska står och faller i själva verket med behärskandet av pronominas och verbens form-system.

2. Grammatikens *uppgift* är att vara medel och icke mål vid undervisningen. Texten bör överallt vara det primära. Grammatikstudiet bör därför begränsas till det verkligt väsentliga, till det genom sin frekvens och betydelse nödvändigaste. Endast kortfattade läroböcker i grammatik skall komma till användning. Vid undervisningen på realskolans stadium bör de tyska och

engelska grammatikornas lärostoff noga sovras och skillnad göras mellan å ena sidan sådant, som lärjungarna måste fullt behärska, dvs. kunna säkert och omedelbart tillämpa, och å andra sidan sådant, som visserligen bör genomgås och utredas i skolan men som på ifrågavarande stadium icke behöver hållas ständigt present. Åtskilligt även av de kortfattade grammatikornas innehåll synes kunna mer eller mindre helt förbigås i realskolan.

3. Det bör ankomma på ämneskonferensen att fastställa grammatikkursens omfång och fördelning på olika klasser och ringar. Men hela den sålunda fastställda grammatikkursen behöver icke med nödvändighet genomgås i form av läxor i den grammatiska läroboken. Åtskilligt torde med fördel kunna anknytas till textläsningen eller till muntliga extemporalieövningar, och detta icke blott i form av förklaringar utan även i form av praktisk tillämpning och inövning. En sådan inövning är ur den praktiska språkfärdighetens synpunkt icke sällan effektivare än en mera systematisk behandling i det grammatiska sammanhanget, även om den senare är ägnad att göra företeelsen klarare för lärjungarna och deras behärskning av den säkrare. Hänvisning bör för övrigt i dylika fall i regel samtidigt ske till ifrågavarande ställe i grammatiken, som redan tidigt bör användas som uppslagsbok.

4. Vid *grammatikundervisningen* bör den omedelbara praktiska nyttan hela tiden stå i förgrunden. Någon systematisk fullständighet behöver eller bör följaktligen icke eftersträvas, för så vitt den icke på enskilda punkter kan vara ägnad att underlätta förståendet och inlärandet. Inom syntaxen blir det närmast blott *avvikelserna* från modersmålets språkbruk, som behöver uppmärksammas. Viktigt är att vid grammatikundervisningen från början arbeta ej endast med lärjungarnas minne utan även med deras förstånd och medvetna associationsförmåga. Reglerna för språkbruket bör om möjligt först härledas ur det genomgångna textmaterialet. Inlärandet av regler får således icke bli det väsentliga, och lärjungarnas känne-

dom om de språkliga företeelserna får icke bli huvudsakligen av teoretisk art, utan behandlingen skall göras så konkret som möjligt med *riklig exemplifiering och praktisk tillämpning*. Stort utrymme bör därför ägnas åt tillämpningsövningar av olika slag, och *grammatikstudiet* bör till stor del bestå av sådana praktiska övningar. Även talövningen kan i betydande utsträckning ställas i grammatikundervisningens tjänst för att stärka känslan för det språkligt korrekta, även om dess huvuduppgift är att uppöva förmågan att över huvud göra sig förstådd på det främmande språket och att tala detta någorlunda ledigt. Bedrivet på här antytt sätt utvecklar sig grammatikstudiet till ett ytterst betydelsefullt led i förvärvandet av praktisk språkfärdighet, särskilt i vad avser förmågan att aktivt använda det främmande språket.

Av det anförda framgår också, att den allmänt formella övning, som grammatikstudiet ger, icke bör uppställas såsom något mål i och för sig för den främmande-språkliga grammatikundervisningen eller tjänstgöra som riktlinje för denna undervisnings omfattning och läggning. Men den får å andra sidan betraktas som en samtidigt gjord vinst, vars värde för lärjungarnas intellektuella träning och för deras införande i noggranna arbetsvanor måste skattas mycket högt.

5. Grammatikstudiet tänkes skola ske i viss mån koncentriskt, i det att ofta samma språkliga företeelse upptages till **behandling** i olika årskurser men i undan för undan vidgad omfattning. I allmänhet bör vid den första genomgången av en företeelse endast själva huvudregeln uppmärksammas; vid en senare genomgång är det lämpligt att gå in på speciella fall eller viktigare undantag.

6. Redan tidigt bör skiljaktigheterna mellan svenskt språkbruk och det främmande språkets uttryck påpekas. Likaledes bör varje tillfälle utnyttjas till att framhålla paralleller och olikheter i de skilda språk, som är föremål för lärjungarnas studier. Vissa grammatiska frågor erbjuder härvid

så påtagliga beröringspunkter, att de med stor fördel kan upptagas samtidigt till ömsesidig belysning. Härigenom bringas de olika språken att stödja varandra, på samma gång som lärjungarna får hjälp att på viktiga punkter hålla de skilda konstruktionerna isär.

7. Ett parti av grammatiken, som icke får förbises, är *ordbildningsläran*. Det kan här visserligen knappast bli fråga om någon systematisk genomgång efter lärobok. Men någon uppmärksamhet bör likväl ägnas åt de olika arterna av ordbildning, åt de vanligaste avledningsändelsernas och prefixens innebörd m. m., och framför allt bör det hjälpmedel till utökande av ordförrådet, som ligger i bildandet av etymologiska associationsgrupper, flitigt utnyttjas. Rika tillfällen till en sådan utvidgning erbjuder sig bl. a. vid repetition av verbets formlära, då i detta sammanhang till verben hörande substantiv och andra avledningar lämpligen kan påpekas. Men även i samband med textbehandlingen bör upplysningar av hithörande slag lämnas. Särskilt på ett högre stadium är ett sådant studium utmärkt lämpat att bibringa lärjungarna någon inblick i språkets liv och utveckling.

8. Slutligen bör ej försummas att i lämplig utsträckning ge lärjungarna, särskilt på högstadiet, någon inblick i *språkhistoriska* och *etymologiska* företeelser, framför allt genom jämförelser mellan de olika levande språken. På latinlinjen bör förhållandet mellan latinet och de moderna språken, särskilt franskan, bli föremål för behandling. Inom dessa områden ligger mycket av det, som ger språkstudiet dess största intresse och förnämsta bildningsvärde.

9. För att grammatikundervisningen skall leda till bästa möjliga resultat, är det, särskilt på nybörjarstadiet, i hög grad önskvärt, att lärarna i främmande språk samarbetar med varandra och med läraren i modersmålet (jfr § 167 läroverksstadgan).

10. Där enligt vederbörligt medgivande undervisning bedrivs i delad klass, skall densamma avse en mera individuell handledning rörande uttal och grammatik samt

muntliga och skriftliga tillämpningsövningar för uppnående av *praktisk språkfärdighet*.

f. Skrivning.

1. *Skrivningarna* bör framför allt betraktas som *tillämpningsövningar*, som *övnings-skrivningar*. Deras uppgift är således i första hand att inpräglade och befästa vid den muntliga undervisningen genomgånget språkstoff, framför allt sådant, som hänför sig till språkets formsystem och satsbyggnad, men även till användningen av ord och uttryck. Särskilt i början kommer dessa tillämpningsövningar därför att ansluta sig till just det, som för tillfället behandlas eller nyss behandlats vid textläsning eller på annat sätt, för att sedermera i successivt ökad grad jämväl få karaktär av övningar på större områden. Vid skrivning gör sig lärjungarna särskilt till en början ofta skyldiga till inadvartenser även i fråga om ordformer, som de väl känner till, s. k. slarvfel. Ett mindre gott resultat av en skrivning kan mången gång bero mindre på otillräckliga kunskaper hos eleven än på otillräcklig självdisciplin och koncentration. De skriftliga övningarna har därför som en viktig uppgift att vänja eleverna vid noggrannhet och eftertanke och till att för sig själva väl fixera sina kunskaper.

För läraren ger de skriftliga tillämpningsövningarna ofta god vägledning, när det gäller att bedöma, i vad mån han behöver ytterligare dröja vid inövandet av vissa former o. d. eller kan gå vidare i sin undervisning. De ger även god ledning vid bedömandet av lärjungarnas kunskaper, men det är av vikt, att deras huvuduppgift såsom tillämpningsövningar noga beaktas och att de icke får karaktär av för lärjungarnas vitsord särskilt betydelsefulla prov, framför allt icke under de första åren ett språk läses.

2. Vid de första skriftliga övningarna nedskrivs ord och ordformer, i den mån som de inhämtas, för att på naturligt sätt komplettera fonemen med synbilder. När formkännedomen i någon mån ökat, kan man lämpligen låta sammanhängande meningar ur en föregående läxa tjäna som underlag

för en *diktamensövning*, som lärjungarna får till uppgift att förbereda sig på. I samband med diktamensövningar kan lärjungarna få rätta varandras skrivingar, vilket är ägnat att utveckla deras förmåga att bedöma och i minnet inpräglade ordbilderna och konstruktionerna.

3. Något längre fram kan skrivingarna ansluta sig till lättare former av talövningar över genomgången text, i det lärjungarna får till uppgift att skriftligen besvara lärarens frågor, sedan dessa först blivit muntligt besvarade. Till en början blir alltså en sådan övning närmast en skriftlig *återsättning* av texten under lärarens ledning eller ett mer eller mindre fritt *återgivande* av densamma. När på ett mera framskridet stadium försök göres med en uppgift av förut okänt innehåll men med bekant ordförråd, bör stycket först uppläsas av läraren, därpå göras till föremål för talövning, vidare återberättas av någon av lärjungarna för att till sist ännu en gång uppläsas av läraren. Var och en får sedan arbeta för sig, varvid läraren får rådfrågas, om så erfordras. Vid alla här nämnda övningar bör ordböcker vara uteslutna.

4. Efter någon tid bör läraren kunna övergå till fristående *reproduktionsövningar*. Reproduktionen ansluter sig på ett naturligt sätt till språkundervisningens olika moment och är därför ägnad att allsidigt främja aktiv språkkunskap. Den är hörövning och kräver som sådan hos lärjungen vana att uppfatta de främmande ljuden. Den kräver ett icke alltför obetydligt ord- och frasförråd samt ställer dessutom krav på kunskap om former och konstruktioner. Även om reproduktionen i viss mån gynnar den akustiska minnestypen, är detta icke någon avgörande invändning mot denna form av skrivövning, eftersom det torde få anses obestridligt, att ljudminnet är en viktig sida av språkbegävningsöver huvud. Reproduktionen bör emellertid anordnas så, att den så långt möjligt å ena sidan utesluter tanklös upprepning och å andra sidan betager övningen den karaktär av nervös spänning, som eljest lätt medföljer en arbetsupp-

gift, där minne och koncentration i så hög grad tages i anspråk. Före den första uppläsningen bör lärjungarna få upplysning om alla förekommande mindre vanliga ord och uttryck. Därjämte kan det vara lämpligt, att de, före eller efter första uppläsningen, erhåller ett tillräckligt antal karakteristiska stickord ur olika delar av texten, vilka tillsammans utgör ett slags disposition för reproduktionen. Härigenom möjliggöres uppställandet av det kravet, att lärjungens skriptum skall innehålla allt väsentligt ur den föredragna texten. Eftersom reproduktionsprov förekommer som alternativ skrivningsuppgift i realexamen, torde det vara lämpligt att också vid de vanliga terminsskrivingarna i viss utsträckning ge dylika prov som alternativa uppgifter. För att kunna godkännas bör en reproduktion ådagalägga, att den skrivande korrekt uppfattat innehållet i den upplästa texten samt att han någorlunda fullständigt och korrekt återgivit detta, varvid den grad av självständighet, som skrivingen ger prov på, också förtjänar att beaktas.

5. Skillnaden mellan reproduktioner och *referat* kan anses ligga däri, att referaten, vilka bör förbehållas ett mera moget stadium, avser ett återgivande i sammandragen form av innehållet i ett längre sammanhang, t.ex. återberättande av en i skolan läst novell, ett kapitel av en roman, en akt av ett skådespel, innehållet i en tidningsartikel o. d. Väljes ett tidigare läst avsnitt av större omfattning, kan det ibland vara lämpligt, att lärjungarna får använda den lästa texten, särskilt då det gäller att ge ett referat i starkt sammandragen form. I detta fall bör alla lexikaliska hjälpmedel uteslutas. Denna form av skriftlig övning ställer framför allt krav på lärjungarnas förmåga av koncentration och sinne för det väsentliga.

6. De första *översättningsövningarna* till det främmande språket torde lämpligen bära ske företrädesvis muntligt. Med den muntliga översättningen vinnes tid, och avsevärt mer kan medhinnas, än om mening för mening skall skrivas. Å andra sidan är det en god pedagogisk regel att så mycket som

möjligt arbeta med pennan i hand, och denna regel äger i hög grad giltighet vid nybörjarundervisningen i språk. Ett tillvägagångssätt, som många lärare torde använda och finna fördelaktigt, är att först muntligt analysera det nya eller svåra i ett svenskt övningsstycke, innan klassen får i hemuppgift att översätta det till det främmande språket, och att sedan vid förhöret låta lärjungarna skriva det på tavlan. Sedan det därvid gemensamt rättats på tavlan och i skrivböckerna, ges det som förnyad hemuppgift i den rättade formen, varefter genomgången endast sker muntligt. Lärare har givetvis frihet att använda det förfaringssätt, som de finner ger den största behållningen. Alltför mycket skrivande kan dock lätt verka hämmande på spontaneiteten och uttrycksglädjen hos lärjungarna. Såsom provskrivningar lämpar sig icke heller skriftliga övningar av detta slag på ett helt tidigt stadium.

Översättningsövningarna skall röra sig med ett för lärjungarna bekant ordförråd och bör därför i början grundas på genomgången text, vilken i omarbetad form förelägges till muntlig eller skriftlig översättning. Även andra övningar, avsedda att inlära och befästa det centrala ordförrådet, synes lämpligen kunna förekomma på ett tidigt stadium.

7. Efter nybörjarstadiet torde de vanliga terminsskrivningarna i regel vara av *kombinerad typ*, dvs. en översättning från det främmande språket till svenska (»version») samt en översättning till det främmande språket (»tema»). Innehållet i de båda uppgifterna kan med fördel vara besläktat, exempelvis på sådant sätt, att den senare delen utgör en fortsättning av den förra, så att de båda partierna stöder och kompletterar varandra. Temat måste dock avvika från versionen i så stor utsträckning, att dess utarbetande kräver en fullt självständig arbetsprestation å lärjungens sida.

Liksom övriga skrivningar bör de kombinerade skrivningarna givetvis röra sig med det centrala ordförrådet, och de torde då i första hand böra representera den ledigare prosan, brevstilen och den lediga berättelsen

eller skildringen. Närmast gäller detta själva temat. För versionen torde däremot, särskilt på det högre stadiet, texter av mera litterär art vara väl lämpade, men givetvis kan dylika texter vara så beskaffade, att de lämpar sig även för temat. Då version och tema kombineras till en enhetlig skrivning, blir det naturligtast, att denna får en enhetlig stilkaraktär.

Vid bedömandet av de kombinerade skrivningarna bör hänsyn tagas till den allsidighet i språkstudiet, som den kombinerade skrivningen avser att främja. De båda skrivningsdelarna betygsättes därför icke var för sig, utan varje skrivning bedömes som en enhet. Men om endera av delskrivningarna är helt underhållig, bör skrivningen i sin helhet underkännas. Fordringarna på korrekthet måste av naturliga skäl bli större i fråga om provets förra del, versionen, vilken i regel är den betydligt lättare uppgiften. Den främmande texten bör alltid vara i det väsentliga riktigt uppfattad. Betygsättningen skall i första rummet avse de kunskaper, lärjungen ådagalagt i fråga om uppfattning och användning av det främmande språket. Å andra sidan ligger det i uppgiftens natur, att kravet på god svenska måste upprätthållas och att den svenska språkformen icke kan bli helt utan betydelse vid betygsättningen, särskilt när det gäller överbetyg.

8. Under rubriken *uppsatser* kan sammanföras fria skriftliga övningar av skilda slag, vilka delvis närmar sig här förut nämnda skrivningsformer. På det tidigaste stadiet kan således beskrivningar av klassrummet, av hemmet med dess olika rum och huvudsakliga inredning, av tidsindelningen, av någon årstid osv. utformas till kortare uppsatser, sedan hithörande ord- och frasmaterial först ingått i läst text eller i talövning. Som en lämplig förövning kan läraren och klassen ett par gånger utarbeta en sådan uppsats på svarta tavlan, innan lärjungarna får till uppgift att skriva dylika uppsatser på egen hand.

En god övning, som kan sättas in redan på ett tidigt stadium, är nedskrivandet av korta redogörelser för *bildserier*, som läraren först demonstrerar och beskriver. Det

blir här fråga om ett mellanting mellan reproduktion och uppsats, närmare den ena eller andra formen allt efter den grad av frihet, som lämnas lärjungarna att skildra innehållet i bilderna. Skriftliga svar på frågor i anslutning till bilder kan tjäna som inledning till detta slag av övningar.

Redan på realskolans stadium torde man också kunna förelägga lärjungarna övningsuppgifter i form av s. k. bundna uppsatser. Lärjungarna får till uppgift att skriva ett brev eller en kort uppsats i anslutning till genomgången text och erhåller samtidigt en ram och vissa riktlinjer för att inte behöva lägga ned något betydande arbete på att producera tankeinnehållet, varigenom de mera kan koncentrera sig på den språkliga formen.

Även på mera framskridet stadium bör uppsatsen så mycket som möjligt anknytas till vad som behandlas under textläsningen. Sålunda kan ämnen för skrivningen givas över en bekant författares liv och verksamhet, hans miljöskildring, typer i en läst novell e. d. Även med anledning av i någon text behandlade samhällsförhållanden kan lärjungarna erhålla uppsatsämnen över liknande företeelser, t. ex. bostäder, skolor, universitetsförhållanden eller sport. Skrivningar av detta slag tjänar ej blott språkundervisningen utan främjar även lärjungarnas kunskaper i litteratur och kultur.

Då emellertid uppsatser av här senast nämnd art blott kan tänkas behandlade av försigkomna lärjungar med särskilt intresse för ämnet, bör dessa skrivningsformer endast förekomma på gymnasiets högstadium och endast som alternativa uppgifter vid sidan av andra skriftliga övningar.

9. Även andra former för skriftliga övningar än här nämnda är tänkbara och må gärna komma till användning. Över huvud bör på detta område den enskilde läraren äga frihet att arbeta med de övningsformer, varmed han anser sig kunna nå det bästa resultatet, dvs. bäst främja lärjungarnas allmänna språkkunskaper.

10. Samtliga ovan nämnda skrivningar, som förutsätter ett för lärjungarna bekant ordförråd, är — med undantag av de mera

avancerade uppsatserna, vid vilka enspråkig ordbok må begagnas — avsedda att utföras utan hjälpmedel (grammatik och ordböcker). Men övning i att använda lexikon måste också ingå i språkundervisningen. Vissa skrivningar bör därför utföras med hjälp av ordböcker, varvid regeln, att skrivningarna skall innehålla ett för lärjungarna bekant ordförråd, icke behöver eller ens bör strikt iakttagas. Det torde sålunda vara lämpligt, att i varje klass någon skrivning varje termin utföres med tillhjälp av lexikon. Lärjungarna bör även vid genomgången av dessa skrivningar medföra lexikon, så att läraren kan åskådligt i varje enskildhet visa dem, hur ordbokens upplysningar skall utnyttjas.

11. Bedömningen av felen måste givetvis bli i viss mån en annan och mildare, när skrivningen utförts utan hjälpmedel än då den utförts med sådana. Detta gäller exempelvis sådana fel, som berör icke alltför vanliga ords konstruktion, de tyska substantivens genus och deklination samt utelämnningar av ord. Men även inom dessa felkategorier måste en omdömesgill avvägning ske. Om ett tyskt ord av typen *Sperling*, *Blume*, *Schönheit*, *Hoffnung*, *Gebirge*, *Leben* m. m. behandlas oriktigt i genusavseende, är det uppenbarligen ett graverande fel, och detsamma måste också anses gälla i fråga om mycket vanliga substantiv såsom *Brief*, *Buch*, *Hand*, *Kopf*, *Tisch*, *Wasser* o. d., trots att ordens form i senare fallet icke ger bestämd ledning. Såsom lindrigare bör däremot betraktas genusfel vid ord, som visserligen är vanliga men dock icke har samma höga frekvensvalör, såsom *Fass*, *Fest*, *Form*, *Schuld*, *Tempel*, *Zeichen*. Vid bedömandet av dylika fel måste en betydande frihet förbehållas den enskilde läraren allt efter vad han vid ett givet tillfälle anser sig kunna fordra med hänsyn till den föregående undervisningen.

Fel i fråga om företeelser, som endast behandlats mera kursivt eller där full aktiv behärskning icke fordras, bedömes mildare. Detsamma gäller om fel på områden som endast ett fåtal av de skrivande visat sig förtrogna med. Till fel i fråga om någon

språklig företeelse, som ännu icke behandlats på det ifrågavarande stadiet, skall ingen hänsyn tagas vid betygsättningen.

12. Vid bedömandet av de skriftliga arbetena bör ej kravet på språklig korrekthet framträda som den enda eller den väsentligen avgörande synpunkten, ehuru den givetvis måste tillmätas en betydande vikt. Men i den mån en skrivning verkligen uppvisar positiva förtjänster, bör dessa räknas lärjungen till godo och vägas mot de formella bristerna, och när det gäller reproduktioner och uppsatser, där det är fråga om ett mera självständigt arbete och där de positiva förtjänsterna därför kan göra sig starkare gällande, bör de falla tungt i vågskålen. Stor hänsyn bör sålunda vid skrivningar av detta senare slag tagas till den ådagalagda förmågan att meddela ett tanke-innehåll, till självständigheten, utförligheten och rikedomerna på synpunkter vid stoffbehandlingen, medan vissa formella brister bör tillmätas jämförelsevis mindre betydelse.

g. Enskilt arbete.

1. Det frivilliga enskilda arbetet i främmande språk bör främst avse att vidga lärjungarnas språkkunskaper. För de flesta lärjungar torde det vara mest fruktbart, om de får en uppgift, som ökar deras ord- och frasförråd samt deras litteraturkännedom utöver vad som i dessa hänseenden kan vinnas vid skolans textläsning. Vid valet av litteratur för sådant syfte må emellertid största hänsyn tagas till lärjungarnas individuella håg och fallenhet liksom till deras praktiska behov.

2. Ges en sådan uppgift uteslutande som en utökning av lärjungens *textläsning* i skolan, bör kontrollen innebära något mera än ett förhör av vissa partier av texten. Lärjungen bör antingen genom föredrag på det främmande språket inför kamraterna få referera innehållet av det lästa eller lämpliga delar därav eller under förhör inför läraren samtalsvis på textens språk referera vissa delar av boken och lämna erforderliga kommentarer. Beträffande omfattningen av en dylik textuppgift ligger det i sakens natur,

att den måste bli mycket varierande alltefter lärjungens förutsättningar och den valda textens svårighet samt uppgiftens art i övrigt, men den torde i genomsnitt böra hållas mellan 100 och 200 sidor, i franska kortare.

3. Åt lärjungar med litterärt intresse kan mindre, rent *litterära uppgifter* lämnas: att på grundval av den föreliggande texten ge en karakteristik av författarens framställningssätt och konstnärliga uttrycksmedel eller hans människoskildring, att göra en analys av ett dramas innehåll och klarlägga dess komposition. Det bör bero på klassens allmänna ställning till dylika ämnen, om uppgifter av detta slag skall ge anledning till föredrag på det främmande språket för kamraterna eller endast redovisas för läraren. I senare fallet bör detta kunna ske antingen i form av muntligt referat eller i form av en kortare uppsats.

4. Uppgifter rörande de olika ländernas *sociala och politiska förhållanden*, seder och bruk kan ges åt härför intresserade lärjungar, varvid läraren bör lämna anvisningar på uppslagsböcker och annan lämplig litteratur. Redovisningen bör även här utnyttjas till fromma för undervisningen i klassen, i det vederbörande lärjunge får till uppgift att hålla föredrag på det främmande språket för kamraterna.

5. Slutligen kan också huvudvikten ligga på det rent *språkligt-grammatiska* området. Avses mycket modernt språkbruk, kan lämpligen tidnings- och tidskriftsartiklar läggas till grund för undersökningen. Denna kan omfatta företeelser från grammatikens skilda kapitel och avse att väcka lärjungens eftertanke och skärpa hans iakttagelseförmåga. Uppgifter kan också ges på betydelselärans och ordbildningens områden (synonymer, grupper av ord med samhörig betydelse, stamord och avledning).

6. Av mera *stilistisk* art blir uppgiften, om det arbete, som lärjungen åtagit sig, har dialektal färg (t. ex. en sydtysk text) eller är avfattat på ålderdomligt språk (t. ex. ett klassiskt skådespel), varvid en redogörelse för de dialektala avvikelserna

eller det ålderdomliga språkbruket kan lämnas.

7. En nyttig och ur olika språkliga synpunkter givande uppgift är att låta lärjungen kritiskt granska ett till svenska översatt litterärt arbete eller lämplig del därav.

8. Här nedan anföres några exempel på uppgifter för språkliga undersökningar:

Grammatik (helst i anslutning till angivet språkmaterial):

Bestämda artikeln i tyska, engelska och franska. Några iakttagelser angående genusregler i tyskan. Substantiverade adjektiv. Iakttagelser angående olikheter mellan tyska (engelska, franska) och svenska tempus. Participiella satsförkortningar. Exempel på bruket av en viss eller vissa prepositioner och motsvarande svenska översättning. Iakttagelser angående ordföljden.

Ordkunskap, stilistik, synonymik, fraseologi o. d.:

Ordna i textuppgiften förekommande substantiv i grupper och angiv genus och deklination! Anteckna i texten förekommande verbalsubstantiv och angiv det verb, med vilket de sammanhänger! Diminutiva bildningar på substantivets, adjektivets och verbets områden. Avledda adverb och deras grundord. Samla synonymer och homonymer! Slanguttryck. Cockney. Poetiska ord. Ålderdomligheter (t. ex. i någon av bibelns böcker). Terminologi inom något speciellt område (handel, teknik, sport, teater, musik o. d.).

h. Yttre hjälpmedel och stimulerande åtgärder vid språkundervisningen.

Av stor betydelse vid undervisningen i främmande språk är, att elevernas intresse stimuleras på olika sätt. I realskolans klasser, särskilt på lågstadiet, finnes i regel åtskilliga elever, som har mindre goda förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt tillgodogöra sig undervisningen. Redan med hänsyn härtill är det önskvärt, att i undervisningen införes moment, vari alla kan deltaga med viss framgång. *Lekar* på det främmande språket är ofta ägnade att

väcka intresse, samtidigt som de ger god och naturlig övning. Ett annat på en gång stimulerande och övande moment är *sången*. *Grammofon, radio* och *film* är likaledes intresseskapande och i undervisningsavseende värdefulla hjälpmedel, som bör utnyttjas i möjlig utsträckning.

Sång.

Vid den tidigare uttalsundervisningen visar sig sången ofta göra goda tjänster. Många har lättare att imitera de främmande ljuden vid sång än i tal. Uttalsfel framträder å andra sidan ofta med stor skärpa vid sånguttal och kan då med framgång angripas och rättas.

Då eleverna skall lära sig en sång på ett främmande språk, bör läraren först läsa och förklara texten. Därefter bör eleverna i kör läsa stroferna, så att uttalet blir så korrekt som möjligt. Behov av ytterligare uttalsanvisningar framträder sedan ofta vid sånguttalet. Då rytm och melodi underlättar inlärandet, kräver sångtexterna i regel endast obetydligt hemarbete. Om en lärare själv icke kan sjunga före, skall han därför icke ge sången ett mindre utrymme i språkundervisningen. I varje avdelning finnes merendels åtminstone några elever, som väl lämpar sig som sångledare och alltså kan instruera sina kamrater. En sångkunnig elev i en annan avdelning, där vissa sånger redan genomgått, kan också tillfälligt »lånas». Av musikläraren torde ofta visst bistånd kunna påräknas, men meningen är icke, att större vikt skall fästas vid den musikaliska prestationen. En god hjälp är grammofonillustration av sångerna.

Mycket lämpliga för sång i skolklasser är folkvisor och folksånger. Texternas innehåll bör vara enkelt och lättfattligt. Icke sällan möter i dylika sånger dialekt i viss utsträckning; i dylika fall är den ursprungliga texten att föredraga framför en reviderad version. Läraren får förklara och kommentera de språkliga företeelserna. Risken att elevernas språkkänsla på något sätt skulle skadas genom enstaka dialektala uttryck torde vara obetydlig. Även andra slag

av sånger torde kunna komma till användning.

Tillgång till lämpliga text- och sångböcker är en av förutsättningarna för att sången skall kunna odlas i samband med språkundervisningen. I somliga läseböcker för nybörjarstadiet finnes införda både text och melodistämman till ett antal kända sånger. Men i dylika böcker kan det givetvis endast bli fråga om ett begränsat antal. Av läroverken bör sång- och textböcker anskaffas jämte grammofonskivor till åtminstone några däri förekommande sånger.

Grammofon.

Det är närmast i samband med uttalsundervisningen, som grammofonen kan göra språkundervisningen tjänster. Den kan därvid icke ersätta läraren, som behöver öva ljud för ljud och ord för ord med de enskilda eleverna. Dessa hör icke heller alltid, hur mycket deras eget uttal av ett ljud avviker från det riktiga, utan läraren behöver ingripa med individuellt tillrättaläggande. Å andra sidan är den infödde lärarens uttal på grammofonskivan genuinare och tillförlitligare än den svenskfödde lärarens och är därför ett värdefullt komplement till dennes undervisning. Grammofonen kan även användas för övningar med uttalet av enskilda ljud. En grammofonskiva kan upptaga lämpliga nyckelord och övningsord till de enskilda ljuden, och eleverna kan i kör säga efter orden under pauserna mellan varje ord. Läraren kan därvid avbryta uppspelningen och ta om övningsorden till enskilda ljud allteftersom det visar sig behöfligt. Köruttal av enskilda ord kan sålunda med fördel övas på detta sätt. Eleverna bör därvid tillhållas att vid eftersägningen uttala orden tydligt och energiskt.

Även när eleverna längre fram lyssnar till sammanhängande uttal, kan detta lyssnande tjäna det riktiga ljuduttalet, dels mera allmänt, dels på så sätt i detalj, att läraren kan låta eleverna särskilt iakttaga vissa ljud. Olika elever kan därvid anvisas att lyssna på olika ljud allt efter deras individuella uttalsbrister. Lyssnandet bidrager därvid

till att hos lärjungarna befästa en riktig akustisk minnesbild av de enskilda ljuden och orden, men i regel behöver läraren ingripa vägledande och justerande för att få lärjungen att även själv producera det riktiga ljudet.

Av särskild betydelse är grammofonen för inövning av den riktiga talmelodien. Genom att samma sats spelas om, fästes intonationsbilden i medvetandet. Vid sådan omtagning av en sats är det ofta lämpligt att låta eleverna först lyssna till satsens melodi tre eller fyra gånger och sedan *gnola* den i samband med lyssnandet, innan de uttalar de förekommande orden. Viktigt är, att de får lyssna till satsmelodierna i en sammanhängande framställning.

Icke minst för läraren är det av stort värde att för sig själv noga inöva intonationen av lärobokens meningar med hjälp av grammofon. Det kan vid nybörjarundervisningen tillhöra den otränade lärarens viktigaste förberedande arbete före en lektion, om han icke själv har en mönstergill intonation, och på denna punkt blir den icke infödde lärarens uttal sällan fullt genuint. Det är därför ett önskemål, att ett icke för litet antal stycken i en nybörjarbok är intalade på grammofon och att skolan är i besittning av dessa skivor.

Grammofonen vänjer också eleverna vid att uppfatta olika röster och kan därför på olika stadier användas för att bereda tillfälle till kortare hörövningar.

Ett mera estetiskt och litterärt syfte kan tillgodoses genom att skolan har tillgång till grammofonupptagning av skådespelares och författares uppläsning av utdrag ur litterära verk, dikter o. d. eller till sångskivor.

Vad nu angivits beträffande grammofonen gäller i stort sett även användningen vid språkundervisningen av inspelningsapparater (magnetofoner m. m.). Härtill kommer emellertid, att de sistnämnda hjälpmedlen även gör det möjligt att upptaga och återgiva lärjungarnas eget uttal vid olika tidpunkter, varigenom individuella felaktigheter kan åskådligt påvisas och diskuteras och gjorda framsteg iakttagas. Inspelnings-

apparaterna erbjuder också stora möjligheter för upptagning och reproduktion av för språkundervisningen värdefulla uppläsningar och framföranden i radio.

Radio.

För realskolans vidkommande torde skolradion närmast komma till användning i de högre klasserna. Övningarna är framför allt att betrakta som hörövningar, alltså övningar i att uppfatta det främmande språket, när det talas av olika personer. Då texterna ofta är så valda, att de ger värdefulla uppläsningar om det främmande landet eller folket i något avseende, tjänar dessa lektioner också kännedomen om den främmande kulturen. Det är givetvis önskvärt, att de med stor omsorg utarbetade radiolektionerna i främmande språk avlyssnas i största möjliga utsträckning.

En plan bör vid terminens början uppgöras för avlyssningen av programmen i de olika klasserna. Ett exemplar av programhäftet bör senast vid ämneskonferensernas sammanträden överlämnas till varje lärare i främmande språk, vilken undervisar i de klasser, till vilka programmen riktar sig. Sedan vid ämneskonferensen uppmärksamheten riktats på skolradioprogrammen, blir det den enskilde lärarens sak att avgöra, vilket eller vilka program han anser sig böra avlyssna med sin klass. Ett sådant urval kan ofta med fördel ske i samverkan med eleverna. På grund av ämnesläraresystemet kan svårigheter uppstå att inpassa radiolyssningen i schemat. Dessa svårigheter kan dock väsentligen undanröjas, om vid schemats uppgörande hänsyn togs till skolradioprogrammet, så att en särskild timme i veckan frigöres för radiolyssning. I skolor, där en sådan ordning icke låter sig genomföras, kan ändock en viss anpassning ske genom att lektioner i de främmande språken i viss utsträckning förläggas till radiotid. Slutligen gäller, att tillgång till magnetofon kan göra skolan mer eller mindre oberoende av skolradions utsändningstider.

Varje avlyssning fordrar alltid någon förberedelse. Först och främst måste läraren

förvissa sig om att apparaten fungerar och att lyssningsrummet — om särskilt sådant användes — är ledigt vid tillfället. En friare placering av eleverna än under vanliga lektioner är att rekommendera, om hörbarheten därigenom förbättras. Elever med svagare hörsel bör placeras närmare apparaten.

Programhäftet upptar i regel antingen hela eller allt det väsentliga av radiolektionens textinnehåll jämte ordförklaringar och i vissa fall arbetsuppgifter. Det blir beroende på elevernas språkkunskaper och lärarens avsikt med radiolyssningen, i vilken utsträckning och med vilken noggrannhet detta material skall vara i förväg genomgången.

För alla stadier synes det dock vara ett minimikrav, att ordförteckningarna noggrant genomgås före avlyssningen, vare sig detta sker under en tidigare lektion eller strax före lyssningstillfället. När det gäller elever på ett lägre stadium, visar det sig ofta fördelaktigt att i förväg läsa och tolka hela texten till föredraget. Föredragstexten bör i regel betraktas som en del av textkursen och ägnas samma uppmärksamhet som denna i övrigt.

Avsikten med lyssningen är ju alltid i första hand att låta eleverna höra det främmande språket i genuin form och i längre sammanhängande framställning. Det måste förutsättas, att programmet är så avfattat, att eleverna kan i allt väsentligt, om också icke i alla detaljer, uppfatta innehållet. Men läraren kan därjämte vid olika program lägga huvudvikten vid vissa undervisningsmoment. Ena gången kan t. ex. särskild uppmärksamhet ägnas åt uttalets detaljer (uppdelning i fraser, tonfallet vid påstående- och frågesatser samt i längre sammansatta meningar, tryckets fördelning på satsens delar, t. ex. i tyskan det svaga trycket på hjälpverben, tryckets placering i enskilda ord, uttalet av vissa ljud m. m.). Andra gången kan det gälla att inrikta sig på ett referat av innehållet. Vilketdera som företrädesvis avses bör meddelas eleverna i förväg, och de bör uppmanas att göra understrykningar i programhäftet — om

detta är deras egendom — eller anteckningar i sin arbetsbok under programmets gång.

Avlyssningen kan ske på olika sätt. I regel användes numera högtalare. Under avlyssningen har läraren ibland anledning att göra en eller annan anteckning på svarta tavlan, t. ex. av vissa ord, som bör uppmärksammas för sitt uttals skull eller av andra skäl, eller av viktigare fakta, som kan tjäna som vägledning (»stolpar») vid ett följande referat. Radioföredragets syfte att utgöra en hörövning tillgodoses i regel bäst, om eleverna får koncentrera sig på lyssnandet och icke följer texten i det tryckta programhäftet. På lågstadiet kan det dock vara motiverat, att eleverna ibland följer ett föredrag med uppslagna texthäften.

Efter avlyssningen följer *efterbehandling* av radiolektionen. Om flera klasser med olika förutsättningar lyssnat samtidigt, bör klasserna i regel skiljas åt vid efterföljande genomgång.

Till den hörövning, som radioföredraget utgör, ansluter sig lämpligen en talövning, som på lågstadiet kan bestå av korta frågor och svar på det främmande språket men som på högre stadier kan antaga formen av ett mera sammanhängande referat av flera elever, varvid den ene tar vid där den andre slutar. På detta stadium kan övningen också ske på så sätt, att eleverna frågar varandra.

I samband med genomgången kan det vara lämpligt, att läraren låter eleverna redogöra för sina iakttagelser beträffande föredragshållarens uttal, talhastighet, förståelighet, förmåga att fånga intresset osv.

Genomgången av ett åhört radioföredrag erbjuder givetvis större intresse för eleverna och ger även bättre resultat, om den kan ske i direkt anslutning till avlyssning och medan innehållet är aktuellt, än om den uppskjutes till följande lektion. I varje fall bör genomgången av det åhörda ske snarast möjligt efter avlyssningen.

De i programmen ingående sketcherna kan göras till föremål för talövning bl. a. på det sättet, att de uppträdande personerna

karakteriseras och att särskilda poänger dryftas. Ett annat sätt, som någon gång kan komma i fråga, är att återuppföra sketchen inför klassen med fördelade roller, varvid det närmast blir de duktigare eleverna, som kommer att medverka.

Ett sammanhängande referat av ett radioföredrag eller ett dramatiskt återgivande av ett radioprogram utgör en lämplig form för de referat på främmande språk, som undervisningsplanen föreskriver för gymnasiet två högsta ringar.

Ett radioföredrag kan också på grund av sitt i regel värdefulla sakinnehåll vara lämpligt att ge som uppgift för ett skriftligt referat på det främmande språket.

Film.

De största möjligheterna att utnyttja både radion och filmen för vinnande av förtrogenhet med ett främmande språk har eleverna utanför skolundervisningen: vid lyssnande på utländsk radio och i samband med biografbesök. Särskilt i den senare formen begagnar sig ju lärjungarna i stor utsträckning av dessa möjligheter, och detta skärper givetvis deras öra för språket och ökar deras förmåga att uppfatta det. Att icke på långt när alla filmer är språkligt föredömliga, behöver därvid icke utgöra någon allvarlig olägenhet: det gäller ju att kunna uppfatta språket i olika skiftningar. Men det är önskvärt, att i språkligt och litterärt avseende förstklassiga filmer medvetet utnyttjas i språkundervisningens tjänst. I den mån scenarier till sådana filmer finnes tillgängliga för skolorna, är det därför lämpligt att emellanåt söka få till stånd särskilda skolfilmföreställningar, vilket kan ske genom att skolan hyr den film, som önskas, och förhyr lämplig lokal, om den icke själv har sådan. Åtskilliga sådana filmtexter finnes numera.

Liksom radioföredragen bör även filmföreställningarna på lämpligt sätt förberedas och efterbehandlas, och filmtextern bör i sådant fall betraktas och redovisas som en del av årets textkurs. Eleverna bör i förväg göras fullt förtrogena med filmens ordför-

råd, och behållningen torde bli störst, om scenariet i förväg behandlats, som en vanlig text. Filmen som sådan bör givetvis också diskuteras med eleverna, dess innehåll, personer och persontolkningar. Vissa filmer kan även lämpa sig för senare dramatiskt uppförande av eleverna.

Det stadium, som härvid kommer i fråga, är detsamma som då det gäller skolradio. I den mån lämpliga filmtexter för nybörjarundervisning finnes att tillgå, kan filmen dock användas på ett tidigt stadium och kan vara ett värdefullt hjälpmedel vid uttalsundervisningen.

I språkligt avseende är filmen med sitt fängslande innehåll och sin spänning särskilt ägnad att etsa in ord och uttryck i minnet. Den ger en god övning i att uppfatta det främmande språket, när det möter i ledigt och naturligt sammanhang. Ofta förmedlar den litterära och kulturella värden. Och den är särskilt ägnad att låta språket framstå som levande och hos eleverna väcka intresse för att lära sig behärska det.

Särskilda anvisningar.

Engelska.

a. Uttal.

1. Till grund för uttalet bör läggas den engelska, som talas av de bildade klasserna i London och södra England (Standard Pronunciation, Received Pronunciation).

2. Med hänsyn till engelskans egenartade och svårlärda ljudsystem är det givetvis av stor vikt att vid den första uttalsundervisningen noga tillse, att lärjungarna icke för de engelska ljuden substituerar närmast motsvarande svenska ljud. Beträffande konsonanterna gäller detta exempelvis *l*, *d*, *t*, *sje*- och *tje*-ljuden samt förbindelser sådana som *rd*, *rt*, *rn*, *rs*. Det tydliga uttalet av slutkonsonanter, särskilt *t*, *d* och *v* bör inskräpas. Sydsvenskt skorrande *r* bör icke tillåtas. Viktigt är, att lärjungarna lär sig säkert skilja på tonlösa och tonande konsonanter, särskilt [*b*] och [*ð*], [*s*] och [*z*], [*ʃ*] och [*ʒ*], och att de tillhålls att artikulera [*z*]

och [*ʒ*] tydligt, i början gärna överdrivet, ävensom att icke uttala *r* i ordslut eller framför konsonant men att iakttaga bindning.

Stöter läraren på alltför stora svårigheter hos någon lärjunge, när det gäller att inöva ett visst ljud, t. ex. [*z*], [*b*], [*ð*], visar det sig i regel lämpligt att tills vidare lämna denne och låta honom höra ljudet av kamraterna men senare återupptaga och fortsätta övningen, till dess bättre resultat vinnes. Mycket arbete kräver vokalerna och de för det sydengelska uttalet karakteristiska diftongerna. Vid inlärandet av dessa torde det vara tillrådligt att inskränka de teoretiska förklaringarna till förmån för intensiv praktisk övning. Ljuden i fråga bör helst inövas genom uttal av ord, där de uppträder tillsammans med konsonanter, som är ägnade att stödja och underlätta uttalet. Vokaler och diftonger, som av nybörjare gärna förväxlas — [*e*] och [*æ*]; [*u*] och [*ou*]; [*ɔ*] och [*ou*]; [*ou*] och [*au*]; [*ɔ*] och [*ɑ*]; [*ə*] och [*ɑ*]; [*iə*] och [*ɛə*] —, övas systematiskt genom serier av ord, innehållande dessa ljud.

Förbindelsen kort vokal + kort konsonant (*sitting*, *ladder*, *fuller*, *manner*) påkallar liksom i tyskan den största uppmärksamhet. Även i övrigt bör engelskans kvantitetens förhållanden noga beaktas, t. ex. skillnaden i vokallängd i ord av typen *bad* och *bat*, *boys* och *voice*, *use* såsom verb och *use* såsom substantiv.

Av stor vikt är att framhålla sambandet mellan den skarpt markerade ord- och satsaccenten och tendensen att reducera vokalljudet i obetonade stavelser, resp. obetonade småord samt att noga tillse, att denna vokalreduktion verkligen iakttages, dock med beaktande av växlingen [*wəz*] och [*wɔz*] etc.

Beträffande intonationen torde visserligen anspråken på genomsnittslärjungarna icke få ställas alltför högt, men de vanligaste företeelserna bör självfallet beaktas, t. ex. det normala tonfallet i å ena sidan påståendesatser och frågor med inledande frågeord, å andra sidan frågor utan inledande frågeord (*fallton*, resp. *stigton*). Vid stig-

tonen bör märkas, att stigningen vanligen inträder först i sista takten av satsen (under uttalet av sista tryckstarka stavelsen, om denna slutar satsen, annars under uttalet av de trycksvaga stavelser, som följer efter den sista tryckstarka).

3. Även om lärjungarna under det första året bibringats ett särskilt i fråga om ljudbildningen gott uttal, kvarstår hela skolan igenom svårigheten med uttalet av de obekanta ord, som möter. Det är därför för engelskans vidkommande av alldeles särskild vikt att även i de högre klasserna ägna uttalet ständig uppmärksamhet. För att icke lärjungarnas mod må nedslås av den skenbara nyckfullheten i uttalet, är det lämpligt att, så snart de förvärvat en någorlunda säker känsla för sambandet mellan stavning och uttal, demonstrera, hur en viss regelbundenhet i uttalet dock förefinnes, bl. a. i fråga om de betonade vokalernas uttal i öppen och slutet stavelse och beträffande accentens läge. På skolans högsta stadium bör viktigare undantag genomgås gruppvis med, där så lämpligen kan ske, enkel historisk förklaring av avvikelserna, t. ex. inflytandet av *r* och *w*. På så sätt får lärjungarna engelskans ålderdomliga stavning något belyst, liksom även i någon mån förhållandet till de andra germanspråken och franskan.

b. Grammatik.

1. Förslag till kursfördelning i realskolan, se särskilt cirkulär från skolöverstyrelsen.

2. Medan läsning av den fonetiska texten pågår, bör egentlig grammatikundervisning starkt inskränkas, enär lärjungarnas intresse under den första tiden måste koncentreras på uttalet.

Vid undervisningen i grammatik göres alla de påpekanden, som är ägnade att underlätta förståendet och förenkla inlärandet. Så påvisas exempelvis, att beträffande användningen av *-s*, *-es* och *-ies* samma regler gäller för substantivens pluralbildning som för verbens presensform i tredje personen singularis, ävensom att principerna

för konsonantfördubbling i adjektivens komparativformer och i verbens imperfekt- och participformer är desamma. På ett något högre stadium bör vidare i fråga om ordföljden antalet regler i möjligaste mån reduceras genom beaktande av den rytmiska princip, enligt vilken mindre betonade ord placeras före verbet (typen *here comes my aunt, here she comes*).

I åtskilliga nybörjarböcker är grammatik-kursen inarbetad i läroboken, vilket lämnar läraren frihet att uppskjuta användandet av den grammatiska läroboken till ett senare år. Då den grammatiska läroboken börjar användas — förslagsvis i 2^s och 2⁴ —, bör endast det viktigaste och för stadiet lämpliga medtagas. Det tillkommer ämneskonferensen att närmare bestämma, vilka delar av grammatiken som bör läsas på de olika stadierna.

På det odifferentierade gymnasiet genomgås syntaxen utförligare, men även här, liksom på skolstadiet över huvud, bör begränsning ske till det genom sin frekvens väsentliga och detta i stället inläras så mycket säkrare. Under de två sista åren lägges huvudvikten vid fraseologiska och stilistiska företeelser, synonymik och ordval. Den i högsta ringen förekommande översiktliga repetitionen av grammatiken må icke göras så bred, att andra viktiga sidor av språkundervisningen därigenom åsidosättes.

Tyska.

a. Uttal.

1. Till grund för uttalet bör för vinnande av likformighet läggas det tyska scenuttalet (*Deutsche Bühnenaussprache, Hochsprache*). Lärjungarna bör dock erhålla kännedom om att det i Tyskland, likaväl som i vårt land, finns många olika dialekter, vilka påverkar det bildade uttalet i respektive dialektområden.

2. I fråga om enskilda ljud iakttagas särskilt följande:

Slutljudande *g* uttalas i *Bühnenaussprache* som tonlös explosiva, dock att ändelsen *-ig* uttalas [*iç*] (jfr dock *königlich* etc.).

Tungspets-r och *tungrots-r* bör båda till-
lätas inom gränserna för vad som kan anses
som värdat tyskt uttal. Hos lärjungar med
tungspets-*r* måste nog tillses, att detta *r*
i tyskan ej får sammansmälta med vissa
efterföljande konsonanter till ett enhetligt
ljud (*rd, rt, rl, rn, rs, rsch*).

Särskild omsorg kräver ofta *ich-*, *ach-* och
*sch-*ljuden samt tonande *s*. Ehuru det tyska
*sch-*ljudet kanske icke sammanfaller med
något av svenskans *sje-*ljud, torde dock vårt
supradentala (främre) *sje-*ljud i förening
med kraftig läpprundning få anses fullt bruk-
bart. Lärjungar med uppsvenskt enhetligt
rs kan från det svenska ordet *brorson*
komma till det tyska *schon*. Lärjungar, som
har *tje-*ljud utan *t*-förslag, kan från orden
i *Kina* komma till det tyska *ich*. Stöter
läraren på alltför stora svårigheter hos nå-
gon lärjunge, då det t. ex. gäller att inöva
tonande *s* eller *ich-*ljudet, är det bäst att
tills vidare lämna denne och låta honom
höra ljudet av kamraterna men senare åter-
upptaga och fortsätta övningen, till dess
bättre resultat vinnes.

Då vokalerna genomgås, fästes lärjungar-
nas uppmärksamhet på den i förhållande till
svenska uttalsvanor något förändrade ställ-
ningen hos tungan och läpparna och den
därav betingade olikheten i klangfärg mel-
lan för övrigt närstående vokaler i de båda
språken. (Jfr tyskt *u, ü, ö* med svenskt *o, y*
och *ö* och märk de långa slutna vokalljuden
i t. ex. *hören, suchen*.)

I samband med vokalerna påvisas tyskans
uttal av tryckstark begynnelsevokal, t. ex.
'arbeiten, sie 'ist (oftast även av tryckstark
vokal i senare led vid sammansättning, t. ex.
be'arbeiten, er'obern). Visserligen torde det
icke finnas anledning att inlära den i
det nordtyska språkområdet här förekom-
mande glottisstöten, det s. k. *Knacklaut*.
Men läraren bör noga tillse, att icke bind-
ning sker mellan orden i ovannämnda fall,
såsom ofta är fallet i svenskan liksom i
engelskan och franskan.

Den för svenska ljudförhållanden främ-
mande förbindelsen av kort vokal + kort

konsonant i ord sådana som *Locke, Suppe,*
Kette, Masse, Schiffe bör särskilt påpekas
och övas. Detsamma gäller lång slutvokal
i egennamn (*Anna, Otto*) och många lån-
ord. Uppmärksammas bör givetvis sådana
enskildheter rörande ljudens kvantitet och
tryckaccentens fördelning, som förekommer
i ord, där svenskan är ägnad att vilseleda
(*Horn, Montag, Kloster, husten, Nische,*
Altar, Logik, ordentlich, Ozean m. fl.).

Lärjungarna bör från början tillhållas
att iakttaga den energi och tydlighet i arti-
kulationen, som är så karakteristiska för
det tyska uttalet. Den starka läppartikula-
tionen bör särskilt uppmärksammas. Vårds-
lösa assimilationer bör undvikas, så att
t. ex. *s* och *f* får behålla sina regelrätta ljud-
värden i ord av typen *ausstellen* och *auf-
warten* och icke tenderar till [ʃ], respektive
[v].

Då ljuden genomgås, bör lärjungarna
även göras förtrogna med hur de återges i
skrift, t. ex. olika sätt att teckna lång vokal.
Å andra sidan bör de kunna omedelbart
angiva ljudvärdet för de olika bokstäverna
och bokstavsförbindelserna. De bör alltså
veta, att *h* är stunt i ord av typen *gehen*,
att *ss* aldrig betecknar tonande *s*, hur *ch*
och *chs* uttalas osv.

3. Ett klarläggande av olikheten mellan
svensk och tysk ordaccent är av
grundläggande vikt. Den ovan s. 80 ut-
talade varningen mot grav accentform be-
höver särskilt understrykas i tyskan, enär
likheten med svenskan i många fall lockar till
felaktig accentuering. Särskilt bör varnas för
grav accent vid sådana ord som *dieser, einer,*
jeder osv. Skillnaden mellan ordaccent och
satsaccent bör i detta sammanhang
klargöras för lärjungarna och vid all upp-
läsning den för tyskan karakteristiska ryt-
men och språkmelodien så noggrant som
möjligt inövas. Det framträdande samband-
et mellan starktryck och högtton bör därvid
uppmärksammas liksom det i jämförelse
med svenskan starkare tryck, som träffar
de i satssammanhanget viktigaste orden och
stavelserna. Vidare iakttages och påvisas det
ur både melodisk och rytmisk synpunkt

säregna slutfallet hos satsaccenten, varvid lärjungarna särskilt varnas för att i bisatser betona hjälpverben.

b. Grammatik.

Grammatikstudiet på det grundläggande stadiet måste bedrivas med största allvar och intensitet, om säkra kunskaper skall kunna uppnås på den korta tid, som tyskan har till sitt förfogande. Men som under »Gemensamma synpunkter» framhållits, bör texten alltid vara det primära och grammatikundervisningen inskränkas till det strängt nödvändiga. Detta måste dock ordentligt inläras. Inom realskolan bör säkra kunskaper kunna fordras i fråga om själva böjningssystemet (kasusböjningen och verbböjningen) samt de grundläggande delarna av syntaxen.

Av synnerlig vikt är, att lärjungarna ej endast mekaniskt inlär kasusböjningen utan får en klar föreställning om kasusbegreppet, varvid förhållandet mellan ändelse och funktion omsorgsfullt utredes, lämpligen i samband med satsbyggnadsövningar.

Substantivets pluralform inläres bäst från fall till fall i samband med textläsningen. Vid läxgenomgången bör på lågstadiet helst intet substantiv förbigås, utan att deklination, genus och i förekommande fall genusregel uppmärksammas, då kännedom om substantivens genus och pluralformer är en mycket viktig del av ordkunskapen. Lämpligen ges även en kort sammanfattande regel för pluralböjningen, t. ex. att de flesta maskuliner får ändelsen *-e* med omljud, de flesta femininer ändelsen *-(e)n* utan omljud och de flesta neutrer ändelsen *-e* utan omljud. Utanläsning av de substantiv, som upptages under de olika deklinationerna, bör däremot i allmänhet ej fordras av lärjungarna.

De viktigaste starka verben bör inläras i samband med textläsningen. Vid en senare repetition kan man eventuellt ordna verben efter avljudsserier, då härigenom inlärandet och memoreringen av temaformerna betydligt underlättas. Verbens betydelse

inskräpes, och synonyma eller mera brukliga uttryck för samma sak anföres. Samtidigt belyses perfektbildningen med talrika exempel, så att känslan för bruket av *haben* och *sein* blir levande. När de starka verben genomgås, bör lärjungarna även, i den utsträckning tiden medgiver, göras bekanta med samhörande verbalsubstantiv: maskulina, bildade av den utvidgade verbalstammen, t. ex. *der Lauf*, *der Flug*; feminina, bildade av en verbalstam + *t*, t. ex. *die Fahrt*, *die Flucht*; neutrala, bildade av den oförändrade infinitivformen, t. ex. *das Laufen*, *das Unternehmen*.

Över huvud bör största möjliga uppmärksamhet ägnas åt ordbildningsläran, då härigenom värdefulla associationer skapas mellan besläktade ord. Skapandet av goda associationer är just en av språkundervisningens allra viktigaste uppgifter.

Såsom under »Gemensamma synpunkter» påpekats, bör studiet av syntaxen huvudsakligen bedrivas i anslutning till textläsningen. Om lärjungarna vänjes att ständigt ha uppmärksamheten riktad på avvikelser från svenskt språkbruk, kan de, under nödig handledning av läraren, redan på ett tidigt stadium förvärva värdefulla insikter i viktigare delar av syntaxen, t. ex. läran om ordföljden, kasus- och prepositionsläran. Om senare en systematisk behandling av syntaxen anses behövlig, är det av vikt, att endast det väsentliga fordras.

Reglerna för konjunktivens användning bör i möjligaste mån förenklas. Frånsett de få exemplen på presens konjunktiv i vissa önskesatser och i koncessiva stående uttryck torde konjunktiven kunna sammanföras till två huvudgrupper: 1) irreal konjunktiv samt 2) konjunktiv vid indirekt anföring. Allt det skiftande uttrycksfulla, som modusvalet vid mer eller mindre tydlig indirekt anföring kan skänka åt innehållet, är emellertid alltför svårt, för att lärjungarna ens på det högsta realskolestadiet skulle kunna bli fullt säkra i fråga om modusbehandlingen i bisatser. Säkerhet i fråga om konjunktivens användning synes icke böra fordras av realskolans lärjungar.

Franska.

a. Uttal.

1. Till grund för uttalet bör läggas den franska, som talas av de bildade klasserna i Paris och norra Frankrike (*le bon usage*).

2. I fråga om enskilda ljud iakttages följande:

a) De oaspirerade explosiverna (*p, t, k*) inövas lättast genom hänvisning till dessa ljuds förekomst i de svenska förbindelserna *sp, st, sk* samt intervokaliskt (jfr uddljudande och inljudande konsonanter i *pappa, tit-ta, kaka*); goda nyckelord är: *la capitale, le contemporain, le capitaine*. Nyttiga är också övningar av typen *Paul part pour Paris, tantôt, quelques questions*.

b) Det franska *sje*-ljudet motsvarar nära den svenska supradentala frikativan i förbindelsen *rs* (uppsvenskt uttal av *rs* i *fors*). Ett bakre *sje*-ljud, bildat med höjd tungrygg, får icke tolereras.

c) Vid inövandet av palatalt [*ŋ*] (*gagner, champagne*) påvisas för lärjungarna, att tungspetsen icke får beröra övre tandraden (såsom för *n*) samt att ljudet är enhetligt (alltså icke består av *n + j*). Det kan vara nyttigt att göra lärjungarna uppmärksamma på skillnaden mellan uttalet i de franska orden *signal, signature, dignité* och i motsvarande svenska lånord.

d) Beträffande *r* framhålles, att franskan har *tungspets-r* och *tungrots-r* (Paris-*r*). De svenskar, som har stora svårigheter att uttala tungrots-*r*, bör tillrådas att bibehålla sitt svenska *r* men ge detta en klarare prononcering. Särskilt viktigt är att påvisa, att *r* bibehåller sitt uttal oförändrat framför konsonant, jfr *sorte* och sv. *sort, porte* och sv. *port, carte* och sv. *karta, tarte* och sv. *tårta*.

e) Vid inövandet av de franska nasalvokalerna bör man framhålla, att den franska nasalvokalen är ett ljud och att vid uttalandet av vanliga vokaler luften går ut endast genom munnen men vid uttalandet av nasalvokalerna både genom näsan och munnen. Man bör varna för användning av

svenskt *ng*-ljud. Man kan jämföra *long* och det sv. *lång, un* och det sv. *ung*. Det är lämpligt att öva de franska nasalvokalerna även i korus. Nyttiga övningar för nasalernas inövande är: *un contemporain, un bon vin blanc, un garçon intelligent, un grand magasin, un franc cinquante centimes*. Man bör inte heller försumma att ta upp sådana ord som *singulier, distingué, principe, intelligent* och jämföra med motsvarande svenska lånord. Då man skall bibringa lärjungarna nasalljuden, kan det vara bra att börja med [*ɛ̃*], som nog är den lättaste nasalvokalen. Det brukar inte vara svårt att få nybörjare att uttala *vin, fin, latin, prince*. Sedan kan man fortsätta med [*œ̃*], *un, brun, parfum*. Till sist upptas samtidigt [*ā̃*] och [*ō̃*], och läpprundningen vid uttalandet av [*ō̃*] påpekas. Lämpliga övningar: *un grand pont, mon grand chien, on danse sur le pont d'Avignon*.

3. Utöver ovanstående detaljer må här ytterligare erinras om några allmänna karakteristiska drag i franskt uttal, vilka ständigt bör uppmärksammas vid läsningen:

a) I franskan förekommer endast rena vokaler, inga diftonger.

b) De franska slutljudande vokalerna är korta, medan i regel de svenska betonade vokalerna i samma ställning är långa. Jfr *vu* och svenskt *vy, su* och svenskt *sy, parti(e)* och *parti*. Det är ett vanligt fel av svenskar att göra slutvokaler långa, särskilt *é: fatigué, chanté*.

c) Vissa konsonanter förlänger de vokaler, som föregår dem, så t. ex. [*v*], [*z*], [*ʒ*]: *vive, rêve, livre, ruse, chose, mariage, sage*. Jfr de korta vokalerna i *vif, russe, sache*.

d) De franska tonande konsonanterna har starkare klang än de motsvarande svenska genom att de i alla ställningar är alltigenom tonande; särskilt iakttages detta vid slutljudande *-b, -d, -g* (*robe, sud, bague*), vilka vid tydligt uttal ofta följes av ett vokalistiskt glidljud [*ə*], medan i svenskan konsonanten i motsvarande ställning, särskilt efter kort vokal, slutar tonlöst.

e) Även i längre franska ord utmejslas de enskilda stavelserna tydligt och särhålles genom distinkt och energisk artikulation; jfr det svenska uttalet av lånordet individualitet (med bitryck på första stavelsen och huvudtryck på den sista, medan de mellanliggande ofta blir ganska otydliga) och det franska *individualité* (med starkaste tryck på den sista och i övrigt jämn fördelning av trycket på de övriga.) Märk också uttalet i de franska orden *opéra, cathédrale, littérature, intéressant, intérieur, téléphoner*. Det svenska uttalet i motsvarande lånord förleder ofta svenskar till felaktigt uttal.

f) Skillnaden mellan uttalet av ändelserna i tempus *imparfait* och *passé simple*, resp. *futur* och *conditionnel* bör noga iakttagas: slutet vokal i *donnai, donnerai*, öppen i *donnais, donnerais*.

g) I fråga om det s. k. stumma *e* är två fall att ta upp: a) dess förstummande, b) dess uttalande. Det uttalas ej inuti ord som *souvenir, boulevard, amener, promener, j'aimerai, mademoiselle*, ej heller i ordförbindelser, då det föregående ordet slutar på vokal i uttalet, t. ex. *je ne vois pas, je le vois, je ne tais, tout le monde, les rues de Paris, un valet de chambre, le roi de Suède, il vient de partir*. Detta förstummande av *e* bör inövas bl. a. vid genomgång av negationer och personliga pronomen. Trekonsonantlagen måste lärjungarna stifta bekantskap med i samband med ord och ord-sammanställningar som *tristement, justement, Charles douze, quatre livres*.

h) Bindning skiftar i förhållande till stilarten. En fransman binder olika, då han läser och då han talar. I högre stil bindes mycket mer än i vardagsprosa och talspråk. Man bör inte förvirra lärjungarna genom för många bindingsregler, men några måste man ge dem. Man binder mellan syntaktiskt samhöriga ord, mellan de ord, som utgör en rytmisk grupp, men icke från en grupp till en annan. Vid bindning överföres slutkonsonanten i det förra ordet till det senare ordet och hörs som dess begynnelsejud. Man bör betona, att *d* vid bindning blir *t*, t. ex.

quand il est venu, un grand homme, att *f* i räkneordet *neuf* blir uttalat *v* i uttrycken *neuf heures, neuf ans*, att man ej binder mellan subjektet (utom *personliga* pronomen, *on* och *tout*) och följande predikat, aldrig efter *et* och aldrig framför räkneord, *tous les/huit jours, les/onze soldats, ils sont/onze, après/onze heures, cent/un*. Vid nybörjarundervisning bör man vid genomgång av ny läxa låta lärjungarna sätta ut bindbågarna, om inte nybörjarbok användes, där dessa redan är markerade.

4. För inövandet av det franska talets rytm och språkmelodier är det av vikt, att lärjungarna redan tidigt får klar insikt i den språkliga *taktens* natur. Vid uppläsning av texterna bör lärjungarna från början vänjas vid att sammanbinda samhöriga ord till rytmisk-melodiska enheter. Endast härigenom undvikes det stötande men ganska vanliga skoluttalet av franskan, enligt vilket snart sagt varje särskilt ord får utgöra en enhet för sig med starkt tryck och hög ton på sista stavelsen. Lärjungarna bör flitigt övas i att inom de särskilda takterna framföra alla stavelser med jämn tryckfördelning och på samma tonhöjd utom i fråga om den sista stavelsen med dess karakteristiska tonhöjning för markering av det oavslutade och tonsänkning för markering av det avslutade, i båda fallen med en lätt ökning av trycket. Lärjungarna bör få klart för sig, att en kort fransk mening ur betoningssynpunkt kan betraktas som ett ord med många stavelser, t. ex. *il va venir, c'est inutile, il est malade*. Längre meningar får uppdelas i takter: *je suis rentré/très tard, nous l'avons vu/chez elle*.

b. Hör- och talövningar.

Det är angeläget, att läraren från början talar franska så mycket som möjligt under lektionerna och får lärjungarna att tala, att besvara frågor på franska och att själva formulera frågor.

I stället för att förhöra enskilda glosor bör läraren så långt möjligt sätta in dem i naturligt sammanhang. Genom att läraren

utfrågar textläxan i detalj på franska, får lärjungarna in ordförrådet på ett för dem mera naturligt och intresseväckande sätt. Skrivs läxan på tavlan, befästes ytterligare ordförrådet. Sjungande av franska sånger är att rekommendera, likaså anspråkslöst dramatiskt framförande, visande av bilder och film samt användning av grammofonskivor. Redan i realskolan bör lärjungarna bibringras någon kännedom om Frankrikes geografi och om fransk kultur. Läraren bör också i sin undervisning i största möjliga utsträckning ha det praktiska livets krav för ögonen.

Historia med samhällslära

I. Förkunskaper.

Den folkskolekurs, som skall bilda grundvalen för undervisningen i historia med samhällslära i den femåriga realskolan och på motsvarande stadier, omfattar skildringar ur svensk historia till omkring 1450 och som belysning några berättelser och bilder ur allmänna historien samt samtal om aktuella samhällsspörsmål, främst sådana som berör hemmet, skolan eller kamratkretsen. I de folkskolekurser, på vilka den fyraåriga realskolan har att bygga, ingår därjämte skildringar ur svensk historia från omkring 1450 till omkring 1850 med några belysande berättelser och bilder ur allmänna historien, samtal om aktuella samhällsspörsmål, berörande förhållandena i hemkommunen och den sociala samlevnaden, samt användningen av böcker, tidningar, radio, film, post, telefon, telegraf, järnväg och andra kommunikationsmedel. Drag ur hembygdens historia behandlas i lämpliga sammanhang i såväl lägre som högre klasser.

II. Allmänna synpunkter.

Historieundervisningen har icke endast till uppgift att bibringa eleverna kunskaper om

c. Grammatik.

Förslag till kursfördelning inom form-läran. Klass 5⁵ och 4⁴. Artiklarna, varvid särskild uppmärksamhet ägnas den partitiva artikeln, Substantivets och adjektivets pluralbildning, femininbildning. Räkneorden. Personliga pronomen (i satser med endast ett pronominellt objekt), förenade possessiva och demonstrativa pronomen. Indikativens tempus (med undantag av *passé simple*) av *avoir* och *être* samt de regelbundna konjugationerna. Presens av högfrekventa oregelbundna verb. Negationens vanligaste uttryck.

vissa historiska personer, händelser och sammanhang, utan även och framför allt att öppna för dem det historiska perspektiv, som är nödvändigt för en rätt förståelse av det förgångna såväl som av vår egen tid. Undervisningen i historia kan, bedriven på rätt sätt, bidra till att på samma gång väcka vördnad för det fäderneärvda och tro på framåtskridandet. Först genom det historiska perspektivet upptäcker man rörelsen, den oavslutliga förändringen i skeendet, och befrias från en statisk syn på tillvaron. Historieundervisningen bör understryka, hur kulturutvecklingen främst beror av allas samfälliga insats i fredligt arbete, och därigenom inskräpa nödvändigheten av samarbete mellan individer, grupper och folk. Den kan, genom att betona människovärdet, hos eleverna söka inympa humanitetens grundsatser. Den kan också öppna lärjungarnas ögon för relativiteten hos allt mänskligt och på detta sätt fostra till vidsynthet och tolerans men också till kritiskt bedömande. De rika möjligheter historieämnet erbjuder läraren att bidra till elevernas allmänna och medborgerliga fostran bör alltså tillvaratagas, utan att undervisningen därför får bli torrt moraliserande.

III. Allmän och svensk historia.

a. Lärostoffet.

1. Det måste i första hand ankomma på ämneskonferensen att med utgångspunkt i kursplanen och läroboken fastställa huvudragen av läroängens. Särskilt på lägstadiet måste det traditionella lärostoffet underkastas en sträng sovring, varvid undervisningen bör koncentreras till de företeelser, skeden och utvecklingslinjer, vilka bedömes såsom särskilt betydelsefulla och därför bör ägnas ett mera fördjupat studium.

2. Vid genomgången av antiken torde huvudvikten böra läggas vid Egyptens, Greklands och Roms historia. Studiet av Egyptens forntid kan t. ex. samlas dels kring förutsättningarna för den tidiga, höga kulturen i Nildalen, dels kring de arkeologiska fyndens vittnesbörd om denna kultur. Vid genomgången av Greklands forntid torde mesta tiden böra ägnas åt mytologien och sagorna samt åt en bred skildring av Aten under dess storhetstid, varvid kan sammanföras det väsentliga av grekisk andlig och materiell kultur. Vid behandlingen av romarrikets historia kan särskilt poängteras romarnas insatser som samhälls- och imperiebyggare. De sociala förhållandena efter de puniska krigen samt den provkarta på olika statsskick Roms historia erbjuder kan lämpligen studeras. En central plats torde böra givas åt en bred kulturhistorisk skildring av staden Rom under kejsartiden. Forntidens allmänna historia kan lämpligen avslutas med en sammanfattning av de antika kulturernas betydelse för eftervärlden.

Vid genomgången av medeltidens historia bör särskild uppmärksamhet ägnas åt ståndssamhället och de olika ståndens villkor och levnadsförhållanden, vilket ger möjlighet till en mångsidig skildring av medeltida kultur.

Bland de företeelser och händelser, vilka brukar betecknas som inledningen till nya tiden, bör huvudvikten på realskolestadiet läggas vid de stora geografiska upptäckterna. Habsburgs och den katolska kyrkans kamp för den politiska och religiösa hege-

monien kan tjäna som samlande synpunkt på den politiska och religionspolitiska utvecklingen under perioden 1519—1648. Därunder kan inordnas: Det habsburgska världsväldet under Karl V i kamp mot Turkiet; Frankrike och reformationen; Motreformationen; Den spanska stormakten under Filip II i kamp mot de upproriska Nederländerna; Elisabets England och Frankrikes hugenotter; Det trettioåriga kriget — slutet på religionskrigen och den habsburgska hegemonien.

Det senare 1600-talets allmänna historia koncentreras kring Ludvig XIV:s Frankrike såsom tidens politiskt och kulturellt ledande stat. Mot bakgrund av den franska absolutismen kan sedan tecknas Stuartarnas misslyckade försök att införa envælde i England. Frederna i Karlowitz, Utrecht och Nystad bildar den naturliga avslutningen på denna epok.

1700-talets politiska historia kan koncentreras dels kring Peter I, Katarina II och Fredrik II såsom ledare för århundradets båda nya och expansiva stormakter, dels och framför allt kring den långa kolonialkampen mellan England och Frankrike samt Förenta staternas tillkomst. Mot bakgrund av enväldet av Guds nåde kan tecknas å ena sidan det upplysta enväldet, personifierat av Fredrik II, å andra sidan Englands inskränkta monarki och parlamentarism. Rokokokulturen torde, liksom renässansen och barocken, bäst åskådliggöras genom bildvisning. Vid behandlingen av den franska revolutionen och Napoleonstiden är särskilt angeläget, att framställningen icke förlorar sig i detaljer. Epokens beroende av antika ideal kan med skäl understrykas.

För tiden efter 1815 blir behovet av synkronisering starkare än förut, även om man på realskolestadiet alltjämt måste låta framställningen i huvudsak följa de skilda ländernas utveckling. Mot bakgrund av Wienkongressen, reaktionen och äldre tiders ur ekonomisk synpunkt statiska samhälle kan tecknas nationalitetssidan, liberalismen och den industriella revolutionen i England. De nya idéernas första genombrott kan åskåd-

liggöras t. ex. med Greklands befrielse, juli-revolutionen, Belgiens befrielse och parlamentsreformen 1832. Borgarvärldet och arbetarrörelser kan tjäna som samlande synpunkt på perioden 1830—1848, varvid den ekonomiska liberalismen och de socialistiska idéerna bildar den teoretiska bakgrunden. Åren omkring 1848 kännetecknas av de nya strömningarnas misslyckade försök att nå sina mål i ett slag genom revolution. Den följande perioden karakteriseras i inre avseende av den gamla samhällsordningens gradvisa upplösning, i yttre avseende av nationaltetskrigens successiva omgestaltning av Wienkongressens karta. De nya stålprocesserna bildar upptakten till den andra industriella revolutionen, vars snabba och genomgripande återverkningar kan skildras vid behandlingen av Tyskland efter 1871 och Förenta staterna. Kommunikationsväsendets enorma utveckling och handelsförbindelsernas förgrening över hela jorden bildar bakgrunden till 1800-talets imperialism. Denna kan med fördel behandlas regionalt: Afrika, Indien och Främre Orienten samt Fjärran Östern. I detta sammanhang beröres det engelska imperiets struktur. En utförlig behandling bör ägnas försöken att över de politiska gränserna skapa kontakt genom handelsförbindelser, vetenskapligt samarbete och internationella rörelser, såsom arbetarrörelsen, Röda korset, godtemplarorden, scoutrörelsen, kooperativen och fredsrörelserna. I skarp kontrast häremot framträder de stora koalitionsystemens framväxt och den intensiva kappsträngningen inför det första världskriget.

Mellankrigstiden uppvisar å ena sidan de demokratiska idéernas spridning över allt större delar av världen, å andra sidan framväxten av de totalitära regimerna i Ryssland, Italien och Tyskland. Det ekonomiska framåtskridandets tvära avbrott genom den stora depressionen ger anledning att stanna inför två helt olika försök att lösa krisen: Roosevelts och Hitlers. Tidigare exempel på internationellt samarbete kompletteras för tiden efter 1919 med NF och FN, varvid bör betonas dessa organs verksamhet även på andra fält än det rent politiska.

3. Återblickarna i svensk historia i klasserna 1^a och 2^a måste anpassas efter de kunskaper eleverna förvärvat i folkskolan. Eftersom de där läst den svenska historien i stort sett isolerad från den allmänna, kan det vara lämpligt att vid dessa återblickar infoga vårt lands historia i ett större sammanhang. Sålunda kan nordisk stenålderskultur ställas som kontrast mot den höga stenålderskulturen i Egypten. Den nordiska järnåldern kan beröras i samband med de germanska folkvandringarna, vikingatågen i sammanhang med det frankiska kejsardömet. Vid redogörelsen för kyrkans kulturella, sociala och politiska betydelse kan Sveriges inlemmande i den katolska kyrkan uppmärksammas. Behandlingen av städer, stadsliv och handel ger anledning att betona Hansan och det tyska inflytandet i Sverige under medeltiden. Den franska nationalstatens uppkomst kan bilda utgångspunkten för en översikt över den svenska nationalstatens gradvisa framväxt under medeltiden. Den svenska reformationen kan lämpligen ses i sitt internationella sammanhang, Erik XIV kan tecknas med renässansen som bakgrund, striderna mellan Sigismund och hertig Karl betraktas som ett led i den stora religionskampen. På samma sätt kan det svenska östersjöväldets och den svenska stormaktens framväxt behandlas i samband med det trettioåriga kriget.

Fasta hållpunkter för minnet utgör t. ex. Folkungatidens början, Magnus Erikssons allmänna landslag, unionstidens begynnelse, Engelbrekts framträdande, Gustav Vasas kungaval, Västerås reformationsriksdag, besittningstagandet av Estland, Uppsala mötes beslut, Gustav II Adolfs trontillträde och död samt frederna i Stolbova, Osna-brück, Brömsebro och Roskilde. Ärtal, som ger dylika viktiga hållpunkter, bör inläras.

Även i fortsättningen läses lämpligen den svenska historien synkroniserad med den allmänna. Ludvig XIV:s tidevarv kan sålunda behandlas omedelbart före Karl XI:s och Karl XII:s, 1700-talets allmänna historia intill 1789 före frihetstiden och Gustav III:s tid, den franska revolutionen och

Napoleonstiden före perioden 1792—1815 i svensk historia. Tiden efter 1815 torde lämpligen läsas i ett sammanhang först i allmän historia, sedan i svensk.

Vid behandlingen av 1800-talets svenska historia bör större utrymme än förut ägnas den samtida utvecklingen i de nordiska grannländerna, varvid särskilt bör understrykas de nordiska ländernas strävanden efter inbördes samförstånd och samarbete, belyst t. ex. av skandinavismen, den svensk-norska unionens fredliga avveckling samt det nutida nordiska samarbetet på det politiska, ekonomiska och kulturella området.

4. För att ge en bredare skildring av det egna landskapets eller hembygdens och hemortens historia bör man i lämpliga sammanhang kunna utvidga stoffet till större fullighet. Icke minst gäller detta för de sydsvenska landskapen beträffande deras danska tid. Över huvud taget bör man icke försumma att vid alla lämpliga tillfällen anknyta till hembygden och dess historiska minnen.

5. Koncentration av stoffet kring samlande synpunkter, historiskt perspektiv samt livfulla miljö- och personskildringar är element i historieundervisningen, vilka, allt efter elevernas åldersstadium, bör på lämpligt sätt komplettera varandra. Återblickar bör ständigt göras, men särskilt de mera omfattande repetitionerna bör läggas så, att de framhäver väsentliga utvecklingslinjer och sammanhang. Över huvud taget erbjuder historieämnet stora möjligheter för läraren att genom klok repetitionsteknik icke blott befästa elevernas kunskaper utan även avvinna stoffet nya och friska synpunkter.

b. Undervisningen.

Undervisningen i historia i realskolan måste göras enkel och åskådlig. Dess episka karaktär behöver dock icke ens på det lägsta stadiet utesluta en heuristisk metod, som uppövar elevernas förmåga att draga slutsatser. I realskolans högre klasser bör den episka framställningsformen gradvis lämna plats för en mera utredande under-

visning, som kan belysa de historiska sammanhangen och öva eleverna i självständigt tänkande och kritiskt bedömande. Säkerhet i kronologien bör eftersträvas med hjälp av ett begränsat antal väsentliga och fast inpräglade årtal. Några olika medel att vinna ökad åskådlighet i undervisningen skall i det följande beröras.

1. Särskilt på det lägre realskolestadiet kan det vara lämpligt att under lärjungarnas aktiva medverkan ge historiska tidsbilder i ord av genremålningens karaktär. I sådana konkreta miljöskildringar kan stora mängder av historiskt och kulturhistoriskt stoff aktualiseras, och de lämpar sig därför utmärkt som repetition. Som exempel ur den allmänna historien kan nämnas: Utgrävningarna av Tutanchamons grav, De olympiska spelen, En främling visas omkring i Perikles' Aten, En landsortsbo på besök i kejsartidens Rom, Anfall på en riddarborg, En tornering, En korsriddares äventyr, Ett besök i en medeltida stad, En italiensk köpman på handelsfärd till det heliga landet, En dag i ett kloster, På världsomsegling med Magalhães, En dag vid Ludvig XIV:s hov, En fransk adelsmans äventyr under franska revolutionen, En engelsk industristad på 1700-talet, När Vilda västern koloniserades. Som exempel ur svensk historia kan nämnas: En färd med renjägare upp mot iskanten, En bronsgjutarets verkstad, Ett besök på en fornnordisk gård, En vikingafärd i österled, På landskapstinget, Ett besök vid Gustav Vasas hov, Hos en svensk bonde på 1500-talet, En utlänning på resa genom 1600-talets Sverige, En svensk soldats äventyr under trettioåriga kriget, En svensk by före skiftena, En resa med en svensk ostindiefarare, En riksdag under frihetstiden.

2. Elevernas påtagliga intresse för historiens stora gestalter ger anledning att i betydande utsträckning gruppera stoffet kring dessa, utan att personligheternas insats i den historiska utvecklingen därför får överbetonas. Redan på realskolestadiet bör man nämligen kunna ge eleverna en uppfattning om att det historiska skeendet är

en produkt både av materiella och andliga faktorer. Vid personkaraktistiker är att märka, att en indirekt karaktärsteckning, som låter personligheten framträda genom sina egna ord och handlingar, ger den mest levande och konkreta bilden. Personligheterna får icke enbart göras till namn såsom »representanter» för den ena eller andra riktningen.

3. Lärare, som saknar utpräglade anlag för teckning, underlåter vanligen att utnyttja teckningar på svarta tavlan för att belysa sin framställning, men det bör observeras, att även en mycket enkel och ofullkomlig skiss i regel är mera belysande än långa beskrivningar. Även eleverna bör givetvis utnyttjas för teckningar på svarta tavlan.

4. Vid historiektionerna bör i regel en väggkarta finnas till hands. Eleverna bör från början vänjas vid att under läxläsningen rådfråga kartboken, och under lektionerna bör länder och orter, som nämnes, pekats ut på väggkartan. Vid val av väggkartor är sådana att föredraga, vilka icke tynges av alltför många detaljer.

I stället för väggkarta kan stundom med fördel användas en enkel karts skiss på svarta tavlan, på vilken det historiska förloppet successivt får framträda. Svartmålade skivor med konturlinjer kan även användas. Som exempel på kursavsnitt, som kan behandlas på detta sätt, må nämnas: Atens återuppbyggnad efter perserkrigen, Kejsartidens Rom, De germanska folkvandringarna, Kampen om Nordamerika, Stormakternas kamp om Afrika, Italiens enande, Eriks gatan, Gustav Vasas äventyr i Dalarna, Gustav II Adolfs tyska fälttåg. En by skiftas, Det svenska väldets omfattning vid olika tidpunkter. Stundom kan det vara lämpligt att låta elever på egen hand eller under lärarens ledning utarbeta historiska kartor, varvid geografiska s. k. underlagskartor är mycket användbara. Flera av ovanstående förslag lämpar sig utmärkt för detta arbetssätt, som visserligen är tidsödande men å andra sidan ger mycket säkra kunskaper.

5. Hög grad av åskådlighet i historieundervisningen kan vinnas genom exkursioner till museer, fornlämningar och historiskt märkliga byggnader och platser, under förutsättning dock att eleverna i förväg är tillräckligt informerade om de sevärdheter, som skall studeras.

6. Likaledes är väl planerad bildvisning av betydande värde, och önskvärt vore, att varje klass minst en historietimme i veckan hade möjlighet att disponera ett rum med balloptikon och (eller) filmbandprojektor. Grundprincipen vid bildvisning bör vara att visa få men instruktiva bilder. I regel torde icke en hel lektionstimme behöva tagas i anspråk. Bilderna bör utnyttjas effektivt: eleverna måste bringas att ägna dem ett aktivt studium, göra iakttagelser och ställa frågor. I regel torde vara lämpligast, att varje bildvisning ägnas ett begränsat och aktuellt ämnesområde, t. ex. Gravskicket i Sverige under forntiden, Alvastra kloster, Medeltida kyrkor i Sverige, Visby ringmur, Vasaslotten. Därför kan naturligtvis material sammanställas till mera omfattande översikter, t. ex. Äldre tiders jordbruk, Olika möbelstilar, Klädedräkten genom tiderna, Kommunikationernas utveckling. Slutligen kan också lämpligt sammanställt bildmaterial med fördel användas som repetitorium.

7. Den historiska diktningens stämningsskapande förmåga bör icke lämnas outnyttjad. Några valda partier ur Frans G. Bengtssons Röde Orm kan bidra till en mera levande uppfattning om vikingatiden. Strindbergs Beskyddare (i Svenska öden och äventyr) ger en drastisk skildring av skråväsendets tryck på den enskilde. Missnöjet mot Gustav Vasa framträder med stor åskådighet i Karlfeldts Tuna ting. Herr Jans likfärd i Snoilskys Svenska bilder målar med dramatiska effekter legohärens soldatesk och de svenska arméernas stundom hårt trängda läge under det trettioåriga kriget. På Värnamo marknad i samma diktsamling ger en gripande bild av de konsekvenser nedskrivningen av nödmyntens värde kunde få för gemene man.

I Runebergs von Törne i Fänrik Ståls sägner tecknas med frodig humor de patriarkaliska förhållandena i den indelta armén. Exempelen kan mångfaldigas. Vidare kan den historiska diktens personkaraktistiker, t. ex. Snoilskys Kung Erik, Tegnér's Karl XII, Runebergs Konungen och Snoilskys Den 13 mars, öppna elevernas ögon för hur uppfattningen om historiska personligheter kan växla.

8. Läroboken i historia kan lämpligen kompletteras med en läsebok, men denna får icke bli en ersättning för lärarens muntliga berättelse. Högläsning i klassen ur läse-boken samt fortlöpande kommentar av det lästa är *icke* att rekommendera. Bäst är att använda den historiska läseboken för tyst läsning i klassen, varvid ledfrågor, givna i förväg, kan rikta elevernas uppmärksamhet på väsentligheter, som sedan diskuteras. Önskvärt vore också, att historiska läseböcker kunde lämnas intresserade elever till hemlån såsom bredvidläsningsböcker.

IV. Samhällslära.

1. Undervisningen i samhällslära har till uppgift att ge en grundläggande orientering om det svenska samhället, så lagd att den väcker bestående intresse för allmänna frågor och medverkar till att fostra eleverna till ansvars-kännande medborgare. Den bör, från utgångspunkten att Sverige alltid varit och alltjämt är ett fritt land med hög rättskultur, betona den enskildes ansvar mot samhället och mot andra medborgare och understryka betydelsen av en på det allmänna bästa inriktad samverkan med andra. Över huvud taget erbjuder undervisningen i samhällslära rika tillfällen för läraren att bidra till elevernas fostran vid behandlingen av sociala och samhällsetiska frågor, t. ex. hemmets och familjens betydelse, förhållandet mellan föräldrar och barn, enskild och allmän ekonomi, lag och rätt, brott och straff, nykterhet, personlig frihet och medborgerligt ansvar. Av högsta

värde blir resultatet av undervisningen, om eleverna verkligen blir medvetna om de grundvalar, på vilka ett fritt rättssamhälle vilar, och får ett klart begrepp om innebörden av det svenska samhällets demokratiska struktur.

2. Vid historieundervisningen får eleverna efter hand stifta bekantskap med olika politiska, sociala och ekonomiska företeelser, varvid tillfället bör begagnas att bibringa dem säker kännedom om de vanligaste politiska, sociala och ekonomiska begreppen. Härigenom lägges en god grund till den mera systematiska kurs i samhällslära, som meddelas i realskolans avslutningsklasser.

3. Synnerligen angeläget är, att det nuvarande samhället icke ses isolerat utan som ett led i en utveckling. Dess historiska bakgrund bör därför i görligaste mån tecknas. Som exempel på lämpliga ämnen för historiska återblickar kan nämnas: Statsskickets historia, Riksdagens historia, Representationsfrågan, Försvarsväsendet, Undervisningsväsendet, Socialvärden, Lagar och straff, Kvinnans ställning, Hygien och sjukvård, Befolkningsförhållanden, Merkantilism, liberalism och socialism, Arbetarrörelsen. Likaså bör perspektivet framåt alltid hållas öppet genom att till diskussion upptages omstridda och ännu olösta samhällsliga frågor.

4. Det är av alldeles särskild betydelse vid undervisningen i samhällslära på realskolestadiet, att framställningen blir så enkel och konkret som över huvud taget är möjligt. Några medel härtill skall i det följande beröras.

a) Ökad konkretion kan vinnas genom bilder, diagram o. d., t. ex. bilder från konseljalen och riksdagens högtidliga öppnande, planskisser och bilder av riksdagens plenisalar, porträtt av politiska personligheter, schematiska tablåer över olika ärendens gång genom statliga och (eller) kommunala organ, tablåer över olika typer av kommuner och deras organ, diagram över partiernas styrkeförhållanden, över befolkningsutvecklingen, inkomstfördelningen,

prisnivån, exporten och importen och andra statistiska uppgifter, som lämpar sig för detta framställningssätt. Riksdagstryck, kungliga expeditioner och andra aktstycken bör, om så är möjligt, visas för eleverna. Av stor vikt är, att innebörden av ord och uttryck rätt uppfattas.

b) Av betydande värde för undervisningen är studiebesök vid olika samhälleliga institutioner, t. ex. riksdag, stads- eller kommunalfullmäktige, länsstyrelse, domstol, socialvårdsbyrå, pastorsexpedition, postkontor, brandstation, polisstation, bibliotek. Det bör dock observeras, att sådana studiebesök för att ge full valuta måste förberedas omsorgsfullt, så att eleverna i förväg är väl orienterade om vad de får bevittna. Bl. a. i samband med besök vid sådana institutioner kan på ett konkret sätt inhämtas, vart man skall vända sig i olika sociala angelägenheter.

c) Eleverna måste också bringas att på egen hand studera politiska, sociala och ekonomiska frågor, t. ex. i tidningar av olika partifärg. Därigenom lär de sig att läsa med kritik. De bör också få stifta direkt bekantskap med sådan litteratur, ur vilken sakuppgifter kan hämtas, t. ex. grundlagarna och andra lagar, svensk författningssamling, riksdagstryck, statistiska uppgifter, almanackan, statskalendern och andra kalender samt statsläggaren. Ämnet lämpar sig utmärkt för individuella uppgifter och för grupparbete, t. ex. Studium av en viss frågas behandling i riksdag eller kommunala organ, Valpropaganda, Referat av en politisk debatt, Fluktuationer inom det ekonomiska livet, Arbetarskyddet vid en viss industri, Intervjuer med olika yrkesutövare om deras utbildning och yrke.

d) Undervisningen bör, där så kan ske, bedrivas i form av praktiska övningar, som så gott sig göra låter avspeglar verkligheten. Som ämnen för sådana övningar kan nämnas: Plenum i riksdagen, Sammanträde i stads- eller kommunalfullmäktige, Självdeklaration, Mantalsskrivning.

e) De möjligheter, som erbjuder sig till diskussion av samhälleliga frågor, bör tillvaratagas. Som exempel på frågor, som kan ge anledning till meningsutbyte, kan nämnas: Den allmänna och lika rösträtten, Proportionella val eller majoritetsval i enmans- eller flermansvalkretsar, Folkromröstningsinstitutet, Skattefrågor. Därjämte kan aktuella debattämnen av rikspolitisk eller lokal karaktär ventileras, när så befinnes lämpligt. Tillfälle gives då att öva eleverna i saklig argumentering.

f) Om man låter medlemmarna i några tänkta typfamiljer träda i kontakt med olika samhällsorgan och olika politiska, sociala, ekonomiska och juridiska problem, har man praktiskt taget obegränsade möjligheter att på ett konkret sätt teckna familjen och individen i relation till samhället. Så kan t. ex. behandlas levnadsstandard, familjerättsfrågor, utbildning, värnplikt, socialvård, självdeklaration, skattefrågor.

5. Undervisningen i samhällsekonomi bör bygga på konkreta exempel och anknyta till elevernas erfarenhet från historien eller det dagliga livet. I det senare fallet kan dagstidningarnas »handelsidor» ge goda utgångspunkter. Nationalekonomiska teorier bör undvikas på realskolestadiet, såvida de icke direkt kan belysas med enkla, alldagliga exempel. Det historiska perspektivet bör alltid hållas öppet, så att äldre tiders former för allmän och enskild hushållning får bilda bakgrund till nutidens. Vid behandlingen av näringslivets utveckling och aktuella tillstånd kräves nära samarbete med lärarna i geografi och hemkunskap (hushållsgöromål). För ungdomen aktuella problem av ekonomisk natur bör upptagas till diskussion, t. ex. yrkesvalet ur ekonomisk synpunkt, sparandets betydelse för individ och samhälle, försäkringsskydd av olika slag. I detta sammanhang bör även beröras speciella ekonomiska problem för olika åldersstadier, för t. ex. barn med fickpengar, självförsörjande ungdom utan försörjningsplikter, ungdom som avser att sätta bo, familjeförsörjare.

Geografi

I. Allmänna synpunkter.

Realskolans och motsvarande stadiers geografiundervisning bygger på den grund, som lagts i folkskolan genom hembygdstudiet och studiet av svenska landskap. För stadier, som vilar på folkskolans klass 6, kan man dessutom räkna med vissa kunskaper om allmänna geografiska begrepp, såsom jordens form och dess avbildning på glob och karta, samt om Europa, Asien, Afrika och Australien med Oceanien.

Grundläggande synpunkt på geografiundervisningen i *realskolan och på motsvarande stadier* bör vara att ge en orientering i nutidslivet på jorden, sådant det ter sig i växelverkan mellan de naturliga faktorerna och människans arbete på olika geografiska områden, främst i vårt eget land. Undervisningen bör därför syfta mot att i stora drag visa, hur *naturlandskapet* uppstått och ombildats samt framför allt hur det bildar förutsättning för människans verksamhet och återigen påverkas av denna. På detta stadium bör framställningen så konkret som möjligt och huvudsakligen i beskrivande form klargöra, hur människan under olika villkor utnyttjar naturens resurser. Med hänsyn till att geografin hämtar sitt stoff från olika kunskapsområden är det viktigt att omsorgsfullt anknyta undervisningen till vad eleverna inhämtat inom skilda ämnen. Läraren bör vara medveten om geografistudiets speciella förmåga att öva i syntes, även om detta endast kan ske praktiskt och ännu icke teoretiskt uppfattas av eleverna. Man bör sålunda söka att samlar spridda uppgifter till naturliga kombinationer, som ej uteslutande betingas av lokala sammanhang. Kunskapen om enskildheterna, som på realskolestadiet måste byggas upp med hjälp av fyllig och konkret detaljskildring, bör därför ytterst syfta mot att vidga elevernas orientering i rummet och rikta deras uppmärksamhet på det ge-

nomgående och enhetliga i de geografiska företeelserna.

Ett visst mått av fast minneskunskap bör eftersträvas. Redan på ett tidigt stadium bör eleverna inhämta säker kännedom om namn och fakta av grundläggande betydelse. Men detta kärnstoff måste väljas med stor urskillning, och läroböckernas innehåll får ej bli norm för vad som skall inläras ordentligt. En detaljerad namnkunskap är i regel värdelös. De geografiska namnen får ej isoleras från kart- och miljöbilderna. Siffror bör icke inläras som isolerade fakta. De får sitt kunskapsvärde först genom jämförelse med redan kända förhållanden. Så t. ex. kan storleken på ytan av ett svenskt landskap eller längden av en svensk flod tjäna som jämförelsemått vid uppskattningen av yt- eller längdstorlekar inom främmande områden. Siffran för en viss exportgren saknar värde utan jämförelse med siffror för andra exportgrenar, för samma exportgren i andra länder eller i samma land från ett tidigare (och helt olikartat) skede — en jämförelse alltså, som belyser vad den aktuella siffran verkligen betyder i landets näringsliv, exportgrenens utveckling eller tillbakagång. Siffrorna har aldrig egenvärde i geografiundervisningen och bör behandlas med stor försiktighet, även därför att de är så lätt föränderliga. Till behållningen av geografistudiet hör de icke annat än i den mån de varit medel att nå en viss uppfattning om relativa storleksordningar. Att kunna eller icke kunna »slå i sig siffror» bör därför icke inverka på elevernas vitsord. Däremot bör läroböckernas tabeller liksom deras bildmaterial effektivt utnyttjas för jämförelser och konkretisering.

Genom lämpligt lagda återblickar befästs de inlärdas kunskaperna. Sådana repetitioner kan med fördel uppläggas på annat sätt än det som använts vid första inlärandet. Så kan exempelvis, om man

först genomgått land för land i Europa, vid repetitionen följas mer allmänna linjer som hamnstäder, bergsbruk eller textilindustri i hela Europa.

Undervisningen i geografi likaväl som i andra s. k. orienteringsämnen bör *koncentreras på viktigare enheter* i stället för att åsyfta en lika jämn behandling av hela stoffet. Särskilt typiska eller intressanta regioner eller viktiga företeelser inom den allmänna geografien kan därför utväljas för något mer ingående studium, medan man ger mindre betydelsefulla moment en mera översiktlig behandling. Som enhet väljes lämpligen en viss sida av naturgeografien, en viss region eller viss gren av näringsgeografien. Svårast är i regel valet av region. På lägsta stadiet bör område med en lätt fattbar avgränsning, såsom den politiska, helst väljas; efterhand kan man övergå till naturliga geografiska enheter, först t. ex. sådana, som klart framstår för barnens iakttagelse utan särskilda förkunskaper, t. ex. Rhendalen, därefter allt mer komplicerade, t. ex. nedisningens eller den nordamerikanska storindustriens områden. Den traditionella dispositionen av varje område i läge, gränser, ytbildning, klimat osv. är ur logisk synpunkt lämplig att fasthålla i läroboken men kan vid undervisningen bli enformig och missvisande ur geografisk synpunkt, då särprägnen hos de skilda områdena lätt undanskymmes. Bättre är ofta att låta någon särskilt utmärkande faktor genast träda i förgrunden, en utgångspunkt, som från början riktar elevernas uppmärksamhet på det karakteristiska. För Schweiz t. ex. blir ytformerna av största intresset, för de baltiska områdena läget osv. För att konkretisera stoffet bör enstaka karakteristiska miljöer utförligt behandlas och representera större områden.

Där tiden medger, kan elevernas aktivitet stimuleras genom arbete på underlagskartor, genom insamling av bilder eller annat material och genom särskilda uppdrag åt viss elev eller elevgrupp, t. ex. studium av ett visst problems behandling i pressen. Dock bör sådana arbetsmetoder icke få spränga den kärnkurs, som skall vara ge-

mensam. Vad en eller ett par elever tillägnat sig blir icke allas egendom, även om prestationerna redovisas inför klassen. Hemarbetet får icke heller ökas med sådana uppgifter.

Kartan är geografiundervisningens viktigaste instrument jämte läroboken. Eleverna bör bli hemmastadda på kartan och lära sig bruka den på egen hand. Detta är viktigare än att peka ut strödda företeelser på kartan i skolan. Man bör aldrig försumma att i mån av tillgång använda olika sorters kartor, sålunda specialkartor över växtliv, befolkning, näringsliv etc., eller att ge eleverna uppgifter, som lär dem utnyttja de specialkartor, som finnes i atlasen. Ständig hänvisning bör dock ske till översiktskartor, så att eleverna ej förlorar de stora sammanhangen.

En aktuell och välhållen kartsamling över jordens alla olika områden samt en jordglob skall finnas vid varje läroanstalt. Där särskild geografisk institution förekommer, bör en fullständig utrustning med specialkartor, råvaru- och produktprov samt geologiska provsamlingar eftersträvas. För detta syfte liksom för att förnya bibliotekets bestånd av geografisk litteratur bör ämneskonferensen i geografi arbeta.

Framställningen bör göras levande genom skisser på svarta tavlan, ett lämpligt urval av planscher — gärna ritade av eleverna — representativa ljusbilder samt film. Vid all dylik förevisning är det dock av vikt, att bildmaterialet effektivt utnyttjas. Det är mera fördelaktigt med få och väl använda än en stor mängd hastigt förbiglidande bilder.

Friluftsdagarna i skolan skall delvis anslås till exkursioner. Även lektionstimmar kan utnyttjas — vid behov genom byte till dubbeltimme. Obligatoriska är geografiska exkursioner i klasserna 1⁵, 4⁵, 5⁵, 1⁴, 3⁴ och 4⁴ i realskolan, men de kan lämpligen anordnas även i övriga klasser, där så är möjligt. Besök i museer och andra samlingar är också att anbefalla, i den mån de sättes i omedelbart samband med skolundervisningen. Sådana besök och exkursioner kan stödja undervisningen såväl i fysisk

geografi som i kulturgeografi. Att de till uppläggning och resultat måste variera efter vad hemtrakten har att bjuda säger sig självt. Vissa allmänna företeelser torde på de flesta ställen i vårt land kunna exemplifiera istidens verkan, berggrund och lösa jordarter, skillnaden mellan odlad mark, skogsmark och impediment, bebyggelsestyper osv. — Orienteringsövningar med hjälp av kompass och karta är också för geografistudiet av värde.

II. Ämnets olika grenar.

Den närmare planläggningen av de olika kursmomenten tillkommer ämneskonferensen.

Den inledande kursen, som omfattar jordens form, rörelse och avbildning på kartan samt världsdelar och världshav, bör utgöra en elementär instruktion och omfatta endast vad som är nödvändigt för att giva eleverna en föreställning om jorden som himlakropp samt sätta dem i stånd att med behållning göra egna studier på kartan och att inordna skilda länder och områden i deras största sammanhang.

Den kortfattade återblicken på Sverige stöder sig på vad eleverna inhämtat i folkskolan. Den aktualiserade bilden av Sveriges natur och näringar tjänar som lämplig jämförelsegrund för det följande kursmomentet om våra grannländer. En återblick därefter på de nordiska länderna kan befästa uppfattningen om Norden som en enhet, även om de särskilda naturdragen bör markeras. De olika landskapsbilderna i stort bör framträda med likhet t. ex. mellan Sveriges fjällvärld, Norge och Island; Sveriges skärgård och Finlands; Skånes natur och Danmarks. Men även berg, floder, städer osv. kan repeteras på en gång för hela Norden.

På liknande sätt kan man fortsätta att genomgå det övriga Europa under jämförelse med redan kända partier. Det karakteristiska bör alltid betonas, bisaker utelämnas eller genomgåas översiktligt. Man kan eventuellt repetera vissa samhöriga partier, t. ex. Sydeuropa, på en gång liksom Norden.

Ordningen är enligt gällande kursplan den, att Europa skall avslutas med Sovjetunionens europeiska del, så att en naturlig övergång därefter skall kunna ske till dess asiatiska område. De naturliga regionernas sammanhang i enlighet med en »eurasiatisk» uppfattning får därmed sin belysning. Det vore dessutom oegentligt att spränga sambandet för en och samma politiska enhet. Även för studiet av de främmande världsdelarnas geografi gäller det, att »igenkännandets» metod bör användas, både för att underlätta själva inlärandet och för att väcka förståelse för att landskapet och därmed människornas villkor under lika geografiska betingelser utformas lika på skilda områden. Även kontraster bör framhållas: verkningsfull är t. ex. jämförelsen mellan arktisk och tropisk natur, mellan fuktig och torr.

Den allmänna geografien ingår i näst sista årskursen av realskolan. Den naturgeografiska delen behandlar översiktligt jordens berggrund och lösa jordarter, klimat, växt- och djurliv främst med hänsyn till utbredningen av nu existerande företeelser. Den närmare iakttagelsen av hur förändringarna i landskapet försiggår och olika faktorer påverkar utvecklingen torde i huvudsak kunna sparas till sista årskursen och då anknytas till studiet av Nordens geografi. Istidens betydelse för Nordens utseende och ekonomiska villkor utgör då det viktigaste kapitlet som förberedelse till följande årskurs. Det kulturgeografiska kapitlet bör syssla med hur människorna efter olika indelningsgrunder fördelar sig över jorden. Huvuduppgiften bör emellertid vara att ge eleverna en bild av det mänskliga livets villkor i världen som helhet betraktad och mot bakgrunden av de olika naturliga betingelser i skilda regioner, som de nu bör känna till. Produktionen av livsmedel, drivkraft och industriens råvaror blir därför väsentliga kapitel, liksom också utbytet av produkterna på olika vägar och förädlingen av råvarorna. På dessa områden är det särskilt av vikt, att aktualitet i möjligaste mån eftersträvas, så att icke en eftersläpning av förlegade kunskaper bringar eleverna missvisande föreställningar. Självfallet äger geografiundervisningen här

många beröringspunkter med samhällskunskapen, och samverkan bör därför bedrivas. Geografiundervisningen kan lika litet åt samhällskunskapen överlåta den ekonomiska geografien, som samhällskunskapen kan undvika att komma in på delvis samma områden, om också från andra utgångspunkter.

Icke minst gäller det senast sagda om kursen i sista årsklassen: Sverige och dess grannländer. Här måste man bygga på grundstommen från begynnelseklassens kurs men lägga upp ämnet väsentligt annorlunda. I denna kurs behandlas utförligare än tidigare landformernas utveckling — såsom bergskedjeveckning, förkastning, vittring och erosion — med exempel från Norden och under jämförelse med övriga områden. Härvid kan man i möjlig mån ge eleverna en uppfattning om vad som menas med en naturregion ur geografisk synpunkt. Huvud-

moment betonas nu starkare, och detaljer undvikas. Kunskaperna från allmänna geografien om naturförutsättningar tillämpas för varje enhet. Studiet utmynnar sålunda i arbetslivet och dess resultat. Här bör man på de olika skolorterna tillvarataga känndomen om hemtraktens förhållanden och gärna utvidga kunskapsförrådet för den egna geografiska miljön utöver omfattningen för övriga kursdelar. På de flesta ställen torde exkursionerna erbjuda tillfällen till sådant specialstudium.

Grannländerna behandlas ur samma synpunkter som vårt eget land, om också något mera översiktligt. Även på detta stadium bör jämförelser anställas med både likheter och olikheter. Lämpligen kan Nordens fysiska geografi genomgås i ett sammanhang, medan kulturgeografien huvudsakligen bör behandlas i varje land för sig.

Matematik

I. Förkunskaper.

a. Folkskolans klasser 1—4.

Räkning: De fyra räknesätten med hela tal jämte tillämpningar. Ett urval mått och vikter enligt decimalsystemet. Allmänt brukliga stycketalssorter och tidsmått. Enkla sortförvandlingar, i regel endast mellan två närliggande sorter. Grundläggande färdighet i huvudräkning.

Geometri: Rektangel och kvadrat samt mätning och beräkning av dessa figurers omkrets och ytor.

b. Folkskolans klasser 5—6.

Räkning: De fyra räknesätten med hela tal (fullständig kurs) och bråk jämte tillämpningar på bl. a. procenträkning, regula de tri och medelvärden. I fråga om allmänna bråk begränsning till uppgifter, innehållande bråk med mindre nämnare. Ekvationer av enklaste slag. Längd-, yt-, rymd-

viktmåtten. Mera omfattande sortförvandlingar. Större färdighet i huvudräkning.

Geometri: Vinklar samt trianglar, parallelogrammer och andra rätliniga figurer; enkla konstruktioner med passare och linjal; beräkning av trianglars och parallelogrammers ytor och motsvarande räta pelars rymd.

II. Allmänna synpunkter.

1. Med utgångspunkt i de i folkskolan inhämtade kunskaperna göres lärjungarna successivt bekanta med nya områden av matematiken. För att undervisningen därvid skall kunna nå sitt dubbla mål att verka förståndsutvecklande och tjäna praktiska syften, måste lärjungarna ledas till att *klart förstå* de för varje område erforderliga tanke- och räkneoperationerna samt förvärva behövlig färdighet att självstän-

digt behandla till området hörande uppgifter.

Klarhet och reda måste eftersträvas vid behandlingen av alla matematiska områden. Vid varje undervisningstillfälle bör därför såväl metoder som förklaringar vara omsorgsfullt genomtänkta och noga avpassade efter lärjungarnas allmänna utvecklingsståndpunkt. Endast härigenom skapas möjlighet till framgång såväl för klassen i dess helhet som för de enskilda lärjungarna.

Kravet på klarhet bör emellertid självfallet icke drivas därefter, att läraren anser sig nödvändigtvis böra ytterligare utreda eller bevisa sådant, som lärjungarna redan förstått. Följden därav kan lätt bli motsatsen, alltså oklarhet. Man riskerar dessutom, att lärjungarna blir uttråkade och ouppmärksamma.

2. Inom de olika områdena bör *kursen begränsas* till det väsentliga, för att även lärjungar, som saknar mera utpräglade anlag för matematik, skall på ett fullt tillfredsställande sätt kunna tillgodogöra sig undervisningen samt för att lärjungarna skall skyddas mot överansträngning. Ämneskonferensen har här en betydelsefull uppgift. Endast sådant, som är av betydelse för det inre sammanhanget eller har praktiskt värde, bör inläras och befästas genom repetitioner. Detta hindrar givetvis icke, att även en del svårare uppgifter behandlas på lektionerna, varvid man dock icke bör upprätthålla kravet på att alla lärjungar skall lära sig att fullständigt behärska dessa uppgifter. Större delen av en lektion ägnas ju i regel åt de medelmåttiga och de svaga lärjungarna, och man kan då på angivet sätt tillgodose även de duktigare. Då så anses lämpligt, kan begåvade och intresserade lärjungar få anvisning på uppgifter, som lämpar sig för arbete på egen hand såväl under lektionstiden som frivilligt i hemmet.

3. De använda *läroböckerna* får icke vara bindande utan endast vägledande för lärarens undervisning. Innehållet bör därför omsorgsfullt granskas och eventuellt sovras av såväl ämneskonferensen som den enskilde läraren, så att önskemålet om kursens

begränsning kan förverkligas. I stället för lärobok kan man inom vissa områden av lärokursen använda en *exempelsamling*, vilken ävenledes bör undergå sådan granskning, som nyss nämnts. (Jämför även vad som under punkterna 12 och 15 säges om läroböcker.)

4. Såväl i de av lärjungarna använda läroböckerna som vid undervisningen i övrigt skall endast de i lag fastställda förkortade *beteckningssätten* för de olika enheterna användas. Se Lag om mått och vikt den 11 maj 1934, Svensk författningssamling 1934:162. Se också skolöverstyrelsens cirkulär den 31 oktober 1945 med vissa anvisningar för den grundläggande matematikundervisningen, av vilket cirkulär varje matematiklärare skall ha erhållit ett exemplar. Eventuellt behövliga ytterligare exemplar kan av rektorerna rekvireras från skolöverstyrelsen.

5. *Avgränsningen* mellan de olika klassernas kurser kan ej alltid anges exakt. Särskilt gäller detta fördelningen mellan klasserna 3° och 4° respektive 2° och 3°. Det är dock angeläget, att så stor likformighet som möjligt eftersträvas, bl. a. med hänsyn till lärjungar, som måste byta skola. Vid varje läroanstalt skall kurserna närmare fixeras av ämneskonferensen. Gränsdragningen mellan på varandra följande årskurser skall vara densamma för alla parallellavdelningar inom en klass, emedan omgruppering av lärjungarna kan bli nödvändig, t. ex. om antalet parallellavdelningar minskas ett följande år.

Då det med hänsyn till lärjungarnas kunskapsnivå eller den enskilde lärarens önskan rörande lärogången kan anses lämpligt, må ämneskonferensen kunna företaga mindre jämkningar av den fastställda kursfördelningen mellan årsklasserna. Även i sådant fall bör dock nyss nämnda önskemål om likformighet i görligaste mån beaktas.

6. Inom en årskurs bör den enskilde läraren ha största frihet att bestämma *ordningsföljden* mellan lärokursens olika moment, vilka bör följa efter varandra i så långsam takt, som tid och kursomfång medger. En noggrann förhandsplanering

måste ske. Därvid måste kravet på omväxling beaktas och den tid effektivt utnyttjas, som sammanlagt står ämnet till buds som klassundervisning, individuellt arbete i skolan och hemarbete.

7. *Huvudräkning* bör övas på alla stadier och användas överallt, där det med fördel kan ske. Framför allt i de lägre klasserna bör sådan övning ofta förekomma men blott korta stunder varje gång, helst i början av lektionen. Särskilt när det är fråga om att för lärjungarna klargöra ett nytt räkneområde, är huvudräkning med enkla tal ett viktigt hjälpmedel. (Se också ovan nämnda cirkulär den 31 oktober 1945.)

8. Sedan huvudräkning med enkla tal förberett ett *nytt område*, övergår man till uppgifter med tal, som kräver skriftlig behandling. Det är då i regel fördelaktigt att ha avdelningen på en front, så att alla lärjungar sysslar med samma uppgift samtidigt. Det bör mindre komma an på att genomgå många uppgifter, blott man gör ett så allsidigt urval som möjligt. Större avseende måste fästas vid det sätt, varpå genomgången sker. Läraren bör samtalsvis klargöra meningen med den förelagda uppgiften och leda lärjungarna att själva föreslå något sätt att lösa den. Då läraren — antingen själv eller med en lärjunge vid tavlan — genomgår ett nytt slags uppgifter, är det av stor betydelse, att de andra lärjungarna, i den utsträckning det är möjligt, aktivt deltagar. Att då låta dem samtidigt räkna i sina böcker torde vara mindre ändamålsenligt. Även senare vid de tillfällen, då man på tavlan räknar uppgifter, som lärjungarna samtidigt räknar i sina böcker, är det av vikt, att lärjungarna aktivt deltagar i behandlingen på tavlan eller självständigt behandlar uppgiften i sina böcker och i varje fall icke blott skriver av, vad som skrives på tavlan. Detta kan man ofta uppnå genom att man i förra fallet låter den som skriver på tavlan blott uppskriva, vad tillfrågade kamrater säger, och i senare fallet genom att han får räkna i sådant tempo, att flertalet är något före vid behandlingen i sina böcker. Härvid kan det stimulera lärjungar med särskilda anlag för

ämnet, om läraren på tavlan antecknar, vilka uppgifter som i mån av tid skall behandlas, och låter dessa lärjungar räkna i förväg, medan man vid tavlan håller en takt, som passar de mindre försigkomna.

Sedan man behandlat ett behövt antal uppgifter på det nya området, får lärjungarna på egen hand pröva sina krafter på liknande uppgifter.

9. Stor omsorg måste ägnas åt en lämplig avvägning mellan den tid, då lärjungarna arbetar i takt med varandra, bl. a. vid räkning på tavlan, och den tid, då de arbetar mera individuellt. Under de flesta lektioner bör lärjungarna få tillfälle till rent *individuell verksamhet*. De matematiska undervisningstimmarna skall genom sådant individuellt arbete bli verkliga arbetstimmar, som är ägnade att öka lärjungarnas intresse för ämnet. Det förutsättes naturligtvis härvid, att läraren omsorgsfullt följer lärjungarnas arbete, att lärjungarna blivit vana vid att självmant vända sig till läraren, då något tar emot, och att denne icke förtrötts att gång på gång besvara samma fråga eller ge samma anvisning. Finner läraren härvid, att det är lämpligt att göra ett påpekande, som gäller hela klassen, bör han begära, att alla avbryter vad de sysslar med, och noga hör på. Det är icke ovanligt, att en mindre erfaren lärare, som t. ex. i en lärjunges räknebok finner ett fel, som kräver en allmän kommentar, visserligen höjer rösten något men ej reagerar mot att en del lärjungar fortsätter att räkna i sina böcker, samtidigt som de försöker lyssna.

Den individuella verksamheten, »tyst övning», bör vara så väl förberedd, att det övervägande flertalet av lärjungarna går i land med de förelagda uppgifterna. På så sätt får läraren möjlighet att individuellt handleda svagare lärjungar ävensom sådana, som återkommit efter längre eller kortare frånvaro.

Även vid geometriundervisningen bör lärjungarna få disponera någon del av lektionen till att under lärarens uppsikt på egen hand inlära det genomgångna och in-

öva detsamma genom lösning av enkla problem.

Särskilt då klassen icke är alltför stor, bör en på detta vis tillrättalagd undervisning kunna medföra en väsentlig inskränkning av lärjungarnas hemarbete.

10. Vid varje lektion bör såvitt möjligt lämplig anknytning sökas till det förut genomgångna, varjämte omfattningen av det nya bör anpassas efter klassens förmåga och kunskapsnivå.

De moment i en lektion, som ovan omnämnts — huvudräkning, genomgång på tavlan utan att lärjungarna skriver i sina böcker, räkning på tavlan av uppgifter, som lärjungarna samtidigt behandlar i sina böcker, tyst övning — bör förekomma vid flertalet lektioner (särskilt dubbelktioner) på lågstadiet och lämpligen i nyss nämnd ordning. Därigenom vinnes, att lektionen får den *omväxling*, som är av största betydelse för lärjungarna, särskilt på lågstadiet. Dock bör läraren naturligtvis icke känna sig tvungen att medtaga vart och ett av de angivna momenten vid varje lektion.

11. Vid *inövning av en ny räknemetod* eller regel bör lärjungarna få behandla så många likartade uppgifter (i skolan och som hemarbete), att de förvärvar erforderlig säkerhet i såväl mekanisk räknefärdighet som förmåga att lösa enkla tillämpningsuppgifter. I motsatt fall kan lätt svårigheter uppstå vid studiet av nya områden. Innan nya moment införas, bör därför denna säkerhet vara uppnådd, och den bör sedan underhållas och ytterligare befästas genom ett ändamålsenligt tillvaratagande av repetitionstillfällen i samband med behandlingen av nya delar av lärokursen.

12. Ibland kan det vara mindre lämpligt att strängt följa *lärobokens ordning*. Det är t. ex. ofta fördelaktigt att genom huvudräkning förbereda ett nytt parti, redan innan det föregående helt avslutats. Vissa avdelningar av bräkläran exempelvis inleds av huvudräkningspartier, som tager flera timmar i anspråk och därför skulle bli trötande genom sin enformighet, om de toges i ett sammanhang. Lämpligt är att ut-

sträcka dylikt förberedelsearbete över en längre tid. Till omväxling kan man då antingen gemensamt behandla uppgifter ur redan genomgångna delar av kursen, vilka avsiktligt reserverats för detta ändamål, eller också repetera äldre viktiga partier genom att lärjungarna individuellt får behandla uppgifter från dessa områden, t. ex. ur en exempelsamling, som skolan tillhandahåller. På motsvarande sätt bör man, när man sysslar med längre partier med endast »skriftlig» räkning, genom huvudräkning endera repetera grundläggande partier av det förut genomgångna eller, som ovan sagts, förbereda något nytt område.

13. Stor omsorg bör ägnas *valet av uppgifter*, så att svårighetsgraden väl avväges med hänsyn till lärjungarnas allmänna förutsättningar. Svårighetsgraden bör, även då det gäller ett och samma område, undergå en långsam stegring, så att lärjungarnas intresse hålles vid makt. Alltför stora språng i detta avseende och överhuvudtaget alltför svåra uppgifter bör undvikas, enär sådana kan föranleda ett misslyckande även för icke obegåvade lärjungar och därför icke är ägnade att befordra undervisningens syfte. Ett misslyckande i matematik blir nämligen i allmänhet mera påtagligt än i de flesta andra ämnen och kan därför, särskilt på ett tidigare stadium, alstra modlöshet och brist på självförtroende, olust och räddhåga, vilket i sin tur kan i fortsättningen hämma prestationsförmågan. Undervisningen bör därför läggas så, att om möjligt ingen lärjunge tycker sig stå inför oöverkomliga svårigheter. Med hänsyn till att matematik för många lärjungar är ett svårt ämne, måste undervisningen däri handhavas med tålmod och behärskning, om icke lärjungarnas intresse för ämnet skall slappna och undervisningens resultat äventyras.

Inom alla delar av matematikkursen bör konstlade och alltför invecklade uppgifter undvikas. För vinnande av önskvärd klarhet och säkerhet är dylika uppgifter obehövliga, vartill kommer, att de från undervisningen tar bort tid, som kan använ-

das på bättre sätt. Särskilt inom de lägre klasserna bör räkneövningarna i regel omfatta uppgifter med enkla siffertal, som icke förorsakar långa och tidsödande räkneoperationer. I möjligaste mån bör uppgifterna väljas så, att innehållet väcker lärjungarnas intresse.

14. En *överdriven gruppering* av tillämpningsuppgifterna såsom rörelseproblem, blandningsproblem osv., för vilkas behandling särskilda metoder inövas, bör undvikas. De räkneuppgifter, som möter ute i livet, torde i allmänhet ej tillhöra någon sådan inövad grupp, varför på detta vis tränade lärjungar kan stå handfallna inför en i och för sig enkel uppgift, blott därför att den framträder i en för dem ovanlig form. Huvudvikten bör i stället läggas vid att lärjungarna vänjer sig vid att *noggrant studera uppgiftens text och göra klart för sig, vad som efterfrågas och vad man har att utgå från såsom bekant.*

15. De *hemuppgifter*, som förelägges lärjungarna, bör avse i skolan genomgångna områden samt vara till sin omfattning noggrant avvägda och så pass enkla, att lärjungarna kan förutsättas gå i land med dem utan hjälp. Väl valda hemuppgifter är även ägnade att befordra lärjungarnas självverksamhet och utgör en träning av deras förmåga att räkna snabbt och säkert.

Stor uppmärksamhet bör därför ägnas åt valet av hemuppgifter. Allt för svåra uppgifter är för flertalet lärjungar till alls ingen nytta. Misslyckande medför olust, den tid som åtgått är ofta bortkastad, och ytterligare tidsförlust uppstår, om man vid förhöret av uppgifterna har mycket att rätta till och förklara. Å andra sidan leder ett lämpligt val av hemuppgifter till att icke blott räknefärdigheten utan även intresset tilltager.

Det finns delar av kursen, där man avancerar så raskt, att det är meningslöst att efter en timmes räkning i skolan ge hemtal ur fortsättningen i läroboken. Man bör i sådant fall ha uppgifter från tidigare

kapitel sparade, vilka nu lämpligen ges som hemuppgifter.

Läroböckerna innehåller ofta för få uppgifter, om de skall räcka till både för arbetet i skolan och för hemläxor. Man kan komplettera läroboken genom att i skolan även använda en annan exempelsamling, som skolan tillhandahåller och som utdelas under lektionerna. Man kan också använda stencilerade uppgifter eller uppgifter, som uppskrives på tavlan. På så sätt kan man reservera lämpliga uppgifter ur läroboken, ofta de lättare, för hemarbete.

Ger man enkla hemuppgifter, kan kontrollen inskränkas. Blir en tidsödande genomgång nödvändig, är detta i regel ett tecken på att man gett mindre lämpliga uppgifter.

16. Lärjungarna bör icke tillåtas att *tänklöst lära sig utantill* satser och regler. Risk härför föreligger framför allt vid geometriska bevis, varför lärjungarna vid demonstration på tavlan av en geometrisk sats bör tillhållas att använda egna ord och andra beteckningar än lärobokens.

17. Lärjungarna bör — i den omfattning deras utveckling och kunskapsförvärv medger — vänjas vid att genom ett enkelt överslag eller medelst en ritning söka göra sig en *föreställning om det sökta resultatet*, då en sådan åtgärd överhuvudtaget är möjlig, ävensom att *pröva riktigheten* eller åtminstone rimligheten av ett erhållet resultat. Vidare bör de lära sig *bedöma noggrannheten* hos ett resultat, för den händelse avkortning eller approximation förekommit under beräkningen, samt att ange resultatet med den grad av noggrannhet, som uppgiftens natur i varje särskilt fall kan kräva. Laborationsövningarna kan erbjuda rikliga tillfällen att praktiskt tillämpa och ytterligare utveckla en förmåga av detta slag. Man får ej överskatta lärjungarnas förmåga att på egen hand avgöra approximationsgraden. Man måste därför avancera långsamt och först i högsta klassen begära, att lärjungarna själva någorlunda skall kunna avpassa noggrannheten efter uppgiftens natur.

18. Skolan bör även anse som sin uppgift att lära lärjungarna iakttaga *räknesnygghet* (avseende såväl handstil som uppställning), vilket för de flesta kan ha stor praktisk betydelse. Denna synpunkt bör beaktas, ej blott när det gäller provräkningar och skrivingar, utan även när det gäller hemuppgifter och övningsräkning under lektionerna.

19. Geometriundervisningen förberedes i klasserna 2° och 1°. *Denna förberedande geometriundervisning* har till ändamål att göra lärjungarna förtrogna med användningen av den graderade linjalen, passaren och gradskivan och därmed ge dem kunskap om de viktigaste geometriska begreppen (punkt, rät linje och plan, vinklar, trianglar, fyhörningar, parallelogrammer, cirklar etc.). Den geometriska kunskap, som lärjungarna därigenom vinner, skall under de följande årskurserna systematiseras och utvidgas. Någon systematisk kunskap bör icke eftersträvas i den förberedande geometriundervisningen.

Denna undervisning bedrivs dels under laborationerna, dels under de vanliga lektionerna. Under laborationerna bedrivs systematiska övningar i att uppmäta och beräkna längder, ytor och volymer, varigenom lärjungarna blir förtrogna med måttenheterna men också med en del geometriska bildningar, även rymdgeometriska (parallelepipederna och cylindern).

Det mesta av den förberedande geometriundervisningen förlägges till de vanliga lektionerna. Den skall ha empirisk karaktär. Deduktiv bevisföring uppskjutes helt till följande klasser, stränga definitioner likaså. (Se vidare de speciella anvisningarna för geometrien i klasserna 2° och 1°.)

20. *Den systematiska geometriundervisningen* börjar i klasserna 3° och 2°. Om den förberedande geometriundervisningen har upplagts på lämpligt sätt, har lärjungarna blivit förtrogna med de grundläggande geometriska begreppen och några av de enklaste satserna om dem. Därigenom kan man från början undvika geometriundervisningens största fara: att geometrien framstår som något abstrakt och svårbegripligt. De

stränga definitionerna och satsernas exakta formulering underlättas av att lärjungarna redan tidigare empiriskt lärt känna de geometriska bildningarna.

Den empiriska metoden bör icke överges, då den systematiska geometriundervisningen sätter in, utan bör, särskilt i början, fortfarande utgöra ett viktigt hjälpmedel. (Se nedan om preparationen.)

Den systematiska geometriundervisningen skall icke blott bibringa lärjungarna ett visst kunskapsmått. Den har också till ändamål att ge dem en efter deras åldersstadium avpassad uppfattning om geometriens logiska uppbyggnad. Den geometriska bevisföringen skall också bidra till lärjungarnas fostran till tankereda och intellektuell ärlighet och utveckla deras förmåga att klart och koncist uttrycka sina tankar.

21. *Geometrikursens begränsning* måste noga beaktas. Ett mindre antal av de viktigaste satserna bör utgöra kursens kärna. Dessa satser bör inhämtas väl av samtliga lärjungar, så att de kan tillämpa dem på enkla övningsuppgifter. Sådana satser, som icke är nödvändiga för ett fortsatt geometristudium, kan utelämnas. Satser, som icke kan förbigås men dock icke kan anses höra till de viktigaste, kan genomgå kursivt eller behandlas som övningsuppgifter. Genom ämneskonferensens försorg bör en detaljerad uppdelning av lärobokens satser enligt ovanstående principer göras.

22. *Preparationen* av en geometriläxa bör ägnas stor omsorg. Utan grundlig preparation bör i regel ingen sats ges som läxa. Det är i allmänhet mindre ändamålsenligt att låta preparationen bestå i att på tavlan gå igenom en sats enligt lärobokens framställning. Lämpligare torde vara att upprita tillhörande figur (eller på annat sätt åskådliggöra densamma), helst avvikande från lärobokens, och diskutera densamma. Lärjungarna bör därvid aktivt medverka. Särskilt i början av den systematiska geometriundervisningen bör man, i anslutning till metoderna vid den förberedande geometriundervisningen, göra mätningar av längder och vinklar. Sedan man

på empirisk väg letts fram till den avsedda satsen, söker man ett deduktivt bevis. Då man funnit detta, genomföres detsamma till sist formellt fullständigt. Hela tiden bör lärjungarna aktivt deltaga.

Det är icke nödvändigt, att beviset för en sats, som hör till kursens kärna, ges i läxa. Detta gäller särskilt mera komplicerade bevis.

23. Vid geometriundervisningen är det särskilt viktigt att *icke gå för hastigt* fram i kursen. Framför allt i början bör man ta god tid på sig. Det är av mycket stor betydelse att få med samtliga lärjungar redan från början. Man bör därför icke lämna en sats, förrän man övertygat sig om att alla lärjungarna behärskar den, vilket de icke gör, förrän de har en åskådlig och konkret uppfattning av satsens innehåll och kan tillämpa den på enkla fall. Särskild uppmärksamhet bör ägnas lärjungar, som varit frånvarande någon lektion. En kvarstående oklarhet på någon punkt kan visa sig ödesdiger i fortsättningen. Vad ovan sagts (Allmänna synpunkter 13) om modlöshet och brist på självförtroende vid felaktigt bedriven undervisning, gäller kanske geometrien i högre grad än andra delar av matematikkursen. Å andra sidan medför en riktigt bedriven undervisning ett intresse och en självverksamhet från lärjungarnas sida, som verkar i hög grad stimulerande på såväl lärjungarna som läraren.

24. För att öka intresset för och utbytet av undervisningen bör man redan på ett tidigt stadium låta lärjungarna få pröva sina krafter på lösning av mycket lätta *geometriska övningsuppgifter*. De geometriska satserna blir genom dylika övningar lättare begripliga och får en konkret åskådlig innebörd, utan vilken geometristudiet över huvud taget lätt kan te sig meningslöst för dem. I en klassavdelning torde dessutom ofta finnas ett antal lärjungar med särskild läggning för uppgifter av detta slag. Sådana uppgifter är därför ägnade att väcka dessa lärjungars håg för självverksamhet. Lösning av geometriska övningsuppgifter kan ske antingen gemensamt vid klassundervisning, såsom indivi-

duellt arbete under en del av lektionen eller som frivilliga hemuppgifter, det sistnämnda främst för särskilt intresserade och duktiga lärjungar. Däremot bör de icke ges som obligatoriska hemuppgifter.

25. Samtidigt med den av läraren i matematik meddelade geometriundervisningen bör teckningsläraren leda sådana *praktiska tillämpningsövningar*, som i själva utförandet fordrar noggrannhet och precision. Dessa övningar, vilka tillika främjar lärjungarnas utbildning i teckning, förläggas till linearritningen och bestämmas till sin omfattning på gemensam ämneskonferens mellan lärarna i matematik och teckning. Härvid bör även överenskommelse träffas om den konstruktionsmetod, som i varje särskilt fall skall användas, så att icke läraren i teckning använder en metod, läraren i matematik en annan. Hithörande övningar bör därför först genomgås av läraren i matematik och därefter inpassas i teckningsundervisningen. Detta förutsätter ett fortlöpande samarbete mellan klassens lärare i matematik och i teckning. I vissa fall kan det måhända visa sig svårt att samordna undervisningen på bästa sätt. Någon tid förflyter kanske mellan de båda tillfällen, då matematikläraren genomgått en viss geometrisk uppgift och teckningsläraren får tillfälle behandla den. I sådana fall bör teckningsläraren vid varje tillfälle repetitionsvis och med ritning på tavlan erinra lärjungarna om uppgiftens innehåll, varigenom satsen i fråga bättre kvarhålls i minnet.

III. Ämnets olika grenar.

Aritmetik och algebra.

Klass 1⁵.

1. *Repetition.* Under höstterminens första veckor bör lärjungarnas förkunskaper repeteras och fördjupas inom de tidigare genomgångna räkneområdena, varvid samtidigt vinnes, dels att ifrågavarande kunskaper bättre befästes, dels att de från olika grundskolor nyintagna blir samarbets- och innan några för alla lärjungar nya räkneområden genomgås. Om så är behövt,

korrigeras och utvidgas terminologien. Det är ofta förmånligt med ett för alla lärjungarna gemensamt sätt att ställa upp förekommande räkneoperationer. Försiktighet bör dock iakttagas, om det gäller att ändra grundligt inlärdas uppställningar av de fyra räknesätten med hela tal. Det kan ej anses nödvändigt, att hela avdelningen använder samma uppställning av dessa.

2. *Kursens allmänna omfattning.* Det grundläggande om allmänna bråk samt en fullständig kurs i decimalbråk jämte tillämpningar utgör kursens huvudinnehåll. Tillämpningarna bör huvudsakligen syfta till att utveckla och komplettera lärjungarnas förkunskaper om mynt samt längd-, yt-, rymd- och viktmått. I samband härmed utföres under ämnets timmar såväl i lärorummet som ute på fältet (skolgården) i lämplig omfattning praktiska övningar, vilka avser att för lärjungarna närmare klargöra de olika måttens innebörd.

3. *Bråkläran.* De fyra räknesätten med decimalbråk genomgås fullständigt. Även lättare exempel med användning av flera räknesätt i samma uppgift ges, varvid lärjungarna samtidigt bör lära sig begreppen term och faktor. Det torde vara lämpligt att förlägga den utförligare behandlingen av den till klassen hörande kursen i allmänna bråk (förkortning, förlängning, liknämighet) till senare delen av vårterminen och göra den grundlig. En kort genomgång av allmänna bråks uppkomst och beteckning, förkortning och förlängning samt omvandling mellan oegentliga bråk och blandade tal med *mycket* enkla exempel är dock ändamålsenlig före läran om decimalbråk.

4. *Sorträkning.* Räkning med dekadiska sorter bör inövas mycket grundligt och förläggas till olika delar av året med repetitioner.

5. *Huvudräkning* bör flitigt övas (jfr Allmänna synpunkter 7). I samband med inledningen till bråkläran förekommer lämpligen som huvudräkningsövningar även exempel av typen » $\frac{4}{5} \cdot 35$ » och » $2\frac{1}{3} \cdot 12$ » samt »Förvandla $\frac{3}{4}$ minut till sekunder».

Man bör påpeka, att man vid huvudräkning ofta räknar på annat sätt, än då man utför beräkningen skriftligen, såsom vid multiplikation med 15 (först multipliceras med 10, därefter ökas med hälften), med 18 eller 19 (då man utgår från multiplikation med 20) eller med 25 (25-öresräkning) etc.

6. *Ett par speciella svårigheter* må framhållas. Tämligen snart bör man välja benämnda tal med multiplikation, där produkten blir mindre än multiplikanden, och med division, där kvoten blir mindre än 1. Ex. »Vad kostar 0,75 kg socker efter ett pris av 72 öre per kg?» och »En bil förbrukar på 25 mil 20 l bensin. Hur stor är åtgången per mil?» I det senare fallet kan lösningen underlättas genom att man utgår från den sort, som skall anges i svaret. Om man vet, att svaret skall anges i l/mil (skrivet på detta sätt med bråkstreck), får man en viss ledning.

Vidare bör lärjungarna redan på detta stadium vänjas vid att kritiskt granska sina resultat för att se, om svaret är rimligt. Det kan icke skada att då och då föreslå ett fingerat svar till en uppgift, som skall behandlas, och låta lärjungarna ange, om svaret kan vara riktigt eller måste vara felaktigt. Man kan också låta lärjungarna på förhand göra en uppskattning av svaret. Detta kan läggas som ett slags tävlan, som sedan avgöres genom uträkningarna.

Särskilt svåra är uppgifter, där dividend, divisor och kvot alla är mindre än 1, t. ex. »Hur många kg socker får man för 0,64 kr, om ett kg kostar 0,80 kr?» Man kan då vänja lärjungarna att, där så är möjligt, ersätta de givna sorterna med andra, så att åtminstone vissa siffertal blir heltal (i det här valda exemplet kan man övergå från kronor till öre). Särskilt när lärjungarna blir äldre, kan de ofta undvika felaktigheter med avseende på räknesätt och behandlingsmetod, om de ändrar komplicerade sifferuppgifter i texten till så enkla tal, att de utan svårighet förstår, hur uppgiften skall lösas. Hjälpssiffrorna utbytes därefter mot de givna. Svårigheten ligger

då i allmänhet i att få lärjungarna att själva komma på idén att byta ut siffrorna. Metoden kan praktiseras redan på detta stadium, där så är lämpligt. Uppgifter av detta slag bör dock givetvis icke förekomma i sådan utsträckning, att de blir en belastning. De bör vidare begränsas till områden, som ligger lärjungarna nära, t. ex. uppgifter rörande inköp. De förefintliga svårigheterna övervinnes med åren.

7. *Teckning av räkneoperationer.* Lärjungarna måste tillhållas att icke slarva med likhetstecknet. Detta gäller i synnerhet sifferuppgifter med flera räknestätt, där lärjungarna gärna sätter likhetstecken mellan en delräkning och hela talet. För sådana uppgifter bör man också kräva en någorlunda översiktlig uppställning, så att uträkningarna kan överblickas.

Likaså måste lärjungarna vänjas vid att teckna räkneoperationer på riktigt sätt. Det förekommer ej sällan, att de tecknar t. ex. 15—17, då de menar 17—15, eller 3: 15, då de menar 15: 3.

Däremot bör man icke begära, att lärjungarna skall kunna göra en fullständig uppställning (»teckning») före uträkningen av uppgifter, som leder till mer än en uträkning. Lärjungarna tecknar ofta sådana uppgifter felaktigt (i den ordning de tänker ut räkningarna) men räknar dem riktigt. Det är bättre att lära dem att skriva en kort text.

Ex. »En pojke köpte 3 kg socker à 0,72 kr/kg, 0,8 kg ost à 3,50 kr/kg och ägg för 1,95 kr. Han betalade med en tia. Hur mycket fick han tillbaka?» Man bör icke kräva, att svaret tecknas

$$10 - (3 \cdot 0,72 + 0,8 \cdot 3,50 + 1,95).$$

I stället bör man göra t. ex. följande uppställning

Socker	$3 \cdot 0,72 = 2,16$ kr
Ost	$0,8 \cdot 3,50 = 2,80$ kr
Ägg	<u>1,95</u> kr
	Summa 6,91 kr

Tillbaka 10 — 6,91 = 3,09 kr.

Den tanketräning, som man avser att erhålla genom att teckna svaret fullständigt, torde nog i de flesta fall bli illusorisk.

Klass 2°.

1. *Ren sifferräkning.* För att vinna tid bör man nedlägga stor omsorg på valet av lämpliga siffertal. Tidsödande räkningar med onödigt stora och olämpligt valda siffertal bör undvikas, emedan den träning, som därvid erhålles, ej svarar mot den tid, som åtgår. Detta bör beaktas ej minst vid val av uppgifter med sammansatta räkningar, där man bör se till, att de icke leder till otypliga svar på delräkningarna. Invecklade uppgifter, av vilka blott ett fåtal kan medhinnas per lektion, ger ofta dåligt utbyte.

Vid förvandling av allmänt bråk till decimalbråk, liksom även i fråga om andra uppgifter, bör lärjungen, där så är lämpligt, ange resultatet med på förhand uppgiven grad av noggrannhet.

Begreppet förhållande mellan två tal kan införas redan i denna klass. I samband med laborationsövningarna, t. ex. vid bestämning av π , kan man få anledning tala om förhållandet mellan storheter såsom kvoten mellan deras mätetal.

2. *Sorträkning.* Dekadiska sorter övas liksom föregående läsår. Räkneövningar med icke-dekadiska sorter bör behandla tids- och vinkelenheter samt tjog och dusin. Enkla siffervärden bör väljas. Förvandlingar av typen »Gör 6 min 40 sek till tim» kan utgå i denna klass.

3. *Huvudräkning* övas som i föregående klass.

4. Angående *teckning av uppgifter* gäller detsamma som i föregående klass.

Uppgifter sådana som »Sedan $\frac{3}{8}$ av en summa utdelats, återstod 35 kr. Sök summan.» löses enklare med regula de tri eller (nästa läsår) med ekvation.

5. *Regula de tri.* Komplicerade uppgifter undvikas. Schablonmässig uppställning och

mekaniska uträkningsmetoder för uppgifter av detta slag bör icke inläras. Däremot är givetvis någon form av uppställning av dylika uppgifter nödvändig. En sådan bör lämpligen utgöra ett sammandrag av det förda resonemanget. Ex. »Om 3,5 m tyg kostar 33,60 kr, hur mycket kostar 2,5 m?» Man kan t. ex. skriva:

$$\begin{array}{r} 3,5 \text{ m tyg kostar } 33,60 \text{ kr} \\ 1 \text{ » » » } \frac{33,60}{3,5} \text{ »} \\ 2,5 \text{ » » » } \frac{2,5 \cdot 33,60}{3,5} \text{ kr.} \end{array}$$

Ex. »Med hastigheten 60 km/tim går ett tåg mellan två stationer på 3 tim 20 min. Hur lång tid åtgår, om hastigheten ökas till 80 km/tim?» Man kan här t. ex. skriva:

Om hastigheten är

$$\begin{array}{r} 60 \text{ km/tim, åtgår } 3\frac{1}{3} \text{ tim} \\ 1 \text{ » » } 60 \cdot 3\frac{1}{3} \text{ »} \\ 80 \text{ » » } \frac{60 \cdot 3\frac{1}{3}}{80} \text{ »} \end{array}$$

Man bör från början blanda uppgifter av de båda exemplifierade slagen. Det kan, särskilt i början, ofta vara en hjälp för lärjungarna att räkna ut svaret på mellanfrågan.

En mekaniskt inlärd uträkningsmetod slår ofta slint, särskilt när uppgifterna är något svårare.

6. *Procenträkning.* De uppgifter, som behandlas utan användning av ekvationsbegreppet, bör endast innehålla enkla sifferuppgifter. Utom uppgifter rörande ränta, vinst och förlust vid inköp och försäljning, rabatt och provision samt olika ämnens sammansättning kan man med fördel även behandla dyrtidstillägg och övertidstillägg på löner och timpenning. Uppgifterna bör huvudsakligen vara sådana, där procenten och det hela är kända och delen efterfrågas. Av ränteuppgifter bör man på samma sätt till en början endast behandla sådana, där räntan efterfrågas. Den bör beräknas

utan att formel inläres. Man bör dock även behandla uppgifter, där procenten efterfrågas, genom att först teckna delen och därefter omvandla denna till procent. Ex. »En 2-krona väger 15 g och innehåller 12 g rent silver. Hur många procent rent silver innehåller den?» $12/15 = 4/5 = 0,8 = 80\%$. Komplicerade tal bör dock undvikas.

7. *Ekvationer.* Vid övergång till uppgifters behandling medelst ekvationer bör en del problem behandlas resonemangsvis utan ekvation och därefter med ekvation. Ekvationsbegreppet och ekvationslösningen kan därigenom införas på enkelt och naturligt sätt. Endast problem, som leder till ekvationer av typerna $x + a = b$, $x - a = b$, $a - x = b$, $ax = b$ och $x/a = b$, bör behandlas såväl med som utan ekvationer. Även enkla huvudräkningsuppgifter bör förekomma. Övergångstiden, då behandling med och utan ekvationslösning blandas, bör ej göras för kort. Ekvationslösningen blir eljest lätt isolerad från aritmetiken. Vidare bör i denna klass ekvationslösning ske endast med aritmetiskt resonemang utan allmänna lösningsmetoder, varvid endast ovan angivna enkla typer medtages. Följden kan eljest lätt bli, att lärjungarna mekaniskt tillämpar vissa regler utan att förstå, vad de gör.

Vid tillämpningarna av ekvationslösning behandlas huvudsakligen uppgifter på procenträkning, där procenten eller det hela sökes. I samband härmed bör man också på nytt ge många uppgifter på vanlig procenträkning utan ekvation. De olika slagen bör blandas om varandra, så att lärjungarna uppnår säkerhet i att bedöma, när ekvation lämpligen bör användas.

I alla procentuppgifter bör lärjungarna vänjas vid att rikta en första fråga till sig själva: »På vilket tal skall procenten beräknas?» Är detta tal icke känt eller kan det icke erhållas direkt ur övriga uppgifter, göres ett antagande.

Om tiden så medger, kan man lämpligen gå igenom ekvationer av typen » $x +$

$$+ \frac{3x}{100} = 154,5, \text{ varvid man icke bör försumma behandlingen } 1,03x = 154,5 \text{ (eller } \frac{103}{100} \cdot x = 154,5).$$

8. *Laborationerna* avser i första hand att lära lärjungarna klart uppfatta och säkert använda mått av olika slag, vilket utgör ett moment i den förberedande geometriundervisningen, och bereda dem tillfälle att praktiskt tillämpa den förvärvade räknefärdigheten. I andra hand utgör laborationerna också en förberedelse till de fysikaliska laborationerna i följande klass. Man bör därför såväl vid val av laborationsuppgifter som vid utförandet beakta, att det främst är matematiken, som bör dra nytta av dessa laborationer. Lärjungarna bör under laborationerna göras förtrogna med vanligare instrument och mätmetoder. På grund av den begränsade tiden måste ett noggrant val av laborationsuppgifter göras. Dessa bör huvudsakligen omfatta mätning av längder (även omkretsen av en cirkel), i förekommande fall med åtföljande beräkning av ytor (rektanglar och cirklar) och volymer (parallelepiped och cylindrar), volymbestämning med mätglas och volymbägare. Kalibermått kan användas (t. ex. vid bestämning av π). Vid någon laboration bör gradskivan behandlas. För kontroll av att lärjungarna lärt sig använda gradskivan, kan man använda följande metod. Lärjungarna får med passare och linjal upprita en triangel med givna sidor och mäta vinklarna. Resultaten införes på tavlan i en tabell, där läraren till sist inför de riktiga värdena (beräknade). Det är då lätt att upptäcka, var läraren behöver ingripa. Sedan lärjungarna lärt sig behärska gradskivans användning, kan mätning av vinklar lämpligen förläggas till de vanliga lektionstimmarna. Ämneskonferenserna i matematik och fysik bör gemensamt uppgöra en minimiplan för laborationerna. I mån av tid kan denna utfyllas på olika sätt av olika lärare.

Genom upprepningar av samma försök samt genom jämförelser med kamraters resultat (t. ex. uppställda i tabellform på tavlan) bör lärjungarna bringas att inse mätmetodernas begränsade tillförlitlighet och försöka uppskatta storleken av felet hos resultatet samt bedöma den grad av noggrannhet, varmed ett slutresultat bör kunna anges. Lämpligt kan vara att beräkna volymen av en uppmätt tråklöss med kantlinjerna en eller annan decimeter och därefter volymen av en kloss, vars kantlinjer var och en är 1 mm längre. Jämförelsen ger en del att tänka på.

I fråga om laborationernas anordnande och utförande hänvisas till vad som härom säges rörande de fysikaliska laborationerna. Dock bör ingen skriftlig redogörelse krävas utöver en redigt uppställd anteckning om mätresultaten och deras bearbetning, utförd under laborationen.

Klass 1⁴.

Utöver vad som framhållits beträffande klasserna 1⁵ och 2⁵ bör följande beaktas.

1. På samtliga områden måste läraren övertyga sig om den enskilde lärjungens *förkunskaper* och rätta omfattningen av repetitionen därefter. Man bör däremot ej alltför strängt kräva, att samtliga lärjungar efterhand skall på samma sätt räkna allt, som förut genomgått. Sådant, som är felaktigt eller mindre ändamålsenligt, skall givetvis rättas till, men den enkelighet, som kan uppnås i 1⁵ och 2⁵, bör näppeligen eftersträvas.

2. *Repetitionen* av ren siffräkning och sorträkning bör vara grundlig. Man får ej frestas att använda oproportionerligt lång tid för ekvationslösning såsom varande det enda egentligen nya momentet i kursen.

3. Man torde icke behöva syssla så mycket med de enklaste typerna av *procenträkning* utöver vad som erfordras för kontroll av kunskaperna från folkskolan. Vid ränteberäkning torde man t. ex. kunna börja direkt med uppgifter, där tiden anges genom data.

1. *Aritmetiska metoder och ekvationer.* För lösning av enkla praktiska uppgifter användes huvudsakligen ekvationer, varvid särskilt avseende fästes vid uppgifternas lämplighet att införa lärjungarna i ekvationsmetoden. Man får dock icke försumma att vidmakthålla lärjungarnas kunskap om de rent aritmetiska metoderna. Man bör tvärtom tillhålla lärjungarna att använda sådana metoder, när detta faller sig enklast och naturligt. Läraren bör för lärjungarna framhålla, att *ekvationsläran icke är något självändamål* utan endast ett nytt hjälpmedel, vid sidan av andra förut bekanta, för lösning av räkneuppgifter. Man bör emellertid icke försumma att med några enkla exempel visa, att det även i det praktiska livet kan förekomma fall, där man med en ekvation kommer väsentligt lättare och säkrare till målet än med ett aritmetiskt resonemang.

2. *Ekvationer.* Det torde vara lämpligt att omedelbart eller nästan omedelbart övergå till allmänna metoder för ekvationslösning och sålunda ej utvidga de i föregående klass använda aritmetiska metoderna, varken genom att ge tillkrånglade ekvationer med den obekanta blott på ett ställe eller tillämpa dem, då x -termer förekommer på båda sidor om likhetstecknet. Vid förenkling av ekvationer är det lämpligt att först reducera varje led för sig. Många lärare föredrager att icke låta lärjungarna i denna klass tillämpa regeln att »flytta över» termer och byta tecken. Andra åter låter lärjungarna tidigt inlära nämnda regel. Om den senare metoden kommer till användning, måste man emellertid noggrant se till, att lärjungarna även i fortsättningen kan förklara, varför de har rätt att tillämpa regeln. Ekvationslösningen får ej mekaniseras på sådant sätt, att lärjungarna gör fel, då de ställes inför något mindre vanligt.

Lärjungarna skall vänjas vid att alltid lämna exakt svar till ekvationer. Det bör för dem klargöras, att en ekvation icke satisfieras av ett approximativt värde.

Om lösningen blir $x = \frac{2}{7}$, så bör detta svar

anges och icke t. ex. $x = 0,29$. Skillnaden mellan den exakta lösningen till en ekvation, som uppställts vid behandlingen av ett problem, och det approximativa svar på själva problemet, som kan vara nödvändigt på grund av problemets natur, skall klargöras. Om x betyder ett pris i kronor och ekvationens lösning blir $x = 6\frac{1}{3}$, bör svaret » $6\frac{1}{3}$ kr» icke få passera utan att korrigeras till »6,33 kr».

3. *Algebraiska reduktioner* genomgås endast i den omfattning, som erfordras för ekvationslösningen. *Ekvationer* utan nämnare behandlas, även sådana med parenteser, vidare ekvationer med siffernämnare, såväl hela tal som decimalbråk och allmänna bråk. I den mån tiden medger, kan även ekvationer med entermiga bokstavs-nämnare behandlas.

4. *Tillämpningar på ekvationsläran.* Då problem, som leder till ekvationer, behandlas, bör stor vikt läggas vid noggrant och tydligt specificerade antaganden. Sträng skillnad skall upprätthållas mellan antagandet och de slutsatser, som därav drages för andra obekanta storheter. Lämpligt är att särskilt inöva detta, t. ex. i samband med uppgifter av typen »Fördela 160 kr mellan A , B och C , så att A får dubbelt så mycket som B och C får 10 kr mer än A ». Man kan också lämpligen öva med frågor av typen » A och B delar 10 kr. Om A får x kr, vad får B ?»

En alltför stereotyp behandling av uppgifter av ofta återkommande slag bör undvikas. Att skriva upp tabeller är ofta lämpligt, emedan de ger en god överblick, men den som nödvändigtvis skall fylla i en tabell, förbiser ej sällan den enklaste lösningen. Om en lärjunge t. ex. från början automatiskt skriver upp alla rubrikerna vid handelsräkning med bl. a. bruttopris, rabatt och nettopris, så letar han ofta i texten efter en uppgift om nettopriset för att få en ekvation av formen $x - 0,05x = \dots$.

även då rabatten är känd och han direkt kunde ha skrivit $0,05x = \dots$

Ett par speciella anvisningar lämnas nedan om några av de vanligaste typerna av tillämpningsuppgifter. Om tiden så medger, kan givetvis enkla uppgifter på andra områden behandlas redan i denna klass. Om åter tiden är för knapp, kan vissa typer, t. ex. bolagsuppgifter, anstå till nästa klass.

5. *Procentuppgifter* utgör fortfarande viktiga tillämpningar och bör repeteras och övas både genom huvudräkning och skriftlig räkning. När ekvationen får formen $\frac{7x}{200} = 21$ (eller $\frac{7}{200} \cdot x = 21$),

kan man, om man så vill, bevara föregående års lösningsmetod att i ett steg lösa ut x genom att dividera med $\frac{7}{200}$, vilket då

torde bli det enda kvarstående av den aritmetiska lösningsmetoden. Många torde dock föredraga de allmänna lösningsmetoderna även i sådant fall.

6. *Ränteuppgifter*, där datum skall anges i svaret, sedan en tidrymd bestämts genom ekvationslösning, visar sig ofta svårare, än läraren beräknat. Sådana uppgifter bör därför ej anses tillhöra minimikursen för godkänt betyg i denna klass. Från början bör inskräpas, att kontrollräkning av tiden skall ske, sedan datum angetts i svaret.

7. *Affärsproblem* bör i denna klass vara av enkel beskaffenhet. Svårigheten i en uppgift får ej ligga i en anhopning av affärstermer eller vara beroende av lärjungarnas förmåga att hålla isär sådana termer. Sammankoppling av t. ex. vinst och rabatt kan lämpligen anstå till följande klass.

Man bör emellertid vänja lärjungarna vid att beräkna en storhet, som ej efterfrågas, såsom i uppgiften »Med 10 % pålägg blir försäljningspriset 13,75 kr. Hur stort blir det med 12 % pålägg?»

8. *Blandnings- och bolagsuppgifter* behandlas lämpligen ganska fullständigt. Blandningstal, där halten anges i karat eller lödighet, behöver dock ej genomgås,

varken i denna klass eller senare, ej heller blandningstal med täthetsuppgifter.

Bolagsuppgifter löses enligt olika metoder, med och utan ekvation.

I uppgifter, som behandlar insats och vinst, bör man vid uppställningen av en ekvation helst välja endera en sådan, där x -termer ej förekommer i nämnaren, eller en sådan, där de bekanta storheterna förekommer i samma led av ekvationen. Man bör sålunda icke välja en ekvation av typen $\frac{2000}{x} = \frac{3000}{x+100}$ utan i stället

$$\frac{x}{2000} = \frac{x+100}{3000} \text{ eller } \frac{x+100}{x} = \frac{3000}{2000}.$$

Klasserna 4⁵ och 3⁴.

1. *Algebra.* De fyra räknesätten med bokstavsuttryck genomgås med såväl heltal som bråk, likaså uppdelning i faktorer genom utbrytning och genom tillämpning av konjugat- och kvadreringsreglerna. Blott enkla uttryck bör förekomma. Skillnaden mellan algebraisk bråkräkning och sådan ekvationslösning, där nämnarna bortskaffas genom multiplikation, inskräpes noggrant. Utförande av division av polynom med polynom hör ej till realskolans kurs, ej heller utbrytning av -1 .

2. *Ekvationer.* Vikten av att vid bortskaffande av nämnare multiplicera med *minsta* gemensamma nämnaren framhålles. Till realskolans kurs räknas ej ekvationer, som innehåller bråk och blir av första graden, endast om vissa eller alla termer sammanslås och en faktor, innehållande den obekanta, förkortas bort (t. ex. $\frac{x}{x^2-1} = 1 + \frac{1}{x^2-1}$).

3. *Tillämpningsuppgifter* bör övas på samma områden som i föregående klass och dessutom utökas med hastighets-, arbets- och planimetriproblem. Talproblem rörande positionssystemet kan förbigås. Uppgifter, som kräver, att en bekant bokstavs-beteckning insättes (t. ex. arbetet = a) eller att en i uppgiften onämnd storhet erhåller ett siffervärde (t. ex. kapitalet eller

priset = 100 kr), bör icke räknas till minifordringarna för godkänt betyg. Vissa dylika uppgifter kan förses med en anvisning i texten, t. ex. »Utför beräkningen för ett inköpspris av 100 kr».

Vad tidigare sagts om överdrivet och schematiskt användande av tabeller gäller även här, t. ex. vid hastighetsproblem. Rubrikerna och deras ordningsföljd bör icke vara stående utan rätta sig efter den behandlade uppgiften.

4. *Diagram.* Den grafiska framställningen bör avse att ge lärjungarna en uppfattning om detta hjälpmedels betydelse för studiet av olika frågor. Man bör behandla dels diagram, som innehåller diskreta punkter (t. ex. middagstemperaturer under en viss tid), dels diagram, som åskådliggör en kontinuerlig variabel (t. ex. temperaturer avlästa varje timme under en dag). Skillnaden mellan dessa typer bör beaktas. Det senare slaget diagram bör användas för avläsning av mellanliggande värden. Grafisk lösning av enkla vägproblem brukar väcka lärjungarnas intresse och rekommenderas därför.

Klasserna 5^s och 4^a.

1. *Algebra och ekvationer jämte tillämpningar.* Den föregående kursen repeteras och utvidgas med stereometriska beräkningsuppgifter. Proportionsläran bör icke ingå som ett särskilt moment i undervisningen. (Beträffande begreppet förhållande, se klass 2^s.)

Tillämpningsuppgifter övas på samma områden som i föregående klass och utökas med uppgifter av praktisk art, där lärjungarna göres bekanta med sådana begrepp som växel, obligation, aktie osv. Det kan vara lämpligt att låta lärjungarna ifylla hithörande blanketter. Likaså bör någon övning i myntreduktioner förekomma. Endast enkla och naturliga uppgifter medtages. Uppgifter, som grundar sig på mera invecklade affärstransaktioner, bör helt undvikas.

2. *Ekvationssystem* av första graden med två obekanta löses såväl genom substitutions- som genom addition-subtraktionsme-

toden. Endast sådana ekvationssystem behöves behandlas, som på vanligt sätt kan reduceras till ekvationer med samtliga obekanta termer av första graden. Ekvationer

av typen $\frac{2}{x} + \frac{3}{y} = 4$ skall alltså icke behandlas.

3. *Kvadratrötter.* I samband med de planimetriska beräkningarna införes begreppet *irrationellt tal*. Särskilt bör lärjungarna vinna förtrogenhet med begreppet kvadratroten. Lärjungarna bör därvid själva på grafisk väg, genom konstruktion av ett diagram, få bestämma approximativa värden på kvadratrötter ur en följd av siffertal och på grund härav upprätta en del av en kvadratrotstabell. Vid den fortsatta undervisningen användes en tryckt tabell över kvadratrötter, liksom även en tabell över hela tals kvadrater. Algebraisk metod för beräkning av kvadratrötter genomgås icke, ej heller några bevis för räknelagarnas giltighet för irrationella tal.

Vid planimetriska och stereometriska uppgifter, där Pythagoras' sats kommer till användning, bör man redan från början begära lösningen $x = \pm \sqrt{a}$ till ekvationen $x^2 = a$. Den fullständiga andragradsekvationen ingår ej i kursen.

Vid förenkling av uttryck, innehållande kvadratrötter, medtages uttryck av typen

$$\frac{a}{\sqrt{b}}, \text{ medan uttryck av typen } \frac{a}{\sqrt{b+c}} \text{ ej be-}$$

höver behandlas. Man bör därför undvika planimetriska och stereometriska uppgifter, där uttryck av sistnämnda slag erhålles.

Geometri.

Klasserna 2^s och 1^a. Den förberedande geometriundervisningen måste noggrant planeras. Den får icke bli ett planlöst sysslande med hjälpmedlen, vilket lätt kan leda till bristande intresse hos lärjungarna och därmed dåligt utbyte. Man bör i stället följa en genomförd lärogång, varvid man lämpligen kan använda densamma som vid den systematiska geometriundervisningen följande år. Lärjungarna skall givetvis icke

använda lärobok. Huvudvikten skall icke läggas vid de geometriska satserna, ej heller vid att visst pensum genomgås. Hur mycket som skall genomgås, får bero på klassens ståndpunkt. Varje form av forcing måste noggrant undvikas. Möjligheterna att väcka intresse och få med hela klassen och över huvud framgången vid den förberedande geometriundervisningen är i hög grad beroende av att lärjungarna icke har någon känsla av jäkt.

Klasserna 3^s och 2^a. Bland de satser, som skall väl inhämtas av alla lärjungar, bör följande ingå:

Satserna om sido- och vertikalvinklar. Kongruensfallen, det fjärde blott för rätvinkliga trianglar. Satsen om basvinklarna i en likbent triangel och dess omvändning. Satsen om alternatvinklar vid parallella linjer och dess omvändning. Satserna om yttervinkeln till en triangel och om vinkelsumman i en triangel. Satserna om olika stora sidor och vinklar i en triangel. Satsen om två sidors summa i en triangel. Satsen om motstående sidor och vinklar i en parallelogram. Dessutom konstruktionsuppgifterna (omedelbara tillämpningar): Att upprita en triangel, som är bestämd enligt första eller andra kongruensfallet. Att dela en vinkel och en sträcka mitt itu. Att upprita en normal till en linje. Att avsätta en given vinkel. Att genom en punkt draga en linje, parallell med en given linje.

Beroende bl. a. på den använda lärogången tillkommer efter ämneskonferensens beslut ytterligare några satser.

Klasserna 4^s och 3^a. Bland de satser, som skall väl inhämtas av alla lärjungar, bör följande ingå:

Ytan av en rektangel, triangel och parallelogram. Satserna om periferi- och medelpunktsvinkeln, om periferivinkeln i en halvcirkel samt om periferivinklar på samma båge. Satsen om linjen från en cirkels medelpunkt till en kordas mittpunkt och dess omvändning. Satsen om normalen till en radie i dess ändpunkt på periferien samt dess omvändning. Satsen om tangenterna till en cirkel från en punkt. Satsen om vinkeln mellan en korda och en tangent. Att

upprita den inskrivna och den omskrivna cirkeln.

Satserna om cirkelns omkrets och yta samt cirkelbågens längd och cirkelsektorns yta behandlas summariskt före de planimetriska tillämpningarna av formlerna.

Klasserna 5^s och 4^a. Kursen är fixerad i detalj i undervisningsplanen. Pythagoras' sats är avsedd att behandlas som tillämpning av likformighetsläran, vilket innebär tidsvinst. Om den behandlas enligt Euklides' mönster som tillämpning av likytiga figurer, kan den föras till föregående klass, då tiden så medgiver.

IV. Kunskapskontrollen.

1. Sättet att kontrollera hemtal bör variera. Att varje gång samla in och gå igenom alla lärjungarnas räkneböcker är tidsödande och föga lönande. Bättre är att ofta ta stickprov genom att samla in några böcker och kontrollera dem. I de lägsta klasserna kan det dock vara lämpligt att vid början av läsåret göra en fullständig kontroll ett par gånger med kort mellanrum. Läraren har mera tid till förfogande vid terminens början, och lärjungarna bör från början få klart för sig, vad som kräves i fråga om uppställning och räknesnygghet.

Hemuppgifter, som icke redovisas skriftligt, kontrolleras i regel naturligtast genom ett kortare muntligt förhör. Till omväxling kan det emellertid vara lämpligt, att lärjungarna då och då, ej alltför sällan, får i skolan skriftligen redogöra för hemuppgiften eller någon del av densamma, t. ex. ett geometriskt bevis, varvid man icke bör välja särskilt svåra bevis. Man vinner härigenom bättre överblick över klassens ståndpunkt och upptäcker lättare eventuella luckor i kunskaperna. Därigenom torde också den logiska tankegången bättre inskräpas. *Lärjungarna skall emellertid icke i förväg underrättas om när en skriftlig redogörelse skall förekomma.*

2. Tid efter annan bör lärjungarna få disponera en hel lektion eller dubbelktion för att pröva sina krafter på uppgifter, hämtade från ett genomgånet område. Lä-

raren kan också på detta sätt undersöka, huruvida lärjungarna förvärvat erforderlig säkerhet på det behandlade området. Dyliga kortare arbeten — *övningsräkningar*, *provräkningar* — kan bli minst lika givande som mera tidskrävande matematiska skolskrivningar, enär de bättre kan inpassas i direkt anslutning till smärre partier av kursen, allt efter som dessa behandlats under lektionerna. På de matematiska *skrivningarna* bör kraven ställas högre än på provräkningarna i fråga om formell behandling (språkform och följdriktighet i framställningen) och den yttre snyggheten (handstil och uppställning i övrigt).

3. *Uppgifterna* för provräkningar och skrivningar bör göras intresseväckande genom att anknyta till verkligheten, till praktiska förhållanden, som lärjungarna känner till. Svårighetsgraden bör noga avpassas efter lärjungarnas genomsnittliga förmåga. Ett par av de första uppgifterna bör vara jämförelsevis lätta, så att även svagare lärjungar kan behandla dem.

För de kunnigare lärjungarna ges en eller annan svårare uppgift, så att de högsta betygen ej kan uppnås enbart genom lösning av ett större antal enklare uppgifter.

Vid uppgifternas avfattning tillses, att tolkningssvårigheter ej uppstår, varken beträffande innebörden av de givna storheterna eller det efterfrågade. Texten bör hellre vara något för utförlig än för knapphändig.

4. Vid *bedömningen* av en provräkning eller skrivning bör iakttagas, att för högre vitsord än godkänd antalet lösta uppgifter ej ensamt bör vara bestämmande. En utförlig och mycket god behandling av någon eller några av de behandlade uppgifterna bör kunna tjäna som merit för ett högre betyg.

Kravet på säkerhet i de numeriska räkningarna bör upprätthållas. Det är i regel mindre välbetänkt att ge »halvt rätt» på en uppgift med »små» räknefel. Särskilt i de högsta klasserna bör å andra sidan ett mindre betydelsefullt räknefel icke hindra, att en lösning betraktas som nöjaktig.

Biologi med hälsolära

I. Förkunskaper.

I folkskolans kurs i hembygdskunskap under de tre första åren ingår bl. a. några vanliga växter och djur i hembygden, elementära samtal om människokroppen samt enkla hälsoregler.

Naturkunskapsundervisningen i klasserna 4—6 i folkskolan omfattar följande biologiska moment.

Botanik. I klass 4 förekommer växtundersökningar och behandlas viktigare växtsamhällen i vårt land, i klasserna 5 och 6 viktigare växter, som är kännetecknande för det övriga Europa, Asien, Afrika och Australien med Oceanien. En kortfattad systematisk framställning av de viktigaste växtfamiljerna lämnas i klass 5 i samband med

återblick på de växter, som tidigare förekommit i undervisningen.

I klass 5 genomgås växternas byggnad och viktigare livsyttringar.

Zoologi. Kursen i klass 4 omfattar djur, som är kännetecknande för olika delar av vårt land, företrädesvis däggdjur och fåglar. I klass 5 genomgås förut ej behandlade vanliga svenska djur, företrädesvis kräldjur, groddjur, fiskar och ryggradslösa djur. De för det övriga Europa och ovan nämnda främmande världsdelar karakteristiska viktigare djuren behandlas i klasserna 5 och 6. Därjämte lämnas i klass 6 en kort översikt av djurrikets huvudgrupper.

Människokroppen samt hälsolära. I klasserna 4 och 5 behandlas några hälsoregler.

Som ett betydelsefullt kursmoment ingår i klass 6 en framställning av människokroppens byggnad och något om de viktigaste organens funktion och vård. I samband härmed meddelas undervisning om alkoholenas verkningar och sexualundervisning, vilken senare även förekommer i lägre klasser.

II. Allmänna synpunkter.

1. Undervisningen i biologi med hälsolära avser att göra lärjungarna förtrogna med den omgivande naturen och dess olika varrelser, med människokroppens byggnad och funktioner samt med hälsolärans ur individens och samhällets synvinkel betydelsefullare kapitel. Den bör därvid syfta ej blott till att bibringa kunskaper utan även till att uppöva lärjungarnas iakttagelseförmåga och göra dem i någon mån förtrogna med biologiska arbetsmetoder. I så stor utsträckning som möjligt bör lärjungarna därför sättas i tillfälle att i naturen och genom experiment göra iakttagelser och undersökningar. Stor omsorg bör nedläggas på valet av material samt på iakttagelsernas noggrannhet och experimentens ändamålsenliga och enklast möjliga anordning.

Det allmänna målet för skolans biologiuundervisning främjas i första hand genom exkursioner och lektionernas förläggning till plats ute i naturen, varvid undervisningen kan givas karaktär av omedelbart naturstudium. Vid arbete på lärorummet måste tillses, att tillgängliga samlingar konsekvent och effektivt utnyttjas. Det är vidare av stort värde, om lärarens muntliga framställning kan stödjas av teckningar på svar-ta tavlan.

Lärjungarnas förmåga att göra säkra iakttagelser — såväl ute i naturen som på lärorummet — bör uppövas och deras självverksamhet på olika sätt tagas i anspråk. Detta kan ske t. ex. genom att de får göra enkla teckningar eller lämna kortfattade muntliga eller skriftliga redogörelser. Resultaten kan lämpligen samlas i någon sorts arbetsbok, helst av enhetlig typ för hela avdelningen. Arbetsböckerna kan vara in-

dividuella eller gemensamma för en grupp lärjungar eller hela klassavdelningen.

2. Det är av stor vikt, att läraren ägnar särskild uppmärksamhet åt *stoffurvalet*. En sträng gallring av det rika stoffet är nödvändig. Endast sådant bör medtagas, som motsvarar lärjungarnas utvecklingsstadium. Sådana arter och företeelser bör väljas, som kan vara av särskilt värde på grund av sin betydelse i naturen eller för det praktiska livet och den mänskliga kulturen. Vid urvalet bör icke minst uppmärksammas vad som kan vara ägnat att främja lärjungarnas allmänna utveckling samt väcka och stärka deras intresse för naturen. Bl. a. bör sådana företeelser, som belyser sambandet mellan organismernas byggnad och levnadssätt, ofta tagas upp till behandling. Det ligger i sakens natur, att förhållandena i vårt eget land i första hand skall beaktas.

3. Kunskaper i s. k. systematik får icke bli något huvudmål för undervisningen, även om ett visst mått av sådana kunskaper är nödvändigt för att bringa reda och ordning i lärostoffet och för att giva insikt om släktskapen mellan närstående arter och grupper.

Lärjungarna får icke belastas med för mycken minneskunskap. Den terminologi, som är avsedd att inläras, bör inskränkas till det minsta möjliga. Fasta kunskaper härom måste emellertid krävas. Såsom lämpliga hemuppgifter kan bl. a. nämnas teckningar av olika slag samt iakttagelser om djurs och växters liv (avseende t. ex. spridningsbiologi, insekters blombesök, flyttfåglarnas ankomst, akvariestudier). Ofta kan det härvid vara lämpligt att låta flera lärjungar samarbeta.

4. Med hänsyn till att vissa moment är gemensamma för undervisningen i biologi med hälsolära och en del andra ämnen, särskilt geografi och kemi, bör lärarna i dessa ämnen samråda — eventuellt vid gemensamma ämneskonferenser — rörande arbetets planläggning, för att ämnena på bästa sätt skall kunna stödja varandra.

5. Ämneskonferensen har stor befoegenhet att närmare utforma kursplanen för de olika

klasserna och därvid även göra de förskjutningar klasserna emellan, som konferensen anser behöfliga för att vinna tillfredsställande resultat av undervisningen.

III. Lokaler och hjälpmedel.

1. Det är av mycket stor betydelse för ämnet, att skolan äger för biologistudiet lämpliga lokaler. Av särskild vikt är, att dessa är inredda så, att laborationer där kan bedrivas. För undervisningen i växtfysiologi — liksom för botanikundervisningen i övrigt — är det till fördel, om det finns ett mindre växtodlingsrum i anslutning till undervisningslokalerna.

2. Vid varje skola, där möjlighet därtill finns, bör anordnas en skolträdgård. I denna odlas dels typer för viktigare växtfamiljer, dels valda kulturväxter samt en del växter, som genom levnadssätt eller byggnad är av särskilt intresse. Där bör man också ha möjlighet att odla material för växtundersökningar. Då det är lämpligt att förlägga vissa lektioner till trädgården, bör det finnas utrymme för placering av ett antal träbänkar, exempelvis 5 st med plats för 7—8 lärjungar på varje bänk.

3. En rikhaltig och väl ordnad materielsamling är en viktig förutsättning för att undervisningen skall ge gott resultat.

Av botanisk materiel bör skolans samlingar innehålla bl. a. morfologiska och ekologiska preparat samt andra konserverade växter och växtdelar. Av vikt är också, att läroverket disponerar ett tillräckligt representativt herbariematerial. Där bör finnas ett arkivherbarium, ordnat på vanligt sätt, vilket är av stort värde för läraren men även kan användas för vissa särskilda uppgifter, som kan lämnas intresserade lärjungar. Då man numera icke kan bygga upp artkunskapen på grundvalen av lärjungarnas egna herbarier (se nedan!), är det erforderligt, att läroverket förfogar över särskilda studierherbarier, vilka lämpligen bör vara av två olika slag: det systematiskt ordnade herbariet och växtsamhällesherbariet. Av båda slagen bör det finnas så många parallelexemplar (faskiklar) med sinsemellan

identisk artuppsättning och numrering, att en klassavdelning under lärarens ledning kan bedriva studier med 2—3 lärjungar per herbarium. De systematiskt ordnade herbarierna utnyttjas framför allt vid undervisningen om växtrikets familjer, växtsamhällesherbariet vid behandlingen av kursavsnittet »Vårt lands växt- och djurvärld». Vid uppläggningsen av dessa två slag av herbarier bör eftersträvas, att de utvalda arterna i så stor utsträckning som möjligt kompletteras varandra. Rörande s. k. klassherbarier se nedan!

Ifråga om zoologisk materiel må framhållas vikten av att skolan förfogar över uppstoppade djur och andra morfologiska helpreparat, skelett och skelettdelar, lämpliga ekologiska, anatomiska och utvecklingshistoriska preparat samt modeller. Av stor vikt är även, att akvarier och terrarier ordnas, för att lärjungarna skall beredas tillfälle att även i skolan iakttaga levande djur- och växtformer samt deras levnadsvanor.

För undervisningen om människokroppens byggnad och funktioner samt i hälso-lära bör skolans samlingar innehålla skelett, fantom och andra modeller, lämpliga anatomiska och embryologiska preparat samt enkla fysiologiska apparater.

Vidare måste tillses, att det finns för laborationerna behöflig utrustning, omfattande lupper, mikroskop, dissektionsinstrument m. m. För att kunna effektivt bedriva excursionerna bör skolan förfoga över lämplig insamlingsattiralj i tillräcklig omfattning (insekthåvar, planktonhåvar, grävredskap, portabla växtpressar, insamlingskärl och -burkar, pipetter, provrör, förstoringsglas ra. m.) samt tillse, att denna materiel vårdas och förvaras på lämpligaste sätt och hålles så tillgänglig, att den med även kort varsel kan tagas i bruk.

4. Slutligen bör skolan äga tillgång till rikliga bildsamlingar, omfattande planscher, kartor och ljusbilder av olika slag. Till denna utrustning hör givetvis också projektorer för såväl rörliga som stillastående bilder. Intresserade lärjungar kan — efter samråd mellan biolog- och teckningslärarna —

under teckningslektioner framställa plancher eller kartor, avsedda att belysa speciella problem inom biologien.

5. Skolans *bibliotek* bör flitigt utnyttjas. Biologiläraren bör medverka till att biblioteket anskaffar god och för olika stadier lämplig biologisk litteratur.

6. *Läroboken* är givetvis ett viktigt hjälpmedel i undervisningen. För biologiamnet gäller dock i högre grad än för de flesta andra ämnen, att läraren, då han så finner lämpligt, skall kunna göra sig fri från lärobokens framställning, stoffurval och ordningsföljd. De lokala hänsynen och lärarens eget omdöme måste spela stor roll, och avvikelser från lärobokens behandling av ämnet kan därför emellanåt vara till fördel.

IV. Laborationer. Exkursioner. Insamlingsarbete.

1. Undervisningen bör i möjligaste mån grundas på lärjungarnas egna iakttagelser. Laborationer och exkursioner är därför nödvändiga undervisningsformer. *Laborationerna* bör i första hand förläggas till den särskilda tid, som enligt kursplanen och arbetsordningen kan vara anslagen härtill. Någon skarp gräns mellan laborationer och annan undervisning bör emellertid icke uppehållas. Även under vanliga lektionstimmor bör i stor utsträckning ett laborativt arbetssätt tillämpas och lärjungarna sysselsättas med självständiga iakttagelser och försök.

De försök, som utföres, bör vara så valda, att de tydligt och påtagligt belyser den företeelse, varom det är fråga, och vid utförandet kräver enklast möjliga medel och ringa tidsutdräkt. Arbetsuppgifterna bör tillrättaläggas på ett sådant sätt, att lärjungarna erhåller en klar uppfattning om vad undersökningen eller experimentet avser. Lärjungarna bör uppdelas i grupper om i regel högst tre. De bör tillhållas att göra korta anteckningar om sina iakttagelser, eventuellt belysta genom enkla teckningar. Arbetsresultatet bör på lämpligt sätt kontrolleras.

2. Såsom redan framhållits, bör man eftersträva att föra lärjungarna i omedelbar beröring med naturen samt ge dem tillfälle att under lärares ledning göra iakttagelser. *Exkursioner* bör därför ofta anordnas. Därtill kan såväl friluftsdagar som lektionstimmor utnyttjas. Lärjungarna bör om möjligt deltaga i en exkursion varje termin.

Om maximiantalet friluftsdagar för hela skolan uttages, skall erforderligt antal av dessa utnyttjas till biologiska exkursioner. I de fall då maximiantalet ej uttages, bör outnyttjade friluftsdagar kunna disponeras för exkursioner i vissa klasser. De lärare, som härigenom blir lediga, kan enligt rektors bestämmande sysselsätta andra klassavdelningar, i vilka exkursionsledaren eljest skulle ha undervisat.

Varje exkursion bör tjäna ett bestämt syfte och vara omsorgsfullt förberedd. Om den skall ge ett tillfredsställande resultat, ställer den stora krav på exkursionsledaren i fråga om såväl sorgfällig förberedelse ute i fältet som ett metodiskt genomförande av exkursionsprogrammet. Det torde ej behöva påpekas, att exkursionen icke skall ensidigt inriktas på insamling av naturobjekt. Ännu mindre får den bli enbart en utflykt i det fria.

Exkursionen bör inpassas som ett naturligt led i den kurs, som för tillfället genomgås i ämnet. Detta är dock icke alltid möjligt. För att exkursionen i alla fall skall giva tillfredsställande kunskapsresultat, bör lektionerna närmast före och efter exkursionen ägnas åt en för-, resp. efterbehandling i form av resonemang över exkursionens syfte, resp. dess resultat.

Biologiläraren, resp. ämneskonferensen, bör företaga en grundlig inventering av de möjligheter till exkursioner av olika slag, som läroverksorten erbjuder. Därefter uppgöres en plan, som upptager lämpliga exkursionsmål för skolans olika stadier. Planen bör omfatta olika natursamhällen och jämväl innehålla förslag till arbetsuppgifter för lärjungarna. — Möjligheterna att anordna exkursioner är givetvis icke lika stora överallt i vårt land. På många platser

har man naturen så nära inpå skolans knutar, att man utan svårighet kan förlägga en lektion — åtminstone en dubbellektion — ute i det fria. Denna förmån bör givetvis ofta utnyttjas. Å andra sidan kan det i de stora städerna möta rätt avsevärda svårigheter att ordna exkursioner för alla klassavdelningar, eftersom exkursionsterrängen är så avlägsen. I det nordligaste Sverige utgör de sena vårarna ett hinder. På sådana platser är det av vikt, att ämneskonferenserna icke resignerar inför svårigheterna utan noga undersöker och utnyttjar de möjligheter, som dock kan finnas för naturstudier.

Vid sidan av de studier av växt- och djurlivet, som i anslutning till de olika klassernas kurser skall förekomma under exkursionerna, bör särskild uppmärksamhet ägnas åt naturens skydd och vård. Just vid vandringar i skog och mark erbjuder sig osökta tillfällen för läraren att hos de unga inskräpa betydelsen av att naturen och dess varelser icke blir föremål för tanklös åverkan. Särskilt är detta av vikt under vårexkursioner, då naturens liv är mera ömtåligt än eljest. Insamling av fågelägg eller av sällsynta växter får icke förekomma. Vid lämpliga tillfällen bör erinras om innebörden av de föreskrifter till skydd och vård av naturen, som finnes i vårt land. Lärjungarna bör också uppmanas att taga hänsyn till markägarnas önskemål och föreskrifter samt undervisas om de inskränkningar i »alle mans rätt», som varje vandrare i naturen måste underkasta sig.

3. Kursplanen rekommenderar, att *växtinsamling* skall förekomma under exkursionerna i klasserna 1°, 2° och 1^a. Denna rekommendation har ett dubbelt syfte. För det första kan insamling ske av sådana växter, som sedan skall bli föremål för studier av olika slag på lärorummet. Den nedan omtalade svamputställningen får lämpligen sitt material till stor del på detta sätt. För det andra kan växter samlas för att pressas och användas vid anläggande av klassherbarier och individuella herbarier.

Klassherbariet blir resultatet av klassavdelningens gemensamma arbete under ex-

kursionen. Det kan bli ett gott hjälpmedel vid inlärande av artkunskapen. Det förvaras i skolan, så länge avdelningen behöver det för sina botanikstudier, och kan därefter, i den mån det lämpar sig härför, användas för komplettering av skolans övriga studieherbarier.

Det bästa sättet att tillägna sig en säker artkännedom beträffande växterna är, att man samlar ett eget herbarium. Endast de mera intresserade lärjungarna torde dock komma att skaffa sig sådana *individuella herbarier*. Visserligen brukar samlarintresset i denna ålder vara stort, men det arbete, som herbariets uppläggning medför, är så pass tidskrävande, att det ej bör göras obligatoriskt. Det kan rentav hos somliga lärjungar icke blott skapa motvilja mot själva växtinsamlingen utan även komma intresset för ämnet i dess helhet att slappna. Ekonomiska hänsyn samt icke minst naturskyddssynpunkter talar också för att allmän växtinsamling icke bör förekomma. Särskilt för de större städerna med deras stora lärjungeantal och sparsamma exkursionsmöjligheter skulle en obligatorisk växtinsamling lätt kunna medföra en utarmning av exkursionsområdenas natur.

Växtinsamlingen skall alltså vara *frivillig*. Detta gäller även under sommarferierna. Däremot skall läraren givetvis uppmantra de för ämnet intresserade att genom botanisering under fritid skaffa sig ett herbarium och därigenom dels utöka och befästa sin artkännedom, dels erhålla grundligare kunskaper om landets växtvärld i allmänhet.

I samband med den första exkursionen bör läraren genomgå växtpressningens teknik. Under exkursionen bör visas, hur man insamlar växterna och hur man förvarar dem under hemtransporten. Vid någon senare lektion genomgås monterings-tekniken och demonstreras, hur ett normalherbarium bör se ut i fråga om prydighet, arturval och exemplarens utseende.

Då man icke får räkna med att individuella herbarier förekommer i samma utsträckning som tidigare, kan vissa svårigheter uppstå för läraren att bibringa

lärjungarna erforderlig artkännedom. De medel, som står till hans förfogande och som flitigt bör användas är: demonstration av och förhör på levande växter ute i naturen eller på lärorummet, anläggande av klassherbarier samt studier av skolans studieherbarier.

Insamling och pressning av växter förmedlar endast en sida av kunskapen om den levande naturen. Andra former av frivilligt arbete bör anses fullt likvärdiga. Sådana uppgifter är t. ex. insamling och montering av insekter eller mollusker, undersökning och beskrivning av växt- och djurvärlden i olika sjötyper, fotografering eller teckning av olika trädslag och buskar, studier av fågelläten, svampkunskap. I den mån så är möjligt, bör läraren ge råd och anvisningar för sådant frivilligt arbete.

Resultaten av olika slags frivilligt insamlingsarbete bör i skäligen utsträckning honoreras vid betygsättningen.

V. Ämnets olika grenar.

A. Femårig realskola.

1. Ämnets botaniska kursmoment.

Växternas byggnad: Den botaniska morfologi, som skall genomgå i klass 1⁵ i samband med undersökning av höstväxter, skall utgöra en direkt påbyggnad på och avslutning av det i folkskolans fyra lägsta klasser genomgångna lärostoffet. De mest elementära fakta, t. ex. växtens huvuddelar och blommans delar, får i regel anses vara nöjaktigt inhämtade i folkskolan. De bör därför ägnas endast en repetitionsmässig behandling och får ej taga nämnvärd tid i anspråk.

Syftet med undervisningen i morfologi är, att lärjungarna skall lära sig förstå sambandet mellan byggnad och funktion. Som goda exempel kan gälla: frukt- och frötypernas spridningsbiologiska roll, pollinationens beroende av olika blom- och insekttyper, växtvärldens anpassning till olika klimat.

Växtundersökningen skall vara ett medel att öva lärjungarnas iakttagelseförmåga

och att ge dem kunskaper om växternas byggnad. Den skall därjämte utnyttjas för att lära dem examinera växter. Undersökningen bör dock icke vara inriktad endast på artbestämning eller morfologiska detaljer. De ekologiska synpunkterna bör också uppmärksammas, så att lärjungarna lär sig att betrakta växten som en levande organism, som är beroende av de yttre förhållandena omkring den.

Under exkursionerna uppmärksammas karakteristiska biologiska företeelser, t. ex. pollination, fröspridning, lövfällning och övervintring. Den artkunskap rörande allmänt förekommande vilda och odlade örter, buskar och träd, som lärjungarna i denna klass bör inhämta, torde i stor utsträckning kunna bibringas dem under exkursionerna.

Växtrikets huvudgrupper: Biologikursen i klass 3⁵ börjar lämpligen med detta kursavsnitt. Höstens rikedom på kryptogamtyper kan då utnyttjas, dels genom demonstration av levande material på lärorummet, dels under en särskild kryptogamexkursion. En viktig uppgift är att söka ge lärjungarna kännedom om allmänna ätliga och giftiga svampar. I samband därmed är det lämpligt, att läraren med lärjungarnas hjälp ordnar en svamputställning i skolan.

Man bör kräva en något så när god kännedom om våra vanliga barr- och lövträd. Dessa bör demonstreras under exkursionerna och kvistar i blom-, resp. fruktstadium visas å lärorummet, även om detta icke skulle helt passa in i den lärogång, som man för övrigt tillämpar. Lärjungarna bör även söka lära sig känna igen träden i avlövat tillstånd. Undervisning härom kan exempelvis ske vid en senhöstpromenad eller en skidutflykt på vintern.

Genomgången av fanerogamerna sker bäst familjevis. Endast de viktigaste familjerna bör behandlas. Artkännedomen kan därvid befästas genom studier i det systematiskt ordnade studieherbariet men främst — så långt det är möjligt — på levande material och under exkursioner. Eventuellt förekommande klassherbarier och frivilliga

individuella herbarier bör naturligtvis också användas.

Översikt av kulturväxterna: Vid den systematiska behandlingen av växtriket i klass 3° och 4° har givetvis en del kulturväxter behandlats eller åtminstone omnämnts, i regel dock endast sådana, som tillhör de viktigaste inhemska familjerna. I 4° skall kulturväxterna sedan behandlas i ett sammanhang med hänsyn till den användning, som vi har av dem. De systematiska synpunkterna kommer här i skymundan.

Vid planläggningen av denna kurs kan olika principer följas. Vissa fördelar är förknippade med att uppdelningen göres efter kemiskt-fysiologiska och tekniska riktlinjer. Man kan t. ex. börja med de växtalster, som den mänskliga organismen kan tillgodogöra sig och ha nytta eller skada av. Näringsväxterna indelas i stärkelseproducenter, sockerproducenter, äggvitteproducenter och fettproducenter. De cellulosa-rika grönsakerna kan tagas som en grupp för sig. Därefter behandlas kryddor, njutningsmedel, gifter och läkemedel. Som andra huvudgrupp följer tekniskt viktiga växter, såsom färgämnen, textilväxter, kautschukväxter och virkesväxter. I lämpligt sammanhang studeras foderväxter och prydnadsväxter. — Gränserna mellan dessa grupper går givetvis ej att strikt uppehålla. Så kan det t. ex. vara lämpligt att behandla fettväxterna i ett sammanhang, ehuru de levererar såväl matfetter som tekniskt viktiga fettämnen.

Vid genomgången av de ekonomiskt viktiga växterna är det nödvändigt, att läraren tager hänsyn till vad som tidigare meddelats om dessa vid geografiundervisningen. Ett samråd med geografiläraren är därför erforderligt. Undervisningen bör bygga på och komplettera de fakta, som tidigare meddelats, och söka ge nya synpunkter, framför allt av biologisk art.

Studiet av kulturväxterna kan ge intressanta inblickar i den mänskliga odlingens historia. Läraren bör ge hänvisningar till litteratur, som kan finnas härom i biblioteket. Intresserade lärjungar kan på det-

ta område erhålla lämpliga uppgifter för självstudier och ev. föredrag.

Växternas livsföreteelser: Den kortfattade kurs i växtfysiologi, som skall genomgå i realskolans högsta klass, kan förläggas antingen till höstterminens början eller vårterminens slut. Den förra förläggningen synes vara att föredraga, då kursen eljest kommer att stå alltför isolerad från andra botaniska kursmoment och då andra delar av klassens kurs synes vara mera lämpliga som avslutande moment i realskolan.

Kursen skall bygga på försök och företädesvis avse följande områden: näringsupptagande och näringstransport, kolsyreassimilation, andning. Groning och fortplantning skall också genomgå, i den mån detta ej skett i föregående klasser. De drag i växternas inre byggnad, som lärjungarna behöver ha kännedom om för att förstå de fysiologiska företeelserna, behandlas i anslutning till iakttagelser på mikroskopiska preparat.

2. Ämnets zoologiska kursmoment.

I folkskolans tredje och fjärde klasser har lärjungarna lärt sig åtskilliga svenska däggdjur och fåglar, antingen i systematiskt eller i mera ekologiskt sammanhang. Behandlingen har dock knappast skett på det grundliga sätt, som brukar fordras i realskolan. Vid genomgången av däggdjur och fåglar är det nödvändigt, att läraren tar ordentligt reda på (genom studium av folkskolans läroböcker, genom kontakt med folkskolans lärare) vad som verkligen blivit genomgånget i folkskolan och anpassar sin undervisning därefter. Viss hänsyn bör också tagas till att fortplantnings- och näringsbiologiska synpunkter kommer att anläggas på viktigare svenska djur, då kursavsnittet »Vårt lands växt- och djurvärld» genomgås i klass 4°. En hel del sådana moment kan därför sparas till denna senare tidpunkt. Undervisningen om däggdjur och fåglar bör alltså omfatta: a) kortfattad repetition av i folkskolan behandlade arter, b) något utförligare uppgifter om inhemska arter, som icke förut behandlats, samt c) beskrivning

av främmande länders mest typiska karaktärsarter.

Zoologiundervisningen bör i första hand syfta till att befrämja en något så när säker artkännedom. Varje lärjunge bör känna igen de viktigaste, mest typiska allmänna svenska arterna inom de mera betydelsefulla djurgrupperna. Beträffande de främmande ländernas fauna måste givetvis en mycket kraftig beskärning göras.

En förutsättning för att kursen skall medhinnas är, att de anatomiska beskrivningarna av typdjur inom olika grupper starkt begränsas. Utan att mycket tid behöver offras på fullständiga inledande sådana beskrivningar grupp för grupp, bör intressanta särdrag i organisationen kunna påpekas under den fortlöpande genomgången av grupperna.

3. Ämnets allmän-biologiska kursmoment.

Det kursavsnitt, *Vårt lands växt- och djurvärld*, som skall behandlas i klass 4⁵, avser att ge en mera allsidig orientering ur ekologisk synpunkt i fråga om växt- och djurvärlden i Sverige. Då en sådan undervisning i första hand bör bygga på vad lärjungarna själva sett och upplevt i naturen, måste lokala hänsyn tagas vid urvalet av det stoff, som skall behandlas. Kursen kan därför ges rätt olika utformning i olika delar av landet.

Det naturliga underlaget och utgångspunkten för undervisningen är växtsamhällena. Deras karaktärsväxter studeras under exkursioner samt på lärorummet med tillhjälp av levande material, växtsamhällesherbarier och planscher. Växternas beroende av jordmån, vattentillgång och klimat diskuteras liksom också växternas beroende av varandra. De viktigaste växternas ekonomiska roll bör utredas. Trädens och kulturväxternas sjukdomar kan vid tillfälle påvisas.

Sedan ett växtsamhälles växtvärld studerats, behandlas de djurarter av olika slag, som kan sägas vara förhållandevis typiska för ifrågakvarande samhälle. Därvid

diskuteras närings- och fortplantningsbiologiska fakta samt djurens ekonomiska betydelse ur människans synpunkt (»nyttiga» och »skadliga»). Viktigt är att påpeka djurens beroende av varandra och av växterna (växtätande djurs beroende av vissa växter, planktonorganismernas betydelse osv.).

Läraren bör vara medveten om att den här rekommenderade lärogången icke alltid kan tillämpas. Det är nämligen beträffande vissa typer av växtsamhällen icke möjligt att ange några djurarter, som är karakteristiska för samhället och samtidigt av sådan betydelse, att det finns anledning upptaga dem till behandling. Läraren bör i sådana fall icke försöka pressa de ovan angivna anvisningarna för långt. Andra metoder kan givetvis också leda till målet: en samlad bild av det liv, som pulserar i den svenska naturen.

I samband med denna kurs bör lärjungarna bibringas vissa kunskaper om praktiska åtgärder och regleringar, som vidtagits beträffande växt- och djurlivet (jakt rätt, jaktvård, fiskerätt, fiskevård, fridlysning och andra naturskyddande och naturvårdande åtgärder). Över huvud taget bör naturskyddssynpunkterna ständigt beaktas vid detta kursmoment.

Undervisningen om vårt lands växt- och djurvärld kan ge många uppslag till självständiga uppgifter för de mera intresserade lärjungarna. Resultaten härav kan delges klassen i övrigt genom föredrag eller demonstrationer i terrängen.

Kursavsnittet *Den svenska växt- och djurvärldens invandringshistoria* kan antingen behandlas i form av en sammanhängande skildring eller också etappvis genomgå i samband med undervisningen om de olika natursamhällena.

4. Ämnets medicinska och hygieniska kursmoment.

Klass 1⁵: *Kortfattad översikt över människokroppens byggnad och något om dess funktioner; sexualundervisning.* Undervisningen i dessa ämnen måste i denna klass

göras mycket enkel och åskådlig. Endast de grövsta dragen av den topografiska anatomin medtages. Likaså får beträffande funktionerna endast det mest elementära behandlas. Då frågebehovet i 11-årsåldern är påfallande och intresset för den egna kroppen ofta stort, kan undervisningen här mången gång ske med utgångspunkt ifrån dessa frågor. Sexualundervisningen utformas i enlighet med den av skolöverstyrelsen utgivna handledningen i ämnet.

Klasserna 1° och 2°: *Hälsolära*. Ett viktigt led i skolans fostran är att bibringa lärjungarna goda vanor beträffande personlig hygien, föda och sömn. Några läxfria timmar bör utnyttjas för diskussion av hit hörande spörsmål. Skolöverstyrelsens handbok »Skolhygien» lämnar handledning i dessa frågor.

Klass 5°: *Cellen, vävnadslära. Människokroppens byggnad och funktioner. Hälsolära*. Såsom inledning till och grund för framställningen av människokroppens byggnad och funktioner behandlas cellen och dess viktigaste livsföreteelser. På samma sätt utgör studiet av mikroorganismerna en naturlig grundval för hälsoläran.

Vid genomgång av cellläran bör lämpligen såväl djur- som växtcellens förhållanden beaktas. Underlaget för undervisningen skall vara dels iakttagelser å levande celler och studier av preparat, dels försök. Uppmärksamhet bör ägnas befruktningförloppet samt äggets tidigaste utveckling. I anknytning till cellläran kan olika vävnadstyper samt de viktigaste principerna för organens byggnad genomgås.

Av stor vikt är, att undervisningen om människokroppen grundas på de under laborationerna gjorda iakttagelserna. De försök, som utföres, bör företrädesvis avse cellen, andnings-, blodomlopps-, matsmältnings- och sinnesorganens funktioner samt bakterier. Anknytning bör sökas till vad lärjungarna under kemiundervisningen inhämtat om den organiska kemiens viktigaste ämnesgrupper.

Behandlingen av hälsoläran kan ske aningen i anslutning till de olika organen eller såsom en samlad framställning i ome-

delbar följd efter den anatomisk-fysiologiska kursen. Uppenbarligen är det nödvändigt att koncentrera framställningen till vissa viktiga kapitel, bland vilka särskilt må nämnas: vår föda, bostadens hygien, de för individen och ur social synpunkt viktigaste sjukdomarna samt medlen för deras bekämpande.

I anslutning till hälsoläran behandlas också alkoholens inflytande på de olika organen och deras funktioner, ävensom alkoholförbrukningens sammanhang med dödlighet, brottslighet och olycksfall samt alkoholmissbrukets följder för individ och samhälle. Rörande den närmare behandlingen av dessa frågor hänvisas till den av Centralföreningen för nykterhetsundervisning utgivna handledningen i ämnet.¹

I samband med undervisningen om människokroppen och dess funktioner behandlas även könslivets biologi och hygien. Beträffande denna undervisning hänvisas till skolöverstyrelsens handledning i sexualundervisning.

I fråga om åtskilliga i kursplanen upptagna hygieniska kursmoment hänvisas till skolöverstyrelsens förut nämnda handbok i skolhygien.

B. Fyraårig realskola.

Kursen i klass 1^a skall utgöra ett sammandrag av kurserna i klasserna 1° och 2°. Detta innebär, att folkskolans kurs på lämpligt sätt repeteras och kompletteras med sådant, som ej genomgått i folkskolan. Läraren måste här givas stor frihet att efter eget omdöme och med hänsyn till lokala förhållanden utforma biologikursen.

För klasserna 2^a—4^a gäller de anvisningar, som givits för klasserna 3°—5°.

C. Inbyggda praktiska linjer.

1. Handelslinjen.

Den kurs, som här skall genomgås, utgör ett sammandrag av kursen i den allmänna

¹ Denna bok, som utgives med statsbidrag, beräknas utkomma under år 1956.

linjens avslutningsklass. Läraren torde vara nödsakad att föreläsningvis och relativt snabbt behandla vissa delar av kursen och begränsa lärjungarnas grundligare studier till de mera betydelsefulla kapitlen. Tiden torde icke medge några lärjungelaborationer. Desto viktigare är det, att undervisningen göres åskådlig, att demonstrationsförsök utföres och att åskådningsmaterielen är tillräcklig.

2. Teknisk linje.

Kursen är densamma som å handelslinjen och behandlas på samma sätt. Hänsyn

bör dock tagas till att lärjungarna är yngre.

3. Huslig linje.

Första årskursen: Biologikursen motsvarar i stort sett kursen i klasserna 4⁵, resp. 3⁴ å den allmänna linjen. Då emellertid endast hälften så lång tid står till förfogande, måste framställningen avsevärt förkortas, varvid särskild hänsyn måste tagas till vad som å denna linje kan vara betydelsefullt.

Andra årskursen: Här kan de anvisningar, som givits för undervisningen i den allmänna linjens avslutningsklass, helt gälla.

Fysik

I. Allmänna synpunkter.

Som grundläggande princip vid all undervisning i fysik gäller, att *experimentet* är det centrala vid kunskapsmeddelandet. Fysiken får icke betraktas som en gren av matematiken.

Experimenten under lektionstimmarna bör utföras med enkel, ändamålsenlig och överskådlig apparatur. I regel är det till fördel att steg för steg fullborda försöksanordningen inför lärjungarnas ögon, gärna under successiv skissering av densamma på svarta tavlan och under en eller annan lärjunges medverkan. Samtalsvis eller genom utfrågning bör läraren hela tiden kontrollera, att lärjungarna förstår anordningarna och uppmärksamt följer försöken. Av stor vikt är, att läraren i god tid övertygat sig om apparaturens funktionsduglighet. En lektion kan i annat fall bli så gott som värdelös.

Med undervisningen under lektionstimmarna bör *laborationsövningarna* samordnas i så stor utsträckning som möjligt. Uppgifterna för laborationerna bör fördelas över olika områden av kursen och ägnas åt dess grundläggande delar. Laborationer-

na bör planläggas och utföras så, att de ger stadga åt lärjungarnas kunskaper samt utvecklar deras omdöme och praktiska handlag. Någon högre grad av precision bör icke eftersträvas, utan laborationernas huvudsyfte skall vara att ge en inblick i själva det fysikaliska skeendet och mätmetodiken. Intresset för och behållningen av laborationerna befordras i hög grad av att de valda uppgifterna är av omväxlande art och av en svårighetsgrad, som är väl avpassad efter lärjungarnas förmåga. Exempel på vanliga och ofta lämpliga typer av laborationsuppgifter är sammanställning av enkel apparatur, iakttagelse av fysikaliska förlopp samt bestämning av storheter direkt eller indirekt genom mätning. Försök, som är avsedda att utmynna i formulerandet av kvantitativa lagar och samband eller att verifiera sådana, torde däremot på detta stadium i regel ge större behållning, om de utföres som lektionsförsök och icke som laborationer. I senare fallet kan brister i mättekniken ofta ge upphov till otillfredsställande och föga övertygande resultat.

De *teoretiska förklaringar*, som kan

behövas för att lärjungarna skall förstå sammanhanget mellan fenomenen, bör anknytas till utförda försök och till erfarenheter från det dagliga livet — gärna också till lärjungarnas frågor och därav föranledda diskussioner — och så långt möjligt ges en för åldersstadiet naturlig och lätt-tillgänglig formulering.

Enkla räkneuppgifter bör i någon utsträckning förekomma som tillämpning av viktigare lagar. Är exemplen väl valda, kan de bidra till att belysa lagarnas användbarhet för mätningar av olika slag, på samma gång som de underlättar inlärandet av vedertagna enheter. Räkneuppgifterna bör endast sparsamt föreläggas lärjungarna som hemarbete.

Fysikens viktigaste *praktiska tillämpningar* bör uppmärksammas. I viss utsträckning kan de delgivas lärjungarna i föredragsartad form eller i läseboksframställning.

Vid behandlingen av elektrotekniska tillämpningar bör de *vådor av olika slag* påvisas, som är förbundna med användandet av söndriga apparater och överhuvudtaget med ett oriktigt eller vårdslöst handhavande av elektrisk ström.

Studiebesök vid industriella anläggningar, kraftverk etc. är att rekommendera, särskilt i högsta klassen.

Den snabba utvecklingen av fysiken och dess tekniska tillämpningar medför ständigt nya krav på sovring och begränsning av *lärostoffet*. Detta får sålunda aldrig bli kvantitativt större, än att läraren, efter en god planering av lärogången under läsåret, lugnt och utan jäkt kan hinna med kursen på den därför anslagna tiden. I första hand är det av vikt, att lärjungarna säkert tillägnar sig elementära insikter om grundläggande fysikaliska fenomen.

Utöver det kunskapsstoff, som hör hemma i en sådan grundkurs, avsedd att inläras av alla, finnes åtskilligt av allmänt intresse ur fysikaliska, tekniska, historiska, eller andra synpunkter, som lärjungarna — utan krav på inlärande — bör få göra bekantskap med i en kompletterande överkurs. Av denna kan en del moment inhämtas

grundligare av enskilda lärjungar eller av vissa lärjungegrupper och sedan meddelas de övriga i klassavdelningen genom föredrag eller demonstrationer. Andra moment åter kan lämpa sig bättre för bredvidläsning individuellt eller gemensamt under lärarens ledning.

På ämneskonferensen ankommer det att för varje läsår bestämma grundkursens omfattning och ge rekommendationer till en överkurs. Avvägningen mellan grundkurs och överkurs bör ske med hänsyn bl. a. till klassavdelningarnas standard och till intresseinriktning hos lärare och särskilt intresserade lärjungar. Det måste emellertid alltid beaktas, att en betydande del av lärjungarna skall fortsätta sina studier i gymnasiet. Endast om lärjungarna i alla realskolor gjort bekantskap med fysikens grundläggande element i ungefär samma omfattning, blir det möjligt att i en gymnasieavdelning med lärjungar från skilda håll utan onödigt tidsödande repetitioner bygga vidare på realskolans undervisning.

Beträffande lärostoffet bör i övrigt framhållas, att modernt och aktuellt lärostoff icke må försummas. Äldre kursdetaljer, som är utan betydelse för sammanhanget, bör — liksom föråldrad apparatur — utmönstras.

Självfallet är, att läraren i sin undervisning skall anknyta till lärjungarnas erfarenheter och iakttagelser av olika slag samt till deras kunskapsförvärv i andra ämnen, särskilt kemi och geografi. I sådant syfte bör samarbete mellan lärarna i ämnen, som berör varandra, äga rum vid kursernas detaljerade planläggning, eventuellt genom gemensamma ämneskonferenser. Detta gäller även om de matematiska laborationerna i klasserna 2° och 1°, vilka bl. a. utgör en förberedelse till de följande klassernas fysiklaborationer (jfr ovan s. 123).

II. Lärostoffet.

Nedan angivna kursmoment inom olika områden bör behandlas till omfång, varom ämneskonferenserna äger bestämma. Den ordningsföljd, i vilka kursmomenten

här uppräknas, avser icke att ange en bestämd lärogång.

Allmän fysik. Metoder för mätning av längd, yta, volym, vikt och täthet. Kraft, tyngd, tyngdpunkt. Jämvikt, stabilitet. Hävstångslagen med några praktiska tillämpningar. Vätskors tryck. Kommuniserande kärl. Arkimedes' princip med viktigare tillämpningar. Ytspänning (några betydande experiment). Luftens tyngd och tryck; barometern. Instängda gasers tryck, öppna manometern. Några praktiska användningar av lufttrycket: pipetten, sughäverten, vattenpumpen. Det viktigaste om luftpumpar jämte några försök med för-tunnad luft.

I samband med behandlingen av instängda gasers tryck bör lärjungarna bibringas någon kännedom om Boyles lag och om gasstryckets samband med molekylernas rörelse.

Värmelära med meteorologi. Kroppars utvidgning vid uppvärmning (några huvudsakligen kvalitativa försök). Termometern. Värmets utbredning genom strömning, ledning och strålning. Mätning av värmemängder; specifikt värme. Smältning och stelning. Kokning och kondensation. Avdunstning. Kortfattad framställning av ångmaskinen; något om ångturbiner.

In- och utstrålning av värme. Luftens temperatur. Luftens fuktighet; vattenångans kondensation, molnbildning och nederbörd. Lufttryck och vindar; cykloner och anticykloner. Väderlekskartor, väderleksförutsägelser.

Ovan nämnda kursmoment behandlas lämpligen i klasserna 3° och 2^a. Även läran om förbränningsmotorer kan genomgå på detta stadium, men skäl talar för ett uppskjutande härav till realskolans avslutningsklass med anknytning till energiläran (arbetsmaskiner). Kalorimetrien behöver i klasserna 3° och 2^a endast omfatta några över olika områden (blandning, smältning, ångbildning) sträckta försök, avseende att beläsa begreppet värmemängd. Beräkningar av specifikt värme, smält- och ångbildningsvärme på grundval av utförda försök

(laborationer) uppskjutes lämpligen till klasserna 5° och 4^a samt gymnasiet.

I den utsträckning det är möjligt bör lärjungarna beredas tillfälle att utföra enkla meteorologiska observationer.

Magnetism. Olika slag av magneter. Magnetpolar. Kraftverkningar mellan poler. Magnetisk influens. Magnetiskt fält, kraftlinjer. Jordens magnetism.

Elektricitetslära. Gnidningselektricitet. Kraftverkningar mellan laddade kroppar. Ledare och isolatorer. Elektroskopet. Elektrisk influens. Någon influensmaskin (utan teori). Elektricitetens övergång mellan två ledare. Den elektriska gnistan. Åskfenomenet (läseboksmässig eller muntlig behandling). Kondensatorn. Elektrisk ström, något galvaniskt element; elektriskt batteri. Ackumulatören. Elektriska strömmens magnetiska verkningar; elektromagneter; ringklockan; morsetelegrafan (exempelvis i lärjungeföreläsning med demonstration). Mätning av den elektriska strömmens styrka (coulometern, vertikalgalvanometern, vridspolegalvanometern, mjukjärnsgalvanometern), ampèremetern. Elektriskt motstånd. Ohms lag. Voltmetern. Någon metod för mätning av motstånd. Elektriska strömmens värme- och ljusverkningar. Induktion. Något om elektriska generatorer och motorer för lik- och växelström samt transformatorer, omformare och likriktare. Telefon och mikrofon. Elektricitetens gång genom gaser av olika tryck (några betydande experiment). Röntgenröret och röntgenstrålarnas viktigaste egenskaper. Radioröret (några betydande experiment). Radio.

Optik. Ljuskällor; ljusets utbredning; skuggfenomen. Ljusstyrka och belysning. Ljusets reflexion. Något om buktiga speglar. Ljusets brytning vid en plan skiljeyta mellan två olika ämnen; totalreflexion; brytning i ett prisma. Brytning i lins (huvudsakligen samlingslins). Några optiska instrument (kamera, projektionsapparat, lupp, kikare, mikroskop). Färgspridning; spektrum; spektroskopet. Kroppars färg.

Enligt kursplanen skall magnetism, elektricitetslära och optik behandlas i klasserna 4° och 3^a. Vissa moment kan dock med

fördel uppskjutas till avslutningsklassen. Detta gäller framför allt radioröret och radio, vilkas fysikaliska grundprinciper är relativt svårtillgängliga. Framställningen torde även i denna klass huvudsakligen böra ges i föredrags- eller läseboksmässig form. Även telefonen och mikrofonen kan överföras till avslutningsklassen, där allt som rör telefonering — såväl med som utan tråd — skulle kunna behandlas i samband med akustiken.

De elektrokemiska grundförsöken bör i huvudsak ingå i kursen för ämnet kemi.

När den elektriska strömmens värmeverkan genomgås i näst högsta klassen, bör dess samband med den elektriska effekten enkelt visas samt enheterna watt och kilowatt införas och definieras. En fylligare behandling av läran om elektrisk energi torde lämpligen ges först i avslutningsklassen.

Mekanik och energilära. Rörelse (hastighet, acceleration, retardation). Tröghetslagen. Krafter, deras sammansättning och upplösning. Tryck och mottryck. Friktion. Något om motståndskrafter vid fasta kroppars rörelse i vätskor och gaser. Lutande planet. Kraft och rörelse. Likformigt föränderlig rörelse; fritt fall, lodrätt kast. Rörelsers sammansättning; kaströrelse; relativ rörelse. Centralrörelse (kvalitativa experiment). Pendeln. Mekaniskt arbete; effekt. Läges- och rörelseenergi. Arbete och värme. Elektrisk energi och dess omvandling till värme och arbete. Olika energiformer (översikt); energiprincipen. Arbetsmaskiner (motorer) av olika slag. Verkningsgrad. Något om energiöverföring.

Akustik. Ljudets uppkomst, utbredning och reflexion. Tonhöjd och tonskala; ljudets styrka. Resonansfenomenet. Något om musikinstrument av olika slag.

I sammanhang därmed kan även telefon och mikrofon, radio och radioröret behandlas. Se ovan.

Astronomi. Jorden. Solen. Stjärnorna. Jordens rotation; solens och stjärnornas skenbara dagliga rörelse. Norra himmelpolens höjd över horisonten. Stjärnkartan. Jordens årliga rörelse. Årstiderna. Månen.

Sol- och månförmörkelser. Den allmänna gravitationen. Ebb och flod. Planetsystemet. Planeternas verkliga och skenbara rörelser. Kometer; meteorer. Stjärnvärlden. Vår uppfattning om världsalltet (kort framställning). Vår tideräkning. Sann soltid och borgerlig tid. Bestämning av en orts geografiska läge.

Vid framställningen av solsystemet torde man lämpligen böra utgå från den heliocentriska uppfattningen och med dess hjälp tolka de olika företeelserna, sådana de ter sig från jorden. — I den utsträckning det är möjligt bör lärjungarna beredas tillfälle göra enkla astronomiska observationer.

III. Laborationer.

Undervisningsplanens föreskrift angående den tid, som i varje klass skall användas till laborationsövningar, är icke bindande ifråga om laborationstimmarnas fördelning på läsårets veckor. De kan således antingen utsträckas över en större del av läsåret eller koncentreras till kortare perioder. Därest det anses lämpligt och förhållandena så medger, kan den föreskrivna tiden något överskridas på klassundervisningens bekostnad. I regel torde laborationsövningarna i klasserna 3° (2^a) och 4° (3^a) kunna begränsas till en timme, medan i avslutningsklassen *dubbeltimmar* torde vara lämpligast. Önskvärt är emellertid — om tekniska hinder ej står i vägen — att en dubbeltimme fysik inlägges även i de förstnämnda klasserna och att den får sådan placering på schemat, att entimmes- eller tvåtimmarslaborationer kan äga rum allt efter uppgifternas art och omfattning.

Antalet lärjungar i en laborationsavdelning bör i allmänhet icke överstiga 16, varför klass vid större lärjungantal delas i två (i vissa fall tre) avdelningar. Kvarsitare bör i regel frikallas från sådana för avdelningen gemensamma laborationsövningar, som de redan under föregående år utfört på ett tillfredsställande sätt, och om möjligt sysselsättas med andra arbetsuppgifter.

Laboranterna indelas lämpligen i grupper om två, undantagsvis i större grupper.

Laborationsövningarna bör i allmänhet bedrivas på så sätt, att alla grupperna i laborationsavdelningen samtidigt utför en och samma uppgift. Sedan lärjungarna samlats, meddelar läraren anvisningar och upplysningar för arbetets utförande. Lärjungarna får därefter arbeta på egen hand, medan läraren ser till de olika grupperna, besvarar frågor och hjälper till rätta, då så erfordras. Då samtliga grupper slutfört sitt arbete, sammanställs försöksresultaten — helst omedelbart —, försökets och resultatets grad av noggrannhet diskuteras, felkällorna till alltför missvisande resultat uppsöks och dylika resultat utmönstras, medelvärdet av samtliga godtagbara resultat beräknas, diagram uppritas osv.

Under laborationsövningarna bör lärjungarna i medförda koncepthäften göra behövliga anteckningar, skisser över försöksanordningar, tabeller etc. Med ledning

härav utarbetas i allmänhet en *kort, skriftlig redogörelse* för försöket. Redogörelserna, vilka lämpligen kan utföras med blyerts, behöver i regel endast innehålla enkla men tydliga figurer, tabeller och eventuella diagram med några ord till förklaring eller sammanfattning. Läraren bör tillse, att arbetet i laborationsböckerna göres snyggt och ordentligt samt att redogörelserna icke är behäftade med fysikaliska eller matematiska felaktigheter.

Som omväxling kan läraren låta grupperna arbeta efter på förhand väl genomtänkta och utarbetade skriftliga anvisningar. Tack vare ett sådant system ges också möjlighet att variera uppgifterna grupperna emellan, då så anses önskvärt, t. ex. på grund av olikheter i arbetstakt, frånvaro under tidigare laborationer, knapp tillgång på materiel o. d.

Vid kunskapsbetygets avgivande bör skälig hänsyn tagas även till lärjungarnas sätt att utföra och redovisa sina laborationer.

Kemi

I. Allmänna synpunkter.

Det centrala vid undervisningen i kemi bör vara *experimentet och dess analys*. Endast på denna väg kan lärjungarna förvärva fast grundade kunskaper i det experimentella ämne, som kemien utgör. För att kunna bilda en fast grundval för studierna måste experimenten vara väl förberedda, ändamålsenligt anordnade och så vitt möjligt planmässigt infogade i läroängsen. Viktigt är, att de göres enkla och lägges så, att det väsentliga i försöksuppgiften framträder.

Till experimenten under lektionstimmarna kommer lärjungarnas egna experiment under *laborationsövningarna*. Under dessa bör samtliga lärjungar experimentellt genomarbета alla de delar av kursen, som

lämpar sig därför. Laborationsuppgifterna skall vara så lagda, att de också i övrigt skänker material för iakttagelser av sambandet mellan olika företeelser och i övrigt utvecklar lärjungarnas tankeverksamhet, uppslagsrikedom och praktiska handlag.

Vid all undervisning bör i största möjliga utsträckning *undervisningsmateriel* av skilda slag komma till användning, t. ex. stuffer av vanliga mineral och bergarter, vilka i skolans samlingar bör finnas i flera exemplar, modeller, kartor, planscher, film och annan bildmateriel.

Studiebesök vid kemisk industriell anläggning, mineralfyndighet, gruva eller på museum bör om möjligt anordnas, t. ex. i samband med friluftsverksamheten. Härvid är det en fördel, om läraren får tillfälle

att först orientera sig, så att han kan lämna lärjungarna erforderlig handledning.

Kemiska räkneuppgifter bör i någon utsträckning förekomma. De skall då så osökt som möjligt anknyta till undervisningen i övrigt och vara på en gång enkla och verklighetstroga. Speciella tillämpningsuppgifter liksom ur matematisk synpunkt svåra uppgifter skall undvikas. Endast sparsamt må räkneuppgifter givas lärjungarna som hemarbete.

I övrigt bör läraren noga undvika att belasta lärjungarnas minne med för stort mått av fristående detaljkunskaper. Å andra sidan får icke förbises, att de allmänna satsen och lagar, som kursen innehåller, måste stödjas av ett ej alltför begränsat material av fakta.

Då systematisk fullständighet sålunda varken kan eller bör eftersträvas, måste undervisningen begränsas till ett urval av kemiska företeelser, i första hand sådana som kan experimentellt åskådliggöras. Vid stoffurvalet bör även hänsyn tagas till vad som ur det dagliga livets synpunkt kan vara av särskilt intresse. Likaså uppmärksammas viktigare tekniska tillämpningar av kemien.

På ämneskonferensen (i kemi) ankommer att för varje år närmare bestämma lärokursernas omfattning. Med hänsyn till att vissa delar av kemien finner tillämpning inom biologi och fysik och andra delar utgör gränsområden särskilt mellan kemi och fysik, bör samarbete mellan lärarna i kemi, fysik och biologi äga rum vid kursernas detaljerade planläggning. Att ett gränsområde behandlas vid undervisning i mer än ett ämne, bör i allmänhet undvikas; å andra sidan kan en sträng uppdelning av lärostoffet medföra olägenheter. Det måste därför anses vara till avgjord fördel, om samma lärare undervisar i klassen i två av här nämnda ämnen. Därigenom skapas också större möjligheter till en ändamålsenlig koncentrationsläsning. Vidare måste uppmärksammas, att vissa kemiska företeelser numera beröres i ämnet hemkunskap. Även med läraren i detta ämne är därför samarbete nödvändigt.

II. Lärostoffet.

Följande mer detaljerade anvisningar är icke avsedda att vara bindande i fråga om lärogången men utgör exempel på en uppläggning av kursen, som bör kunna medhinnas på den tillmätta tiden.

Oorganisk kemi (klasserna 4° och 3^a).

Blandning och kemisk förening. Grundämnen. Kemisk reaktion; förening av två grundämnen (exempelvis järn och svavel, koppar och svavel) samt någon sönderdelning (exempelvis kvicksilveroxid); värmets roll vid kemisk reaktion. Viktens oförändrighet. Bestämda viktsförhållanden.

Luft, syre, oxider, oxidation, förbränning, brinnande gas, eldsläckning. Vatten, väte, reduktion.

Atombegreppet. — Något försök till induktiv framställning bör inte göras på detta stadium, utan det behövliga meddelas som ett vetenskapens resultat.

Kemiska tecken och formler. — Formler införes för de allmännaste reaktioner, som förekommer vid undervisningen. Emellertid må härvid särskilt betonas, att formelskrivningen icke får utgöra något mer väsentligt moment utan allenast ett medel att uppnå ett förkortat beteckningssätt. Huvudsaken måste vara förvärvandet av den erfarenhetskunskap, för vilken formler kan anlitas som ett lämpligt uttryck.

Syror: klorvätesyra (klor), svavelsyra (svavel), salpetersyra (kväve), kolsyra, kisel-syra och fosforsyra. Hydroxider: natrium-, kalium- och kalciumhydroxid. Ammoniak och ammoniumhydroxid. Salter. — Att börja med kan en sammanfattning av dessa ämnens allmänna egenskaper ersätta definitioner.

Joner och jonreaktioner. — Genom enkla försök åskådliggöres det elektriska fältets verkningar på syror och salter i vattenlösningar. I anslutning härtill lämnas en elementär vägledning rörande begreppet jon samt undersökes de analytiska kännetecknen hos några vanliga sådana. Först i detta sammanhang kan definitioner på syror, baser och salter lämpligen införes.

I naturen förekommande viktiga kemiska processer upptages till behandling i samband med de olika grundämnena. Åkerjorden och dess gödning avhandlas exempelvis i anslutning till kvävet, uppkomsten av saltgruvor i sammanhang med natriums och kaliums halogenföreningar, kalkstenens bildning och förvittring i sammanhang med kalciumkarbonat, de bergartsbildande silikatens vittring i sammanhang med aluminiumsilikat.

I fråga om *mineral och bergarter* måste kursen begränsas till det väsentligaste av sådana mineral och bergarter, som har större betydelse för vårt eget land. Lärjungarna bör lära känna det viktigaste rörande dess egenskaper och användning. Mineralen behandlas i samband med kursen i övrigt, medan bergarterna kan göras till föremål för en kortfattad, samlad framställning.

Organisk kemi (klasserna 5⁵ och 4⁴).

Kolets väteföreningar (metan, etan, acetylen, bensol, naftalin). Alkohol (metylalkohol, etylalkohol, propylalkohol, glycerin). Syror (ättiksyra, smörsyra, stearinsyra). Fetter. Kolhydrater (socker, stärkelse, cellulosa). Äggviteämnen (hönsäggvita, ostämne, lim).

I avseende på de olika föreningarnas strukturformler bör iakttagas stark begränsning. Det bör vara tillräckligt, om lärjungarna äger någon uppfattning om de stora huvudgrupperna av organiska föreningar (inom parentes ovan nämnda ämnen utgör exempel) och det för dem karakteristiska.

I första hand beaktas det dagliga livets, icke minst hushållets, förhållanden. Vidare bör sådana kunskaper särskilt uppmärksammas, som har betydelse för förståelsen av livsprocesserna.

Tillämpad kemi (klasserna 5⁵ och 4⁴).

Järnets framställning och förädling samt glas- och lergodsframställning. Bergoljeindustri, fettindustrier, jäsningsindustri, cellulosaindustrier, konstmassor, torrdestillation, bränslen, förbränning.

III. Laborationer.

Den i undervisningsplanen upptagna tiden för laborationer är att uppfatta som en minimitid, vilken ej får underskridas. Läraren äger dock frihet att förlägga laborationerna på det sätt, som bäst passar undervisningen. Det kan sålunda vara tillåtet att öka antalet laborationstimmar på lektionstimmarnas bekostnad, när kursen erbjuder möjlighet till laborationsarbete i större utsträckning, och att till andra tidpunkter koncentrera lektionsundervisningen, då genomgång av allmänna kapitel eller översiktliga repetitioner ger anledning därtill.

Lärjungarna bör i regel på laboratoriet arbeta i grupper om två, undantagsvis i större grupper. Läraren bör tillse, att noggrannhet, ordning och snygghet iakttages i arbetet och att lärjungarna icke slösar med förbruksartiklar och tid. Kraven härför bör sammanfattas i utförliga ordningsregler för laborationsarbetet, vilka anslås och helst också utdelas. Med hänsyn till de risker, som är oundvikliga vid arbete på laboratoriet, är det lärarens plikt att för lärjungarna klargöra vådan av bristande omtanke och noggrannhet vid försökens utförande. Laborationer, som medför förgiftnings- eller explosionsrisker, bör undvikas.

Lärjungar, som arbetar snabbare än kamraterna, bör om möjligt erhålla tilläggsuppgifter utöver de gemensamma. Kvarsitare kan lämpligen frikallas från sådana laborationsövningar, som de redan under föregående år utfört på ett tillfredsställande sätt, och sysselsättas med andra uppgifter.

Under laborationsövningarna skall lärjungarna vara försedda med koncepthäften. Där införes av läraren meddelade anvisningar samt anteckningar om försökens förlopp och resultat. Ofta kan anteckningarna med fördel kompletteras och i viss mån ersättas av enkla skisstekningar. I större eller mindre utsträckning må läraren också kunna låta lärjungarna arbeta efter tryckta eller stencilerade anvisningar för försökets utförande och med plats för ifyllande av försöksresultaten. Läraren bör under varje laborationsövning kontrollera, att alla an-

teckningar föres snyggt och ordentligt, och dessutom med regelbundna mellanrum insamla och granska koncepthäften och andra anteckningar om laborationerna. Renskrivning i hemmet bör fordras, om särskilda skäl föranleder detta.

Åtminstone ett par gånger varje läsår bör läraren, gärna i samarbete med modersmålsläraren, låta eleverna på egen hand utarbeta skriftliga redogörelser över försök.

Teckning

I. Allmänna synpunkter.

Teckningsundervisningen skall främja lärljungarnas harmoniska utveckling och mognad genom skapande arbete. Tack vare sin förmåga att ge uttryck åt de emotionella sidorna av själslivet blir detta arbete ett viktigt inslag i hela personlighetens danning.

Lärljungarnas lust och fallenhet för att uttrycka sig i bild skall väl tillvaratagas och utvecklas. Arbetsuppgifterna måste därvid noga anpassas efter lärljungarnas anlag och mognad. Hänsyn skall också tagas till olika arbetssätt vid medvetet och omedvetet skapande, till skillnaden mellan en visuell och en känslomässig uppfattning av omvärlden samt till brytningsårens hämningar.

Det fria skapandet i form och färg uppövar fantasi och uppfinningsförmåga, stärker känslan för estetiska värden och främjar förmågan av inlevelse. Härigenom vinnas goda förutsättningar för förståelse av konst och konstnärlig kvalitet.

Undervisningen skall också bibringa vissa grundkunskaper inom de till teckningen hörande arbetsområdena. De viktigaste av dessa områden är verklighetsavbildning, verklighetsombildning, konststudium och linearritning.

Såsom grundkunskaper skall följande kursmoment räknas:

IV. Risker vid utförande av kemiska experiment.

Både för lärare och lärljungar kan kemiska experiment medföra allvarliga risker. Vissa allmänna och speciella anvisningar, råd och säkerhetsföreskrifter har därför lämnats i cirkulär från skolöverstyrelsen den 22 mars 1952. Se Aktuellt från skolöverstyrelsen 1952 s. 126—130.

att kunna verklighetstroget avbilda ett enkelt föremål med tillhörande skuggor;

att kunna ur minnet och i enlighet med perspektivlagarna återgiva ett enkelt föremål;

att kunna redogöra för de vanligaste färgbegreppen;

att kunna utföra en form- och färgkomposition;

att känna till viktigare stilepoker samt veta vanliga konsttermers betydelse;

att behärska linearritningens i undervisningsplanen angivna kursmoment;

att kunna texta ett anslag.

Med hänsyn till lärljungarnas inriktning, lärarens personliga uppfattning, lokala förhållanden och den tid, som står till förfogande, kan det stundom bli nödvändigt eller vara lämpligt att utelämnas eller förkorta vissa i undervisningsplanen och anvisningarna upptagna övningar. Av förutnämnda arbetsområden får dock inget i sin helhet uteslutas från undervisningen.

Till följd av klassernas storlek måste klassundervisning ofta användas, men alla tillfällen till grupp- eller individuell undervisning bör tillvaratagas.

Under frivillig teckning skall lärljungarna ha frihet att ägna sig antingen åt övningar tillhörande klassens kurs eller åt arbetsuppgifter vid sidan av de i undervisningsplanen angivna. I högre grad än som är

möjligt vid de obligatoriska lektionerna skall hänsyn härvid tagas till individuella anlag och önskningsar.

Färdiga arbeten omhändertages av läraren och förvaras till läsarets slut, då uppvisning anordnas av teckningar och övriga arbeten, valda så att de ger en överskådlig bild av undervisningen på samtliga stadier. Därefter återställs de till lärjungarna.

Ett visst samarbete bör äga rum mellan teckning och andra skolämnen, särskilt modersmålet, historia, geografi, biologi, matematik och slöjd.

Teckningens två veckotimmar bör helst förläggas i omedelbart sammanhang.

Om användningen av elektriska brännugnar se särskilt cirkulär från skolöverstyrelsen den 11 december 1953 (Aktuellt från skolöverstyrelsen 1954:6).

II. Ämnets olika grenar.

1. Verklighetsavbildning.

Förmågan att avbilda verkligheten bör metodiskt uppövas. Den är en värdefull tillgång vid studiarbetet i skolan och för många en nödvändighet vid därpå följande yrkesutbildning. För att underlätta förståelsen av hithörande problem bör ett rikhaltigt åskådningsmaterial i form av teckningar, bildband och olika slags reproduktioner komma till användning.

Till verklighetsavbildning hör följande övningsmoment:

- metoder att kontrollera proportioner och vinklar (syftmätning och syftning);

- skisseringsövningar för koordinering av hand och öga;

- proportionsstudier med stigande svårighetsgrad;

- centralperspektivets teori och något om dess historia;

- valörstudier och skuggning;

- reflexer, spegling och stoffverkan;

- figurteckning och dräktstudier;

- djurstudier;

- träd- och perspektivstudier från skolans omgivning;

- färglära med tillämpningar;

- färgträfningsövningar;

- färg- och luftperspektiv;

- metoder för kopiering, förstoring och förminskning.

2. Verklighetsombildning.

Fri formgivning bör förekomma i alla klasser och får inte utelämnas på något stadium. I den fria formgivningen uttrycker lärjungarna spontant sina känslor, sinnesstämningar och önskningsar men kan också meddela sina erfarenheter och upplevelser. De bör därvid i så stor utsträckning som möjligt själva få välja uppgifter och material. Dock skall läraren söka anpassa arbetet efter vars och ens begåvnings- typ och övriga förutsättningar.

De tidigare skolärens arbeten visar en personlig omformning av verkligheten, omedveten och för detta stadium naturlig. När lärjungarna så småningom upptäcker, att deras bilder inte i allt överensstämmer med den iakttagna verkligheten, känner de sig lätt hämmade och modlösa i sitt skapande. Läraren bör genom stöd och uppmuntran hjälpa dem ur dessa svårigheter. Är de inte mogna för ett objektivt studium av verkligheten, bör deras uppmärksamhet avledas från likhetsmomentet och deras intresse överföras till linjens, formens och färgens egna uttrycksmöjligheter. En medveten verklighetsombildning får efterträda den tidigare omedvetna. Genom arbeten med dekorativ målning, mönsterteckning, trycksaker, skulptur m. m. kan lärjungarna ledas till förståelse för vissa kompositionsregler. Symmetri, balans, rytm, spänst och samlad form är begrepp, som jämte sina motsatser bör förklaras och komma till användning. Olika sätt att åstadkomma färg- harmoni kan genomgås och övas: komplementfärger, närbesläktade färger eller sammanhållande bottenfärger. Olika sätt att förenkla, stilisera och karakterisera naturformer bör visas och prövas i olika material. Den praktiska tillämpningen är av största

betydelse, när det gäller att vinna intresse och förståelse för dessa övningar, som på högre stadier kan omfatta konstnärligt betonade hantverksprodukter.

3. Konststudium.

Med konst- och stilhistoria samt rutida konst har teckningsundervisningen ett naturligt och nära samband. Även om andra av skolans ämnen kan bereda en viss plats åt studiet av bildkonsten, står dock teckningen detta studium närmast. Lärjungarnas arbetsuppgifter kan ofta direkt anknytas till konst och konsthantverk. Under genomgång av ämnets olika intresseområden kan många problem belysas och förklaras med konstverk från olika tider, länder och folk.

Den konsthistoriska undervisningen i realskolans avslutningsklass är väsentligen beroende av de materiella resurserna, det tillgängliga timantalet och lärjungarnas intresse. Till de materiella villkoren hör främst en ständig tillgång till projektionsapparat med tillhörande ljusbilder samt en för teckningssalen avsedd samling av konstilliteratur.

Undervisningen kan ske under växlande former, t. ex. föredrag av läraren eller någon lärjunge, diskussion i aktuella konstfrågor, referat av konstilliteratur, studiecirklararbete, besök på museer och tillfälliga utställningar.

Den stilhistoriska teckningen avser att genom teckning efter stilhistoriska föremål, ornament, arkitektur, möbler m. m. bibringa lärjungarna en elementär kunskap om historiska stilar samt hos dem väcka intresse för form och formkvaliteter. Sådan teckning, i undervisningsplanen förlagd till realskolans avslutningsklass, kan påbörjas i tidigare klasser med enkla, för åldersstadiet lämpade förebilder. Vanligen tecknas efter planscher och fotografier, men om möjligt bör lärjungarna även få tillfälle att efter verkligheten studera museiföremål och stilhistorisk arkitektur.

4. Linearritning.

Undervisningen i linearritning avser att stödja matematikundervisningen, utveckla lärjungarnas rumsuppfattning samt bibringa dem insikter i geometriska konstruktionsmetoder. Utförandet av hithörande uppgifter ger en viss möjlighet för bedömning av lärjungarnas fallenhet för vissa yrken, som förutsätter teknisk utbildning.

Följande kursmoment bör genomgå: ritverktygens namn och rätta användning;

viktigare plangeometriska konstruktioner; likformig avbildning och skalor; projekteringsritning i två eller flera plan; arbetsritning med måttsättning; linjers verkliga längd, ytors och vinklars verkliga storlek; ytutbredning och skärning; textning med ingenjörstil.

Ritningarna utföres antingen på ritbräden eller i block av rutat papper samt med hård blyertspenna och färgkritor. Arbeten i tusch är icke obligatoriska.

5. Textning.

Övningar i textning skall främst omfatta det romerska alfabetets grundformer och den standardiserade ingenjörstilen. Romerska alfabetet utföres såsom blockskrift i tusch med stavskriftpenna på rutat papper, varvid uppmärksamhet bör ägnas åt storbokstävernans breddförhållanden samt deras inbördes avstånd vid sammanskrivning till ord. Storbokstäverna kan lämpligen inövas i klass 2⁵ (1⁴) och småbokstäverna i 3⁵ (2⁴). Ingenjörstilen kan genomgå i samband med linearritningen i klass 4⁵ (3⁴) eller 5⁵ (4⁴) och då utföres med halvmjuk blyertspenna.

Kursen kan utökas med andra stilformer samt textning av bandskrift med bredpenna eller pensel. Textningens användning och praktiska betydelse visas genom tillämpningsövningar av skilda slag, såsom textning av etiketter, anslag och diagram.

Välskrivning

Undervisningen i välskrivning skall så bedrivas, att den väcker lust och intresse hos eleverna för att tillägna sig och bibehålla en välvårdad handstil.

All skrift bör vara värdad och lättläst. Detta är en viktig faktor ej blott för själva skrivarbetet utan också med hänsyn till lärjungarnas allmänna fostran. Vanan att skriva väl — ej endast under lektioner i välskrivning utan även eljest — är alltid en tillgång vid varje slags verksamhet.

Skrivning för hand är en uttrycksrörelse. Den är på sitt sätt ett uttryck för individens särart. Eftersom samband råder mellan grafiska uttrycksrörelser och bakom dessa liggande själstillstånd, kan den dåliga handstilen ha varierande orsaker och får inte alltid och uteslutande bedömas såsom en yttring av slarv eller lättja. När en mera personlig stil börjar växa fram i 12—14-årsåldern, bör samtidigt större frihet lämnas för bokstävernans utformning.

Vanliga hinder för en god handstil är psykiskt betingade spänningstillstånd i muskulaturen. Mesta möjliga avspänning, psykisk såväl som fysisk, bör därför eftersträvas vid all skriftvård. Lustbetonade moment är därvid av största betydelse. Straffbetonade omskrivningar däremot är ägnade att öka muskelspänningarna och motverkar på det sättet sitt syfte. Uppmuntran och inte nedgörande kritik bör vara regel. Lektionerna skall inte heller anordnas som enformiga avskrivningsövningar, där arbetet med bokstavsformerna mer eller mindre får karaktären av självändamål. Intresse och arbetslust befordras i hög grad genom omväxling och meningsfyllda tillämpningsövningar, t.ex. att skriva etiketter, fingerade telegram, annonser, räkningar och brev.

Vid övning av bokstavsformer skall dessa först noga genomgå på tavlan av läraren. Han skall upprepade gånger visa, hur en bokstav åstadkommes med skrivpennan, samtidigt som han i ord förklarar formen.

Alltför omständlig analys av bokstavsformen torde dock böra undvikas, när en sådan kan fördröja eller hindra tillägnandet av den automatism, som är en förutsättning för all flytande skrift. Benägenhet för muskelspänning kan motverkas och lediga skrivrörelser befordras genom att skrivgymnastiska övningar anpassas till varje bokstav samt genom att bokstäverna inledningsvis övas med relativt stor stiltöjd.

Skrivarbete bör inte utan avbrott föresiggå under en hel lektion. En paus för erforderlig vila och rekreation kan lämpligen förläggas till timmens mitt. Liksom arbetet bör också pausen ha en omväxlande och meningsfylld karaktär. Den kan omfatta smärre gymnastiska övningar för rygg och armar, samtal om skriftformer, om typiska skrivstilar, om skriftens historia m. m.

Lektion i välskrivning bör inte förläggas till timmen omedelbart efter en gymnastiklektion. Det precisionsarbete, som skrivning för hand innebär, kan inte med framgång bedrivas i nära sammanhang med en betydande allmän kroppsansträngning.

Välskrivningen i klass 1° under höstterminen bör omfatta en kort repetition av lilla och stora alfabetet samt siffror jämte tillämpningsövningar av skilda slag. Vidare bör övning i att skriva på tavlan förekomma, någon gång även i tävlingsform. Vid fall av uppenbart vanvårdad stil kan bestämda förebilder behöva föreläggas till efterbildning.

Välskrivning skall inte vara ett från det övriga skolarbetet isolerat fackämne utan bedrivas i visst samarbete med andra ämnen. Ämneslärare med skrivämnen bör uppmärksamma påtagligt vanvårdade skrivsätt och i förekommande fall i samråd med välskrivningsläraren vidtaga åtgärder för att åstadkomma en förbättring. Till handstilsvård hör också, att varje lärare vid diktamen för skrift beträffande hastigheten tar hänsyn till lärjungarnas ålder och så långt möjligt även till deras individuella tempo.

I. Allmänna synpunkter.

Musikundervisningen bör främst syfta till att göra sång och musik till stimulerande faktorer i lärjungarnas liv i och utanför skolan. Sång- och musikutövning bör därför inte begränsas till musiktimmarna och morgonandakterna utan bör kunna förekomma också under andra lektioner, t. ex. i främmande språk, och under klassens timme. Vidare bör det sjungas och musiceras vid olika tillfällen av festlig karaktär, vid föräldramöten och elevsammankomster, vid utfärder och skolresor osv. Skall intresset för sång i sådana sammanhang kunna vidmakthållas, är det av vikt, att lärjungarna får lära sig melodiskt och rytmiskt tilltalande sånger, som vädjar till deras fantasi, känsla och aktivitet.

Angeläget är också, att läraren i musik verkar för att skolans övriga lärare, då så är lämpligt, i sin undervisning anknyter till lärjungarnas musikaliska erfarenheter och kunnande. Särskilt samarbete bör äga rum med lärarna i kristendomskunskap rörande koral sång och musikaliska inslag i morgonandakten samt med lärarna i modersmålet dels beträffande röst- och talvård, dels i fråga om beröringspunkter mellan litteraturläsningen och musikstudiet.

För musikundervisningen måste skolan vara försedd med hjälpmedel av olika slag, exempelvis körsångböcker, läseböcker, plansch och musikinstrument. Kursen för realskolans avslutningsklass fordrar dessutom radiogrammofon jämte ett lämpligt urval av grammofonskivor (jfr Aktuellt från skolöverstyrelsen 1949: 11). Föredömliga grammofoninspelningar kan vara till stor nytta också vid tonbildningsarbetet. I samma syfte kan inspelningsapparater utnyttjas. Även film kan med fördel komma till användning i musikundervisningen.

Rätt bedriven innehåller undervisningen i musik så mycket av allmänbildande värde, att de allra flesta lärjungar — även de

som saknar sångröst och som inte aktivt utövar musik — kan ha nytta och glädje av den. Den bör därför inte förbehållas de speciellt musikbegåvade. Till följd därav bör försiktighet iaktas vid meddelande av befrielse från ämnet. Detta gäller även befrielse på grund av målbrott. Självfallet skall dock alla ansträngande sångövningar undvikas under den i synnerhet för pojkar ömtåliga målbrottsperioden. Större vikt lägges i stället vid övriga kursmoment. I en del fall kan behovet av aktiv musikutövning i viss mån tillgodoses genom instrumentalspel (blockflöjt, mandolin osv.).

Individuell behandling av lärjungarna bör alltid så långt möjligt eftersträvas. Inte endast sådana lärjungar, som har ett ovanligt gott röstmaterial, utan också de, som lider av röstfel eller röstbesvär av något slag, bör uppmärksammas och erhålla den hjälp, som läraren är i stånd att ge.

Vid betygsättningen tages hänsyn till praktiska färdigheter i sång och, i förekommande fall, instrumentalmusik ävensom, särskilt i realskolans avslutningsklass, till teoretiska kunskaper om musik. Av vikt är, att lärjungar, som förvärvat musikaliska färdigheter utanför skolan, får dessa beaktade vid betygsättningen.

II. Ämnets olika grenar.

1. Tonbildning, gehörsövningar och sång.

Tonbildningsövningarna avser att hjälpa lärjungarna till en fonetiskt riktig, fri och naturlig ton vid både tal och sång. Därvid lägges stor vikt vid sådana tonbildningsövningar, som avser att få fram s. k. huvudklang eller huvudton.

Till realskolans främsta musikaliska uppgifter hör *gehörsträning* och *melodiläsning*. Nya sånger inövas normalt med hjälp av noter, och musiklyssnandet bör kombineras med notläsning på det sättet, att lärjung-

arna, medan de lyssnar, får se motsvarande notbild på svarta tavlan eller på en färdig notplansch. Även körsången är ett led i strävandet att göra lärjungarna musikaliskt läskunniga.

Vissa angivna *sånger* (stamsånger) är av Kungl. Maj:t föreskrivna till allmänt inlärande vid skolor under skolöverstyrelsens inseende. Sångerna skall inläras utantill i noggrann överensstämmelse med de lämnade föreskrifterna beträffande såväl texter som melodier. Se härom Aktuellt 1949: 10 och 13 (s. 145 och 204—206).

I samband med koralsången och i samråd med lärarna i kristendomskunskap övas valda delar av Den svenska mässboken, förslagsvis följande: Herre, förbarma dig (nr I i varje serie), Herren vare med eder (nr I i serierna 1 och 3 och nr II i serierna 2 och 4), Amen (nr I i serierna 1, 2 och 3 och nr II i serie 4), Tackom och lovom (nr I i varje serie) samt trefaldigt amen (nr I i varje serie).

Dessa mässpärtier bör kunna förekomma vid liturgiskt utformade morgonandakter. Även i övrigt är det önskvärt, att morgonandakterna vid lämpliga tillfällen, t. ex. i samband med de kyrkliga högtiderna, får en rikare musikalisk inramning än vanligt. Regelbundet återkommande musikandakter är särskilt att rekommendera.

Kanonsång och förberedande övningar i annan flerstämmig sång bör ingå i den ordinarie musikundervisningen och sålunda inte begränsas till de lektioner, som är anslagna för egentlig *körsång*. Själva kören organiseras alltefter lärjungarnas antal och musikaliska mognad som två-, tre- eller fyrstämmig. Vid inövning av körstämmor är det särskilt angeläget, att själlös drill undviks.

Stommen i realskolans kör utgöres av lärjungar i klasserna 2⁵, 3⁵ och 2⁴, vilka efter musiklärarens bestämmande kan hänvisas till deltagande i körsång under en veckotimme mot befrielse från en veckotimmes annan undervisning i musik. För övriga klasser är körsången frivillig. Om antalet deltagande lärjungar är stort, bör flera kör-

avdelningar upprättas. Vid högre allmänt läroverk kan kören eller i förekommande fall körerna bestå av lärjungar ur både realskolan och gymnasiet.

2. Musikkunskap.

Den kurs i musikens historia, som tillhör realskolans avslutningsklass, skall förberedas i de lägre klasserna. Sålunda föreskriver kursplanerna ända från första klassen musikdemonstrationer och orienteringar om olika sidor av musiken och musiklivet.

Musiklyssnande bör vara utgångspunkt för alla teoretiska utläggningar. Med hjälp av piano eller annat instrument riktas uppmärksamheten på de musikteoretiska eller historiska sammanhang som behandlas. Önskvärt är, att lärjungar med särskilt god sångförmåga eller färdighet på något instrument anlitas som medhjälpare vid musikdemonstrationerna. Förhållandet mellan s. k. levande musik och grammofon- eller radioåtergivningar bör också beaktas.

Musikhistorien bör i realskolan knappast genomgås kronologiskt. Början kan i stället ske med den klassicistisk-romantiska perioden, med vilken lärjungarna relativt lätt kan göras förtrogna, men man kan också med direkt anknytning till ungdomens intressen börja med studium av jazzen. Sedan den klassicistisk-romantiska perioden behandlats, kan det vara lämpligt att taga upp romantiken med nationell musik i olika länder, den svenska 1800-talsmusiken ej att förglömma, och impressionismen. Turen bör sedan komma till vår egen tids musik, jazzen däri inräknad, om den ej studerats tidigare. Barocken och ännu äldre tiders musik bör behandlas relativt sent.

Huvudvikten vid undervisningen i musikhistoria skall läggas på en intresseväckande genomgång, ej på minneskunskaper. I regel torde ämnet inte kunna få någon särskild läxtimme vid fördelningen av hemuppgifter på olika ämnen och veckodagar. I ganska många fall torde kunna påräknas, att intresserade lärjungar helt frivilligt fortsätter studiet av de kursmoment, som genomgåts i skolan.

Om musikhistoria och musiklyssnande se även de i vissa avseenden utförligare metodiska anvisningarna för gymnasiet.

3. Instrumentalmusik.

Undervisningen i instrumentalmusik är avsedd för begåvade och skötsamma lärjungar, som efter prövning utses av musikläraren. I spelning av olika instrument an-

ordnas individuell undervisning och, i den utsträckning så befinner lämpligt, gruppundervisning. Normalt undervisas varje lärjunge under minst 15 minuter i veckan.

Av de till instrumentalmusik anslagna timmarna avdelas en eller flera till ensemble- och/eller orkesterspelning. Över huvud taget bör stor vikt läggas vid samspel, även om inte tillfälle ges att bilda någon egentlig skolorkester.

Gymnastik med lek och idrott¹

I. Allmänna synpunkter.

De kroppsövningar, som bedrivs inom skolan, har alla en hälsovårdande uppgift. De åsyftar att tillgodose de ungas rörelsebehov och kompensera de nackdelar i hygieniskt avseende, som stillasittande arbete i skolan och hemmet medför. I fysiskt hänseende avser de även att höja lärjungarnas prestationsförmåga med avseende på styrka och uthållighet och ge dem ett vackert, funktionellt riktigt rörelsesätt och en god hållning. Övningarna skall emellertid därjämte fylla en mycket viktig uppgift i uppfostrans tjänst. För att de skall motsvara dessa krav fordras stor omsorg vid under-

visningens planläggning och genomförande. Övningsformer och ansträngningsgrad måste väl anpassas efter ålder och kön. Först därigenom får övningarna, sitt avsedda värde och förmår tilldraga sig det intresse från lärjungarnas sida, som är en förutsättning för att det i kursplanen angivna målet skall nås.

Gymnastikläraren skall sträva efter att väcka ett sådan *intresse* hos lärjungarna, att de även efter slutad skolgång fortsätter med regelbundna kroppsövningar och med friluftsliv. Detta bör beaktas särskilt i avgångsklassen. Det är exempelvis fördelaktigt, om tillfälle då kan beredas lärjungarna att under lektioner och friluftsdagar mer individuellt än tidigare välja idrottsformer, så att de därigenom får klart för sig, vad som bäst passar dem efter skoltidens slut. Vid lämpligt tillfälle bör genomgå, vilka förutsättningar för fortsatt gymnastik- och idrottsutövning som finnes på skolorten och i närliggande samhällen. Ibland kan det vara lämpligt att låta någon representant för ortens idrottsorganisationer lämna en sådan orientering, vilket kan bli ett led i det samarbete med de frivilliga gymnastik- och idrottsorganisationerna, som bör vara naturligt för varje gymnastiklärare.

Ämnet gymnastik med lek och idrott erbjuder många tillfällen att fostra lärjungarna till *ordning, uppmärksamhet och artighet* och att påverka deras karaktärsdaning.

¹ Anvisningarna avser all obligatorisk undervisning inom- och utomhus under lektioner i ämnet gymnastik med lek och idrott och även sådana övningar i lek och idrott, som kan förekomma under friluftsdagar. Planer och anvisningar i övrigt rörande *friluftsdagarna* har skolöverstyrelsen meddelat i publikationen »Anvisningar för de högre läroanstalternas friluftsdagar», till vilken hänvisas. Även för den undervisning i *brandskydd och olycksfallsvård*, som i 4° respektive 3° skall förläggas till två friluftsdagar, finnes särskilda av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar.

Trafikundervisning. På grund av trafikens ökade intensitet har skolornas trafikundervisning fått större betydelse än tidigare. Huvuddelen av den skall förläggas till tid för ämnet gymnastik med lek och idrott och till friluftsdagarna. Anvisningar och planer återfinnes i »Handbok för lärare i trafikundervisning», som utgivits av skolöverstyrelsen.

Det är en av gymnastiklärarens huvuduppgifter att vid undervisningen rätt utnyttja dessa. I vad mån han lyckas nå detta mål beror icke endast på hans förmåga att planlägga och leda undervisningen. Det föredöme han visar genom sin egen personliga hållning, är av avgörande betydelse.

Vid undervisningen måste hänsyn tagas till att *lärjungarnas förutsättningar* för ämnet i hög grad varierar och till att lärjungar i en och samma gymnastikavdelning kan befinna sig på väsentligt skilda utvecklingsstadier. Vid sidan av gemensamma övningar, som lämpar sig för hela avdelningen, bör andra mer individuella förekomma. De förras svårighets- och ansträngningsgrad skall vara sådan, att alla lärjungar kan delta i dem. Lektionernas intensitet skall också rättas efter periodmässiga och tillfälliga växlingar i lärjungarnas kondition, orsakade av skilda förhållanden i och utom skolan. I avgångsklassen skall hänsyn tagas till den extra belastning, som examen innebär. Kroppsövningarnas rekreerande syfte bör då särskilt beaktas. Detta gäller även, då lärjungarna deltagit i eller senare på dagen skall delta i krävande skrivning eller prov.

Gymnastikläraren skall speciellt vinnlägga sig om och uppmuntra de lärjungar, som i ett eller annat avseende har mindre goda förutsättningar för kroppsövningar. Därigenom kan han också hos dem väcka intresse för sådana. Å andra sidan måste också de skickligare lärjungarnas berättigade anspråk tillgodoses. Detta kan ske genom färdighetsövningar, vilka emellertid även de med avseende på svårighetsgraden måste hållas inom rimliga gränser. De elitmässiga prestationerna får icke framstå som mål för skolans obligatoriska undervisning. Önskan att nå längre i fråga om färdigheter, än vad som är möjligt under de obligatoriska lektionerna, bör tillgodoses i den frivilliga undervisning, som är önskvärd vid skolorna. Denna bör stå öppen för alla intresserade lärjungar.

Lärjungarna bör uppmuntras att taga *initiativ*, och *självverksamheten* bör få stort utrymme. De bör om möjligt få tillfälle att

organisera och leda övningar. Detta gäller särskilt de båda högsta klasserna. Deltagande i arbetet inom skolidrottsföreningen bör uppmuntras.

Det åligger läraren att anordna alla övningar i gymnastik, lek och idrott på ett sådant sätt, att riskerna för *olyckshändelser* så långt möjligt elimineras. Detta sker främst genom effektiv kontroll av redskapen, genom noggrann instruktion och övervakning samt genom en omdömesgill stegring av de olika övningarnas svårighetsgrad. Läraren måste ha ingående kännedom om de med dem förbundna riskmomenten. Första gången ett redskap användes, skall dess handhavande metodiskt genomgå. Mottagare och medhjälpare skall noggrant instrueras. Övningar, som under för handen varande omständigheter medför stora risker för olycksfall, får icke förekomma vare sig vid den obligatoriska eller den frivilliga undervisningen.

En *gymnastikavdelning* bör omfatta högst omkring 40 lärjungar, dvs. motsvara antalet gossar respektive flickor i två fulltaliga klassavdelningar med samundervisning. Det är av stor betydelse, att gymnastikavdelningen blir så homogen som möjligt med avseende på lärjungarnas ålder och kroppsutveckling. Ibland är det oundvikligt att sammanföra skilda åldersklasser, men klassernas åldersskillnad bör då icke vara större än ett år. Klasser med olika antal veckotimmar i gymnastik med lek och idrott bör om möjligt ej sammanföras till gemensamma avdelningar. Undervisning av gossar och flickor i samma gymnastikavdelning bör icke förekomma.

Gymnastiklektioner bör helst icke förläggas till första timmen efter frukostrasten. Även dagens första timme på *arbetsordningen* är mindre lämplig för sådana. Måste gymnastiklektioner placeras i anslutning till exempelvis teckning, slöjd eller välskrivning, är det att föredraga, att gymnastiken följer efter dessa ämnen. Även om övningarna vad ansträngningsgraden beträffar varit väl avpassade, gör sig bland lärjungarna en viss trötthet gällande efter en gymnastiklektion, och de äger då icke

den manuella säkerhet, som de nämnda ämnena kräver.

Om gymnastiklektioner måste placeras på skoldagens samtliga timmar, vilket är regel i alla större skolor, bör placeringen variera för de olika avdelningarna, så att en och samma avdelning icke får sina lektioner förlagda uteslutande till ogynnsamma tidpunkter på dagen. En avdelnings lektioner bör i möjligaste mån spridas över hela veckan och ej koncentreras till en del av densamma. Dubbeltimmar får förekomma endast i undantagsfall.

Avvägningen mellan *ämnets olika huvuddelar*, gymnastiken, leken och idrotten, beror i första hand på väderleksförhållandena, tillgången på inomhuslokaler och idrottsplaner samt andra lokala faktorer. I viss utsträckning är den också beroende av läraren. Om dennes personliga läggning och förmåga är sådan, att resultatet av undervisningen blir bättre, om han för ett visst område av den använder en jämförelsevis stor del av den för ämnet anslagna tiden, bör han ha frihet att göra detta. Dock får härigenom ingen av ämnets huvuddelar försummas. Vid undervisningen bör sammanhängande inom- respektive utomhusperioder eftersträvas. I stort sett förlägges utomhusperioderna till början och slutet av läsåret (för sommaridrotterna) samt till början av vårterminen (för vinteridrotterna). Med hänsyn till skolortens geografiska läge blir variationerna i fråga om periodindelningen stora. För gymnastiklärarens årsplan utgör denna periodindelning grunden.

Alla lärjungar skall ha särskild *gymnastikdräkt*. Materialet skall vara krympfritt, lätt att tvätta och helst av ljus färg. Det är önskvärt, att lärjungar i samma skola har enhetlig dräkt. Lämpligaste gymnastikdräkten för gossar är byxor och gymnastiskor, för flickor byxor och tröja utan ärmor eller hel gymnastikdräkt samt gymnastiskor. Gossarna bör ha tröja att taga på, då temperaturen i gymnastiksal eller utomhus är låg. Fördelaktigt är, att lärjungarna vid utomhusövningar eller eljest när så kan erfordras har överdragskläder, s. k. träningsoverall, att tillgå. Gymnastikskorna bör

vara av hygienisk och lätt modell. Vid förvaringen bör gymnastikdräkterna hänga i klädskaåpen och får icke jämte gymnastiskor stoppas i påsar.

Gymnastik utan fotbeklädning må endast förekomma, där de yttre betingelserna härför är goda, bl. a. med hänsyn till golvet's beskaffenhet. Där möjlighet till fottvagning icke finnes, må barfotagymnastik icke förekomma. Om smittsamma fotvårter uppträder bland lärjungarna, skall fotbeklädning användas under gymnastiklektionerna. Lärjungar med fotvårter bör ej tillåtas beträda golven i omklädnads-, tork- och duschrum utan badskor.

För att en gymnastiklektion skall kunna till fullo utnyttjas, må lärjungarna klä om sig på rasten före densamma. Av lektion omedelbart efter frukostrast bör dock några minuter i början anslås till omklädnings. Gymnastiklektion, som följes av annan lektion, bör avslutas i så god tid, att den påföljande rasten icke onödigtvis avkortas.

Gymnastik- och idrottslektion bör av hygieniska skäl avslutas med *dusch*. Då lärjungarna slutar skolan, skall det stå klart för dem, att gymnastik- och idrottsövningar alltid bör avslutas med dusch eller bad.

Såväl för att stimulera lärjungarnas intresse för skolans undervisning i gymnastik med lek och idrott som för att väcka deras förståelse för betydelsen av en sund livsföring skall gymnastikläraren vid lämpliga tillfällen förklara kroppsövningarnas uppgift och betydelse. Till största delen bör detta ske vid vanliga gymnastiklektioner i samband med undervisningen i övrigt. Lämpligt är emellertid att också ge en mera samlad *teoretisk undervisning*, till vilken kan anslås 1—2 timmar i avgångsklassen. Genomgången bör då omfatta den fysiska fostrans mål och medel, träning och tävling, betydelsen av regelbundna kroppsövningar under ferier och efter skolgångens slut, den frivilliga idrottsrörelsens organisation m. m.

Som hjälpmedel vid dylika genomgångar användes lämpligen *film*. Erfarenheten har visat, att detta konkretiserar lärarens

framställning och bidrager att öka intresset. Även då det gäller att instruera lärjungarna i fråga om det tekniska utförandet av olika övningar, är filmer liksom filmslingor och bildband av stort värde. Det är emellertid viktigt, att filmvisning och övning då samordnas på sådant sätt, att lärjungarna verkligen tillgodogör sig filmens innehåll.

Anvisningar av hygienisk art lämnas i lämpliga sammanhang. Vissa moment av *hälsoläran* och dess tillämpning i livsföringen behandlas. Kroppsövningarnas betydelse för hälsan bör klargöras. Vidare bör framhållas, vad hygieniska levnadsvanor, tvättning, bad, lämpliga kläder och skodon, utomhusvistelse, tillräcklig och regelbunden sömn samt renlighet och luftväxling i bostaden betyder. I samband därmed beröres — med anknytning till biologiundervisningen — sådana frågor som tröttheten och dess rationella förebyggande, solljuset och dess inverkan på den mänskliga organismen, njutningsmedlen, speciellt alkoholen och tobaken, samt deras ofördelaktiga inverkan på konditionen.

Beträffande flickornas deltagande i övningarna under *menstruationsperioderna* är en viss försiktighet motiverad. De bör anmäla för gymnastikläraren, att de menstruerar, för att under lektionerna kunna få de lättnader, som kan vara motiverade. Krävande idrottsövningar är då icke lämpliga. Normala men rikliga regleringar bör godtagas såsom skäl för bortovaro från gymnastiklektionerna, varvid dock skolläkarens intyg fordras. Rörande menstruationsbesvär av icke normal art skall skolläkarens omdöme inhämtas.

Förtroendefullt samarbete mellan *skolläkare* och gymnastiklärare är över huvud av stor vikt. Skolläkaren skall i samråd med gymnastikläraren uttaga lärjungar till särskild hållningsrättande gymnastik i de skolor, där sådan anordnas. Han har vidare att över huvud taga kännedom om övningarnas utförande. Gymnastikläraren å sin sida skall, där ej rektor annorlunda bestämmer, vara närvarande vid de årliga läkarundersökningarna av nyinskrivna lär-

jungar och de minst vartannat år återkommande undersökningarna av skolans alla lärjungar. Önskvärt är, att skolläkaren och gymnastikläraren regelbundet sammanträffar för att överlägga om ungdomens fostran till sunda levnadsvanor, om propaganda för kroppsövningar som hälsomedel och icke minst om vården av sådana lärjungar, som i psykiskt eller fysiskt avseende kräver särskild uppmärksamhet. Samarbete bör också sökas med skolpsykolog, där sådan finnes.

Gymnastikundervisningens samordnande med det skolhygieniska arbetet i övrigt underlättas högst väsentligt, där *skolsköterska* finnes anställd. Hon utgör en viktig förbindelselänk mellan läkare, lärare och målsmän. Särskilt noga bör hon övervaka de klena barnen. Hon bör också tillse, att elever, som av medicinska skäl tillfälligtvis icke tillåtits deltaga i gymnastikundervisningen, icke är frånvarande från denna längre eller i större omfattning, än som enligt skolläkarens bedömning är nödvändigt.

Skolläkaren avgör, när lärjunge av medicinska skäl helt skall *frikallas* från gymnastikundervisningen eller för längre eller kortare tid helt eller delvis skall *befrias* från denna. Är skolläkaren icke tillgänglig, då kortare befrielse ifrågasättes, fattar gymnastikläraren beslut. Därvid bör samråd ske med skolsköterska i de fall, då detta är möjligt och motiverat. Är befrielsen icke av tillfällig natur, skall gymnastikläraren hänvisa lärjungen att besöka skolläkaren vid dennes nästkommande mottagning i skolan.

II. Ämnets olika grenar.

I. Gymnastik.

En god undervisning i gymnastik förutsätter en väl genomtänkt organisation. Lektionerna skall präglas av liv och aktivitet men får icke därför verka forcerade. Fordran på noggrannhet i utförandet av rörelserna får ej urarta till pedanteri, vilket alstrar olust och dödar intresset. Det är av största betydelse, att övningarna bedrives

så, att lärjungarna med en känsla av välbefinnande återgår till det efterföljande skolarbetet. Gymnastiken kompletteras med lekar, bollspel, tillämpningsövningar och övningar, som förbereder olika idrottsgrenar. Därigenom blir undervisningen i sin helhet rikare.

Rörelserna skall noga avpassas efter lärjungarnas ålder. Senast från och med pubertetsålderns inträde måste arbetssättet bli olika för gossar och flickor. På det hela taget bör det få sin prägel av lärarens personliga läggning och uppfattning.

Inom gymnastikavdelningarna kan det vara lämpligt att indela lärjungarna i mera permanenta grupper. Indelningen bör göras så, att ingen känner sig åsidosatt. Det är fördelaktigt, om samma indelning kan användas såväl vid gymnastikundervisningen som vid lekar, bollspel och övrig idrott.

Skolgymnastiken bör alltid ge ganska kraftig *motion*, ty endast därigenom tillfredsställes lärjungarnas rörelsebehov och utvecklas deras organism. Vid val av övningar skall kravet på allsidighet tillgodoses. Det är till nytta och glädje, om de fristående övningarna ibland kan utföras till *musik*, t. ex. på piano. Detta gäller icke endast flick- utan också gossavdelningar. Musiken stimulerar arbetet och underlättar det rytmiska utförandet. Konsten att leda gymnastik med musik är emellertid icke lätt. Noggrann förberedelse är nödvändig, så att musik och rörelser verkligen kommer att bilda en enhet. Lättast är att finna lämpliga melodier för svikthopp, gång, gångarter och löpning, men är gymnastikläraren musikalisk, bör även andra rörelseformer då och då kunna stödjas av musik. Grammofon med förstärkare kan användas. Även i detta fall fordras noggranna förberedelser, så att gymnastiken och musiken går väl samman.

Väl genomtänkt *organisation* av lektionerna är en nödvändig förutsättning för att ej för stor del av tiden skall gå förlorad, t. ex. vid redskaps- och andra övningar, som ofta utföres gruppvis. Gymnastiken bör bedrivas efter för varje åldersgrupp

planmässigt utarbetade *arbetsprogram*. Endast under förutsättning av en sådan planering kan arbetet genomföras systematiskt och med gott resultat. Arbetsprogrammen liksom andra planer för verksamheten bör finnas utskrivna, så att en annan lärare kan övertaga arbetet utan större men för planmässigheten. Om gymnastikredskap skall få användas före lektionens början, skall gymnastikläraren bestämma, vilka som får användas i de olika avdelningarna. Noggranna föreskrifter är härvidlag nödvändiga.

För den fristående gymnastiken bör lärjungarna tilldelas bestämda platser, som helst skall vara markerade på golvet.

I avgångsklassen bör gymnastikläraren giva lärjungarna anvisningar på lämpliga övningar för hemgymnastik efter avslutad skolgång.

Vid vissa skolor anordnas särskild *hållningsrättande gymnastik*. Tidigare (den 4 maj 1946) av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar härför äger fortsatt giltighet.

2. Lek och idrott.

Skolans lek- och idrottsundervisning skall vara så allsidig som möjligt. Idrotten får ej leda till specialisering vid unga år. Vid alla övningar i lek och idrott skall noga beaktas, att deras mål är lärjungarnas fysiska och psykiska utveckling, ej prestationerna i och för sig. Skolidrotten skall i första hand lägga vikt vid *träning*, ej vid tävling, även om *tävlingar* är ett nödvändigt inslag i skolans idrottsliv.

För att rätt planlägga idrottsverksamheten kan gymnastikläraren lämpligen utgå från följande gruppindelning:

1. Övningar med kortvarigt arbete och relativt ringa ansträngning, såsom hopp och kast samt vissa smålekar.

2. Övningar med något längre tidsutdräkt, såsom sprinterlöpning, springlekar, bollekar och bollspel av typen rundboll, långboll, ballongboll och volleyboll.

3. Uthållighetsövningar, såsom orienteringslöpning, skidlöpning, simning, terräng-

löpning, bollspel, t. ex. korgboll, basketboll, handboll, fotboll, bandy och ishockey.

Inom den första gruppen blir det pedagogiska momentet mycket framträdande, eftersom grenarna förutsätter inlärande av i vissa fall invecklad teknik och kan övas många gånger utan risk för överansträngning.

Den andra gruppens övningar befördrar framför allt snabbhet och reaktionsförmåga. De har också en större allmänt tränande effekt än övningarna i första gruppen. Inom andra gruppen rymmes även stafettlöpningar av olika slag. De är värdefulla, därför att de skapar laganda och sammanhållning. Sprinterlöpning är jämte orienteringslöpning den enda form av tävlingslöpning, som passar för lärjungarna i realskolan.

Det utmärkande för uthållighetsövningarna, tredje gruppen, är, att de ställer stora krav på andning och cirkulation. Genom dem uppövas framför allt hjärta och lungor, samtidigt som muskulaturen tränas.

Orienteringslöpningen kan anpassas efter alla åldrar, då man lätt kan öka eller minska svårighetsgraden genom att variera banornas art och längd efter den kategori som avses. Möjligheten att metodiskt stegra kraven i olika avseenden gör denna idrottsform värdefull. Orienteringsövningar bör förekomma rikligt i alla realskolans klasser, såväl för flickor som för pojkar. För den grundläggande undervisningen i orientering behövs banor med fasta kontroller. Övriga banor bör läggas så, att deltagarna flitigt måste använda karta och kompass. Alltför lätta banor i överskådlig terräng, vilka framför allt premierar löpskickligheten, är olämpliga. Givetvis bör vid övningarnas planläggning säkerhetssynpunkterna noga beaktas.

Skidåknigen har synnerligen allsidigt tränande verkan. Samtidigt som hjärta och lungor stärkes, uppövas smidighet och balansförmåga under funktionella former. Utförsåkning och backhoppning har stort pedagogiskt värde och kan utveckla sådana egenskaper som mod och beslutsamhet.

Simningen bör främjas i alla skolor. Finnes inomhusbassäng att tillgå, bör obligatorisk simundervisning förekomma i åtminstone en eller två av realskolans klasser. En av de till gymnastik med lek och idrott anslagna veckotimmarna kan då användas härför. Såväl rektor som gymnastiklärare bör i annat fall verka för och stödja simskoleverksamhet på skolorten under sommarferierna. Alla skolans lärjungar bör varje läsår beredas tillfälle att fullgöra simkunnighetsprov enligt de anvisningar, som skolöverstyrelsen utfärdat härom. Anteckning om fullgjorda simkunnighetsprov skall göras på termins-, avgångs- och realexamensbetyg. Bortsett från simkunnighetens värde i och för sig är simningen en idrott, som passar utmärkt för såväl gossar som flickor i realskolans alla åldersgrupper. Den lämpar sig också som tävlingsidrott, under förutsättning att korta distanser väljes.

Vid alla *uthållighetsövningar* bör försiktighet iakttagas. Medeldistanslöpning bör icke förekomma. Om terränglöpning anordnas, bör sträckorna vara korta, och tävlingar bör vara utesluta i denna gren. Lämpliga anvisningar för terränglöpning med realskolans åldersgrupper återfinnes i bestämmelserna för skolidrottsmärket.

I de stora *bollspelen* bör strävan vara att genom lämplig metodik uppöva de tekniska finesser, som dessa spel är så rika på. Bollspelen är de övningsgrenar, som för flertalet lärjungar är mest lustbetonade, samtidigt som de har stor allmänt tränande verkan. De kan dessutom, rätt ledda, bidra till elevernas allmänna fostran och bör få en framskjuten plats på övningsprogrammet.

Med hänsyn till de risker för överansträngning, som föreligger vid uthållighetsövningarna, är det av vikt, att läraren har noggrann kännedom om dessas olika ansträngningsgrad, så att han rätt kan avväga en viss prestations storlek. Han får dock icke utesluta dessa övningar, då de är det bästa medlet att uppöva andnings- och cirkulationsorganens funktion. Förutsättningarna för att uthållighetsövningarna

ledes rätt är som regel störst, om de bedrives inom skolidrottens ram.

Då tävlingar anordnas i samband med idrottsövningar, bör de gärna få formen av *lagtävlingar*. Av synnerlig vikt är, att lärjungarna vid all idrottsutövning vänjes att omutligt följa reglerna. Det bör starkt framhåvas för dem, att seger ej är allt utan att god tävlingskultur är ännu viktigare och att det är en värdefull egenskap att rätt kunna bära såväl seger som nederlag.

För att icke vissa lärjungar för hårt skall engageras i tävlingar bör inför varje nytt läsår vid *ämneskonferensen* i gymnastik med lek och idrott avgöras, i vilken utsträckning skolan skall vara representerad i olika tävlingar. (Jämför skolöverstyrelsens cirkulär den 28 januari 1955 angående huvudlärare och ämneskonferenser i gymnastik med lek och idrott. Aktuellt från skolöverstyrelsen 1955:7 s. 118.)

Under idrottsövningarna är det lämpligt, att lärjungarna är uppdelade i grupper. De bör själva tjänstgöra som ledare för dessa och övas att vara funktionärer vid bollspel lika väl som vid andra idrottsformer. Större gymnastiksalar bör förses med anordningar, så att fler än två lag kan ha bollspel samtidigt. Golvet bör ha fast linjering för bollspelen.

Vid *smålekar* bör lärjungarna delas upp i mindre grupper, som leker samtidigt. Härigenom hålles de i kontinuerlig verksamhet, och onödiga pauser undviks.

Sånglekar samt *folkvises- och folkdanser* är ett värdefullt inslag i undervisningen. Genom sin rytm och sina bestämda rörelseformer befrämjar de känslan för rörelserna och lär eleverna att uppfatta det estetiska i dessa, samtidigt som de roar. De är beroende av stöd genom musik. Lämpligast är pianomusik, men även grammofonmusik är användbar. Det är fördelaktigt, om arbetsordningen under någon period i de högsta klasserna medger samundervisning av pojkar och flickor för övning i folkdanser.

III. Betygsättning.

I ämnet gymnastik med lek och idrott skall betyg sättas enligt i stort sett samma grunder, som gäller för andra ämnen. Betyget skall ges med hänsyn till alla de övningar, i vilka lärjungen deltagit. Samtliga moment, som ingår i ämnet, såsom gymnastik, bollspel och övriga idrottsformer, skall beaktas vid betygsättningen i proportion till den omfattning, vari de förekommit. Lärjungarnas prestationer utanför den obligatoriska undervisningen, t. ex. under frivilliga övningar och i tävlingar, bör tillgodoräknas dem. Lärjungar, som utmärker sig genom ledarskap på gymnastikens, idrottens och friluftslivets områden, bör kunna premieras även härför.

Hänsyn bör tagas till lärjungarnas kroppsliga anlag, särskilt då det gäller att godkänna eller underkänna deras prestationer. Den lärjunge, som med intresse och ambition strävar att utföra förekommande övningar men som hämmas av bristande fysiska förutsättningar, bör dock tilldelas betyget godkänd, och även högre betyg kan i vissa fall vara motiverat. I nu berört avseende kommer principerna för betygsättningen att avvika från dem som är gängse i fråga om andra ämnen. Underbetyg bör däremot tilldelas den lärjunge, som trots goda fysiska förutsättningar icke uppfyller de minimikrav i fråga om övningarnas utförande, som kan ställas på den ifrågavarande åldersgruppen.

IV. Lokaler, planer och materiel.

Undervisningen i ämnet gymnastik med lek och idrott är i hög grad beroende av tillgången på gymnastiksalar med biutrymmen, idrottsplaner och simbassänger. Anvisningar i fråga om sådana lokalers och planers mått och inredning liksom råd i fråga om förbättring av befintliga lokaler kan erhållas från skolöverstyrelsen.

Det är av stor vikt, att ventilationsanordningarna i gymnastiksalar, omklädnadsrum och övriga biutrymmen är goda och medger fullständig luftväxling på kort tid.

Uppvärmningsanordningarna bör vara sådana, att temperaturen i gymnastiksalen kan hållas vid lägst 16°. Beaktas bör den betydelse städningen har. Utom att en grundlig daglig städning måste företagas, bör gymnastiksalens golv helst rengöras — t. ex. med fuktig svabb — även en gång mitt på dagen.

Lika viktig som lokaltillgången är tillgången på undervisningsmateriel. Brister medför, att utbytet av lektionerna blir sämre och att övningsförrådet måste begränsas. Där sådana brister föreligger, bör förslag om kompletteringar uppgöras och föreläggas ämneskonferensen eller genom

huvudläraren bringas till rektors kännedom. Skolöverstyrelsen tillhandahåller materielförteckningar, som därvid kan tjäna till ledning.

Ansvar för gymnastik- och idrottsmaterielens skötsel och vård bör i regel åvila en av skolans gymnastiklärare, lämpligen huvudläraren. Denne skall övervaka, att beslutade nyanskaffningar och reparationer utföres skyndsamt och på ändamålsenligt sätt. Trasiga redskap får icke användas. Samtliga hängande redskap i gymnastiksal, särskilt deras upphängningsanordningar, skall varje år granskas av fackman.

Manlig slöjd

I. Allmänna synpunkter.

Undervisningen i manlig slöjd åsyftar att bibringa realskolans lärjungar förmåga att självständigt förfärdiga enkla föremål av olika material, utveckla allmän händighet, praktiskt omdöme, formsinne och god smak, fostra till ordning, noggrannhet och social anpassning samt väcka håg och aktning för handens arbete. Däremot avser slöjden inte att vara en förberedande yrkesutbildning med hantverksmässiga krav på utförandet. Även om den färdiga produkten för lärjungen framstår som ett mål för arbetet, bör läraren alltid ha i minnet, att den i grunden är ett medel i skolans allmänbildande, utvecklande och fostrande verksamhet.

Viktigt är, att lärjungarna inriktas på att självständigt lösa de problem av olika slag, som de ställes inför. Undervisningen får inte bedrivas så, att den hämmar fantasi och initiativförmåga. Särskilt vid leksaksslöjd kan lärjungarnas spontaneitet ganska fritt få sätta sin prägel på slöjdarbetena. I högre grad erfordras väl lärarens hjälp till en ändamålsenlig och tilltalande form vid framställning av bruksting och prydnadsföremål, men även i sådana fall bör lärjungarna så långt möjligt på egen hand få

rita och planera sina arbeten. Genom att kompositions- och ritningsuppgifter naturligt samverkar med det praktiska arbetet, befästs lärjungarnas självständighet. Givetvis skall de alltid själva utföra sina arbeten. Läraren bör i regel endast visa tillvägagångssättet, ge praktiska råd och korrigera, där så erfordras.

Övningar i komposition och ritning kan ibland med fördel förläggas till särskilda slöjdtimmar. Förhållandet mellan funktion och form belyses då med hjälp av åskådningmateriel. Ett lämpligt urval av bruksföremål bör för detta ändamål stå till förfogande. Även i övrigt är det önskvärt, att skolan anskaffar alster av bl. a. svensk hemslöjd i syfte att utveckla lärjungarnas sinne för inhemsk formkultur. I lämpliga sammanhang kan läraren också erinra om svenska insatser på hemslöjdens och nytto-konstens område. Vidare bör besök göras på museer, utställningar och verkstäder. Alla tillfällen slöjdarbetet erbjuder att hos lärjungarna utveckla god smak och personlig stilkänsla bör väl beaktas.

Slöjdundervisningen bör ej bindas vid vissa exempelsamlingar eller modellserier. Uppgifterna bör väljas i enlighet med lärjungarnas förutsättningar och, där så kan

ske, anpassas efter deras önskemål och behov. Läraren kan dock inte fordra, att alla lärjungar skall ha egna uppslag, utan han måste alltid vara beredd att utdela lämpliga uppgifter.

Samarbete med hemmen är ur åtskilliga synpunkter värdefullt. Bland annat kan läraren låta lärjungarna till sina hem medföra en förteckning över föremål, som lämpar sig för klassens slöjdarbete, och sedan låta valet av arbetsuppgifter bestämmas av hemmens önskemål. Vidare utgör reparationer av föremål från hemmen en inte oviktig del av arbetet. Lärjungarna lär sig därigenom inte blott, hur reparationer av olika slag bör utföras, utan de kan också komma till insikt om att ett trasigt och kanske obrukbart ting inte nödvändigtvis behöver kasseras och att en reparation ofta innebär en ekonomisk vinning. Det ankommer på läraren att med hänsyn till skadans beskaffenhet och lärjungens kunskande bedöma, om en ifrågasatt reparation skall äga rum. Givetvis bör den inte få inverka menligt på övrigt arbete i slöjdsalen.

Klass- eller gruppundervisning torde i vissa fall vara ofrånkomlig, t. ex. vid genomgång och inövning av arbetsteknik, vid inlärande av verktygsnamn, lämpliga arbetsställningar och ytbehandling samt vid bibringande av materialkännedom. I övrigt bör dock på grund av lärjungarnas olika mognad, begåvning och arbetstakt handledningen så långt möjligt ske individuellt. Det får inte heller av läraren förbises, att lärjungarna på den fyraåriga linjen i allmänhet är ett år äldre än i motsvarande klass på den femåriga linjen. Även om t. ex. kursen är densamma för 1^a som för 2°, har lärjungarna i den förra klassen som regel haft ett års längre undervisning i slöjd och bör få försöka sig på något svårare uppgifter.

Liksom själva slöjdarbetet bör kravet på noggrannhet i arbetet anpassas efter lärjungarnas ålder och mognad och andra individuella förhållanden. Har en lärjunge gjort sitt bästa, bör hans arbete godtagas, även om det företer åtskilliga brister. Där-

emot finnes inte någon som helst anledning att tolerera uppenbart slarv.

Ordningen i slöjdsalen bör vara mönster-gill, dels för att lärjungarna skall praktiskt fostras till god ordning, dels för att bästa möjliga arbetsresultat skall kunna uppnås. Lärjungarna skall sålunda vänjas vid att aktsamt hantera och omsorgsfullt vårda verktyg, maskiner och övriga inventarier ävensom att med sparsamhet och beräkning använda materialet. Över huvud taget ställer arbetet i slöjdsalen stora krav på lärarens ledaregenskaper och lärjungarnas självdisciplin.

För undervisningens effektivitet är det betydelsefullt, att lärjungarna behärskar den vid undervisningen vanliga terminologien, särskilt namnen på de i slöjdsalen vanligast förekommande verktygen, hjälpmedlen, materialen och förfaringssätten. Härigenom besparas tidsödande förklaringar och omskrivande beteckningar. Ett visst mått av dylika minneskunskaper bör därför eftersträvas.

Vid början av en termin kan det vara ändamålsenligt att repetera de för en fortsatt effektiv undervisning nödvändiga förkunskaperna. Detta kan ske såväl genom muntliga förhör som genom utförande av någon för samtliga lärjungar likartad övningsuppgift, vilken dock ej får vara alltför tidskrävande.

Hemuppgifter i slöjd bör inte åläggas lärjungarna.

Slöjdundervisningen kan och bör samverka med undervisningen i andra ämnen. Skisser och arbetsritningar liksom målning och dekorering av slöjdföremål kompletterar teckningsundervisningen och torde i en del fall även kunna förläggas till teckningslektioner. Musikinstrument liksom fysikaliska apparater och enklare maskiner kan i viss utsträckning tillverkas under slöjdtimmarna. Också mellan slöjd och matematik kan en värdefull växelverkan komma till stånd. För att lärjungarna skall få en uppfattning om materialkostnaderna, kan på ett högre stadium vissa kostnadsberäkningar ingå i undervisningen. Vidare ges praktisk användning för och övning i ma-

tematik vid mätning, måttsättning och andra slags beräkningar i samband med slöjdundervisningen.

II. Särskilda anvisningar.

Träslöjden bör, emedan den är lättast att anordna och torde ha den största praktiska betydelsen, vara den förhärskande slöjddarten. Om *metallslöjd* anordnas såsom självständig slöjdart, bör den i regel förläggas till de högsta klasserna. I skolor, där särskild metallslöjd inte är införd, bör lärjungarna likväl i samband med träslöjden få utföra sådana detaljer av metall, som erfordras för fullständigandet av en del träföremål.

Som arbetsmaterial i slöjdundervisningen kan — förutom trä och metall — lera och gips användas. Vissa formsaker, som är avsedda att göras i trä, kan med fördel först utföras i lera, då denna på ett smidigare sätt låter sig bearbetas till önskad form. Torr gips kan bearbetas till enkla reliefer, statyetter o. d. Om skolan förfogar över en brännugn, bör denna kunna komma till användning även i samband med slöjdundervisningen.

I den mån lärarkrafter står till förfogande, kan även andra slöjddarter förekomma, t. ex. pappslöjd och på det högre stadiet bokbinderi.

Genom *studium av det arbetsmaterial*, som kommer till användning, bör lärjungarna bibringas kännedom om de olika materialens ursprung, framställningssätt, kännetecken, egenskaper och ekonomiska betydelse. Bland annat bör de lära sig se och uppskatta träets egna skönhetsvärden. Om möjligt bör en ytas begränsningslinjer väljas så, att texturen kommer till sin rätt, exempelvis genom att bilda ett symmetriskt mönster. En i sig själv vacker träyta skall inte förstöras genom att mönster inskäres i den. Lika litet bör en vacker textur göras osynlig med täckande färg utan bör i stället bevaras genom att träet oljas, fernissas, lackeras, strykes, betsas eller laseras.

Även om texturen själv sålunda många

gångar är den bästa dekoren, kan i andra fall en färgad yta eller en dekor förhöja slöjdföremålets utseende. Försiktighet därmed bör dock iakttagas även av den anledningen, att en dekor ofta är svår att anlägga. Misslyckas en lärjunge därmed, kan många timmars arbete gå till spillo. Egentlig dekorerings bör därför endast sparsamt förekomma i de lägre klasserna. Dock torde exempelvis en några cm lång bård, uppbyggd av enkla geometriska element, kunna utföras även av lärjungar på lågstadiet, och ej heller färgkombinationer behöver där helt saknas. Delarna till ett sammansatt föremål, t. ex. lister och handtag till bricka, kan sålunda före hopsättningen ges olika färgtoner. Metallföremål ytbehandlas enklast med olje- eller lackfärg, svartbränning eller anlöpning.

I slöjdsalen bör finnas *ritningar* till föremål av olika svårighetsgrad, *reproduktioner* av förebildliga föremål samt *modeller*. Med hjälp härav bör även tillvägagångssättet vid mera komplicerade sammansättningsarbeten, såsom sinkning, gradning, tappning och slitsning, kunna åskådliggöras. Ritningar och reproduktioner bör vara uppklistrade på kartong e. d. och systematiskt ordnade i särskild hylla, som försetts med vertikala fack, så att lärjungarna lätt kan skaffa fram vad de behöver.

Ritbräde och ritmateriel bör finnas till varje arbetsbänk. I den mån av lärjungarna själva uppgjorda enkla arbetsritningar lägges till grund för slöjdstrens utformning, kan ritningarna i lämplig skala utföras i vanliga räkneböcker eller på lösa blad, som insättes i en arbetsbok.

Svart tavla kan inte undvaras i en slöjdsal.

Slöjdresultat och arbetsglädje är i hög grad beroende av att lärjungarna får arbeta med goda och välskötta *verktyg*. Vid terminens början bör alla verktyg vara översedda och justerade, och i fortsättningen har läraren att noga tillse, att alla eggjärn hålles väl slipade samt att verktyg, som kommer i olag eller går sönder, snarast möjligt repareras eller ersättes. Även lärjungarna skall tidigt vänjas vid att i mån

av förmåga hjälpa till att hålla verktygen i gott skick. Sålunda bör de under lektionerna i träslöjd få övning i att slipa och bryna hyveljärn, stämjärn, knivar och håljärn samt att iordningställa sicklingar och sågar. Lämpligt är, att kasserade verktyg användes vid de första slipningsövningarna. I metallslöjd bör lärjungarna endast i undantagsfall tillåtas att slipa verktyg på smärgelskiva.

Förslag till verktygsutrustning för olika slöjdsalar har utarbetats av skolöverstyrelsen. I en mera fullständig utrustning för träslöjd bör ingå en del maskiner, främst bormaskin, svarv, el-driven slipsten och eventuellt bandsåg. Även om särskild metallslöjd inte förekommer (jfr ovan), bör uppsättningen innehålla vissa verktyg för metallslöjd, såsom filbänk, några skruvstycken, ett mindre stöd, filar och metallborrar, bågfil, plåtsax, penhammare, kulhammare, grad- eller huggmejslar, körnare, dornar, stansar, gängverktyg, utrustning för lödning samt eventuellt bänkbormaskin. Är metallslöjd anordnad som självständig slöjdart, tillkommer framför allt maski-

ner för borning, svarvning och slipning. Maskinerna skall vara försedda med vederbörligt skydd, och nödig varsamhet skall alltid iakttagas vid deras användning.

Verktygen bör vara nummerade eller på annat sätt märkta och systematiskt placerade i ställ och skåp. I skolor, där flera lärare använder samma slöjdsal, är det förmanligt, om för varje lärare finns en sats ömtåligare verktyg, särskilt hyvlar. Om möjligt bör också varje lärjunge ha sin rubank och sin putshyvel att ansvara för. Ej minst bör sträng ordning råda beträffande förvaring av ytbehandlingsmaterielen, som bör hållas väl avskild från materielen i övrigt. Penselvården är också synnerligen viktig. Lämpligt kan vara att bland lärjungarna utse ordningsmän med vissa uppgifter, t. ex. tillsyn av verktygsskåp, limbord, ytbehandlings- och virkesrum.

En slöjdlektion måste oftast börja och sluta med några ur arbetssynpunkt ineffektiva minuter. Det är därför önskvärt, att ämnet på schemat förlägges till *dubbeltimme* eller till sista lektionen före frukoststraten och första lektionen efter samma rast.

Kvinnlig slöjd

I. Allmänna synpunkter.

1. Det är av icke ringa nationalekonomisk betydelse, att eleverna får lära sig vårda sina egna kläder och hemmets textilier och själva tillverka olika slag av förbrukningsartiklar. I samband med att kostnadsberäkningar göres, är det lätt att påvisa den ekonomiska vinsten av att vissa sömnadsarbeten utföres i hemmen.

2. Till estetisk fostran bidrager textilslöjden genom att odla smaken, ge känsla för färg, form och goda kvaliteter.

3. Undervisningen i textilslöjd har en stor uppgift att fylla som ett led i uppfost-
ran till ordning, noggrannhet och arbet-

samhet. Det manuella arbetet är ett viktigt led i den enskildes utveckling.

4. Arbetet måste till största delen få en praktisk inriktning. Dock är det av vikt, att prydnadssömmen tillgodoses. Svensk slöjd har alltid karakteriserats av stor handaskicklighet. Grunden till denna skicklighet måste läggas i skolan, särskilt som det i nutida hem i regel ej ges sådan övning som tidigare i detta avseende.

5. Undervisningen bör läggas så, att den utvecklar elevernas förmåga till självständigt arbete och ger dem lust att fortsätta vidare på egen hand. Alltför svåra och tidskrävande uppgifter bör undvikas. Material och arbetsuppgifter skall vara väl av-

passade för varje åldersstadium och, då så erfordras, för elever med olika förmåga. Ur arbetshygienisk synpunkt är det viktigt, att eleverna intager en riktig arbetsställning.

6. Vid utformningen av arbetet bör läraren tänka på att lära eleverna använda de för slöjdens olika arbetsområden erforderliga verktygen och riktiga handgreppen.

7. Vid undervisningen tillämpas antingen klassundervisning, gruppundervisning eller individuell undervisning. Klassundervisning användes huvudsakligast vid igångsättandet av för klassen likartade arbetsuppgifter. Gruppundervisning kan användas för att tydligare åskådliggöra sådana detaljer, som tidigare genomgåts med avdelningen. Elevernas olika arbetstakt *nödvändiggör individuell undervisning.*

8. Införandet av arbetsböcker kan ur undervisningssynpunkt många gånger vara värdefullt. Dock bör eleverna ej skriva för mycket efter diktamen, om litteratur finnes för området i fråga. Det bör bero på läraren, om arbetsböcker skall införas i undervisningen.

9. Om så befinnes lämpligt, kan olika kursmoment förskjutats och tagas upp i annan ordning än vad som är angivet i kursfördelningen.

10. Med hänsyn till lektionens allmänna karaktär bör de för ämnet anslagna timmarna placeras ut på schemat som *dubbel-timmar.*

II. Anmärkningar till kursplanen.

1. De modeller, som utföres, skall vara trevliga och ändamålsenliga. Den kvinnliga slöjden måste i relativt hög grad röna inverkan av modets växlingar. Det är alltså av vikt, att utförda arbeten är tidsenliga utan att därför förlora sitt pedagogiska värde.

2. Maskinsömnad i klass 1⁵ bör tillämpas på enkla plagg, där sömnaden huvudsakligast består av raka sömmar. I följande klasser av den 5-åriga realskolan övas maskinsömnad mera ingående. Den 4-åriga

realskolans elever har redan i folkskolan erhållit grundläggande kunskap i maskinsömnad samt i symaskinens skötsel, varför dessa elever redan har en grund att bygga vidare på.

3. Någon verklig övning i förstoring och förminskning av mönster kan knappast medhinnas i realskolan. Genom demonstrationer kan dock eleverna erhålla någon kännedom om tillvägagångssättet.

4. På grund av den knappa tid, som ämnet har till sitt förfogande, måste i regel även materialläran genomgås som demonstrationer. Eleverna kan dock under det praktiska arbetet själva göra en del observationer angående tygval, tygers hållfasthet o. d.

5. Vid klädsömnaden är det av vikt, att eleverna använder färdiga mönster med god passform. Att med kritik kunna använda ett köpt mönster är av stort värde för fortsatt arbete efter skolans slut. Om tiden medger, är det både från pedagogisk och ekonomisk synpunkt av stort värde att av ett gammalt plagg kunna förfärdiga ett fullvärdigt omsytt.

6. All linnesömnad bör vara praktiskt utformad. Ett enkelt örngott bör om möjligt förfärdigas i någon klass. Sömnad av nattdräkter är en god förövning till klädsömnad. Eleverna i 3⁵ och 2⁴ bör ha möjlighet att sy en skolköksutrustning. Lärjungarna i klass 2⁴ har i allmänhet sytt en sådan i folkskolan, varför det bör avgöras från fall till fall, om det är nödvändigt att sy ännu en.

7. Vid all stickning bör i allmänhet grovt garn användas, för att arbetet ej skall bli för tidskrävande.

8. Vid utformningen av mönster till prydnadssömmen bör om möjligt samarbete förekomma med teckningsläraren. Knyppling kan i någon klass av den 5-åriga realskolan ersätta prydnadssöm. Särskilt i trakter, där knyppling är allmänt förekommande, är det lämpligt, att denna teknik ingår i undervisningen. I den 4-åriga realskolan medhinnas i regel ej under denna punkt nämnda arbeten.

III. Lokal och undervisningsmateriel.

1. De av skolöverstyrelsen utarbetade typritningarna till lokaler för undervisning i kvinnlig slöjd kan vara normgivande för utformningen av arbetslokal.

2. Inredningen skall vara tids- och ändamålsenlig. Arbetsborden, med undantag av strykbord, bör lämpligen vara beklädda

med linoleum, som dels är behaglig som arbetsyta, dels lämpar sig för kritteckning. Synnerligen viktigt är, att antalet symaskiner är tillräckligt (*minst 6 st.*). Några skall vara elektriska.

3. Litteratur, planschverk och modejournaler samt annan förekommande instruktiv äskådningsmateriel bör anskaffas samt vid behov förnyas.

Hemkunskap och hushållsgöromål

I. Allmänna synpunkter.

1. Undervisningen i hemkunskap och hushållsgöromål vill främst ge eleverna en *uppföstran för hemmet*, vilken omfattar grundläggande kunskaper om rätt vald och riktigt beredd kost, rationella arbetsmetoder, organisation av hemarbetet, förnuftig hushållning, bostads- och arbetshygien samt personlig hygien.

2. Vid undervisningen kan dels *hemmets betydelse för familjemedlemmarna* poängteras, dels *hemfrågor* sättas in i *deras samhälleliga sammanhang*, vilket kan bidra till att skapa och utveckla ett rätt medborgarsinne hos eleverna.

3. Då lärjungarna i regel ej förut erhållit någon ordnad undervisning i hemkunskap och hushållsgöromål, blir *realskolans undervisning* i detta ämne av *grundläggande natur*.

4. *Undervisningen bör anknytas till* vad eleverna inhämtat i ämnena geografi, matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi.

5. Vid undervisningen såväl i hemkunskap som i hushållsgöromål bör i stor utsträckning *demonstrationer* förekomma.

6. Den praktiska undervisningen skall ge eleverna möjlighet till *självständigt arbete* liksom till *samarbete* med andra. Arbetet bör läggas så, att det blir en *uppföstran främst för vardagen*. Viktigt är dock, att de olika arbetena göres lustbetonade.

II. Ämnets olika grenar.

a. Hemkunskap.

1. Ungefär *hälften* av undervisningstiden i hemkunskap bör ägnas *den enskildes och hemmets ekonomi* och *hälften kostlära, bostads- och hemvårdsfrågor samt klädvård*.

2. Undervisningen i *hemkunskap* skall, då alla eleverna ej deltagar i ämnet hushållsgöromål, läggas som fristående kurs. Denna bör dock ordnas så, att den stöder undervisningen i hushållsgöromål och genom den senare i största utsträckning får sin praktiska tillämpning. För att så skall kunna ske, är det fördelaktigt att behandla frågor rörande kost, bostad, hemmets inventarier och klädernas vård först och de ekonomiska frågorna sist under läsåret. Givetvis bör ekonomiska synpunkter framhållas under den förstnämnda delen av kursen, liksom den kunskap i exempelvis kvalitetskänedom, som eleverna erhållit under detta avsnitt, bör stödja ekonomiundervisningen.

3. Vid undervisningen i *näringslära* medtages det mest elementära, såsom betydelsen av ändamålsenligt sammansatt kost, födans uppgift i organismen, livsmedlens sammansättning, behovet av föda under olika förhållanden, näringsförhållandena i vårt land. Vid undervisningen om de viktigaste födoämnen är varukunskap det väsentliga. Vid behandling av *bostadsval*, *hemmets inredning och inventarier* måste praktiska synpunkter dominera, ehuru de estetiska icke får förbises. Lämpligt är, att eleverna får göra möbleringsförslag till en planerad bostad. Samarbete med lärarna i teckning och kvinnlig slöjd erfordras. Vid undervisningen i klädvård blir det främst fråga om daglig vård av kläder och skodon. I mån av tid behandlas fläckurtagning och bekämpande av mal.

4. Framställningen av *den enskildes och hemmets ekonomi* beräknas omfatta följande huvudmoment: Diskussion kring den första arbetsförtjänsten och dess lämpliga användning. I anslutning härtill enkel bokföring. Uppgörande av minst en budget för en familj med för orten typiska förhållanden, varvid varje särskild post i budgeten analyseras (vid behandling av skatteposten beaktas, att den samhällsekonomiska delen av skatteproblemet behandlas i samhällsläran). Uppgörande av deklaration med stöd av budgeten. Diskussion om kontantinköp och olika slag av kreditköp. Betydelsen av hemarbetets rationalisering. Uppgörande av bostättningskalkyl och eventuellt andra kostnadskalkyler.

b. Hushållsgöromål.

1. Det praktiska arbetet bör varje dag inledas med en *dagsinstruktion*, varvid varje elev tilldelas sina speciella uppgifter. Till denna bör förläggas undervisning i sådana moment av kostläran som matlagningslära och kunskap om förvaring av livsmedel. Måltidernas lämpliga sammansättning diskuteras. Givetvis måste det för arbetet behövliga materialet utnyttjas så, att det ökar

elevernas varukunskap och fostrar dem till ekonomiskt tänkande. Till dagsinstruktionen bör också i huvudsak förläggas undervisningen om hur olika slag av hemarbeten utföres på ett ändamålsenligt sätt, exempelvis tvättgöromål.

2. Beräkning av *måltidspriset* kan — utom de första gångerna, då den bör göras gemensamt — handhas av en eller ett par elever.

3. Olika *typer* av måltider kan tillredas och serveras. De dagar eleverna får undervisning i form av demonstration, måste matlagning och övriga arbeten avsevärt inskränkas. Lämpligen serveras då en lättlagad frukost eller måltid, beredd av halvfabrikat, t. ex. vakuamtorkade eller djupfrysta varor.

4. De *rätter*, som *väljes*, bör företrädesvis vara lättlagade, av den typ, som i vardagslag kan medhinnas i ett nutida hem. Detsamma gäller bakverk och konservering. Jämförelse av priset på det tillagade och på motsvarande vara, som köpts färdigtillredd, bör göras, då så är möjligt.

5. Varannan eller var tredje gång bör eleverna omväxlande ges tillfälle att bereda *rätter, bakverk eller konserver till hemmen*. För att lämpliga sådana skall väljas, bör eleverna erhålla en förteckning med uppgift om vad de kan få tillreda. Genom de sålunda beredda produkterna får hemmen en inblick i det arbete eleverna utför i skolan. Detta kan bli ett medel till kontakt mellan hem och skola.

6. Endast i den mån hemmen icke önskar erhålla föreslagna produkter tillredda, må andra få beställa dylika.

7. Eleverna må i *begränsad omfattning* få baka eller tillreda annat till *fester i skolan*. En dylik uppgift kan en grupp av eleverna erhålla. Sådant arbete får dock ej verka förryckande på undervisningen.

8. För att *undervisningen i tvätt* skall bli omväxlande, bör endast i begränsad omfattning skolans tillhörigheter, såsom handdukar, tvättas. Eleverna bör beredas tillfälle medtaga olika slag av plagg av olika material.

9. *Hemvårdsrummet*, om sådant finnes, bör i största utsträckning användas vid hemvårdsundervisningen. Dessutom kan det utnyttjas vid andra tillfällen. Elever, som erhållit i uppgift att utföra ett gemensamt arbete, för vilket samråd erfordras, bör exempelvis härför kunna utnyttja hemvårdsrummet. När en eller ett par elever erhåller självständiga uppgifter, till exempel tillagning av en måltid, iordninggörande av en enkel fest, tillredning av matsäck, kan resultatet dukas fram i hemvårdsrummet.

10. Eleverna bör, sedan de blivit hemmastadda i lokalerna och med arbetet, tilldelas flera olika uppgifter, så att de får övning i att *organisera arbetet*, att liksom i ett hem låta det ena arbetet gå in i det andra.

11. Vissa arbeten bör kunna utföras efter lärobok, så att eleverna övar sig tillämpa dess anvisningar. Receptskrivning må endast i undantagsfall förekomma.

12. Undervisningen i hushållsgöromål bör bland annat syfta till att lära eleverna *reda sig själva* med enkla hemarbeten.

III. Lokal och undervisningsmateriel.

1. De av skolöverstyrelsen utarbetade *typritningarna till lokaler* för undervisning i hushållsgöromål kan vara normgivande för dessa lokaler i läroverk. Vid större läroverk är det dock lämpligt, att i köket finnes plats för fem i stället för — såsom på ritningarna — fyra »hushåll».

2. *Inventarierna* skall vara tillräckliga och ändamålsenliga. I den mån Hemmens forskningsinstitut utprovat och förordat en typ, bör den väljas. Inventarierna skall i detta ämne i speciellt hög grad vara åskådningmateriel. I största möjliga utsträckning bör i övrigt såsom åskådningmateriel utnyttjas de varor, som användes vid den praktiska undervisningen.

3. *Planscher* och annan instruktiv åskådningmateriel bör anskaffas.

Användningen av audiovisuella hjälpmedel

I de metodiska anvisningarna för olika undervisningsämnen rekommenderas ofta bruk av vissa audiovisuella hjälpmedel, t. ex. ljusbilder, film och grammofonskivor. Den följande framställningen avser att framlägga några allmänna principer för användningen av sådana hjälpmedel utan att ge detaljerade anvisningar beträffande de särskilda läroämnena. Därvid behandlas endast sådana hjälpmedel, som kräver viss apparatur. För användningen av planscher o. d. gäller i tillämpliga delar anvisningarna för projicierade stillbilder.

I. Apparatöversikt.

1. Episkop.

Vid episkopisk projektion användes en apparat, som är så konstruerad, att ljustrålarna från ljuskällan kastas på en genomskinlig bild, t. ex. en bokillustration, ett vykort eller ett tidningsurklipp, eller på ett föremål och sedan reflekteras via en spegel och ett objektiv till den vita duken.

2. Diaskop.

I ett diaskop passerar ljustrålarna en genomskinlig bild, ett s. k. *diapositiv*, innan de når objektivet. Den diasko-

piska projektionsprincipen användes för såväl stillastående bilder som rörliga bilder (film).

Två typer av diapositiv för stillbildsprojektion förekommer: *monterade diapositiv*, dvs. enstaka diapositiv som monterats i något slags hållare, och *bildband*, dvs. en serie diapositiv som kopierats i följd på en 35 mm bred filmremsa. Från monterade diapositiv skiljer sig bildbandet i regel därigenom, att det utgör en enhet, där den ena bilden kompletterar den andra, under det att i en serie monterade diapositiv bilderna kan vara tämligen oberoende av varandra.

Ett bildband med tillhörande kommentar eller ljudeffekter på grammofonskiva eller på magnetiskt tonband benämnes lämpligen *ljudbildband*.

Apparat för visning av monterade diapositiv i storleken 5×5 cm och bildband kallas *småbildsprojektor* eller småbildsdiaskop.

Även kombination av episkop och diaskop förekommer. Den kallas *epidiaskop*.

Ytterformatet för monterade diapositiv är numera vanligen 5,5 cm. (Äldre bilder har oftast formatet 8,2·8,2 cm.) Den effektiva bildytan hos såväl monterade diapositiv som bildband är i regel 24·36 mm. Ibland är bildbandens bildyta 18·24 mm.

3. Filmprojektorer.

En speciell art av diaskop utgör filmprojektorn. Filmprojektorerna är avsedda antingen för enbart stumfilm eller för såväl ljudfilm som stumfilm. Stumfilmen är perforerad i båda kanterna, medan ljudfilmen har ljudspåret kopierat på ena kanten och sålunda är enkelperforerad. Stumfilmprojektorerna har i allmänhet framatningshjul, som griper i båda karnernas perforering. Detta medför, att ljudfilm inte kan visas i en sådan stumfilmprojektor utan att bli förstörd.

Internationellt standardformat för undervisningsfilm är 16 mm bredd.

4. Grammofoner.

Grammofoner för elektrisk återgivning med s. k. nålmikrofon eller pick up är lämpligast för undervisningsändamål, bl. a.

därför att de medger såväl klangfärgs- som volymkontroll. Skivbytare har föga betydelse för undervisningen.

Grammofonskivor framställs för tre hastigheter: 78, 45 och 33 $\frac{1}{3}$ varv per minut. En skiva av den sista typen med 30 cm diameter kan spela 25—30 minuter på varje sida och torde vara lämplig framför allt vid musikundervisningen och för ljudbildband.

5. Radioapparater.

De portabla radioapparaterna är vanligen pålitligare ur driftsynpunkt än centralradio och givetvis avsevärt billigare. För högre skolor torde centralradio med anropsmöjligheter från rektorsexpeditionen vara av större värde, endast om meddelanden från skolans ledning inte kan nå lärjungarna på annat sätt.

5. Magnetofoner.

Av magnetofoner förekommer två huvudtyper: *bandmagnetofon* och *trådmagnetofon*. För bandmagnetofon användes ett ca 6 mm brett band av papper eller plast som inspelningsmedium, medan för trådmagnetofon begagnas ståltråd med ca 0,1 mm diameter. För skolbruk torde bandmagnetofon vara att föredraga.

II. Allmänna synpunkter.

All användning av audiovisuella hjälpmedel bör syfta till att göra undervisningen effektiv. Detta mål skall läraren ha i sikte både vid urvalet av materiel och vid dess behandling. Å ena sidan skall inte förbises, att t. ex. filmer av ren underhållningskaraktär är utan egentligt värde för undervisningen och att i skolarbetet lösligt infogade radioprogram ofta nog inte ger någon större behållning. Å andra sidan är det en verklighetsfrämmande uppfattning, att en lärare inte skulle »ha tid» att t. ex. visa god undervisningsfilm eller låta klassen följa en lektion i skolradio. De audiovisuella hjälpmedlen, rätt brukade, gör det lättare för lärjungarna att tillägna sig kunskaper och färdigheter, samtidigt som de riktar uppmärksamheten

på viktiga företeelser, som annars måhända förblivit obeaktade. Bland annat ger filmen speciella möjligheter att studera olika slags förlopp, där rörelse, utveckling och förändring är väsentliga. Genom bildförstoring ger den tydliga föreställningar om exempelvis bakterier och blodkroppar eller om cellers sammansättning och delning. Tack vare s. k. tidsförstoring kan detaljstudier göras av förlopp, som är för hastiga för att kunna följas av människoögat. Omvänt kan genom tidsförminskning visas t. ex. en knopps utveckling till blomma eller frukt eller en insekts fullständiga förvandling. Med hjälp av röntgenfotografering kan film framställas för studium av människokroppens inre osv. Därjämte påverkar filmen direkt känslö-, vilje- och fantasiliv och har därför en märklig förmåga att aktivisera självverksamhet — själva rörelsen utlöser en intensiv uppmärksamhet.

Film och andra audiovisuella hjälpmedel kan sålunda bidra till att göra undervisningen mer effektiv genom att ge den konkretion och tillföra den ny intressestimulans. Deras värde blir emellertid i hög grad beroende av hur de utnyttjas. Till en riktig användning hör framför allt, att de organiskt inpassas i undervisningen. Detta innebär bl. a., att t. ex. en film eller en magnetofonupptagning skall sättas in, när klassen är sysselsatt med de kursmoment, som hjälpmedlen behandlar. Användes de på en för tidig eller försen tidpunkt, kan de inte få avsedd verkan.

För att en sådan riktig inpassning i undervisningen — s. k. integration — skall komma till stånd, måste läraren vara väl förtrogen med de olika hjälpmedlens användning, såväl pedagogiskt som manuellt. Vidare måste han ha tillgång till hjälpmedlen, just då dessa behöves.

Det senare kravet kan lättast tillgodoses i sådana skolämnen, för vilka finnes specialinredda institutioner med stationärt uppställd apparatur. För övriga ämnen är portabel apparatur ofta nödvändig. Det kan inte, åtminstone i större skolor, anses tillfredsställande, att t. ex. en lärare i historia för sin film- eller ljusbildföreläsning är hän-

visad enbart till en geografi- eller biologisal under sådan tid, då denna händelsevis är ledig. I så fall saknar läraren möjlighet att använda hjälpmedlen i vanliga undervisningssituationer.

Samtliga audiovisuella hjälpmedel utom de relativt tunga ljudfilmprojektorerna kan i regel utan svårighet transporteras till klassrummen. Då ljudfilmprojektorn bör vara uppställd i en lokal, som ej är alltför ofta upptagen för andra ändamål, är ett särskilt filmvisningsrum av stort värde. Vid inredningen av ett sådant rum bör de akustiska förhållandena beaktas. (Samma rum kan lämpligen användas också för mer kvalificerad magnetofonupptagning och återgivning av såväl magnetofon- som gramfoninspelningar.) För annan bildvisning däremot torde klassrummet vara den bästa lokalen. Där har lärjungarna sin materiel: läroböcker, anteckningsböcker, pennor osv. Där har de också sina bestämda platser, vilket inte saknar betydelse ur ordningssynpunkt. Skall de förflytta sig till en annan sal, kan de ha svårare att förstå, att även t. ex. en ljusbildsvisning är en del av en vanlig lektion.

Om användningen av audiovisuella hjälpmedel skall kunna bli en integrerande del av undervisningen, måste i regel någon form av för- och efterbehandling förekomma. Under förarbetet bör läraren inrikta lärjungarnas intresse på det som skall komma, om möjligt i anknytning till deras tidigare kunskaper och erfarenheter. Efterarbetet kan i sin enklaste form utgöras av samtal eller redogörelser, som befäster intrycken och kunskaperna. Till vissa filmer finnes bildband, som med fördel kan brukas vid för- och efterarbete. I övrigt bör läraren även vid användning av tekniska audiovisuella hjälpmedel göra flitigt bruk av kartor, planscher, modeller osv.

Vid valet av materiel liksom vid efterbehandlingen bör hänsyn tagas till lärjungarnas mognad och intellektuella nivå. Sålunda torde t. ex. en film om de viktigaste händelserna i en känd persons liv i regel passa bäst för lägre stadier. Skall samma

film användas i högre klasser, bör uppmärksamheten taga sikte på särskilda moment och problemställningar, t. ex. miljön, tidstypiska tänkesätt o. d. Även om övriga audiovisuella hjälpmedel gäller, att de i realskolans lägre klasser främst bör medverka till en episk framställning, på högre stadium däremot understödja en mer analyserande undervisning.

III. Speciella anvisningar.

1. Bildprojektion i allmänhet.

Läraren bör om möjligt under den föregående rasten ha iordningställt apparatur och övrig materiel.

Uppmärksamhet bör ägnas åt lärjungarnas placering. De längst fram sittande bör ej vara placerade närmare projektduken än 2 gånger dennas bredd. De längst bort sittande bör ej befinna sig på längre avstånd från duken än 6 gånger dess bredd. Hänsyn bör också tagas till projektdukens spridningsvinkel. Vita dukar har 60° spridningsvinkel, pärldukar 40° .

Projektorn bör vara placerad så högt, att lärjungarnas huvud inte skymmer någon del av bilden.

God ventilation är nödvändig.

Den använda lokalen bör ge lärjungarna möjlighet till aktivt arbete efter visningens slut.

I regel bör ej visning ske för flera klasser samtidigt. Om undantag härifrån måste göras, bör dock endast klasser, som behandlar samma kursmoment, sammanföras.

2. Visning av episkobilder.

Episkopet är en mycket användbar ljusbildsapparat. Läraren kan själv sammanställa sina bilder och visa dem i den ordning han önskar. Materialet erbjuder sig på många håll: i tidningar och tidskrifter, i böcker osv. Många lärare, som företagit resor, har stora förråd av goda bilder, som kan komma undervisningen till godo. Enklast sker detta genom visning i episkop. Om bilderna skickas omkring i klassen, kan ju inte alla lärjungar se dem samtidigt. Därigenom förloras den koncentration av hela klassens uppmärksamhet på samma

bild, som är pedagogiskt värdefull. En stor bild på den vita duken i ett mörkt rum lämnar i allmänhet också ett varaktigare intryck än samma bild på t. ex. ett vykort.

Bland de viktigaste egenskaperna hos *en god bild* bör särskilt följande beaktas.

1. Den har ett klart och bestämt innehåll, som tydligt framträder; innehållet måste också vara väsentligt för ifrågasvarande kursmoment.
2. Den är förhållandevis enkel; en komplicerad bild minskar uppmärksamheten och intresset i stället för att framhäva det väsentliga.
3. Den är verklighetstrogen, dvs. visar en situation sådan man skulle se den, om man kunde studera den i verkligheten.
4. Den visar människor och djur, om sådana förekommer, i verksamhet i en naturlig omgivning; vanliga porträtt har i regel intresse endast i historieundervisningen.
5. Den låter de relativa dimensionerna komma till synes, t. ex. genom relationen till en människa eller ett välbekant föremål.
6. Den har fullt aktuella uppgifter, något som är synnerligen viktigt bl. a. i geografiundervisningen.
7. Den är så stor, att de längst bak sittande lärjungarna utan ansträngning kan se alla viktiga detaljer.

Färger ökar i allmänhet värdet av en bild, men de skall vara naturtrogna. En god svart-vit bild är bättre än en dålig färgbild.

Under en lektion bör läraren ej visa andra bilder än som svarar mot det aktuella ämnesavsnittet och ej onödigt många bilder. Ofta kan en eller två vara tillfyllest, medan i andra fall ett större antal behöves. Varje bild skall ha en bestämd uppgift, som läraren i förväg gjort klar för sig.

Ljusbildsvisning erbjuder många möjligheter att använda heuristisk undervisningsmetod. Med hjälp av bilderna kan läraren få lärjungarna att själva göra iakttagelser och dra slutsatser, och han bör också, så långt tiden medger, lämna dem

tillfälle att redogöra för vad de lagt märke till.

Lärjungarnas förmåga att tillgodogöra sig bilderna kan betydligt uppövas genom metodisk träning i »bildläsning». Bland annat kan deras uppmärksamhet inriktas på att finna likheter, olikheter och sammanhang. Sökandet efter sammanhang kan avse t. ex. de olika momenten i en arbetsprocess. Ju högre upp i skolan lärjungarna har kommit, dess mera bör läraren fordra av dem i fråga om att draga slutsatser även av ett bildmaterial.

Förutom av diskussioner kring det på bilderna iakttagna kan efterbehandlingen bestå av muntliga och skriftliga redogörelser. Särskilt på lägre stadier kan lärjungarna också få utföra teckningar, modeller o. d. Givetvis kan de även få till uppgift att gruppvis eller individuellt skaffa sig ytterligare kunskap om det ämne, som bilderna behandlar.

3. Visning av diaskopbilder.

I motsats till episkop kan diaskop användas även i lokaler, där fullständig mörkläggning ej kan åstadkommas. Detta har bl. a. den pedagogiska fördelen, att lärjungarna kan göra anteckningar under lektionen.

För visning av monterade diapositiv gäller i stort sett samma regler som för visning av episkopbilder.

Till en del serier av monterade diapositiv och till de flesta bildband finns texthäften med förklaringar och kommentarer till varje bild. Härav bör dock läraren inte låta sig förledas till att utan förberedelse visa en bildserie och därvid endast läsa upp texthäftet. Om han inte har tillfälle att i förväg projicera bilderna, kan han betrakta dem genom förstöringsglas eller eventuellt i en speciell apparat. Liksom vid visning av episkopbilder skall läraren vara så förtrogen med bildmaterialet, att han kan inrikta lärjungarnas uppmärksamhet på det väsentliga.

Om det vid kontrollen efter visningen av ett bildband framkommer, att lärjungarna på viktiga punkter missförstått framställ-

ningen eller inte uppfattat sammanhanget, bör bildbandet eller delar därav om möjligt visas en andra gång.

Det kan ofta vara ändamålsenligt att låta lärjungarna i tur och ordning redogöra för eller kommentera var sin bild. Härigenom får de också en god och naturligt givna övning i muntlig framställning. Denna metod kräver emellertid i allmänhet, att bildbandet visats mer än en gång.

Ibland kan en lärjunge eller en grupp av lärjungar få till uppgift att i samband med visningen av ett bildband presentera innehållet för klassen. Egna iakttagelser och reflexioner bör då uppmuntras, så att kommentaren inte inskränkes till uppläsning eller referat av texthäftet.

4. Visning av undervisningsfilm.

Då visning av undervisningsfilm i regel förutsätter åtskilligt förberedande arbete och även tager relativt stor del av en lektion i anspråk, är det särskilt angeläget, att läraren gör klart för sig, vad filmvisningen skall åsyfta. En del filmer, ämnes- eller momentfilmer, ger en grundläggande och förhållandevis utförlig framställning av ett visst moment inom en större enhet. Andra filmer, inlednings- eller bakgrundsfilm, är ägnade att ge en orientering före studiet av ett visst ämnesavsnitt. I kristendomsundervisningen kan exempelvis en film om Palestina både meddela fakta och öka intresset för studiet av Jesu liv och förkunnelse. Likaså kan en geografisk film vara en god utgångspunkt för studiet av ett lands näringsgeografi. Då i nutida undervisning allt större vikt lägges vid stoffets gruppering i större enheter, synes just bakgrundsfilmerna vara värdefulla som stimulans till vidare studier. Slutligen finns det en typ filmer, som i pedagogiskt hänseende skulle kunna karakteriseras som *repetitionsfilmer*. De lämpar sig huvudsakligen för att visas som sammanfattning efter genomgången av ett visst kursmoment. Självfallet bör filmbehandlingen i skolan bli beroende av till vilken av de nu nämnda hu-

vudgrupperna en undervisningsfilm är att hänföra.

Oftast finns inte de erforderliga filmerna att tillgå vid skolan utan måste rekvideras från annat håll, från lokala eller regionala filmarkiv eller från filmbolagen. Läraren måste då beräkna, vid vilken tidpunkt han behöver filmen, och i god tid beställa den. Innan beställning sker, bör han noggrant läsa igenom de gällande uthyrningsbestämmelserna. Det är också säkrast, att han, sedan filmen anlänt till skolan, omedelbart kontrollerar, att rätt film kommit.

En relativt god uppfattning om innehållet i en film ger de till denna hörande kommentarbladen. I allmänhet kan dessa anskaffas av en skola, utan att själva filmen behöver inköpas. Ibland finns också i filmbolagens kataloger en kort innehållsförteckning över de olika filmscenerna. Läraren kan på det sättet få ytterligare hjälp vid valet av film för ett visst ändamål utöver de grundläggande anvisningar, som ges i skolöverstyrelsens Förteckning över skolfilmer.

Om inte läraren från tidigare visningar är bekant med innehållet i den film han tänker använda, bör han se den själv, innan han visar den för klassen. Han gör därvid anteckningar om termer och situationer, som kräver förklaring, och han noterar uppslag till efterbehandling — ofta ges anvisningar härför även i kommentarbladen. Till lektionsförberedelsen hör vidare, att han tager fram annan materiel, som kan berika undervisningen: kartor, bilder, plancher och föremål, eventuellt också bildband. Denna materiel kan användas före, under eller efter filmvisningen.

I många fall kan det därjämte vara lämpligt att i förväg utarbeta duplicerade arbetsuppgifter. Stor hänsyn till lärjungarnas åldersstadium och mognad måste därvid tagas. Likaså blir arten och utformningen beroende av vilket arbetssätt som är avsett att tillämpas: om samtliga lärjungar skall individuellt lösa samma uppgifter, om olika uppgifter skall tilldelas var och en av

lärjungarna eller om uppgifterna skall fördelas på olika grupper.

Visningen av en film bör i regel inte taga mer än ungefär en tredjedel av lektionstiden. Ofta är det lämpligt, att läraren ger en kort orientering om filmen, innan visningen börjar. Härvid kan han även undersöka, hur mycket lärjungarna förut vet om ämnet. Under själva visningen bör lärarens kommentar begränsas till det minsta möjliga. Efter visningen bör lärjungarna få tillfälle att ställa frågor. När tiden medgiver, är det värdefullt, om en verklig diskussion kommer till stånd. Framkommer det därvid eller vid kontrollfrågor, att betydelsefulla moment ej blivit riktigt uppfattade, kan en andra visning av filmen vara att rekommendera. En sådan kan också vara önskvärd, om filmen innehåller stoff, som behöver innötas. I senare fallet torde dock den förnyade visningen böra uppskjutas till en följande lektion. Efter den första visningens helhetsbild av ämnet kan lärjungarnas uppmärksamhet diskussionsvis riktas på en del detaljer, som bidrar till att ge fördjupade intryck under andra visningen.

Efterbehandlingen måste givetvis variera alltefter ämnet och filmtypen. Såväl för individuellt arbete som för grupparbete lämpar sig sådana uppgifter, som avser ifyllande av frågeformulär, läsning i bredvidläsningsböcker, tillverkning av kartor och modeller, föredrag, dramatisering och uppsatsskrivning.

Av det föregående torde ha framgått, att i regel endast en film bör visas åt gången. Om av särskilda skäl mer än en film skall visas vid samma tillfälle, bör enhetlighet eftersträvas, så att inte det ena intrycket utplånar det andra.

Rörande metodiken vid filmvisning må även hänvisas till den på skolöverstyrelsens initiativ inspelade filmen »Att undervisa med film».

Ovan lämnades vissa tekniska anvisningar för bildprojektion i allmänhet. Beträffande de olika förberedelsemomenten

vid visning av ljudfilm må därutöver ges följande praktiska råd:

1. Placera högtalaren så nära duken som möjligt och inte alltför nära golvet.
2. Drag ut högtalarsladden till projektorn. För att hålla sladden i läge kan man knyta den om några stolsben. Förbind sladden med projektorn.
3. Kontrollera, att den till ljudfilmapparaten hörande transformatorn (vid likström omformaren) är inställd för rätt ingångs- och utgångsspänning, och förbind sedan transformatorn med vägguttaget. Koppla så projektorn till transformatorn.
4. Kontrollera, att projektorn är inställd för »Fram» och »Ljud», och slå sedan på strömbrytare för förstärkare, motor och lampa. Genom att vrida på volymkontrollen får man reda på om förstärkaren fungerar (buller i högtalaren). Slå av strömbrytarna.
5. Rengör filmbanan och objektivet.
6. Lagg in filmen. Se därvid till, att hjulen tar i perforeringen och att lämpliga slingor bildas. Ofta finns ett schema över filmens väg anbragt i själva projektorn eller i den medföljande bruksanvisningen.
7. Vrid ratten för framdragning några varv och kontrollera samtidigt, att filmen löper riktigt och att slingorna inte ändrar sig. Provkör sedan några meter av filmen och se till, att den lämnar sista tandhjulet utan att taga skada. Ställ in skärpa och volym. Det är också viktigt att tillse, att bilden utfyller projektduken så mycket som möjligt.
8. Kontrollera, att »hela» bilder projiceras. Om man ser två »halvor», bör filmfönstrets inställning ändras, vilket sker med en spak eller ratt.
9. Kör tillbaka så långt, att titeln kommer med vid visningen.

Då förberedelsearbetet kräver ganska lång tid, rekommenderas läraren att börja därmed redan under rasten, så att så liten del av lektionen som möjligt tages i anspråk därav.

Om något fel skulle uppstå under visningen, gäller det för läraren att avgöra, om det kan avhjälpas omedelbart, eller om projektorn måste undergå en mer tidsödande justering. Relativt enkelt ställer det sig att byta projektlampa eller säkringar. Detta kan ske under lektion. Detsamma gäller utbyte av drivremmar för filmhjulen och av tonlampa på ljudfilmprojektorer. Skulle filmen börja »hacka», brukar det i regel vara tillräckligt att stanna projektorn och lägga in filmen på nytt. Fortsätter man att köra trots hackningar, förstöres filmen, och skolan kan då bli ersättningskyldig. Om filmen går av, kör man fram den några meter och lindar den för hand några varv på upptagningshjulen, varefter projektorn startas på nytt. Vid andra fel bör visningen lämpligen avbrytas.

5. Användning av grammofon.

Ganska allmänt har grammofonen blivit utnyttjad under lektioner i språk, musik och gymnastik (rytmiska övningar). Den är också ett värdefullt hjälpmedel vid undervisningen i åtskilliga andra ämnen. Kyrkohistoriens uppgift om t. ex. herrnhutarnas »andliga sånger med smältande melodier» blir ganska intetsägande, om lärjungarna inte får höra några sådana sånger. Notiser i de geografiska läroböckerna kan på liknande sätt illustreras med exempelvis folksånger och prov på primitiv musik. Vid biologiundervisningen har särskilt fågelskivorna blivit uppskattade. Grammofonskivor med kända diktarröster kan berika modersmålstimarna. Likaså kan grammofonupptagningar av stora politikere tal, t. ex. Winston Churchills första tal som premiärminister 1940, ge ett mer dramatiskt liv åt undervisningen om de senaste decenniernas historia.

6. Skolradio.

Vid början av varje termin bör läraren gå igenom skolradions programhäfte och göra upp en plan över program, som han anser böra avlyssnas — direkt eller med hjälp av magnetofon — under lektioner i hans ämne i de olika klasserna. Samarbete

med medlärare är därvid i allmänhet önskvärdt och ej sällan nödvändigt.

För att inte ett gott resultat av det enskilda radioprogrammet skall äventyras, bör utsändningen allt efter dennas art förberedas i klassen. Radiolektionens stoff bör sålunda sättas in i ett större ämnessammanhang. Programhäftet är därvid till god hjälp. Ofta kan vara tillräddigt, att dess texter och bilder genomgås antingen gemensamt under lärarens ledning eller av lärjungarna var för sig. Av betydelse är vidare, att erforderliga kartor, planscher och annan materiel är tillgängliga vid lektionens början. En och annan gång kan det vara lämpligt att förevisa bildmaterial i episkop eller annan projektionsapparat. Särskilt blir detta förhållandet, om för ändamålet avsedda bilder tillställts skolan, men även programhäftenas vanliga illustrationer kan användas.

Under lyssnandet bör lärjungarna helst sitta kvar på sina vanliga platser i skolrummet med programhäftena samt papper och pennor på skolborden. Läraren eller någon lärjunge kan på tavlan anteckna sådant, som särskilt bör ihågkommas, eller på kartan peka ut platser som omnämnes.

Radioutsändningen bör i regel följas av efterbehandling i någon form. Ibland kan ett kort samtal vara tillräckligt för att hos lärjungarna befästa de meddelade kunskaperna. Någon gång kan en eller flera lärjungar få i uppdrag att mera utförligt, eventuellt med hjälp av »nyckelord» som antecknats under utsändningen, redogöra för programinnehållet. Om tiden medgiver, kan sådana redogörelser lämpligen utmyнна i en fri klassdiskussion. I en del fall kan det vara fördelaktigt att låta lärjungarna skriftligt besvara frågorna i programhäftet eller arbeta vidare efter av läraren givna arbetsuppgifter. Viss försiktighet bör dock iakttagas med detta slags efterarbete. I regel bör det inte alltför mycket gå in på detaljer utan begränsas till det mest väsentliga.

7. Användning av magnetofon.

Magnetofonen erbjuder läraren många möjligheter, av vilka endast några här kan nämnas.

Skolor med ämneslärarsystem har tidigare av schematekniska skäl haft relativt liten användning av skolradion. Tack vare magnetofonen har dessa svårigheter kunnat övervinnas. En väl utförd upptagning av ett radioprogram skiljer sig i fråga om ljudkvalitet ej nämnvärt från originalet. För att upptagning från radio skall ge bästa möjliga resultat, bör expert anlitas för erforderliga kopplingar.

En stor fördel med de på magnetofon inspelade skolradioprogrammen är, att läraren kan lyssna på dem, innan han använder dem i klassen, och därmed också får möjlighet att förbereda lämplig för- och efterbehandling. Förutom skolradions sändningar kan många andra program, t. ex. debatter, föredrag och teaterpjäser, användas för undervisningen. Oftast torde det i sådana fall vara lämpligt att inte återgiva ett helt program utan endast vissa särskilt intressanta eller betydelsefulla avsnitt. Bandmagnetofonen tillåter vanligen snabbframkörning till ett bestämt ställe på ett tonband. Medelst klippning och skarvning kan läraren också till en enhet sammanställa delar av en inspelning eller av olika inspelningar.

Även inspelningar på grammofonskivor kan lätt överföras till magnetofonband. Särskilt för språkundervisningen har detta visat sig vara värdefullt, eftersom läraren på det sättet kan sammanställa enheter för tal- och hörövningar.

Bland annat för undervisningen i samhällslära torde magnetofonupptagningar genom den egna skolans försorg kunna få viss betydelse. Sålunda kan intervjuer anordnas med kommunalmän, präster, socialarbetare och fångvårdsmän, vilka inte alltid har tillfälle att personligen komma till olika klasser och berätta om sina erfarenheter. Dylika upptagningar kan ibland, då det gäller högre stadier, anförtros åt lärjungar. Noggrann planering och kontroll av programmen är emellertid nödvändig. Ut-

lämningar, som besöker skolan eller det samhälle, där skolan är belägen, kan också vara lämpliga intervjuobjekt inte blott med tanke på undervisningen i främmande språk utan också för undervisningen i t. ex. geografi.

Ej mindre viktigt är, att magnetofonen tillåter upptagning av undervisningsmoment under lektionerna. Några användningsområden må särskilt framhållas.

Magnetofonen kan användas för diagnos av uttalsfel i modersmålet och främmande språk. Lärjungarna har visat sig lättare kunna upptäcka och avhjälpa sina svagheter, om de får avlyssna dem i en inspelningsapparat.

För övningar i uttal och välläsning kan läraren i förväg själv ha intalat eller låtit någon annan lämplig person intala en s. k. pauserad text. (Även vid överföring från grammofonskiva kan pauserad text åstadkommas.) Då denna text spelas upp, kan lärjungarna imitera i pauserna. Finnes tillgång till ännu en magnetofon, kan denna taga upp såväl originalinspelningen som lärjungarnas imitation, varefter båda upptagningarna återges. Härigenom får lärjungarna en utmärkt möjlighet att kontrollera sitt eget uttal. Av intresse är också att göra intalningar med vissa tidsmellanrum. Lärjungarna får på det sättet tillfälle att bilda

sig en uppfattning om sina framsteg. Det må därjämte framhållas, att det ofta är fördelaktigt att bedriva övningar av här nämnt slag med endast en del av klassen. Med hjälp av ett i förväg iordningställt ljudband kan såväl individuellt arbete som grupparbete omkring magnetofonen organiseras. Läraren kan då frigöras för undervisning av de övriga lärjungarna.

Vidare gör magnetofonen det möjligt för lärjungarna att under lektioner i muntlig framställning höra sina egna anföranden. Deras förtjänster och svagheter som talare framträder på det sättet klarare för dem än enbart genom omdömen från lärare och kamrater. Metoden måste dock användas med försiktighet, så att inte ett misslyckande blir onödigt starkt understruket. I främsta rummet avses hjälp till självhjälp, och känslan därav kan hållas levande bland annat genom att talaren alltid själv först får bedöma sin prestation och genom att läraren begränsar åhörarnas kritik till vad han i varje särskilt fall bedömer vara tjänligt. Någon egentlig rädsla för att tala med en mikrofon framför sig torde aldrig behöva uppkomma, om det från början tages som en naturlig sak, att ett anförande intalas på band. I övrigt kan vanan härvid ingå som ett led i undervisningen i muntlig framställning.

Kungl. Skolöverstyrelsens skriftserie

---

1. Larsson, L., *Facklitteratur för skolbibliotek*. 1951. 3: —.
- 2:1. *Handbok i gymnastik, lek och idrott för folkskolans lärare: D. 1. Dagövningar i gymnastik för klasserna 3—8*. 1950. 5: —.
- 2:2. — D. 2. *Lek och idrott för klasserna 3—8*. 1950. 5: —.
3. *Anvisningar för folkskolornas friluftsdagar*. 5: —.
4. *Dagövningar i gymnastik för skolor av B2-formen, klasserna 3—7*. 1953. 2: 50.
5. *Provisorisk normalundervisningsplan för folkskolans hjälpklasser*. 1953. 1: 50. Upphävd.
6. *Bollgymnastik med stor boll*. 1953. 1: 25.
7. *Bollövningar med små och stora bollar*. 1953. 2: 50.
8. *Handbok för lärare i trafikundervisning med bildbilaga*. 1953. 5: —.
9. *Samhällskunskap. D. 1*. 1954. Häft. 11: 25, inb. 14: 85.
10. — D. 2. 1955. Häft. 6: 25, inb. 10: —.
11. *Undervisningen i engelska i England och Sverige*. 1954. 9: —.
12. *Provisoriska anvisningar för skolornas undervisning i olycksfallsvård*. 1954. Gratis.
13. *Exempel på plan för idrottsverksamheten vid ett högre allmänt läroverk*. 1955. 3: 75.
14. *Handbok för småskolans lärare. Gymnastik och lek*. 1955. 5: 50.
15. *Enhetsskolan — en skola för alla*. 1955. —: 50.
16. *Kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan*. 1955. 5: —.
17. *Anvisningar för rättande och bedömande av svenska uppsatser*. 1955. 1: 50.
18. *Skolöverstyrelsens författningshandbok*. 1956.
19. *Dahlqvist, A., & Haage, H., På äventyr med Nila*. 1955. 7: 35.
20. *Skolbyggnader. Anvisningar och bestämmelser angående byggnadsföretag för skolväsendet*. 1955. Gratis.

6000136810

Göteborgs universitetsbibliotek

